पाटन नगरपालिकाको

आवधिक विकास योजना

(आ.व.२०८१/८२ - २०८५/८६)

“पाटन समृद्धिको आधार : सामाजिक सदभाव सहितको रोजगार उत्पादन, पर्यटन र पूर्वाधार”

पाटन नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

पाटन, बैतडी

सुदुरपश्चिम प्रदेश

पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना

Periodic Development Plan of Patan Municipality

<u>आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग</u>

पाटन नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

पाटन, बैतडी

<u>योजना तर्जुमा सहजिकरण</u>

अपि सैपाल विकास मञ्च

का.म.न.पा. – २९, काठमाडौं

आवधिक विकास योजना(२०८१/०८२-२०८५/०८६)

प्रकाशक : **पाटन नगरपालिका**
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, पाटन

सर्वाधिकार : प्रकाशकमा

प्रकाशन मिति : २०८१
प्राविधिक सहयोग : अपि-सैपाल विकास मञ्च, कामनपा-२९, काठमाडौं

सम्पर्कका लागि : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय,
पाटन, बैतडी, सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल
फोन नं. :

पाटन नगरपा लका

नगर कार्यपा लकाको कार्यालय

पाटन, बैतडी,

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

web: www.patanmun.gov.np
email:
फोन नं.

नगर प्रमुखको मन्तब्य

पाटन नगरपालिकाले प्रथम आवधिक योजना (२०८१/८२ – २०८५/८६) नेपालको संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधानको मर्म र भावना, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले प्रधान गरेका जिम्मेवारी, नेपाल सरकारले तय गरेका दीर्घकालीन लक्ष्य विक्रम सम्वत् २१०० का सूचकसहितको पन्ध्रौ पञ्चवर्षीय योजना, सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारको "आत्म निर्भरता उन्मुख, समृद्ध सुदूरपश्चिम" को दीर्घकालीन सोच, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा नेपालले जनाएका प्रतिबद्धता, दिगो विकास लक्ष्य, नेपाल पक्ष भएका अन्य अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता, नागरिकका विकासका चाहना, जनप्रतिनिधि, कर्मचारीहरु तथा विभिन्न सरोकारवालाले दिएका सुझाव र नगरपालिकाले विगत वर्षमा लिएका नीति तथा कार्यक्रमको निरन्तरता समेतलाई आधार मानी मानेर तयार गरेको छ ।यसमा दीर्घकालीन सोच सोहि अनुरुप लक्ष्य, नतिजा, रणनीति तथा प्राथमिकताहरू सहित कार्यक्रमहरू तय गरेको छ ।

यस आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रियामा सहभागी भई योगदान पुयाउनु हुने उपप्रमुख कमल सिहं बोहरा ज्यू, वडाध्यक्ष्य, कार्यपालिकाका सदस्य, राजनीतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरू, नगर सभाका सदस्य, शिक्षक, बुद्धिजिवी एवं निजी क्षेत्र र सहकारी क्षेत्र, विभिन्न संघसंस्थाहरूप्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।आवधिक योजना तर्जुमामा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी निर्वाह गर्नुहुने हालका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृति गणेश सिह ऐरी तथा पुर्व प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री शेर बहादुर बुढा ज्यू, विषयगत समितिका सदस्यहरू र शाखा प्रमुख एवम् सवै कर्मचारीहरूप्रति धन्यबाद व्यक्त गर्दछु ।

यस योजना तर्जुमा कार्यमा सल्लाहकारको रुपमा योगदान गर्नु हुने सम्पूर्ण महानुभावहरु र विज्ञहरु तथा परामर्शदाता संस्था अपि-सैपाल विकास मञ्चप्रति विशेष धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।अन्त्यमा, पाटन नगरपालिकाको यस आवधिक योजना कार्यान्वयनमा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुको साथ सहयोग रहने अपेक्षा गर्दछु ।

गौरी सिंह रावल

नगर प्रमुख

पाटन नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

पाटन, बैतडी,

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

web: www.patanmun.gov.np
email:
फोन नं.

नगर उप प्रमुखको मन्तब्य

नगरपालिकाको विकास र समृद्धिको लागि सहभागितात्मक प्रक्रियाबाट आवधिक नगर विकास योजना तर्जुमा गरी सार्वजनिक गर्न पाएकोमा गौरवको अनुभूति भएको छ । योजना तर्जुमा गर्दा संविधान र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनलाई मूल आधारको रुपमा लिइएको छ । योजना तर्जुमामा राष्टिय योजना आयोगबाट तयार गरिएको स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ द्वारा निर्दिष्ट प्रकृया अवलम्बन गरिएको छ ।

पाटन नगरपालिकाले **"पाटन समृद्धिको आधार : सामाजिक सदभाव सहितको रोजगार उत्पादन, पर्यटन र पूर्वाधार"** भन्ने दीर्घकालिन सोच सहित आर्थिक वर्ष २०८१/८२ देखि २०८५/८६ सम्मकालागि यो आवधिक योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ ।

आवधिक योजना तर्जुमा चरणमा सक्रिय रुपमा सहभागी भई सुझाव र योगदान दिनु हुने सम्पूर्ण नगर कार्यपालिका पदाधिकारी, राजनीतिक दलका प्रमुख तथा प्रतिनिधिहरू, नगर सभाका सदस्य, शिक्षक वुद्धिजिवी, गैरसरकारी, निजी तथा सहकारी क्षेत्र एवं विभिन्न संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरू प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।यसैगरी, आवधिक योजना तर्जुमामा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुहुने प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, परामर्शदाता लगायत नगरपालिकाका सबै कर्मचारी प्रति हार्दिक धन्यवाद प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा, यस योजनाको कार्यन्वयनमा सबै नगरवासीको सहयोग प्राप्त भई योजनाले निर्दिष्ट गरेका लक्ष्य र उद्देश्य प्राप्त हुने अपेक्षा गर्दछु ।

कमल सिंह बोहरा
उप प्रमुख

पाटन नगरपा लका

नगर कार्यपा लकाको कार्यालय

पाटन, बैतडी,

सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

web: www.patanmun.gov.np
email:
फोन नं.

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको मन्तब्य

नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई आ—आफ्नो क्षेत्रको वार्षिक, आवधिक तथा रणनीतिक र दीर्घकालीन योजनाहरू तयार गर्ने, कार्यान्वयन गर्ने र अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ। यसैको सिलसिलामा पाटन नगरपालिकाले स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ लाई आधारमा पाँच वर्षे आवधिक नगर विकास योजना तयार गरको छ ।

यस नगरपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वन तथा वातावरण र संस्थागत विकास तथा सुशासनका क्षेत्रको विकासको लागि नगरपालिका भित्र सञ्चालन गरिनु पर्ने कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूलाई व्यवस्थित एवं तर्कबद्ध ढंगबाट प्रस्तुती आवश्यक थियो जुन यस आवधिक योजनाले पुरा गर्नेछ ।

नगरपालिकाको समग्र नेतृत्व, राजनीतिक दलहरू, नीजि क्षेत्र नगरपालिकाका समग्र सरोकारवालाको सहभागितामा नगरपालिकाको समग्र विकासको लागि यो आवधिक नगर विकास योजना तयार गरिएको हो ।यस आवधिक नगर विकास योजनाले यस नगर क्षेत्रको समग्र विकासमा मार्गदर्शन गर्ने विश्वास लिएको छु ।नगरपालिका एउटा सरकारको रुपमा स्थापित भईसकेको वर्तमान अवस्थामा यस नगरपालिकाले आफ्नो नगर क्षेत्रभित्र गर्नुपर्ने कार्यहरूको लागि आवश्यक नीति, रणनीति तथा कार्यक्रम र योजनाहरू तय गरिएको यस दस्तावेजले नगरपालिकाका हालको नेतृत्व तथा भावि जनप्रतिनिधिहरूलाई समेत मार्गदर्शन गरी नगरको विकासको लक्ष्यमा पुग्न सहयोग पुर्‍याउने विश्वास लिएको छु ।

अन्त्यमा, पाटन नगरपालिकाको यस आवधिक नगर विकास योजना तयारीको कार्यमा प्राविधिक सहयोग गर्ने परामर्शदाता अपि सैपाल विकास मञ्च र सोको तर्फबाट सहजीकरण गर्नुहुने परामर्शदाताहरूको परिश्रम र योगदानको उच्च कदर गर्दछु ।यसका अतिरिक्त प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, सम्पूर्ण जनप्रतिनिधिहरू, सरोकारवाला निकायहरू, नगरपालिकाका कर्मचारीहरू तथा वडा कार्यालयहरूले पुर्‍याउनु भएको योगदानको उच्च कदर गर्दै धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । नगरपालिकाका सल्लाहकार ज्यूहरूले पुर्‍याउनु भएको योगदानको उच्च मूल्याङ्कन गर्दै उहाँहरूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै यो आवधिक नगर विकास योजनाको कार्यान्वयन हुने प्रतिवद्धता समेत व्यक्त गर्दछु ।

गणेश सिंह ऐरी

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषयसूची

नगर प्रमुखको मन्तब्य ४

नगर उप प्रमुखको मन्तब्य........ ५

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको मन्तब्य ६

परिच्छेद १ः परिचय १

१.१ पृष्ठभूमि........ १

परिच्छेद २ः पाटन नगरपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धिको समीक्षा........ ९

२.१ पाटन नगरपलिकाको परिचय ९

२.१.१ भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना........ १०

२.१.२ प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा........ ११

२.१.३ जनसांख्यिक अवस्था १२

२.२ आर्थिक विकास अवस्था १३

२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा........ १३

२.२.३ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति........ १५

२.२.४ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा........ १५

२.२.५ सहकारी १६

२.३ सामाजिक विकासको अवस्था........ १६

२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण........ १६

२.३.२ शैक्षिक विकास १७

२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाइ........ १८

२.३,४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण........ १८

२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला १९

२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात........ २१

२.४.३ विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा २१

२.४.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि........ २२

२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था........ २२

२.५.१ बन तथा जैविक विविधता........ २२

२.५.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन........ २३

२.५.४ महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन........ २४

२.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था........ २५

२.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन........ २५

२.६.२ सङ्गठनात्मक विकास........ २६

२.६.३ श्रोत परिचालन........ २७

२.६.४ योजना व्यवस्थापन........ २८

परिच्छेद ३: सोच तथा विकासको अवधारणा........ ३०

३.१ पृष्ठभूमि........ ३०

३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती........ ३०

३.४ निर्देशक सिद्धान्त........ ३४

३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य........ ३५

३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य........ ३५

३.७ रणनीति तथा प्राथमिकता........ ३६

३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँट........ ३७

३.९ पाटन नगरपालिकाका गौरवका आयोजनाहरू........ ४०

परिच्छेद ४: आर्थिक क्षेत्र........ ४१

४.१ कृषि तथा पशुपन्छी........ ४१

४.१.१ पृष्ठभूमि........ ४१

४.१.२ समस्या तथा चुनौती........ ४१

४.१.३ संभावना तथा अवसर........ ४२

४.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना........ ४२

४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका........ ४६

४.२ सिँचाइ........ ४८

४.२.१ पृष्ठभूमि........ ४८

४.२.२ समस्या तथा चुनौती........ ४८

४.२.३ संभावना तथा अवसर........ ४८

४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना........ ४९

४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ५४
४.३ पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा ५५
४.३.१ पृष्ठभूमि ५५
४.३.२ समस्या तथा चुनौती ५५
४.३.३ संभावना तथा अवसर ५५
४.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ५६
४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ६१
४.४ उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति ६२
४.४.१ पृष्ठभूमि ६२
४.४.२ समस्या तथा चुनौती ६२
४.४.३ संभावना तथा अवसर ६२
४.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ६३
४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ६५
४.५ श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा ६७
४.५.१ पृष्ठभूमि ६७
४.५.२ समस्या तथा चुनौती ६७
४.५.३ संभावना तथा अवसर ६७
४.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ६८
४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ७०
परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र ७२
५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण ७२
५.१.१ पृष्ठभूमि ७२
५.१.२ समस्या तथा चुनौती ७२
५.१.३ संभावना तथा अवसर ७३
५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ७३
५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ७६
५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवतन ७९

५.२.१ पृष्ठभूमि ७९
५.२.२ समस्या तथा चुनौती ७९
५.२.३ संभावना तथा अवसर ८०
५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ८०
५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ८८
५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ ९१
५.३.१ पृष्ठभूमि ९१
५.३.२ समस्या तथा चुनौती ९१
५.३.३ संभावना तथा अवसर ९१
५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना ९२
५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका ९७
५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग ९९
५.४.१ पृष्ठभूमि ९९
५.४.२ समस्या तथा चुनौती ९९
५.४.३ संभावना तथा अवसर ९९
५.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १००
५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १०३
५.५ युवा तथा खेलकुद १०५
५.५.१ पृष्ठभूमि १०५
५.५.२ समस्या तथा चुनौती १०५
५.५.३ संभावना तथा अवसर १०५
५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना १०६
५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका १०९
परिच्छेद ६: पूर्वाधार क्षेत्र १११
६.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण १११
६.१.१ पृष्ठभूमि १११
६.१.२ समस्या तथा चुनौती १११

६.१.३ संभावना तथा अवसर ११२
६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना...११२
६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका..११४
६.२ सडक, पुल तथा यातायात ११६
६.२.१ पृष्ठभूमि ११६
६.२.२ समस्या तथा चुनौती...११६
६.२.३ संभावना तथा अवसर ११७
६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना...११७
६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका..१२६
६.३ जलश्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा १२८
६.३.१ पृष्ठभूमि १२८
६.३.२ समस्या तथा चुनौती...१२८
६.३.३ संभावना तथा अवसर १२८
६.४४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना...१२९
६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका..१३२
६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि १३३
६.४.१ पृष्ठभूमि १३३
६.४.२ समस्या तथा चुनौती...१३३
६.४.३ संभावना तथा अबसर १३३
६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना...१३४
६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका..१३६
परिच्छेद ७: वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्र..१३८
७.१ वन तथा जैविक विविधता १३८
७.१.१ पृष्ठभूमि १३८
७.१.२ समस्या तथा चुनौती...१३८
७.१.३ संभावना तथा अबसर १३९
७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना...१३९

७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका....१४१
७.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन....१४३
७.२.१ पृष्ठभूमि....१४३
७.२.२ समस्या तथा चुनौती....१४३
७.२.३ संभावना तथा अवसर....१४४
७.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना....१४४
७.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका....१४५
७.३ वातावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन....१४७
७.३.१ पृष्ठभूमि....१४७
७.३.२ समस्या तथा चुनौती....१४७
७.३.३ संभावना तथा अवसर....१४८
७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना....१४८
७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका....१५०
७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता....१५२
७.४.१ पृष्ठभूमि....१५२
७.४.३ संभावना तथा अवसर....१५२
७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति. कार्यक्रम तथा आयोजना....१५३
७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका....१५५
परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र....१५७
८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन....१५७
८.१.१ पृष्ठभूमि....१५७
८.१.२ समस्या तथा चुनौती....१५८
८.१.२ संभावना तथा अबसर....१५८
८.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना....१५९
८.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका....१६४
परिच्छेद ९: कार्यान्वयन व्यवस्था....१६७
९.१ पृष्ठभूमि....१६७

९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संशाधन योजना....१६७
९.३ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट....१६७
९.४ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण.... १६९
९.४.१ राजस्व परिचालनको अवस्था.... १६९
९.५ स्रोत परिचालन रणनीति १६९
९.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन १७०
९.६.१ योजना कार्यान्वयन....१७०
९.६.२ कार्यान्वयन प्रकृया १७२
९.७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना....१७३
९.७.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता....१७४
९.७.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी....१७४
९.७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया....१७५
अनुसूची....१७८
अनुसूची- १ः नगरबस्ती भेलाबाट परामर्शदाता टोलीले संकलन गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरु....१७८
अनुसूची – २ आवधिक योजनाका लागि तयार पारिएका आधार नक्साहरू.... २०१
अनुसूचि ३ वडागत छलफलका माइन्युटहरु.... २१०

तालिका सूची

तालिका :1अपेक्षित परिमाणात्मक उपलब्धि..३५
तालिका :2नगरपालिकाका प्रमुख रणनीतिहरू तथा प्राथमिकताहरू.....................................३६
तालिका :3लगानी प्रक्षेपण...३७
तालिका :4आवधिक योजनामा खर्च ब्यहोर्ने स्रोतहरू..३८
तालिका :5नगरपालिकाको आय अनुमान...३९
तालिका :6कृषि तथा पशुपालनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.......................................४३
तालिका :७सिँचाइका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू..४९
तालिका :८पर्यटनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू...५६
तालिका उद्योग :९, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्तिका रणनीति र कार्यनीति............................६३
तालिका श्रम :१०, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षाका रणनीति र कार्यनीति.............................६८
तालिका :11स्वास्थ्य तथा पोषणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू......................................७३
तालिका :12शिक्षाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू..८०
तालिका :13खानेपानी तथा सरसफाइका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.................................९२
तालिका १४: महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू...... १००
तालिका :१५युवा तथा खेलकुदका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू....................................... १०६
तालिका :16आवास तथा बस्ती विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू............................... ११२
तालिका :17यातायात तथा पूर्वाधारका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू................................. ११७
तालिका :18ऊर्जाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू... १२९
तालिका :19सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू............................. १३४
तालिका :20वन तथा भूसंरक्षणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू...................................... १३९
तालिका :21वन तथा भूसंरक्षणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू...................................... १४४
तालिका :22फोहरमैला व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू................................. १४८
तालिका :23विपद् व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू....................................... १५३
तालिका :24सेवा प्रवाह तथा सुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू.............................. १५९
तालिका :२५विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट... १६८
तालिका २७: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन खाका.. १७५

परिच्छेद १ः परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालका धेरै जसो स्थानीय सरकारहरु सहरी सेवा सुविधा, सडक सञ्जाल, सुरक्षित खानेपानी, सरसफाइ, फोहोर—मैलाको उचित प्रबन्ध, सामाजिक पूर्वाधार तथा मनोरञ्जनात्मक सुविधा जस्ता पूर्वाधारबाट वञ्चित छन् । शहरीकरणका विविध बहिर्भावहरूबाट प्रभावित यस्ता नगरपालिकाहरू विविध वातावरणीय चुनौतीहरूसँग पनि जुझिरहेका छन् । धेरैजसो खोला— नालाहरू, समथल भूमि, ताल एवम् पोखरी जस्ता जलाशयहरू अनियन्त्रित विकासका कारण एकातिर तीव्र अतिक्रमित हुदै गइरहेका छन् भने अर्कातिर यस्ता क्षेत्रहरूमा ढल, नाला एवम् फोहोर—मैलाको अव्यवस्थित मिल्साइले प्रदूषित समेत बन्दै गइरहेका छन् । कतिपय स्थानीय तहहरूले धेरै अगाडिदेखि नै अव्यवस्थित यातायात, वायुको ह्रासोन्मुख गुणस्तर जस्ता कारणहरूले वातावरणीय ह्रासताको नतिजा भोगिसकेका छन् । आवासको लागि जंगल क्षेत्र, खोलाको बगर, सार्वजनिक जग्गा लगायत ऐतिहासिक भवन जस्ता सार्वजनिक धरोहर माथिको गैर—कानुनी अतिक्रमणले प्राकृतिक तथा मानव निर्मित वातावरणलाई प्रत्यक्ष रूपले नकारात्मक असर पुर्याइरहेको छ । आन्तरिक द्वन्द्वको परिणाम स्वरूप विस्थापित व्यक्तिहरूको सहर मुखी आगमनले समेत यस्ता गैर—कानुनी आवासको समस्या अझ भयावह रूपले थपिएको छ । एकातिर अव्यवस्थित सहरीकरणले खेती योग्य जमिनको ह्रास बढ्दो छ भने कतिपय सहरी क्षेत्रहरू स्व—रोजगारका अवसरहरू तथा खाद्य पर—निर्भरता निम्त्याउने कारक तत्वको रूपमा स्थापित हुँदै गइरहेका छन् । जनसंख्या वृद्धिको उर्धगति र आशातीत आर्थिक विकासका प्रतिफल बीच तालमेल नहुनुको परिणाम स्वरूप धेरै नगरपालिकाको लागि सहरी गरिबी प्रमुख चुनौतीका रूपमा स्थापित हुँदै गइरहेको छ । यसले नगरपालिकाहरूका विकास प्रयास वृहत्तर रूपमा कमजोर सावित भएका छन् ।

नेपालमा योजनाबद्ध विकासको थालनी वि.सं. २०१३ सालदेखि भएको हो । विगतमा केन्द्रिय योजना मात्र बन्ने गरेकोमा संघीय शासन व्यवस्थाको सुरुवात पछि प्रदेश र स्थानीय सरकारहरूले पनि आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने गरेका छन् । स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ६ को दफा २४ मा स्थानीय तहले स्थानीय स्तरको विकासकालागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत, मध्यमकालिन, दीर्घकालिन विकास योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको पनि छ । नेपालको संविधानको अनुसूची ८ र ९ मा तोकिएको एकल तथा साझा अधिकार बमोजिम स्थानीय सरकारलाई योजना तथा बजेट तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी प्राप्त भएकोछ । यसै गरी स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को दफा २४ को उपदफा १ मा नगरपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा स्थानीय स्तरको विकासका लागि संविधानको अनुसूची ८ र ९ मा तोकिएको अधिकार प्रयोग गरी आवधिक, वार्षिक, रणनीतिक विषय क्षेत्रगत मध्यकालिन तथा दीर्घकालिन विकास योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेकोछ । यस ऐनको दफा २४ को उपदफा २ मा योजना तर्जुमा गर्दा संघीय सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समय सीमा र प्रक्रियासँग तालमेल हुने गरी दिगो विकासको लक्ष्य, भूउपयोग योजना, लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण, बालमैत्री, वातावरणमैत्री, अपाङ्गमैत्री, विपद् व्यवस्थापन तथा जोखिम न्यूनीकरण, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन जस्ता अन्तरसम्बन्धीत विषयलाई ध्यान दिनु पर्ने उल्लेख गरिएको छ । ऐनको दफा २४ को उपदफा ३ ले नगरपालिका तथा नगरपालिकाले योजना बनाउँदा ऐनमा तोकिए बमोजिमको विषयहरूमा प्राथमिकता दिनुपर्ने विषयहरू समेत तोकेको छ ।

योजनाहरू प्राथमिकिकरण गर्दा आर्थिक विकास तथा गरिबी निवारणमा प्रत्यक्ष योगदान पुग्ने, उत्पादनमूलक तथा छिटो प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिने, जनताको जीवनस्तर, आम्दानी र रोजगार बढ्ने, स्थानीयबासीहरूको सहभागिता जुट्ने, स्वयं सेवा परिचालन गर्न सकिने तथा लागत कम लाग्ने, स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम प्रयोग हुने, महिला बालबालिका तथा पिछडिएका वर्ग, क्षेत्र र समुदायलाई प्रत्यक्ष लाभ पुग्ने, लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरण अभिवृद्धि हुने, दिगो विकास, वातावरणीय संरक्षण तथा सम्वर्द्धनमा सघाउ पुऱ्याउने, भाषिक तथा साँस्कृतिक पक्षको जर्गेना र सामाजिक सद्भाव तथा एकता अभिवृद्धिमा सघाउ पुऱ्याउने सूचकहरूको आधारमा योजनाहरू प्राथमिकीकरण गर्नुपर्ने उल्लेख गरिएको छ । यो ऐनको दफा २४ को उपदफा ४ मा योजना बनाउँदा मध्यम र दीर्घकालिन प्रकृतिका आयोजनाहरूको सूची तयार गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । नगरपालिकाले आफ्नो कार्य संचालन गर्दा लागत न्यूनीकरण, स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग वा प्रभावकारी सेवा प्रवाहको अन्य नगरपालिकासँग साझेदारी, सम्झौता र संयुक्त व्यवस्थापन गर्न सक्ने विषयहरू समेत तोकेको छ ।

नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ देखि २०८०/८१ सम्मकोलागि राष्ट्रिय आकांक्षा **"समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली"** विक्रम सम्वत् २१०० का सूचक सहितको पन्ध्रौं पञ्चवर्षीय योजना तयार गरेको छ । त्यसैगरी सूदूरपश्चिम प्रदेश सरकारले प्रदेशको **"आत्मनिर्भर र समृद्ध सुदुरपश्चिम"** को दिर्घकालिन सोचका सहित प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाको आधारपत्रमा सूदूरपश्चिम प्रदेशको समग्र विकासकोलागि अल्पकालीन लक्ष्य विक्रम सम्वत् २०७८/०७९ देखि २०८३/०८४, मध्यमकालीन लक्ष्य वि.सं. २०७८/७९ देखि २०९० र दीर्घकालीन लक्ष्य २०७८/०७९ देखि २१०० सम्मकालागि समृद्धि र सुखका मुख्य सूचकहरू निर्धारण गरिएका छन् । यस सन्दर्भमा स्थानीय तहको चासो संस्थागत विकास र आर्थिक समृद्धिको खाका सहितको पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना निर्माण गरिएको छ ।

विकासका परिसूचकहरूमा पृथक तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण, तदनुरूप आवधिक योजनाहरूमा पाटन नगरपालिकाको प्रक्षेपण, योजनाहरूको तर्जुमा, आवधिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरूको अभावले विगतमा भएका उपलब्धि तथा कमी कमजोरीहरूलाई केलाउन निकै कठिन भएको छ । राष्ट्रिय रूपमा आवधिक योजनाको एउटै नीतिगत आधार हुने भएकोले पनि पाटन नगरपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, गरिबी, पूर्वाधारको विशिष्टता अनुरूपको नीति र सो अनुसारका कार्य योजना विगतमा बन्न सकेनन् । यसको प्रथम प्राथमिकताको रूपमा छरिएर रहेका तथ्याङ्कको सङ्कलन तुलनात्मक विश्लेशण, सोही अनुसार राष्ट्रिय नीति र आवधिक योजनासँग तालमेल हुनेगरी पाटन नगरपालिकाको समग्र विकास नीतिका आधारहरू तय गर्नु रहेको छ ।मौसममा आधारित कृषि उत्पादन, पर्यटन र विप्रेषण यस नगरपालिकाको समग्र अर्थतन्त्रको मुख्य आयाम हुन् ।

१.२ आवधिक योजना तर्जुमाको उद्देश्य

नगरपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक तथा भौतिक विकासका लागि दीर्घकालीन सोचले निर्धारण गरेका लक्ष्य र उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न ५ वर्ष अवधिका लागि तयार गरिएको दस्तावेज नगरपालिकाको आवधिक योजना हो ।यो दस्तावेजमा निर्धारित लक्ष्य र उद्देश्यहरू हासिल गर्न, सिद्धान्त, रणनीति र कार्य नीति तथा

प्रमुख क्रियाकलापहरू समेत पहिचान गरी उल्लेख गरिएको छ ।स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७८ मा आवधिक योजनालाई निम्न अनुसार परिभाषित गरिएको छ ।

नगरपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, सॉस्कृतिक तथा भौतिक विकासका लागि दीर्घकालीन सोचले निर्धारण गरेका लक्ष्य र उद्देश्यहरु प्राप्त गर्न कम्तिमा ५ देखि ७ वर्ष अवधिका लागि तयार गरिएको दस्तावेजमा निर्धारित लक्ष्य र उद्देश्यहरु हासिल गर्न सिद्धान्त, रणनीति र कार्य नीति तथा प्रमुख कृयाकलापहरु समेत पहिचान गरी उल्लेख गरिएको हुन्छ ।

स्थानीय तहको योजनाबद्ध विकास प्रयास र प्रक्रियालाई मार्गदर्शन गर्नु आवधिक योजनाको प्रमुख उद्देश्य रहेकोछ ।आवधिक योजना तर्जुमाका विशिष्ट उद्देश्यहरू देहायअनुसार रहेका छन्ः

- योजनाबद्ध, नतिजामूलक, समावेशी र उत्थानशील विकासका लागि स्थानीय तहका गतिविधिलाई निर्दिष्ट लक्ष्य हासिल गर्ने दिशातर्फ निर्देशित गर्नु;
- स्थानीय विकासका सरोकारवालाहरूमा विकास प्रयास र उपलब्धिमा साझा प्रतिवद्धता र उत्तरदायित्व सिर्जना गर्नु;
- विकासको राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक लक्ष्य र प्राथमिकतासँग स्थानीय विकासको तादात्म्य कायम गर्नु;
- सहभागितामूलक विधिका माध्यमबाट विकास प्रयासलाई मार्गदर्शन गर्ने र अपेक्षित नतिजा हासिल गर्ने गरी स्थानीय विकासको प्रारूप तयार गर्नु;
- नतिजामा आधारित स्थानीय विकासलाई प्रवर्द्धन गर्नु ।

१.३ नीतिगत र कानुनी व्यवस्था

स्थानीय तहहरूको जिम्मेवारी पुरा गर्न क्षमता अभिवृद्धिमा जोड दिने र ती तहहरूलाई स्थानीय विकासको प्रमुख इकाईको रूपमा विकास गरी जन—उत्तरदायी बनाउने नीति पन्ध्रौ योजनाको रहेको छ।उक्त नीति हासिल गर्ने प्रयोजनका लागि आवधिक योजनाले ठोस सहयोग पुर्याउँने देखिन्छ।यस सन्दर्भमा स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले प्रत्येक नगरपालिकाले आवधिक योजना बनाउनु पर्ने अनिवार्य व्यवस्था गरी आवधिक योजनामा समेट्नु पर्ने देहाय बमोजिमका विषयहरू उल्लेख गरेको छः

(क) नगरपालिकाको भौगोलिक, आर्थिक एवम् प्राकृतिक सम्पदाहरूको वर्तमान उपयोग ।

(ख) विभिन्न क्षेत्रमा तुलनात्मक लागत एवम् लाभको हिसाबले उत्पादन गर्न सकिने सम्भावनाहरू ।

(ग) पिछडिएका जन—जातिहरू एवम् गरिबी भएको क्षेत्र तथा त्यस क्षेत्रमा गरिएका वा गरिनु पर्ने विभिन्न विकास कार्यहरू।

(घ) महिला र बालबालिकाको लागि आय मूल कर सीप मूलक कार्यहरू ।

(ङ) सम्पन्न भएका विभिन्न विषय क्षेत्र अन्तर्गतका आयोजनाहरूको विवरण र तिनीहरूको सञ्चालन तथा सम्भार सम्बन्धी व्यवस्था ।

(च) विकासका सम्भावनाका आधारमा विभिन्न विषय क्षेत्रगत अल्पकालीन एवम् दीर्घकालीन विकास कार्यहरू ।

(छ) स्थानीय बासिन्दाबाटै तयार गरिनु पर्ने विभिन्न विषय क्षेत्रका जनशक्ति विकास सम्बन्धी योजना ।

त्यसैगरी, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले आवधिक योजना बनाउने सम्बन्धमा देहाय बमोजिमको व्यवस्था उल्लेख गरेको छ:

(१) प्रत्येक नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रको विकासका लागि कम्तीमा पाँच वर्षको आवधिक योजना तर्जुमा गर्नपर्ने छ ।

(२) तर्जुमा गरिने आवधिक योजनामा योजनाको दीर्घकालीन लक्ष्य, उद्देश्य र कार्यनीति उल्लेख गरी नगर क्षेत्रको भौतिक पूर्वाधार तथा सेवा सुविधा, स्रोत परिचालन तथा आयआर्जनका सम्भावना, सरकारी एवम् निजी क्षेत्रको लागत सहभागिता लगायत नगरपालिकाले गर्ने काम समावेश भएको हुनुपर्ने छ ।

(३) आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा विषयगत समिति सँग परामर्श गरी विषयगत क्षेत्रका कार्यक्रमलाई समावेश गरी अन्तिम रूप दिनुपर्ने छ ।

माथिको व्यवस्थाका अतिरिक्त स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ अनुसार नगरपालिकाले आफ्नो वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा आवधिक योजनाले परिलक्षित गरेका समष्टिगत आवश्यकताहरूलाई आधार लिनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।त्यसै गरी प्रत्येक नगर क्षेत्रको विकासको निमित्त नगरस्तरीय वस्तुगत तथ्याङ्क सङ्कलन गरी वस्तुस्थिति देखिनेस्रोत, नक्सा तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था उल्लेख गरीएको छ ।

१.४ अध्ययन सीमा

आवधिक योजनामा समावेश हुने कतिपय विषयहरू कानुनी रूपमा नगरपालिकाको कार्य क्षेत्रमा पर्ने हुनाले नगरपालिकाको पूर्ण नियन्त्रण र निर्देशनमा सञ्चालन हुन सक्छन् भने कतिपय विषयहरूमा नगरपालिकाले पथ प्रर्दशन मात्र गर्न सक्छ। त्यसैले नगरपालिकाको पूर्ण नियन्त्रणमा रहने क्षेत्रहरूको सन्दर्भमा आवधिक योजना विस्तृत रूपमा तयार गर्न सकिन्छ। त्यस अनुरूप वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्नु पर्छ, तर नगरपालिकाको विकास कार्यक्रममा संलग्न गैरसरकारी संस्था, सामुदायिक सङ्घसंस्था र निजी क्षेत्रका कार्यक्रमका साथै केन्द्र, जिल्ला स्तर तथा वैदेशिक स्रोत बाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूलाई नगरपालिकाको आवधिक योजनाले नीतिगत आधार र प्राथमिकता तोकी निर्देशित मात्र गर्न सक्दछ। नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा राष्ट्रिय योजना तथा प्रदेश सरकारबाट तयार गरिएका दीर्घकालीन योजना तथा राष्ट्रिय नीतिहरूसँग मेल कायम गर्नुपर्ने हुन्छ ।

स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले निम्नानुसारका क्षेत्रका कामहरू नगरपालिकाहरूले अनिवार्य रूपमा गर्नु पर्ने गरी आवधिक योजनाको क्षेत्रलाई परिभाषित गरेको पाइन्छ:

(क) आर्थिक विकास

(ख) सामाजिक विकास

(ग) पूर्वाधार विकास

(घ) वातावरण तथा विपद जोखिम नियन्त्रण

(ङ) संस्थागत विकास तथा सुशासन

नगरपालिकाले गर्ने उपयुक्त कार्यहरूलाई जोड्ने आवधिक योजनामा यी सबै पक्षहरू समावेश हुनु पर्छ । नगरपालिकाको आवधिक योजना नगरपालिका क्षेत्रको विकासको समग्र पक्षहरूलाई समेटेको हुनु पर्दछ । त्यसैले स्थानीय योजनाको विशेषताहरूलाई समेटी तयार गरिएको बहुक्षेत्रगत आवधिक योजनाको एकिकृत स्वरूपका सम्बन्धमा स्पष्ट धारणा बनाएर मात्र योजना तर्जुमा गर्ने तर्फ अग्रसर रहनु पर्दछ ।

यस अध्ययन कार्यले प्रस्तुत गरेका दस्तावेजहरू निम्नानुसार छन्:

- नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण
- सवल/दुर्बल तथा चुनौती/अवसरको पहिचान एवम् विश्लेषण
- नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोच अनुरूप भौतिक विकास गरुयोजना तर्जुमा
- भौतिक विकास तथा पूर्वाधार, वातावरण, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय, संस्थागत विकास तथा जोखिम व्यवस्थापन जस्ता क्षेत्रहरूसँग सम्बद्ध विषयगत दीर्घकालीन सोच अनुरूप तर्कबद्ध प्रणालीमा आधारित लक्ष्य, उद्देश्य, नतिजा तथा कार्यक्रमहरूको पहिचान
- बहुक्षेत्रगत लगानी योजना
- कार्यान्वयन रणनीति सुझाव तथा अनुगमन

१.५ कार्य परिधि

माथि उल्लेखित उद्देश्यहरुले प्रमुख पक्षहरुलाई स्पष्ट गरी निम्न कार्य परिधि स्पष्ट पारेको छ।

क) नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण ।

ख) दीर्घकालीन सोचको साथै स्रोत सम्भावना र विकासलाई निर्देशित गर्न सक्ने अग्रणी क्षेत्रको पहिचान, र अन्तनिहित अवसर, समस्या तथा चुनौतिको पहिचान तथा विश्लेषण ।

ग) दीर्घकालीन भौतिक विकास योजना तर्जुमा गर्दा नगरपालिकाको भविष्यको भौतिक स्वरुप, भू—उपयोग, सहरी विस्तार क्षेत्रहरु र वातावरणीय संवेदनशील क्षेत्रहरु, भौतिक पूर्वाधारहरु समावेश ।

घ) तर्कबद्ध प्रणाली (Logical Framework Approach) अपनाई विषयगत लक्ष्य, उद्देश्य (भौतिक विकास पूर्वाधार, वातावरणीय व्यवस्थापन, सामाजिक विकास, आर्थिक विकास, वित्तीय व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास आदि), नतिजा, सूचकहरु, पुस्ट्याईंका आधारहरु, जोखिम पक्षहरु, कार्यक्रमको पहिचान ।

ङ) बहु—क्षेत्रगत लगानी योजना अन्तर्गत आयोजना र कार्यक्रमहरु, लगत अनुमान, र बित्तिय श्रोतहरु तथा उत्तरदायी संस्थाहरु आदि समावेस ।

च) योजना कार्यान्वयन, अनुगमन मूल्यांकन पक्षहरुको उल्लेख ।

१.६ योजना तर्जुमा अपनाइएका विधि

पाटन नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा प्रकृयामा उल्लेखित सिद्धान्तहरुको परिधिमा रहनुको साथै स्थानिय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन — २०७८ लाई आधार मानी सोमा उल्लेखित प्रावधानहरुलाई मनन गरी योजना तयार गरिएको छ । सीमित साधान स्रोतलाई मध्यनजर गरी योजना तर्जुमा प्रकृयालाई सरलीकृत गरी योजना तर्जुमा गरिएको हो ।

योजना तर्जुमा कार्यलाई दिशा निर्देश गर्न सबै सरोकार वालाहरुको प्रतिनिधित्व भएको एउटा निर्देशक समिति र विभिन्न विषयगत उप समितिहरुको गठनमा जोड दिइएको छ । यसरी योजनाहरु सबै सरोकार वालाहरुको सहभागितामा बनाइएकोले बढी प्रभावकारी हुनको साथै योजनाहरुको विश्वसनीयता र वैधानिकतामा वृद्धि भएको महशुस गरिएको छ ।

योजना तयार गर्ने दौरानमा वडा भेला, लगायत वडा कार्यालय, सरकारी निकायहरु, राजनैतिक पार्टीहरु, गैरसरकारी संस्थाहरु, सामुदायिक संस्थाहरु, टोल विकास संस्थाहरु, वृद्धिजिवीहरु, समाजका प्रतिष्ठित व्यक्तित्वहरु, व्यवसायिक संस्थाहरु, संचार कर्मीहरु तथा योजना तर्जुमा टोली आदिलाई समोवस गरी बढी भन्दा बढी छलफल गराई योजना तयार गरिएको छ ।

यस योजनामा निर्देशक समितिले नगरपालिकाको दीर्घकालिन सोच तयार गर्नुको साथै योजना तर्जुमा टोलीलाई आवश्यक निर्देशन एवं सरोकारवालाहरु बीच आवश्यक, समन्वय गरी योजना तर्जमा गर्न सहयोग पुर्याएको थियो । साथै नगरपालिकाको विकासमा सिद्धान्तहरु समेत तयार गरी योजना निर्माण गरिएको थियो । साथै, योजना स्वीकृती प्रकृया तथा कार्यान्वयनमा पनि संस्थागत समन्वय र लगानीलाई अभिवृद्धि गर्न निर्देशक समितिको भूमिकालाई महत्वपूर्ण हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

निर्देशक समिति र विभिन्न विषयगत उपसमितिहरु गठन गरी सरोकारवाला तथा विज्ञहरुको संलग्नतामा विषयगत योजना तथा कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरिएको छ । योजना तर्जुमाको हरेक चरण र प्रकृयामा योजना तर्जुमा टोलीबाट विश्लेषण एवं विशेषज्ञको राय प्रदान गरिएको छ । वडाबासी, वडा कार्यालय, वुद्धिजिवी एवं

वडामा कार्यरत संघ संस्थाहरुको सहभागितामा वडा भेलाहरु गराई वडाको समस्या र प्राथमिकीकरण गर्दै तद अनुरुप वडाको खाँचो र कार्यक्रमहरु तर्जुमा गरिएको छ ।आवधिक योजना तयार गर्दा अपनाइने विस्तृत प्रक्रियाको ब्याख्या तपशिल बमोजिम प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रारम्भिक छलफलः प्रस्ताव स्विकृत भई कार्य सम्झौता भएपछि सर्वप्रथम नगरपालिकाका नगर प्रमुख, नगर उप-प्रमुख, कार्यपालिकाका सदस्य, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा योजना प्रमुखसँग आवधिक योजना तर्जुमाको विधि स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ का आधारमा बन्ने समिति तथा उपसमितिहरू निर्माण योजनाको कार्य तालिका लगायतका बिषयमा प्रारम्भिक छलफल गरी ति बिषयको टुङ्गो लगाइएको छ ।

पुर्वतयारी गोष्ठी सञ्चालनः आवधिक योजनाको महत्व, औचित्व, विधि, प्रकृया, नगरपालिकाले यसमा निर्वाह गर्नुपर्ने भुमिका आदिका बारेमा नगरपालिकाका नगर प्रमुख, नगर उप-प्रमुख, कार्यपालिकाका सदस्य, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा योजना प्रमुखसँग आवधिक योजना तर्जुमाको विधि स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ का आधारमा बनेका समिति तथा उपसमितिहरूसँगको छलफल, योजनाका विविध पक्षहरू, चरणहरू तथा कार्य जिम्मेवारीका लागि पुर्वतयारी गोष्ठी सञ्चालन गरी सम्पन्न गरिएकोछ ।

वडागत योजना तर्जुमा गोष्ठी सञ्चालनः वडाध्यक्ष, वडासदस्य, वडाका कर्मचारी, सबै स्थानीय राजनितिक दलका प्रतिनिधिहरू, विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरू, क्षेत्रगत बिज्ञ तथा वौद्धिक ब्यक्तित्वहरू, उद्योगी तथा व्यवशायीहरू लगायत स्थानीय गैर सरकारी संस्थाका प्रतिनिधिहरूको सहभागितामा सबै वडा कार्यालयमा एकदिने योजना तर्जुमा गोष्ठी सञ्चालन मिति २०८०/१०/२५ देखि २०८०/११/०९ गते सम्ममा सम्पन्न गरिएकोछ ।

तथ्याङ्क प्रमाणिकरणः नगरपालिकाको वस्तुगत विवरणमा उल्लेख भएका तथ्याङ्कहरूलाई बिषयगत समितिहरूमा २०८०/१२/१३ गते छलफल गरी प्रमाणिकरणका लागि मिति २०८०/१२/१४ गतेको कार्यपालिकामा पेश गरिएको थियो र योजनामा संलग्न गरिएका मुख्य सुचकाङ्कहरू निर्धारण गरिएको थियो ।

दीर्घकालीन सोच निर्धारणः नगरपालिकाको आवधिक योजनाको दीर्घकालीन सोच निर्धारण गर्न सबै सरोकारवालाहरूलाई समूह बिभाजन गरी मिति २०८०/१२/१४ छलफल गराइएको थियो र सबै समूह सुझाव मध्येबाट सर्वमान्य सोचलाई आवधिक योजनाको दीर्घकालीन सोच निर्धारण तय भएको छ । सोहि दीर्घकालीन सोचका आधारमा आवधिक लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू निर्माण गरिएकोछ ।

समस्या तथा चुनौतीहरू र अवसरहरूको पहिचानः नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा पुर्व यस नगरपालिकामा विकासकालागि विद्यमान समस्या तथा चुनौतीहरू र अवसरहरूको पहिचान गर्न हरेक बिषयगत

क्षेत्रहरू (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन र संस्थागत विकास) को छुट्टाछुट्टै अध्ययन गरी विश्लेषण गरिएकोछ ।

क्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्राथमिकता निर्धारणः स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ का आधारमा हरेक बिषयगत क्षेत्रहरू (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन र संस्थागत विकास) का उपक्षेत्रहरूको छुट्टाछुट्टै क्षेत्रगत उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा प्राथमिकता निर्धारण गरिएकोछ । यसका साथै सबै बिषयगत उपक्षेत्रहरूको नतिजा सूचक पनि निर्धारण गरिएकोछ ।

मस्यौदा प्रतिवेदन लेखन तथा प्रेषणः उपरोक्त चरणहरू पुरा गरिसकेपछि बिज्ञ समूहले नगरपालिकाबाट प्राप्त सुचना तथा तथ्याङ्कका आधरमा मस्यौदा प्रतिवेदन तयार पारी आवश्यक सुधार तथा सुझावका लागि नगरपालिकाको कार्यालयमा प्रेषण गरिएकोछ । नगरपालिकाबाट प्राप्त सुझावलाई संलग्न गरी तोकिएको समयावधि भित्र अन्तिम प्रतिवेदन नगरपालिकाको कार्यालयमा प्रेषण गरिएकोछ ।

परिच्छेद २: पाटन नगरपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धिको समीक्षा

२.१ पाटन नगरपलिकाको परिचय

पाटन नगरपालिका नेपालको सुदुरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गत वैतडी जिल्लामा पर्दछ । नेपालको संघीय राजधानी काठमाडौंबाट पश्चिम–उत्तरमा २१९.२५ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएर रहेको यस नगरपालिकाको पूर्वमा सिगास गाउँपालिका, पश्चिममा मेलौली र दशरथचन्द नगरपालिका, उत्तरमा सुर्नया नगरपालिका छन् भने दक्षिणमा डडेल्धुरा जिल्ला पर्दछ । साविकका सकार,सिलङ्गा, गुजर, भुमेश्वर, वसन्तपुर र पाटन गरी ६ वटा गा.वि.स मिलाई १३ वडामा विभाजन गरी नगरपालिका स्थापना गरिएको हो । यस पाटन नगरपालिकाको स्थापना नेपाल सरकार मन्त्रीपरिषद्को २०७१/०८/१६ को निर्णयअनुसार भएको हो । स्थापना हुँदा यस नगरपालिकाको नाम पाटन राखिएको थियो ।पाटन वजार क्षेत्र समथर भूभागले वनेको सानो उपत्यका जस्तो भूवनावट भएकोले सो क्षेत्रको नाम पाटन रहेको हो । नेपाल सरकारले मिति २०७३/११/२२ को निर्णय गरी २०७३/११/२७ मा राजपत्रमा प्रकाशित गरी साविकको पाटन नगरपालिका ,कैलपाल गा.वि.स., सिद्धेश्वर गा.वि.स र सिद्धपुर गा.वि.स.गरी ३ वटा गा.वि.स लाई समावेश गरी १० वटा वार्डमा विभाजन गरिएको छ । नगरपालिका क्षेत्र भित्र हाल १ वटा क्याम्पस , ७ वटा उच्च मा.वि, १ वटा प्राविधिक शिक्षालय, ७ वटा मा.वि., ५० वटा आ.वि. र ५५ वटा प्रारम्भिक वाल विकास केन्द्र (सामुदायिक र संस्थागत) गरी जम्मा १२५ वटा शिक्षण संस्थाहरू सञ्चालित छन् । २०७८ को जनगणना अनुसार यस नगरपालिकाको जनसंख्या २९,२३० रहेको छ जसमध्ये महिलाको जनसंख्या १५,६७२ (५३.६ प्रतिशत) र पुरुषको जनसंख्या १३,५५८ (४६.४ प्रतिशत) रहेको छ । यस नगरपालिकामा विभिन्न जातजाती तथा धर्म मान्ने व्यक्तिहरुको बसोबास रहेको छ । औषत पारिवारिक आम्दानीमा कृषि व्यवसायको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा रहेको छ र स्थानीय बासिन्दाको अन्य आर्थिक क्रियाकलापहरुमा व्यापार व्यसाय, नोकरी, सेवामुलक व्यवसाय तथा वैदेशिक रोजगारी पनि एक हो । परम्परागत प्रणालीको कृषि ब्यवसायको विकल्प खोजिरहेका यहाँका बासिन्दा आधुनिक जीवनशैलीमा रमाउन थालेका छन् । स्थानीय जनशक्ति मजदुरी तथा अध्ययनका लागि विदेशिने क्रम बढिरहेको छ । यस नगरपालिकामा आधारभूत देखि उच्च शिक्षासम्म प्रदान गर्ने शैक्षिक संस्था रहेका छन् । अध्ययनका लागि

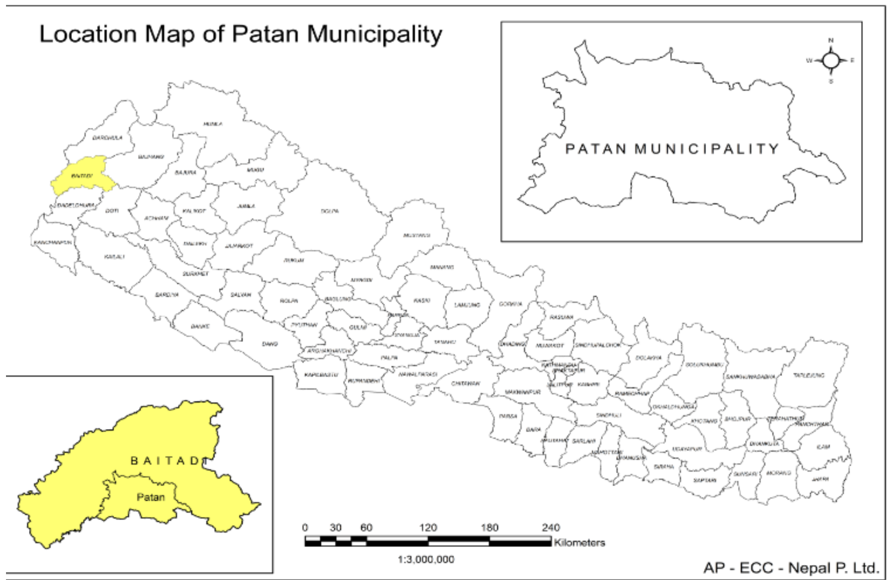

यस नगरपालिकाका शैक्षिक संस्थाहरुमा स्थानीय विद्यार्थीका साथै अन्य छिमेकी नगरपालिका/नगरपालिका तथा दार्चुला, डडेल्धुरा, वझाङ,अछाम लगायत जिल्लाहरूबाट समेत आउने गरेका छन् । नगरपालिकाका सवै वस्तीहरुमा राष्ट्रिय प्रशारण लाईन जडान भई विद्युतीकरण भएको छ । विगतमा स्थानीय निकायमा जनप्रतीनधीको अभाब, योजनाबद्ध विकास कार्यक्रम कार्यान्वयनमा कठिनाई तथा आवश्यक आर्थिक व्यवस्थापनमा कठिनाई हुनुले यस नगरपालिका क्षेत्रको अपेक्षित विकास हुन सकिरहेको देखिँदैन ।विभिन्न समुदाय, जातजातीका मानिसको बसोबास रहेको यस क्षेत्रमा विभिन्न चाडपर्व मनाउने गरिन्छ । मुख्य गरी दशैं, तिहार, साउने र माघे संक्रान्ति,महाशिवरात्री, चैतेदशै, होली, गौरा, कृष्णजन्माष्टमी, आदि यहाँका प्रमुख चाडपर्वको रुपमा रहेको पाईन्छ ।

२.१.१ भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

नेपालको सुदुरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गत वैतडी जिल्लामा अवस्थित यस पाटन नगरपालिका भौगोलिक क्षेत्रको हिसाबले पहाडी क्षेत्रमा पर्दछ । पाटन नगरपालिका नेपालको मानचित्रमा हेर्दा २९ डिग्री २३ मिनेट ५ सेकेन्ड देखि २९ डिग्री ३१ मिनेट ५ सेकेन्ड दक्षिण अक्षांश र ८० डिग्री ४३ मिनेट १४ सेकेन्ड पूर्वी देशान्तरसम्म फैलिएको छ । यो नगरपालिका समुद्र सतहबाट ७८० मिटर देखि २४२० मिटर सम्मको उचाइमा अवस्थिते छ ।

वडा नं.	समावेश भएका साविकका गा.वि.स/नगरपालिकाहरु	साविकका वडाहरु
१	सकार गा.वि.स	१ देखि ९ सम्म
	कैलपाल गा.वि.स	८ र ९
२	सिलङ्गा गा.वि.स	१ देखि ९ सम्म
३	गुजर गा.वि.स	१ देखि ९ सम्म
४	भुमेश्वर गा.वि.स	१ देखि ९ सम्म
५	बसन्तपुर गा.वि.स.	१ देखि ९ सम्म
६	पाटन नगरपालिका	१ देखि ९ सम्म
७	कैलपाल गा.वि.स	१ देखि ७ सम्म
८	सिद्वेश्वर गा.वि.स	३,७,९
९	सिद्वेश्वर	१,२,४,५,६,८ सम्म
१०	सिद्वपुर गा.वि.स	१ देखि ९ सम्म

नेपालको संविधान २०७२ ले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको मुल संचरना संघ,प्रदेश र स्थानीय तह गरि तिन तहको हुने तथा राज्यशक्तिको प्रयोग तीनै तहले कानुन बमोजिम गर्ने ब्यवस्था अनुरुप यस नगरपालिकाले २ वटा स्थानीय तहको निर्वाचन पश्चात संविधान र बिद्यमान ऐन कानून बमोजिम स्थानीय सरकार प्रारम्भ भएको ७ वर्ष पुरा भएको छ ।संघको अस्पष्ट नीतिगत ब्यवस्था एवं सांगठनीक संरचना,

अप्रयाप्त जनशक्ति तथा सिमित स्रोतसाधन, भौगोलिक बिकटता, प्रशासनिक जटिलता लगायतका समस्यालाई चिर्दै यस अवधिमा यस नगरपालिकाले विभिन्न विकासात्मक कार्यहरु सम्पन्न गरेको छ ।

२.१.२ प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं ऐतिहासक तथा साँस्कृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण नेपाल विश्व पर्यटन मानचित्रमा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको

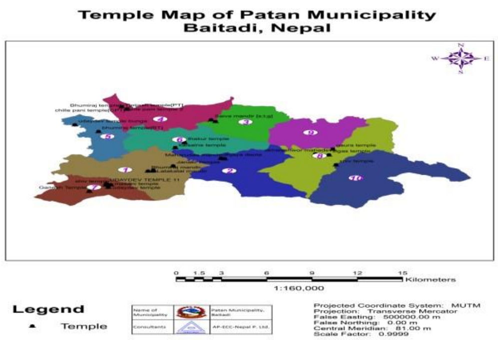

रुपमा सुपरिचित छ । विज्ञान, प्रविधि र सञ्चार प्रणालीमा भएको अभूतपूर्व विकासले समस्त विश्व नै एउटा नगरको रुपमा परिणत हुँदै गइरहेको वर्तमान अवस्थामा नेपालले यस्ता राष्ट्रिय सम्पदालाई विश्व सामु प्रस्तुत गर्दै विश्व पर्यटन बजारलाई आकर्षित गरी अत्यधिक लाभ लिन सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक छ । पर्यटन व्यवसाय आफैंमा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकासकोप्रमुख आधार भएकोले यस व्यवसायको विविधीकरण र विस्तारद्वारा आम नागरिकको जीविकोपार्जन र रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गरी जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्नु अपरिहार्य भएको छ । यस प्रयोजनार्थ एकातर्फ नेपालका यी विविध सम्पदाको समुचित संरक्षण र सम्वद्र्धन गर्नु अत्यावश्यक भएको छ भने अर्कोतर्फ अन्तर्राष्ट्रिय हवाई यातायात सेवा,आन्तरिक हवाई सेवा लगायत पर्यटन सेवासँग सम्बद्ध सबै प्रकारका पूर्वाधार विकास गर्दै पर्यटन सेवा उद्योगको संख्यात्मक एवं गुणात्मक वृद्धि गर्नु आवश्यक छ ।पाटन नगरपालिकाको विधमान भू–उपयोग हेर्दा नगरपालिकाको १४.७३ प्रतिशत (३२२९.६४ हे.) जग्गा हाल खन–जोत हुने उपयुक्त जमिनको रुपमा रहेको छ भने ७६.७१ प्रतिशत (१६८१९.१३ हे.) वनले ओगटेको छ । खेतीयोग्य जमिनमध्ये अधिकांश जमिन मौसमी वर्षामा निर्भर रहेको छ । नगरपालिकामा बगिरहेका विभिन्न खोलानालाको किनारमा अवस्थित

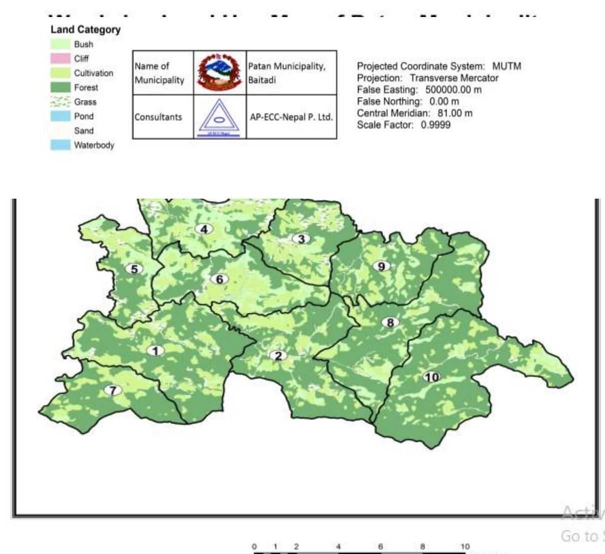

Activate Windows
Go to Settings to activa

यस नगरपालिकाको खेतीयोग्य जमिनको उर्वराशक्ति उच्च रहेको छ । पाटन नगरपालिकामा जलाशय क्षेत्रले करिव ०.१६ प्रतिशत (३५.०८ हे.) त्यस्तै अन्य (घाँस, बगर) क्षेत्रले करिव २.२२ प्रतिशत (४८६.७५ हे.) जग्गा ओगटेको पाइन्छ । नगरपालिकामा माटोको बनावट, खेतीयोग्य जमिन, संरक्षित क्षेत्र, बस्तीयोग्य

क्षेत्र आदिको विस्तृत अध्ययनको आधारमा नगरपालिका बासीहरुको आर्थिक हैसीयत वृद्धि गर्न र वातावरणमा प्रतिकुल असर पर्न नदिन के–कस्ता उत्पादन प्रणाली तथा नीतिहरु अवलम्बन गर्न सकिन्छ भन्ने विषयमा विस्तृत अध्ययन गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

२.१.३ जनसांख्यिक अवस्था

एघारौ राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार पाटन नगरपालिकाको कुल जनसंख्या २९२३० जना रहेको छ । जसलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

वडा नम्बर	घरधुरी संख्या	पुरुषको संख्या	महिलाको संख्या	कुल संख्या
१	७२६	१६३५	१९२०	३५५५
२	५०३	११७१	१२८७	२४५८
३	५९४	११४१	१३६२	२५०३
४	६८५	१५०७	१७७९	३२८६
५	५७१	१०६६	१३७५	२४४१
६	१३२७	२६५७	२९६४	५६२१
७	३९९	९८०	१०७१	२०५१
८	६७०	१३५०	१५०३	२८५३
९	४४३	९०४	११०७	२०११
१०	५२४	११४७	१३०४	२४५१
जम्मा	६४४२	१३५५८	१५६७२	२९२३०

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना २०७८

५ वर्ष उमेर समूह तथा लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण

नगरपालिकामा आर्थिक रूपले सक्रिय १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समूहको जनसङ्ख्या कुल जनसङ्ख्याको आधा भन्दा बढी रहेको छ । यस उमेर समूहलाई नगरपालिकाले योजनाका साथ कृषि तथा पर्यटन जस्ता आर्थिक उत्पादनको क्षेत्रमा लगाउन सक्दछ।यसबाट वैदेशिक रोजगारीका लागि आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति पलायन हुनबाट रोकी नगर विकासमा ठूलो फड्को मार्ने अवसर रहेकोछ।उच्च उत्पादन र उत्पादकत्वलाई प्राप्त गर्न चाहिने प्राविधिक सीप र ज्ञान भएको मानव संसाधन विकास मार्फत नयाँ प्रविधिको अन्वेषण गरी उत्पादन प्रक्रियालाई बैज्ञानिक र प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ।यसरी पालिकाका समृद्धिका

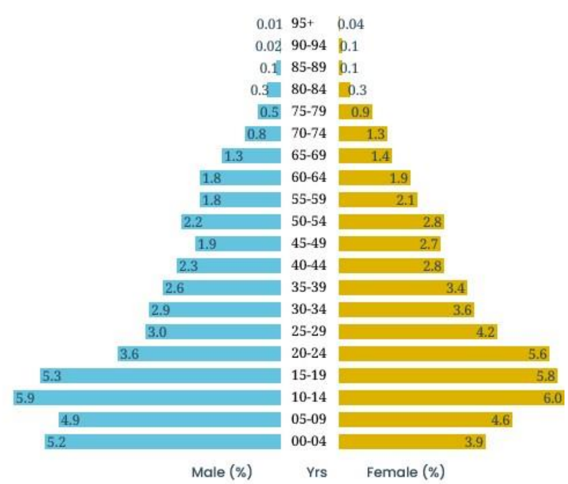

प्रमुख क्षेत्रका रूपमा रहेका पर्यटन, आधुनिक कृषि तथा पशुपालन र सूचना प्रविधिसँग सम्बन्धीत विषयमा शैक्षिक संस्थाको विकास गरी जानसांख्यिक लाभ लिन सकिन्छ ।

२.२ आर्थिक विकास अवस्था

नगरपालिकाको अर्थतन्त्र मुख्यतयाः कृषि, वन, व्यापार उद्योग, पानी, थोक, खुद्रा बजार, होटल, रेस्टुरेन्ट, पर्यटन तथा सेवा जस्ता क्षेत्रमा निर्भर भएको देखिन्छ। उपयुक्त हावापानी र माटोको बनोट भएको यस नगरपालिका कृषिको लागि उपयुक्त उर्वर माटो भएको पहाडी क्षेत्र भएको हुँदा नगरपालिकामा अधिकांश घरपरिवार प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा कृषि व्यवसायमा संलग्न रहेका छन्। नगरपालिकाका सबै वडाहरुमा रणनीतिक तथा शहरी सडक सञ्जालका कारण नगरपालिकाका सबै वडा तथा जिल्लाभित्रका सबै गाविसहरूमा पहुँच सहज बनाएको छ ।त्यसैगरी नगरपालिकामा ठूलो संख्यामा रहेका तालहरूसहितको सीमसार क्षेत्र, वनजंगल तथा जैविक विविधताले जिल्लाको विकासमा थप सम्भावना बोकेका छन्। पाटन नगरपालिका वैतडी जिल्लाको एकदमै रमणीय, धार्मिक तथा ऐतिहासिक नगरपालिकाको रुपमा चिनिन्छ ।तसर्थ यस नगरपालिकामा क्षेत्रीय आकर्षण रहनु, जिल्लाको विकासका लागि विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरू कार्यरत रहनु, सुशासन तथा पारदर्शिताका लागि विभिन्न ऐन, कानून, नीति, नियम कार्यान्वयनमा रहनुलगायत विभिन्न अवसरहरू नगरपालिकाको विकासका लागि रहेका छन्। मील, फर्निचर उद्योग, क्रसर उद्योग, कुखुरा पालन, पशु पालन आदि यस नगरपालिकामा रहेका केही साना तथा घरेलु उद्योग व्यवसायहरु हुन्। यस नगरपालिकाका मानिसहरु साना तथा मझौला उद्योगहरुको विकास तर्फ लागिरहेका देखिन्छन्। नगरपालिकाको आर्थिक क्रियाकलापको अर्को विकल्प वैदेशिक रोजगार पनि हो ।प्राकृतिक सौन्दर्यको धनी, जैविक विविधता एवं साँस्कृतिक विविधताले भरीपूर्ण रहेका कारण नेपालको आकर्षण गन्तव्यहरु मध्ये वैतडी जिल्ला र विशेषतः पाटन नगरपालिकाको महत्वपूर्ण स्थान रहेको छ। विभिन्न किसिमका जातजातिको विभिन्न किसिमका संस्कृति, रहनसहन तथा चाडपर्वलगायत उल्लेख्य संख्यामा रहेका धार्मिक, पौराणिक महत्वका स्थलहरू नगरपालिकाका प्रमुख पर्यटकीय आकर्षणको रुपमा रहेका छन्।

२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

नेपालमा कृषि क्षेत्र देशको प्रमुख रोजगार प्रदायक तथा कूल गार्हस्थ उत्पादनमा प्रमुख हिस्सेदार भै देशको अर्थतन्त्रको मेरुदण्डको रुपमा रहेको छ। ग्रामीण जनताहरुको जीवनस्तरमा प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने कृषि क्षेत्रको आधारभूत कृषि तथ्याङ्कलाई ग्रामीण विकासको सूचकको रुपमा लिन सकिन्छ । खाद्यान्न तथा नगदे बालीहरु फलफूल, पशुपंक्षी, मत्स्य सिंचाई साथै कृषि उत्पादन र क्षेत्रफल सम्बन्धीविविध सूचनाहरु कृषि तथ्याङ्कको क्षेत्रभित्र पर्ने भएतापनि नेपालमा सरकारी स्तरबाट राष्ट्रिय तथा स्थानीयस्थरमा कृषि सम्बन्धी सूचना तथा तथ्याङ्कको प्रमुख स्रोतको रुपमा कृषि विकास मन्त्रालय र सहकारी तथा गरिबी निवारण मन्त्रालय र केन्द्रय तथ्याङ्क विभाग रहेका छन्। स्थानीय उत्पादनको बृद्धि र विकास गर्न बजारीकरणतर्फ विशेष ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।आर्थिक सर्वेक्षण २०७४ अनुसार नेपालको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान

२९.३७ प्रतिशत रहेको छ।नेपालमा करिब ६३ प्रतिशत जनसंख्या रोजगारी तथा जीविकाको लागी कृषिमा निर्भर रहेका छन् । वर्षेनी युवा जनशक्ति पलायनमा बढोत्तरी, अव्यवस्थित शहरीकरण, जग्गाको खण्डिकरण, घडेरीकरण, जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृत्ति, समग्र कृषि क्षेत्रका चुनौतीहरु हुन्। कृषि क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक सिँचाई, सडक, विजुली, संचार, उद्योग र बजार व्यवसाय तथा उन्नत प्रविधिहरुमा पर्याप्त लगानी आर्कषण गर्न नसक्नु कृषि क्षेत्रको मूलभूत समस्या हो भने कृषि पेशालाई प्रतिस्पर्धा, नाफामूलक, सम्मानजनक र व्यवसायिक रुपमा स्थापित गर्नु पनि चुनौतिको रुपमा रहेको छ । तुलनात्मक रुपमा हेर्दा पुरुषहरू यस पेशाबाट विमुख हुँदै अन्य पेशातर्फ आकर्षित भएको देखिन्छ । यसो हुनुमा अन्य पेशाबाट आम्दानीमा बृद्धि हुनु र खेती योग्य जमिनको वैज्ञानिक सदुपयोग विस्तारै सिर्जना हुनु पनि हो । कृषि क्षेत्रमा आधुनिकीकरण नहुनु, बजार व्यवस्थाको अभाव, सिंचाईको व्यवस्था नहुनु तथा अन्य जीवनशैली जटिल बन्दै जानुले यस क्षेत्रबाट विमुख हुनाको केही प्रमुख कारण हुनुपर्दछ ।नगरपालिका सामान्यतः कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरु धान, मकै, गहुँ आदि हुन्। यस्तै दलहन बालीमा अडहर, मास, मसुरो, केराउ, चना उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहन बालीमा तोरी, तिल उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती आलु , प्याज, काउली, भिन्डी, लसुन लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन्न यिनको उत्पादकत्व पनि बढी छ ।नगरपालिकामा सबैभन्दा धेरै क्षेत्रमा खाद्यान्न र फलफूल बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रुपले न्यून क्षेत्रमा दलहन र मसला बाली लगाइने गरेको छ ।कृषि योग्य जमिनको पूर्णत सदुपयोग गर्न सके वार्षिक आयमा बृद्धिगरी जीवनस्तर उकास्नुका साथै रोजगारी समेत श्रृजना हुन सक्ने देखिन्छ ।

२.२.२ पर्यटन तथा सस्कृति

पाटन नगरपालिका पर्यटनको सम्भावना बोकेको नगर हो । नगर भित्र भएको पयर्टकीय तथा धार्मिक क्षेत्रको संवद्र्धन तथा प्रवद्र्धन गर्न सकेपर्यटकलाई आकर्षण गर्न सकिन्छ प्राकृतिक, ऐतिहासिक तथा धार्मिक महत्व राख्ने स्थल एवं श्रोतहरुलाई पहिचान गरी उचित व्यवस्थापन गर्ने कार्यमा जोड दिन सकेमा पर्यटकलाई आकर्षित गर्न सकिन्छ ।पाटनमा प्यारागलाडिङ सञ्चालन गर्न सकेमा पर्यटकहरु आउने सम्भावना प्रबल रहेको छ। पर्यटन सम्बन्धी वैतडी जिल्लाको वास्तविकतालाई केलाउँदा वर्षभरिमा जिल्लामा कति पर्यटकहरु आउँछन्भन्ने स्पष्ट आँकडा छैन।प्राकृतिक सौन्दर्यको धनी, जैविक विविधता एवं साँस्कृतिक विविधताले भरिपूर्ण रहेको कारण नेपालको आकर्षक पर्यटन गन्तव्यहरुमध्ये पाटन नगरपालिका पनि एक महत्वपूर्ण स्थान रहेको पाइन्छ ।पाटन नगरपालिकामा स्वदेशी पर्यटकहरुको आकर्षक बढी रहेको पाइन्छ ।

२.२.३ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति

यस नगरपालिका मार्फत्विभिन्न पहाडी जिल्लाहरू सँगको व्यापार समेत हुने गरेको छ । यहाँका स्थानिय बजारहरूबाट विशेषगरी खुद्रा व्यापार हुने गरेको छ । यसैगरी, पाटन नगरपालिकाबाट थोक व्यापार समेत हुने गरेको छ । थोक व्यापार अन्तर्गत खाद्य मिलबाट उत्पादित चामल, पिठो, तेल अन्य पहाडी तथा तराई जिल्लासँग हुने गरेको छ भने अन्य थोक व्यापारमा विस्कुट, साबुन, चाउचाउ, चिया, चिनी आदिको हुने गरेकोछ । यसका अतिरिक्त तेस्रो मुलुकमा निर्मित इलेक्ट्रीक र इलेक्ट्रोनिक्स सामानहरूका साथै फरेन गुड्सको नाममा विभिन्न तेस्रो मुलुकहरूबाट उत्पादन भई पैठारी गरिएका घरेलु उपयोगका सामानहरूको समेत उल्लेख्य मात्रामा थोक र खुद्राबिक्री यस नगरपालिकाबाट हुने गरेको पाइन्छ । पाटन नगरपालिकाका अधिकांश बासिन्दाहरु कृषि पेशामा आवद्ध भएका छन्। विशेषगरी ग्रामीण क्षेत्रका मानिसहरु उल्लेखनीय रुपमा औद्योगिक विकासतर्फ लागीसकेका छैनन्। तथापी, स्थानीय माग कार्यमा केही मझौला, साना तथा घरेलु उद्योग भनेसंचालित छन्। सिलाई कटाई उद्योग, फर्निचर उद्योग,ग्रिल उद्योग, कुखुरा फार्म, पशु फार्म आदि यस नगरपालिकामा रहेका केही औद्योगिक व्यवसायका उदाहरणहरु हुन्। यसले पनि नगरपालिकामा आर्थिक कारोबारको मात्रामा वृद्धि गराएको छ ।

२.२.४ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा

पाटन नगरपालिकाका मानिसहरु जेठ, अषाढ, असौज, कार्तिक र चैत्र महिनामा स्थानीय खेतीपाती, सिजन अनुसारको खर संकलन, जडिबुटी संकलन, भण्डारण तथा बिक्री बितरण ब्यवसायले गर्दा ब्यस्त हुने गर्दछन् ।त्यस कारण बाँकी अन्य महिनाहरु केही फुर्सदिला देखिएका कारण विकास निर्माणका गतिविधिहरुमा समुदायको सहभागिता हुने गरेको देखिन्छ ।समग्रमा यस नगरपालिकामा पुरुषको भन्दा महिलाहरू स्थानिय रोजगारी देखि आर्यआर्जनका काममा बढी अग्रसर रहेका छन् ।

सिजन अनुसारको काममा बढी ब्यस्त हुने अवस्था तथ्यांक विश्लेषणले देखाउछ। (जलउपयोग गुरुयोजना तथा जीविकोपार्जन कार्यान्वयन योजना, २०७६)नगरपालिका भित्र कुल जनसङ्ख्या आधा भन्दा बढी आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्या रहेका छन् ।आर्थिक रूपमा सक्रिय जनशक्तिलाई स्थानीय स्तरमा पर्याप्त रोजगारीको अवसर प्राप्त नहुँदा यस पालिकाबाट वैदेशिक रोजगारमा जाने प्रवृत्ति बढ्दो छ । नगरपालिकाको क्षेत्रका कूल ६४४२ घरपरिवार मध्ये परिवारका कुनै एक सदस्य वैदेशिक रोजगारीमा गएका घरपरिवारको अनुपात करिव २०.२४ प्रतिशत रहेको छ । वैदेशिक रोजगारमा गएका व्यक्तिहरूले वार्षिक रूपमा करिब १४ करोड रूपैया भन्दा बढी विप्रेषण पालिकामा भित्राउने गरेको देखिन्छ । जसलाई औषत कमाइको रूपमा हेर्दा प्रति व्यक्ति प्रति महिना ३५०० हजार रूपैंया हुन आउँछ ।

२.२.५ सहकारी

नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई नगर बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन्। पाटन नगरपालिका भित्र हाल सम्ममा करीब १४ सहकारी संस्थाहरू दर्ता भएको तथ्याङ्क रहेको छ ।सहकारी संस्था प्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तिय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ ।नगरपालिकामा उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, उपभोक्ता, विद्युत, तरकारी तथा फलफुल, आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ

२.३ सामाजिक विकासको अवस्था

२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

राजनितिक रुपमा १० वडाहरुमा विभाजित यस नगरपालिकामा धेरैजसो जनताले आवश्यकता अनुसारको स्वास्थ्य सेवा लिन सफल भएका छैनन्। बैतडी जिल्लामा रहेको यस नगरपालिकामा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र १ वटा, ८ वटा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन्तर आवश्यक भौतिक पूर्वाधार तथा दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मीहरू छैनन्। नगरमा आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र छैन्, आँखा उपचार केन्द्र १ छ भने खोप केन्द्रहरु४५,नगरघर क्लिीनिक४३, प्रसूती केन्द्र ३ वटा सञ्चालनमा आएका छन्।तथापी ग्रामीणस्तरमा उपचारात्मक स्वास्थ्य स्थिति कमजोर रहेको छ । खासगरी समुदायमा प्रबद्र्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवामा नगरपालिकाभरि १०९ जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू कार्यरत रहेका छन्। यी स्वयंसेविकाहरुको सेवा उदाहरणीय रहेको देखिन्छ ।

स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी हुनेलाई सुत्केरी पोषण प्रोत्साहन शुरुवात गरिएको छ । पछिल्ला दिनमा स्वास्थ्यकर्मीको उपस्थितिमा सुधार भएको छ । स्थायी परिवार नियोजनका लागि हरेक वर्ष स्वास्थ्य संस्थामा शिविर संचालन गर्ने गरिएको छ । स्वास्थ्य व्यवहार परिवर्तनको लागि स्वास्थ्य संस्थास्तरमा अन्तरकृया तथा मधुमेह, रक्तचाप र पिसाव जाँच कार्यक्रम हरेक वर्ष संचालन हुने गरेको छ । विद्यालयस्तरमा जुकाको औषधी तथा भिटामिन ए र स्वास्थ्य शिक्षा कार्यक्रम वर्षमा २ पटक हुने गरेको छ । पाठेघर खस्ने महिलाकोलागि उपचार स्थानीयस्तरमा हुने गरेको छ । नगरपालिका स्तरमा स्वास्थ्य सेवा उपलव्ध गराउन गैर सरकारी संस्थाहरू स्वास्थ्य क्षेत्रमा साझेदारको रुपमा रहेका छन् ।

आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई चुस्त र दुरूस्त बनाउनको लागि शाखाबाट औषधी खरिद, रिक्त दरबन्दीमा कर्मचारी भर्ना, कर्मचारीहरूलाई तालिममा सहभागी, विभिन्न कार्यक्रमहरूको समीक्षा, स्वास्थ्य शिविर लगायत कार्यहरू गर्दै आइरहेको छ ।पालिकाबासीका लागि सुलभ स्वास्थ्य सेवाको उद्देश्य पुरा गर्न र आकस्मिक महामारीलाई समेत व्यवस्थापन गर्न स्वास्थ्य संस्थाहरू सुदृढीकरण, नगर अस्पताल सञ्चालन र स्वास्थ्यकर्मीहरूको प्रभावकारी परिचालनको लागि नगरपालिका स्वास्थ्य नीति तयार गरी लागु गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

२.३.२ शैक्षिक विकास

कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव विकासको सूचकको रूपमा लिइन्छ । यसै सिलसिलामा यहाँ पाटन नगरपालिकाको शैक्षिक स्थिती देखाउन खोजिएको छ । विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहिआएको छ । सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रकोनै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ । योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रुपमा नीतिगत रुपमा अबलम्बन गरिएको छ । शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ । यसै अनुरुप यस नगरपालिकामा आ.व. २०७२/०७३ सम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण अनुसार नगरपालिकामा सामुदायिक आधारभुत विद्यालय ५० वटा र निजी ४ वटा छन भने माध्यमिक सामुदायिक विद्यालय १४ वटा रहेका छन्। जिल्लाका अन्य नगरपालिका जस्तै यस नगरपालिकामा पनि प्राविधिक शिक्षामा धेरै नै पछाडि पेरेको देखिन्छ यस नगरपालिकामा प्राविधिक विधालय १ रहेको देखिन्छ तथा सामुदायिक क्याम्पस एक रहेको छ।

विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहिआएको छ । सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्र नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ । नगरपालिकामा शिक्षा क्षेत्रमा धेरै प्रयास भएता पनि अपेक्षित उपलब्धि भने प्राप्त गर्न सकिएको छैन । तथापि योजनाबद्ध रूपमा शैक्षिक पूर्वाधार एवम्सेवा विस्तार गर्ने प्रयास हुँदै आएको छ । योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रूपमा नीतिगत रूपमा अबलम्बन गरिएको छ । पाटन नगरपालिकामा प्रा.वि, नि.मा.वि, मा.वि र उच्च मा.वि. गरेर हाल जम्मा १२५ वटा शिक्षण संस्थाहरु सञ्चालन भइरहेका छन्। नगरपालिकामा उच्च मावि ७ वटा रहेका छन्। नगरपालिकामा भएका शिक्षण संस्थाहरुको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ । यसै अनुरूप यस नगरपालिकामा आ.व. २०७४ सम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण निम्न तालिकामा दिइएका छन्। नगरपालिकामा पठन पाठनका लागि प्रा.वि सङ्ख्या ३०, नि.मा.वि. २०, मा.वि ७, उ.मा.वि ७ गरी जम्मा १२५ वटा शिक्षण संस्थाहरु रहेका छन्। यसमा निजी क्षेत्रले पनि केहि योगदान पुर्याउँदै आएको देखिन्छ ।

यस नगरपालिकामा रहेका अधिकांश विद्यालयहरूमा स्रोत कक्षा, एकीकृत पाठ्यक्रम, इनटरनेट सुविधा जस्ता शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्न सघाउ पुऱ्याउने साधनहरू उपलब्ध नभएको देखिन्छ । विद्यालयहरूमा बालक्लबहरू गठन भएता पनि बालमैत्री शिक्षण विधिको प्रयोग नभएको देखिन्छ । सबै विद्यालयहरूले दलित, अपांग, विपन्न तथा जेहेन्दार जस्ता विभिन्न शिर्षकमा छात्रवृति उपलब्ध गराउदै आएका छन् ।

२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

पाटन नगरपालिकाको सबैभन्दा बढी धारा/पाइप प्रयोग गरेको पाइएको छ । नगरपालिकामा धारा/पाइप प्रयोगगर्ने घरधुरी संख्या ४४०१ (७६.३१ प्रतिशत), मूल धाराको प्रयोग गर्ने घरधुरी संख्या ४१७ (७.२३ प्रतिशत), तेस्रोमा खुला इनार तथा कुवाको प्रयोग गर्ने घरधुरी १८७ (३.२४ प्रतिशत) रहेको छ । नगरपालिकामा खानेपानीको आपूर्तिको लागि विभिन्न श्रोतको प्रयोग गरेको देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । विद्यालयहरूमा सेनिटरी प्याडको विर्सजन एवं किशोरीमैत्री शौचालय लगायतका समस्याहरू यथावत देखिन्छन् ।

क्रमिक विकास भैरहेका शहरोन्मुख ग्रामिण वस्तीहरुमा बाक्लो बस्ती र मानविय कृयाकलाप समेत कम हुने भएकोले ठूला शहरमा जस्तो फोहोर व्यवस्थापनको जटिल समस्या रहेको हुँदैन । तथापी मानव बस्ती रहेको इलाकाहरुमा नगर सरसफाइलाई त्यति प्राथमिकता दिएको पाइँदैन । यसले गर्दा यदाकदा दुषित पानी र सरसफाईको कमीले हुने संक्रामक रोग (आउँ र झाडापखाला) लाग्ने गर्दछ । तसर्थ त्यसको निदानको लागि नगरस्तरमा व्यक्तिगत र सामुदायिक सरसफाईमा जागरण फैलाउनुपर्ने देखिन्छ । यस्ता नगरहरुमा सरसफाई तथा फोहोर व्यवस्थापनको वृहत दुरगामी योजना बनाई ढल, फोहोर प्रसोधन केन्द्रहरु र ल्याण्डफिल्ड साइटको व्यवस्था गर्न सके शहर विस्तारित हुँदै जाँदा फोहोर मैला व्यवस्थापन सहज हुन जान्छ । यो तथ्य पाटन नगरपालिकामा समेत लागूहुन्छ ।

२.३,४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

नेपालको संविधानले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवाललाई सम्वोधन गर्दै लैङ्गिक विभेदको अन्त्य गर्ने संकल्प सहित महिलालाई लैङ्गिक भेदभाव विना समान वंशीय हक, सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन् स्वास्थ्यसम्बन्धी हक, राज्यका सबै निकायमा समानुपातिक समावेशी सिद्धान्तका आधारमा सहभागी हुने हक लगायतका हकको प्रत्याभुती गरेको छ।नगरपालिकाले पाँच वर्ष भित्र बालविवाह मुक्त, महिला हिंसामुक्त र शत प्रतिशत महिला साक्षर नगर निर्माणको लागि आवश्यक पहल गरेको छ।महिलामैत्री नगरपालिकाका लागि टोलटोलमा आमा समूह गठन भएका छन्। लक्षित वर्गका लागि क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन हुने छ।सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमबाट सबै वर्गलाई समेटने प्रयास भइरहेको छ। लक्षित वर्गका लागि आयमुलक कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका छन्।नगरपालिका स्तरमा बाल, महिला, आदिवासी जनजाति तथा अपाङ्ग संजाल रहेका छन्। स्थानीय समिति तथा संरचना समावेशी स्वरुपमा गठन हुने गरेका छन् ।

अझैपनि सामाजिक असमानता तथा विभेदका कारण यस क्षेत्रका महिला, दलित, जनजाति, अल्पसङ्ख्यक वर्ग सामाजिक तथा आर्थिक रूपले पछाडि परेका छन् । सबै वर्ग तथा समुदायको सामाजिक न्याय, समानता, मानवअधिकार सहित सर्वाङ्गिण विकास गर्ने लक्ष्य तथा उद्देश्यका साथ लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरणलाई नगरपालिका स्तरीय योजनाले समेट्नेछ ।नगरपालिकामा महिला दलित जनप्रतिनिधिको उपस्थिति, महिलामैत्री कानून, महिला शिक्षक दरबन्दी, महिला संजाल विकास एवं महिलाहरूद्वारा सहकारी संस्था संचालन जस्ता पक्षहरू राम्रा छन् । त्यसैगरी विद्यालयमा महिला शिक्षिकाको व्यवस्था, सुत्केरी जाँच व्यवस्था र वृद्ध भत्ताको व्यवस्था गरिएको छ । यस नगरपालिका बासी नेपाल सरकारको सामाजिक सुरक्षा

कार्यक्रम अन्तर्गत जेष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपांगता भएका व्यक्ति, बाल सुरक्षा अनुदान र दलित वर्गहरू सामाजिक सुरक्षा भत्ताबाट लाभान्वित भएका छन् ।

२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी नगरपालिकाको खेल अनुशासन र खेलकुद विकासलाई बल पुर्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस नगरपालिकामा खेलकुदको विकास भएको पाइन्छ । यसको लागि नगरपालिकाले विभिन्न खुला स्थानहरू छोडेको छ । तर ती स्थानहरूमा खेलकुदको लागि केहीमात्र पूर्वाधार तयार भएको देखिन्छ । हाल स्थायी स्वायत्त शासन ऐन २०५५ लागु भए पछि जिल्ला समन्वय समिति तथा गाविस र नपाहरूले पनि आआफ्ना कार्यक्षेत्र भित्र गतिशिल रहने गरी जिल्ला, नगरपालिका नगर खेलकुद विकास समितिहरू गठन गरेका छन्। विभिन्न तहमा विभिन्न प्रतिस्पर्धाहरूको आयोजना गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुर्याइरहेका छन्। यसका अतिरिक्त नेपाल सरकारद्वारा गठन हुने जिल्ला खेलकुद विकास समितिबाट पनि कतिपय राष्ट्रिय दिवसहरूमा कतिपय खेलहरूको आयोजना गर्ने गरिएको छ । समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वास्थ्य शारिरीक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्यून लगानी हुने गरेको देखिन्छ । विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न पनि निकै ठुलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ । हालका दिनहरुमा आएर निजी क्षेत्रहरूबाट पनि क्रिकेट, ब्याडमिन्टन जस्ता केही खास खास खेलहरूमा लगानी गर्ने र प्रोत्साहित गर्ने क्रम सुरु भएको छ । यस क्रमलाई केन्द्रीय र स्थानीय सरकारले सहकार्य र साझेदारीको रुपमा विकसित गर्दै लैजानुपर्ने देखिन्छ ।

यस नगरपालिकामा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातिकाहरूको आफ्नै मौलिक संस्कृतिहरू छन् । सबै जातिहरूले आफ्नो संस्कृति अनुरूपका चाडपर्व निकै महत्व र उत्साहका साथ मनाउँदै आइरहेका छन् । माघे संक्रान्ति, शिवरात्री, दशैं, तिहार, कृष्णजन्माष्टमी, गौरा, पूर्णिमा मेला, लगायतका चाडपर्व, जात्रा र मेला मनाइने गरिन्छ । विभीन्न जातजातिहरूको छुट्टै संस्कृतिहरू हुँदाहुँदै पनि एकअर्का प्रतिको धार्मिक तथा सांस्कृतिक सहिष्णुता यहाँको सुन्दर पक्ष हो ।

यस नगरपालिकामा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातिकाहरूको आफ्नै मौलिक संस्कृतिहरू छन्।सबै जातिहरूले आफ्नो संस्कृति अनुरूपका चाडपर्व निकै महत्व र उत्साहका साथ मनाउँदै आइरहेका छन्।माघेसंक्रान्ति, शिवरात्री, दशैं, तिहार, गौरा. कृष्णजन्माष्टमी, लगायतका चाडपर्व जात्रा र मेला मनाइने गरिन्छ।विभीन्न जातजातिहरूको छुट्टै संस्कृतिहरू हुँदाहुँदै पनि एकअर्का प्रतिको धार्मिक तथा सांस्कृतिक सहिष्णुता यहाँको सुन्दर पक्ष हो ।यहाँ मनाइने प्रमुख चाडपर्व तथा कला संस्कृतिहरु यस प्रकार रहेका छन् :

क्र.स	**चाडपर्व**	**मनाइने महिना**	**मनाउने जाति**
०१	विषु तथा नयाँ वर्ष	बैशाख	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
०२	असार प्रन्ध्र	असार	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
०३	नागपञ्चमि	श्रावन	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
०४	रक्षाबन्धन	भाद्र	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
०५	गौरा पर्व	भाद्र	क्षेत्री तथा जनजाती शौका

०६	तीज	भाद्र	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
०७	कृष्ण जन्माष्टमि	भाद्र	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
०८	बाहर वर्ष किरजी मेला	असोज	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
०९	विजया दशमी	असोज	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
१०	तिहार	कार्तिक पुर्णिमा	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
११	ध्वला	गुरु पुर्णिमा	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
१२	पुष पन्ध्र	पौष	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
१३	माघेसंक्रान्ति	माघ	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
१४	शिवरात्री	फाल्गुन	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
१५	विसो नरहरी	चैत्र/श्रावन	क्षेत्री तथा जनजाती शौका
१६	होली पर्व	फाल्गुन/चैत्र	शौका जनजाती
१७	घोडा जात्रा	गुरु पुर्णिमा	शौका जनजाती
१८	बडानी/व्यार्सिकी	जनै पुर्णिमा	शौका जनजाती
१९	ल्होसार	फाल्गुन	लामा/तामाङ

स्रोतः नगरपालिका वस्तुस्थिति विवरण

२.४ पूर्वाधार तथा शहरी विकासको अवस्था

२.४.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

डडेल्धुरा जिल्लाको सदरमुकाम देखी पाटन नगरपालिकाको सवै पाटन वजार हुदै महाकाली लोकमार्ग कालोपत्रे सडक छ। जसले वैतडीको सदरमुकाम सम्म जोडिएको छ। नगरपालिकाको केन्द्र पाटन देखी देशका विभिन्न स्थानमा लामो दुरीमा यात्रा गर्न सजिलो बनाएको छ ।पाटन नगरपालिकादेखि संघिय राजधानी काठमाण्डौ, नेपालगञ्ज प्रदेश राजधानी धनगढी ,महेन्द्रनगर लगायत देशका विभिन्न भागमा दैनिक यातायात सञ्चालनमा रहेको छ। वैतडी-काठमाडौंको एसी, डिलक्स बस सेवा पनि सञ्चालनमा रहेको छ ।यसको साथै नगरपालिकाका सवै वार्डहरुमा यातायात सुविधाले छोएको छ र थप ६० वटा रोडहरु सडक गुरुयोजना वनाई काम थालनी भएको छ ।यति हुँदाहुँदै पनि नगरपालिका उच्च पहाडी भूभागमा अवस्थित भएको कारण नगरपालिकाका सबै वडाहरूको सवै भुभागमा सडक सञ्जाल विस्तार हुन सकेको छैन । भएका सडकहरू नगरपालिकाको खेती योग्य जमिनमा सिंचाइको व्यवस्था राम्रो भएकोले खाद्यान्न, उखु ,आलु, तेलहन, दलहन, फलफुल, दुग्ध उत्पादन आदिको राम्रो उत्पादन भैरहेकोमा नगरपालिकाका सबै वडाहरुमा सडकको सुविधा सजिलो नभएकाले उत्पादित वस्तुलाई बजारसम्म पुर्याउन गाह्रो परेको देखिन्छ। नगरपालिकाका सबै वडाहरुमा सडकको विस्तार सन्तोषजनक नभएकोले नगरबासीहरुलाई समयमै आवश्यक उपचार तथा औषधिको सेवा र बजारमा पहुँच पुर्याउन निकै नै अप्ठ्यारो भएको देखिन्छ। नगरपालिकामा यातायातका विभिन्न साधनहरूको उपयोग भएको देखिन्छ ।नगरपालिकामा ट्याक्टर, जीप, मोटरसाइकल, साइकलको समेत उपयोग गरिएको देखिन्छ ।नगरपालिकाका सडकमार्ग राम्रो भएका रुटहरूमा बस सेवा चालु रहेको छ ।

२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात

सडक यातायातको लागि आवश्यक विभिन्न पूर्वाधारहरू जस्तै सवारी साधन पार्किङ स्थल, बस स्टप, यात्रु प्रतिक्षालय, सडक बत्ती, पैदलयात्रीले सडक पार गर्ने जेब्रा क्रसिङ, सडक सङ्केत चिह्न, बसको अन्तिम बिसौनी सम्बन्धी सेवा सुविधाहरू व्यवस्थित रुपमा विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ। यस नगरपालिकामा यातायातको साधनको रुपमा जिप प्रयोग भएको देखिन्छ। बाटो सानो तथा कच्ची भएकाले सवारी साधनको रुपमा जिप नै यहाँको प्रमुख यातायातको साधनको रुपमा देखिएको छ। दिगो पर्यटन विकासका लागि नियमित सवारी साधनको पहुँच र सडक विस्तारको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ। अतः नगरपालिकाको सर्वाङ्गीण विकास एवं दिगो पर्यटन प्रवद्र्धनका लागि बाटोघाटो र यातायातको समुचित विकासका लागि जोड दिनु पर्ने आवश्यकता छ ।

आन्तरिक सडक सञ्जालको पूर्णरुपमा विकास हुँदा पालिकालाई कृषि, पर्यटन र जडीबुटी उत्पादन केन्द्रको रुपमा विकास गर्न सकिने सम्भावना रहेको देखिन्छ भने स्थानीय वस्ती तथा बजार केन्द्रबाट मूल सडकमा जोडिने कृषि सडक तथा अन्य सडकहरूको स्तरोन्नति गर्न सके कृषि उत्पादन बजारीकरण निकै सहज हुन गई आर्थिक क्रियाकलापहरूमा बढवा हुन सक्ने देखिन्छ। सडक पूर्वाधार विकासबाट आर्थिक तथा सामाजिक संरचनाको विकास भई आर्थिक समुन्नति तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुनेछ साथै स्थानीय स्रोत साधनको संरक्षण तथा दिगो प्रयोग तथा स्थानीय स्तरमा औद्योगीकरणमा सहजता हुने देखिन्छ।

२.४.३ विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा

नेपालको संविधानले वैकल्पिक ऊर्जाको विकास गरी आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिकालागि सुपथ र सुलभ रूपमा भरपर्दो ऊर्जाको आपूर्ति गर्ने नीति अङ्गीकार गरेको छ र यसबाट दुर्गम क्षेत्रमा रहेका राष्ट्रिय प्रशारण लाइन पुऱ्याउन सम्भाव्यता नभएका तथा छरिएर रहेका बस्तीहरूमा आधुनिक ऊर्जाको पहुँच पुऱ्याउन र शहरी क्षेत्रको बढ्दो ऊर्जा भागको व्यवस्थापन गर्न र परम्परागत तथा आयातित ऊर्जा माथिको निर्भरतालाई कम गर्न विभिन्न किसिमका नवीकरणीय ऊर्जाको प्रवर्द्धन, विकास र दिगो व्यवस्थापन गरी यस क्षेत्रलाई मुल प्रवाहमा ल्याउन जरुरी छ। नविकरणीय ऊर्जा क्षेत्रमा नेपालमा भैरहेका कार्यहरूमा लघु जलविद्युत सुधारिएको पानि घट्ट, सौर्य ऊर्जा, वायु ऊर्जा, सुधारिएको चुलो, विद्युतीय चुलो, गोबरग्यास र वायोग्यास आदि रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना को नतिजाअनुसार दैनिक वत्ति बाल्न प्रयोग गरिने इन्धन मा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ। नगरपालिकामा बत्ती बाल्न विजुली प्रयोग गर्नेको घरधुरी संख्या ४४९९(७८.०१ प्रतिशत) रहेको छ। त्यस्तै सोलार ५०३ (८.७२ प्रतिशत) ले मट्टितेलर ३७५(६.५० प्रतिशत) घरधुरीले। नगरपालिका क्षेत्रमा बग्ने खोलाहरु मध्ये १ ओटा खोलाबाट १ ओटा लघु विद्युत आयोजना सञ्चालनमा रहेका छन्। पाटनसम्म राष्ट्रिय प्रशारण लाईन विस्तार भइनसकेकोले यो लघु विद्युत आयोजनाहरूबाट उत्पादित विद्युत पनि नगरक्षेत्रमा वितरित गरिएको छ ।

२.४.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

सन्१९९० सालसम्म संचार माध्ययमहरु सिमित थिए । हाल पत्रपत्रिका, रेडियो र टि.भि.को प्रयोग अत्यधिकमात्रमा बढ्दै गएको छ । पाटन नगरपालिकामा एफ.एम स्टेसनहरु र रेडियो नेपाल लगायत विभिन्न स्टेसनहरु काठमाडौंबाट नै सिधा प्रशारण हुन्छन् । नगरपालिकामा नेपाल टेलिकम र एनसेल 4G Network उपलब्ध छ । नगरपालिकामा NTC, Ncell आदि कम्पनीहरुले इन्टरनेट सेवा पुर्याउँदै आइरहेका छन्। नगरपाकिमा हाल सुर्नया टाइम्स दैनिक १ ओटा पत्रपत्रिका प्रकाशन हुने गरेका छन्। यातायात सुविधा पुगेका अधिकांश स्थानमा राष्ट्रियस्तरका पत्रपत्रिका पनि पुगेको पाइन्छ । त्यस्तै स्थानीय स्तरमा खोडपेमा रहेकोसेभन स्टार एफ.एम.प्रशारण रहेको पाइन्छ भने अन्य जिल्ला तथा काठमाडौंबाट प्रशारण हुने अन्य एफ.एम. रेडियोहरू पनि नगरका विभिन्न भागमा सुन्न सकिन्छ ।त्यस्तै डिसहोम,तथा केवल नेटवर्कका माध्यमबाट राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रशारणका टेलिभिजन च्यानल हेर्न सकिन्छ । सञ्चार प्रणालीको विवेचना गर्दा यस नगरपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा ल्याण्डलाइन, जिएसएम, सिडिएमए, एडिएसएल, मोबाइल, आदि सेवा नेपाल टेलिकम,स्मार्ट, एनसेल जस्ता कम्पनीहरूले सेवा उपलब्ध गराएको देखिन्छ । नेपाल टेलिकमको ल्याण्डलाईन जडान गर्ने र मोवाईल सेवा उपभोक्ताको संख्या ९३.२५ प्रतिशत पुगेको देखिन्छ । इन्टरनेटप्रयोग गर्ने १२ प्रतिशत रहेको छ, ग्रामिण क्षेत्रहरुमा पातलो र छरिएको वस्ती भएकोले, केवल नेटवर्कबाट टेलिफोन सेवा पुर्याउन प्राविधिक कठिनाइको साथै, बढी खर्चिलो हुने देखिएकोले त्यस्ता स्थानहरूमा वायरलेस प्रणालीबाट सेवा पुर्याउनु पर्ने देखिन्छ ।नगरपालिकामा आधा शताब्दीदेखि सञ्चार क्षेत्रमा सेवा पुर्याइरहेको हुलाक सेवा हाल नगरपालिकाका विभिन्न वडाहरुमा कार्यरत छन् । हुलाक सेवा अन्तर्गत साधारण चिठीपत्रहरू, रजिष्ट्री पत्रहरू, बिमा पुलिन्दा, धनादेश सेवा र बचत सेवाहरू सञ्चालित छन् भने पाटनदेखि काठमाण्डौ, ललितपुर, भक्तपुर,धनगढी सम्म द्रुत सेवा पनि उपलब्ध छ

२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था

२.५.१ बन तथा जैविक विविधता

बैतडी जिल्ला अन्तर्गत पर्ने यस पाटन नगरपालिका वन वातावरण र जैविक विविधताको दृष्टिकोणले सम्पन्न जिल्लाको श्रेणीमा पर्दछ । बैतडी जिल्लाको यस पाटन नगरपालिकामा कुल क्षेत्रफल २१९.७७ वर्ग कि.मि. मध्ये ६२.६३ प्रतिशत वन तथा झाडी क्षेत्रको रुपमा रहि आएको छ । जुन राष्ट्रिय वन र सामुदायिक वन क्षेत्रको रुपमा रहेको छ । यस नगरपालिकामा पाइने प्रमुख बनस्पतीका प्रजातिहरूमा, साल, सिसौं, सिमल, जामुन वर, पीपल, बेल, अमला, सल्लो,टुडी, आँप, कटहर, लिची, वडहर, अम्बा, केरा, कागती, भोगटे, सरिफा, दारिम, तित्री, साज, सादन, हर्रो–बर्रो, सान्दन, आदी वोटविरुवाहरु पाइन्छ । यसै गरी घिस्रने जन्तुहरूमा करेत, हरेउ, सुनगोहोरो, छेपारो, अजिंगर, भित्ती, सर्प, गडयौला, जुका, अन्य किटपतङ्ग आदि र चराचुरुङ्गीहरूमा कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुइँचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयुर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरा, ठेउवा, बट्टाइ, चिबे, भ्याकुर, फिस्टो, रुपी, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो, हाडफोरुवा, कर्याङकुरुङ, भद्राई, सारस आदि प्रजातिका स्थानीय र आप्रवासी चराचुरुङ्गीहरु पाइन्छन्।

भूउपयोगको दृष्टिकोणले नदी तथा खोला क्षेत्रले जैविक विविधताको संरक्षणमा निकै महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको देखिन्छ । पालिकाक्षेत्रमा रहेको विभिन्न नदी, खोला तथा साना खोल्साले यस क्षेत्रको जैविक विविधताको संरक्षणमा निकै ठुलो योगदान पुऱ्याएका छन् ।

२.५.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

नगरपालिकाका नदी तथा खोला किनारका भागहरु भूक्षयको दृष्टिकोणले संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दछ । वनविनासको असर, अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन राख्ने प्रबृत्ति एवं अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू झिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई बस्ती एवं खेती तर्फ अनियन्त्रित भूक्षय र बाढीको प्रकोप केन्द्रीत भएको छ।खोलाको क्षमताभन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी हुनाले खोलाको सतह गहिँरिदैं जाँदा आसपासका क्षेत्रहरुमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ । मूलतःनगरपालिकाका खोलाहरूको वरिपरी नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले र अनुत्पादक पशुहरूको चापले यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भूक्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकुल प्रभाव पारेको छ ।यसका लागि अल्पकालिन, मध्यकालिन र दीर्घकालिन उपायहरू अबलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालिन उपायको रुपमा तटबन्ध निर्माण गर्ने मध्यकालिन उपायको रुपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरी वृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालिन उपायको रुपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्ने तर्फ काम अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ। उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट अप्रभावित पार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ।जलाधार व्यवस्थापन एवम् संरक्षणका अभावमा सिँचाइ व्यवस्थापन तथा बाढी पहिरो नियन्त्रणमा कठिनाइ छ । स्थानीय खोला खोल्साले खेतियोग्य जमीन कटान गर्ने क्रम बढ्दो छ भने बेमैसमी बाढीका कारण यहाँका स्थानीयबासीले धन-जनको क्षति व्यहोर्नु परेको अवस्था विद्यमान छ ।

२.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलन

पालिका क्षेत्रमा हरित पूर्वाधार विकासका ठूला आयोजनाहरू नभएता पनि वैकल्पिक उर्जा क्षेत्रमा नीतिगत रूपमा प्रर्वद्धन गर्ने, सौर्य उर्जालाई बढावा दिने, खाना पकाउने स्रोतको उपभोगमा दाउराको प्रयोग कम गर्दै जाने, ग्रामीण वडाहरूमा वायो ग्याँस निर्माणमा अनुदान उपलब्ध गराउने लगायतका कार्यक्रमहरू भैरहेको अवस्था छ । नगरपालिकाले स्वच्छ तथा सफा वातावरणको निर्माण गर्न तथा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण र अनुकूलनका लागि अघि सारेका नीतिगत प्रयास सकारात्मक छन् । नगरपालिकामा जलवायु परिवर्तनबाट भौतिक, आर्थिक तथा समाजिक संरचनाहरूमा पर्नसक्ने प्रभाव न्यून गर्न तथा आर्थिक विकास तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न सकिन्छ । अझैपनि ग्रामीण वडाहरूमा खाना पकाउनका लागि दाउराको प्रचलन यथावतै छ । त्यसै गरी वन पैदावारमा आधारित उद्योग धन्दाले पनि दिनानुदिन बढेकै छन् । विकास निर्माणका कार्यहरू वातावरण पक्षलाई कम महत्व दिने एउटा संस्कृतिनै बनेको छ । जलवायु परिवर्तनले मौसमी पात्रोमा परिवर्तन आएको छ । बालीनालीमा नयाँ किरा तथा रोगहरू उत्पन्न हुने गरेको छ । पानीका स्रोत सुक्दै गएका छन् भने विभिन्न किसिमको रोग लाग्नु, कुपोषण, तनाव, विद्यार्थी विरामी भई पठन पाठनमा समस्या र खेती फसलमा कमी आएको छ । वातावरणको प्रभावहरू क्रमसः स्वास्थ्य, शिक्षा र पोषणमा समेत देखिन थालेका छन् ।

जलवायु परिर्वतनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्न वा अनुकूलन गर्न ज्ञान, सीप र संयन्त्र विकासमा त्यति ध्यान पुग्न सकेको देखिदैन। अव्यवस्थित भू-उपयोग तथा अनियन्त्रित भौतिक पूर्वाधार निर्माणका कारणले वातावरणीय सन्तुलनमा नकारात्मक असर परेको छ। नगरपालिका क्षेत्रमा जम्मा हुने प्लाष्टिकजन्य फोहरमैला एवं स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्किने फोहरहरूले समेत वातावरणमा प्रतिकूल असर पारेको छ । यसक्षेत्रको खानेपानी, सिँचाइ, र विभीन्न उचाईमा रहेका कृषि, पशुपालन, पूर्वाधारका योजनामा आगामी दिनमा जलवायु परिवर्तनको प्रभावबाट हुने जोखिमलाई कसरी न्यूनीकरण गर्ने वा अनुकूलनका प्रयासको थालनी गर्ने भन्ने विषय गम्भीर रूपमा देखिन थालेकोछ । तीव्र शहरीकरणबाट वन, र उर्वर भूमि माथि वढदै गएको चाप र जलवायु परिर्वतनबाट सृजित भएका र भविष्यमा हुन सक्ने दुश्प्रभावलाई कसरी न्यूनीकरण वा अनुकूलन गर्ने भन्ने विषय नगरपालिकाको सामु एक प्रश्नको रूपमा देखिएको छ।

कृषि क्षेत्रमा अत्यधिक रसायनिक औषधिको प्रयोगमा न्यूनिकरण हुन नसकेका कारण जल तथा जमिनमा प्रदुषण बढ्दो रूपमा रहेकोछ। नगरपालिकाका सबै वडाहरूबाट फोहरमैला संकलन गर्न सकिएको छैन। बजार क्षेत्रमा यातायात बढ्दो चापको कारण धूलो धुँवाले प्रदुषण बढेको देखिन्छ। साथै ग्रामीण क्षेत्रमा अव्यवस्थित रूपमा बाटो खन्ने कारण धूलोको समस्याका साथै भूक्षयको समेत समस्या विद्यमान देखिन्छ।

२.५.४ महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन

नगरपालिका र वडा स्तरीय विपद्व्यवस्थापन समिति गठन भएको छ । स्थानीय आपतकालीन सञ्चालन केन्द्र स्थापना प्रक्रिया अगाडि बढेको छ । स्थानीय आपतकालीन सञ्चालन केन्द्रले गैर सरकारी संस्थाहरू र सरकारी एजेन्सीहरू र अन्य सरोकारवालाहरू सहित पालिका स्तरीय प्रकोप सम्बन्धी जानकारीका लागि समन्वय र सञ्चार बिन्दु बनाउने काम अगाडि बढेको छ । विपद्जोखिम न्यूनीकरणका लागि नगरपालिकाको आफ्नै राष्ट्रिय एकीकृत सूचना प्रणाली विकासको कार्यविधि तयार गरी यस मार्फत विपद्का सूचनाहरू एकै ठाउँबाट सबैले जानकारी पाउने व्यवस्था अगाडि बढाइएको छ ।

पाटन नगरपालिकाको विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम पाश्र्वचित्रमा उल्लेख भए अनुसार नगरपालिकाका केही स्थानका घरधुरी जोखिममा रहेका छन । खोलानालाले वर्षेनी बाटो परिवर्तन गर्ने गरेका कारण नदी किनारमा रहेका कृषि क्षेत्र बगरमा परिणत हुने गरेका छन् ।नदी कटानका साथै नगरपालिका भित्र पहिरोको जोखिमयुक्त क्षेत्रहरू समेत रहेका छन् । यदाकदा वनजंगल वरपरका क्षेत्रमा आगलागीको जोखिम समेत रहेको छ भने वनजंगल वरपरका क्षेत्रमा वन्यजन्तुका् कारण वालिनाली तथा धनजनमा क्षती हुने गरेको (बाँदर आदि) देखिन्छ । चट्याङ्गका कारण समेत यदाकदा धनजनको क्षति हुने गरेको छ । विपद् जोखिम तथा सम्भाव्य क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन भई सो अनुसारको भू-उपयोग पद्धति अवलम्बन गर्ने नीति कार्यान्वयन भएको छैन। विपद्को त्रासले स्थानीयहरू घर/बस्ती छाडी अन्यत्र बसाइँसराइ सर्ने सम्मको अवस्था सिर्जना भएकोछ । विपद्को जोखिमले जग्गा/जमिन बिक्री गर्ने वा भू-उपयोग परिर्वतन गर्ने प्रवृति रोक्नु सकिएको छैन ।नगरपालिका स्तरमा वैज्ञानिक भू-उपयोग प्रणाली स्थापना तथा विपद् न्यूनीकरण गर्न नयाँ प्रविधिको प्रयोग भएका देखिएको छैन ।

२.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था

शासन प्रणालीलाई जनमुखी, सक्षम, सुदृढ, सेवामूलक र उत्तरदायी बनाउनु नयाँ लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको आवश्यकता हो।यसकालागि शासन प्रणालीमा सबै क्षेत्र, वर्ग, समदुाय र सरोकारवालाको पहुँच र सहभागितालाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक छ । संघीय प्रणालीमा आधारित लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थालाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्दै जनविश्वास अभिवृद्धि गर्नु सुशासनको मुल मर्म हो।संविधानले सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै राज्यबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था गरेको छ । सुशासनकालागि संघीय तथा प्रादेशिक संवैधानिक निकाय तथा आयोगसँगको सम्पर्क र समन्वय, अभिलेख व्यवस्थापन र कार्यान्वयन, नगरपालिकामा सार्वजनिक सेवा वितरणको न्युनतम मापदण्ड निर्धारण र सेवाग्राही सन्तुष्टी सर्वेक्षण तथा सेवा प्रवाहको अनुगमनको पनि व्यवस्था गर्न आवश्यक रहेको छ । यसै सन्दर्भमा नगरपालिकामा बन्न लागेको यस योजनाले सेवा प्रदायक निकाय तथा समग्रमा सार्वजनिक शासन प्रक्रियामा सुशासनको संस्थागत विकासमा समेत महत्त्वपूर्ण हुनेछ ।

नगरपालिकामा ६० सदस्यीय नगर सभा तथा २० सदस्यीय नगर कार्यपालिकाको व्यवस्था छ । पालिकाको नीतिगत व्यवस्थालाई कार्यदिशा दिन र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सङ्घीय कानूनको अधिनमा रही ५ वटा विषयगत विकास समितिहरू र विधायन, नगर शिक्षा तथा स्वास्थ्य, साझेदारी विकास, स्थानीय समन्वय, नगर स्तरीय विपद् व्यवस्थापन, बजार अनुगमन र सल्लाहकार समिति लगायतका समितिहरूले कार्यसम्पादन गर्दै आएका छन् । सहज र सरल रूपमा स्थानीय स्तरमा नै न्याय सम्पादनका लागि एक न्यायिक समितिले कार्य सम्पादन गर्दै आएको छ । नगरपालिकाले अहिले सम्ममा करीब ५८ वटा ऐन, कानुन, कार्यविधि, मापदण्ड र निर्देशिका तर्जुमा गरी नगरपालिकाको नियमित कार्य सम्पादनलाई व्यवस्थित बनाउने प्रयास गरेकोछ ।

स्थानीय तहको निर्वाचन २०७४ पश्चात निर्वाचित जनप्रतिनिधिको सक्रिय पहलमा संघियता कार्यन्वयनको शुरुआती चरण पूरा भएको छ । कुनै पनि नीति तथा कानून नभएको अवस्थामा नव निर्वाचित प्रतिनिधिहरूको मुख्य जिम्मेवारी नै स्थानीय ऐन, नीति, निर्देशिका तथा कानून निर्माण गरी पाटन नगरपालिकामा सुशासन कायम गर्नु रहेको थियो । आवश्यक कर्मचारी पदपूर्ति नभएको साथै भएका कर्मचारी पनि नगरपालिकाको कार्य व्यवस्थापनमा अभ्यस्त नभैसकेको अवस्थामा पालिकाका नियमित कार्य संचालनमा समेत चुनौतीको सामना गर्नु परेको थियो । भौतिक पूर्वाधारको अभावले गर्दा शुरुआती बर्षमा कार्य सम्पादनमा ठुलो कठिनाई भएको थियो, जसले गर्दा अधिकांश समय भौतिक पूर्वाधार तथा कार्यालय संचालनका लागि आवश्यक सामाग्री व्यवस्थापन खर्चनु परेको थियो ।

२.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन

शासन प्रणालीलाई जनमुखी, सक्षम, सुदृढ, सेवामूलक र उत्तरदायी बनाउनु नयाँ लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको आवश्यकता हो।यसकालागि शासन प्रणालीमा सबै क्षेत्र, वर्ग, समदुाय र सरोकारवालाको पहुँच र सहभागितालाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक छ । संघीय प्रणालीमा आधारित लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थालाई व्यवहारमा कार्यान्वयन गर्दै जनविश्वास अभिवृद्धि गर्नु सुशासनको मुल मर्म हो।संविधानले सार्वजनिक

प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी र सहभागितामूलक बनाउँदै राज्यबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था गरेको छ । सुशासनकालागि संघीय तथा प्रादेशिक संवैधानिक निकाय तथा आयोगसँगको सम्पर्क र समन्वय, अभिलेख व्यवस्थापन र कार्यान्वयन, नगरपालिकामा सार्वजनिक सेवा वितरणको न्युनतम मापदण्ड निर्धारण र सेवाग्राही सन्तुष्टी सर्वेक्षण तथा सेवा प्रवाहको अनुगमनको पनि व्यवस्था गर्न आवश्यक रहेको छ।यसै सन्दर्भमा नगरपालिकामा बन्न लागेको यस योजनाले सेवा प्रदायक निकाय तथा समग्रमा सार्वजनिक शासन प्रक्रियामा सुशासनको संस्थागत विकासमा समेत महत्त्वपूर्ण हुनेछ ।

नगरपालिकाको आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को रातो किताब अनुसार नगरपालिकामा ६० सदस्यीय नगर सभा तथा २० सदस्यीय नगर कार्यपालिकाको व्यवस्था छ । नगरको नीतिगत व्यवस्थालाई कार्यदिशा दिन र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सङ्घीय कानूनको अधिनमा रही ५ वटा विषयगत विकास समितिहरू र विधायन, नगर शिक्षा तथा स्वास्थ्य, साझेदारी विकास, स्थानीय समन्वय, नगर स्तरीय विपद् व्यवस्थापन, बजार अनुगमनर सल्लाहकार समिति लगायतका समितिहरूले कार्यसम्पादन गर्दै आएका छन् । सहज र सरल रूपमा स्थानीय स्तरमा नै न्याय सम्पादनका लागि एक न्यायिक समितिले कार्य सम्पादन गर्दै आएको छ । नगरपालिकाले आफ्नो सात बर्षे कार्यकालमा करीब ५८ वटा ऐन, कानुन, कार्यविधि, मापदण्ड र निर्देशिका तर्जुमा गरी नगरपालिकाको नियमित कार्य सम्पादनलाई व्यवस्थित बनाउने प्रयास गरेकोछ ।

स्थानीय तहको निर्वाचन २०७४ पश्चात निर्वाचित जनप्रतिनिधिको सक्रिय पहलमा संघियता कार्यन्वयनको शुरुआती चरण पूरा गरि २०७९ मा दोस्रो स्थानीय तहको निर्वाचन भएको छ । कुनै पनि नीति तथा कानून नभएको अवस्थामा नव निर्वाचित प्रतिनिधिहरूको मुख्य जिम्मेवारी नै स्थानीय ऐन, नीति, निर्देशिका तथा कानून निर्माण गरी पाटनमा सुशासन कायम गर्नु रहेको थियो । आवश्यक कर्मचारी पदपूर्ति नभएको साथै भएका कर्मचारी पनि नगरपालिकाको कार्य व्यवस्थापनमा अभ्यस्त नभैसकेको अवस्थामा पालिकाका नियमित कार्य संचालनमा समेत चुनौतीको सामना गर्नु परेको थियो । भौतिक पूर्वाधारको अभावले गर्दा शुरुआती बर्षमा कार्य सम्पादनमा ठुलो कठिनाई भएको थियो, जसले गर्दा अधिकांश समय भौतिक पूर्वाधार तथा कार्यालय संचालनका लागि आवश्यक सामाग्री व्यवस्थापन खर्चनु परेको थियो ।

२.६.२ सङ्गठनात्मक विकास

नगर कार्यपालिकाको प्रमुखको रुपमा नगर प्रमुख र उप प्रमुखको रुपमा निर्वाचित पदाधिकारी रहने व्यवस्था गरिएको छ।यसैगरी उप प्रमुखले न्यायिक समितिको नेतृत्व गर्ने व्यवस्था रहिआएको छ।नगर कार्यपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत (अधिकृत) को रुपमा नेपाल सरकारको निजामती सेवाको प्रशासन सेवा, सामान्य प्रशासन समूह अन्तर्गतको राजपत्राङ्कित द्वितीय श्रेणीको अधिकृतलाई नेपाल सरकारले खटाउने व्यवस्था गरिएको छ । प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत नगर प्रमुख प्रति उत्तरदायी रहने व्यवस्था छ भने निजले नगरसभाको सचिवको हैसियतले समेत कार्य गर्ने भएकाले निज नगर सभा प्रति समेत उत्तरदायी हुनुपर्ने व्यवस्था रहेको छ । प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको प्रत्यक्ष मातहतमा प्रशासन, योजना तथा अनुगमन शाखा, पूर्वाधार विकास शाखा, स्वास्थ्य तथा सामाजिक विकास शाखा, शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा, आर्थिक विकास शाखा, आर्थिक प्रशासन शाखा, र आन्तरिक लेखापरीक्षण एकाइको संस्थागत व्यवस्था गरिएको छ ।

प्रशासन, योजना तथा अनुगमन शाखा अन्तर्गत प्रशासन उपशाखा, राजश्व उपशाखा, योजना तथा अनुगमन उपशाखा र कानून एकाइ रहने व्यवस्था भएको छ । यसै शाखाले नगरपालिकाभित्र रहेका १० वटै वडाहरूसँग समन्वय गर्ने व्यवस्था पनि रहेको छ । पूर्वाधार विकास शाखा अन्तर्गत सडक, सिँचाइ तथा अन्य पूर्वाधार विकास उपशाखा, भवन तथा वस्ती विकास उपशाखा र वातावरण तथा विपद्व्यवस्थापन एकाइ रहने व्यवस्था छ ।स्वास्थ्य तथा सामाजिक विकास शाखा अन्तर्गत सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जीकरण उपशाखा र महिला बालबालिका र समाज कल्याण उपशाखाको व्यवस्था गरिएको छ । यसैगरी विद्यमान सङ्गठन संरचना अन्तर्गत प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको मातहतमा स्वास्थ्य र कृषि/पशु तर्फका निकायहरू (प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, आयुर्वेद औषधालय, कृषि विकास शाखा र पशु सेवा केन्द्र) रहने व्यवस्था भएको देखिन्छ।संघीय शासन व्यवस्था अनुसार राज्यको पुनःसंरचना प्रक्रियाबाट नवगठित यस नगरपालिकाको सम्पन्न स्थानीय तहको निर्वाचतबाट निर्वाचित नगर कार्यपालिका मार्फत नगरपालिकाको कार्य संचालन हुँदै आएको छ। नगरपालिकाको विद्यमान कर्मचारी दरबन्दी विवरण अनुसार प्राविधिक र अप्राविधिक दुवै प्रकृतिका कर्मचारीहरूको दरबन्दी यस कार्यालयमा रहेका छन् ।

हालसालै स्थानीय तहमा कर्मचारी दरबन्दीहरू समायोजन भएको र यस नगर कार्यपालिकाको कार्यालयमा अझैसम्म सबै पदहरूको सङ्ख्या स्पष्ट हुन नसकेको व्यहोरा यस कार्यालयको प्रशासन शाखाबाट जानकारी हुन आएको छ । नेपालको संविधानबाट स्थानीय तहको लागि निर्दिष्ट अधिकार, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ मा स्थानीय तहको लागि तोकेको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा वदलिँदो शासकीय स्वरुप अनुसार स्थानीय तहप्रतिको नागरिकको अपेक्षा एवं परिवर्तित शासकीय स्वरुपलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यक साधन/स्रोत र सोको व्यवस्थानको लागि विद्यमान जनशक्ति पर्याप्त देखिंदैन । यस सन्दर्भमा सङ्ख्यात्मक एवं गुणात्मक रुपमा बढोत्तरी गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

२.६.३ श्रोत परिचालन

नगरपालिकाको समग्र स्रोत परिचालन, व्यवस्थापन एवम् काम कारवाहीमा कार्यकुशलता र प्रभावकारिता अभिवृद्धि गर्ने प्रयोजनका लागि नेपाल सरकार एवम् विकास साझेदारबाट स्थानीय तहलाई प्राप्त हुने सबै प्रकारका अनुदान, स्थानीय निकायको आन्तरिक आय, राजस्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम लगायत पालिकाको कोषमा प्राप्त हुने सबै प्रकारका स्रोत तथा स्थानीय स्रोत साधनलाई एकीकृत र समन्वित गरी गरिब, महिला, बालबालिका तथा सामाजिक, आर्थिक दृष्टिकोणबाट पिछडिएका वर्ग र समुदाय एवम् क्षेत्रको समेत पहुँच र स्वामित्व रहने गरी सन्तुलित तवरबाट स्थानीय सेवा प्रवाह एवम् विकास निर्माण कार्य र शासन प्रक्रिया जनमुखी, जवाफदेही, मितव्ययी, पारदर्शी, उत्तरदायी, समावेशी, समतामूलक, सहभागितामूलक, दिगो र गुणस्तरयुक्त गराउँदै स्थानीय स्तरबाट नै गरिबी न्यूनीकरण र दिगो विकासको अवधारणालाई संस्थागत गर्ने कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि तर्जुमा गरी सोहि वमोजिम स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन गर्नु पर्ने हुन्छ । पाटन नगरपालिकाले हाल सम्म पनि स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन कार्यविधि तर्जुमा नगरेकोले सम्वन्धित मन्त्रालय तथा स्रोत प्रदायक निकायको कानून, ऐन, निर्देशिका तथा कार्यविधिका आधारमा स्रोत परिचालन गर्ने गरेको छ ।

सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय अन्तर्गत स्रोत परिचालन समन्वय शाखाले सबै ७५३ पालिकाहरूलाई स्थानीय तहको राजश्व परिचालन सम्बन्धी नीतिगत अध्ययन अनुसन्धान तथा विश्लेषण, आन्तरिक स्रोत साधनको पहिचान र परिचालनमा सहजिकरण तथा समन्वय, राजस्वको आधार विस्तारमा प्रोत्साहन र प्रवर्द्धन, राजस्व सूचना तथा तथ्यांक आदान प्रदान प्रणाली विकास, अनुसन्धान र प्रकाशन, स्थानीय आर्थिक विकास सम्वन्धी कार्यमा सहजिकरण, राजश्व परिचालन क्षमता लेखाजोखा र सुधार,राजश्व परिचालनमा स्थानीय तहमा उत्कृष्ट देखिएका कार्यको अन्य स्थानीय तहसँग अनुभव आदान प्रदान,स्थानीय तहको राजश्व परिचालनमा भएका विवाद समाधानका लागि समन्वय, स्थानीय राजस्वको मुल्याङ्कन,स्थानीय तहको प्राकृतिक स्रोत साधन सम्बन्धी कर तथा राजस्व व्यवस्थापनमा सहयोग र समन्वय तथा स्थानीय तहको वार्षिक आयव्ययको अभिलेख र वार्षिक प्रतिवेदन प्रकाशन सम्बन्धी कार्य गरिरहेको छ र सोहि शाखाको समन्वय तथा सहजिकरणमा पाटन नगरपालिकाको स्रोत परिचालन तथा व्यवस्थापन हुने गरेको छ ।

२.६.४ योजना व्यवस्थापन

पन्ध्रौं योजनाको राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न सुदुरपश्चिम प्रदेश सरकारले **"समाजवाद उन्मुख, सामाजिक न्यायमा आधारित, समावेशी, सन्तुलित र दिगो विकासको माध्यमबाट आर्थिक वृद्धिदरलाई उच्च पार्दै प्रदेशबासी जनताको जीवनमा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउने"** लक्ष्यका साथ प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय आवधिक योजनाको तर्जुमा गरेको छ ।योजनाबद्ध विकासका लागि तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्ने र त्यसका आधारमा विषय केन्द्रित रणनीति र व्यवहारिक कार्यनीति सहितको योजना आवश्यक पर्दछ ।त्यसैले यस नगरपालिकाले पनि पन्ध्रौं योजना तथा सुदुरपश्चिम प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाका आधारमा ती योजनाका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू प्राप्ती हुने गरी आफ्नो पहिलो पञ्चवर्षीय योजना तयार पारेको छ ।योजनाहरूलाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित र नतिजामुखी बनाउन हरेक आयोजनाको नतिजा खाका विकास गर्ने र पालिकाले कार्यान्वयन गरेको योजनाको नियमित रूपमा मूल्याङ्कन गरी उपलब्धि सार्वजनिक गर्ने व्यवस्थाको विकास गर्न पनि आवश्यक भएको छ ।

राज्य पुनर्संरचना मार्फत पाटन नगरपालिकाको स्थापना भएसँगै यस नगरपालिकाले प्रचलित कानून तथा ऐन वमोजिम योजना व्यस्थापन गरी योजनाबद्ध विकासको सुरुआत गरेको छ । उप प्रमुखको संयोजकत्वमा रहेको राजस्व परामर्श समितिको सिफारिसमा नगर सभाद्वारा बार्षिक नीति तथा कार्यक्रम अनुमोदन गरी बार्षिक योजना तर्जुमा तथा बजेट विनियोजन गर्ने नियमित परम्परा रहेको छ भने निर्माणाधीन आवधिक योजनाले योजनाबद्ध विकासमा थप योगदान हुने अपेक्षा गरिएको छ । स्थानीय तह गठन भए पश्चात् स्थानीय विकास अवधारणा अनुरूपका प्राथमिक कामहरू शुरुवात भएका छन् । आर्थिक वर्ष २०७३/७४ मा स्थानीय रूपमा वित्तीय कारोबार सीमित रहेको थियो भने आ.व. २०७४/७५, आ.व. २०७५/७६, आ.व. २०७६/७७ आ.व. २०७७/७८ आ.व. २०७८/७९ तथा आ.व २०७९/०८० को लागि पूरा अवधिको बजेट तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिएको छ भने आर्थिक वर्ष २०८०/८१ को बजेट कार्यान्वयनको अन्तिम चरणमा रहेको छ ।

राष्ट्रिय योजना आयोग र प्रदेश नीति तथा योजना आयोगसँग नियमित रूपमा परामर्श गरी नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने र कार्यक्रमहरूको वर्गीकरण गर्ने वातावरण बन्न नसकिरहेको अवस्थामा योजना व्यस्थापनमा समस्या रहेको छ ।आवधिक योजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा आयोजना बैंकको तर्जुमा नहुँदा पाटन नगरपालिकाको योजना व्यवस्थापन अपेक्षाकृत छैन ।योजना तर्जुमालाई मार्गनिर्देश गर्न आवश्यक खण्डीकृत तथ्याङ्कको उपलब्धता नहुनु, पर्याप्त जनशक्ति, भौतिक संरचना र बजेटको अभाव रहनु तथा कर्मचारीहरूको स्थायित्व नहुनु पनि यहाँका योजना व्यवस्थापनका चुनौतीहरू हुन् ।नियमित अनुगमनले विकास कार्यक्रम र आयोजनाहरूको नतिजा खोज्ने र कार्यान्वयन गर्ने पक्षलाई बढी जिम्मेवार बनाउनुको साथै जवाफदेही पनि बनाउँछ ।नीति, योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको सुनिश्चिततालागि अनुगमन तथा त्यसबाट प्राप्त नतिजाको विश्लेषणकालागि मूल्याङ्कनको आवश्यकता पर्दछ। विकास आयोजनाहरूबाट, निर्धारित समयावधि भित्र निश्चित उपलब्धि तथा लागत अनुसारको प्रतिफल प्राप्त भए/नभएको यकिन गर्न सशक्त एवम् निष्पक्ष अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था हुनुपर्दछ।पाटन नगरपालिकाले नगर प्रमुख, नगर उप प्रमुख, वडाध्यक्ष, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा शाखा प्रमुखहरूको नेतृत्वमा आवश्यकता अनुसार हरेक कार्यक्रमको अनुगमन गरिरहेको छ ।

परिच्छेद ३: सोच तथा विकासको अवधारणा

दिगो विकास लक्ष्य, पन्ध्रौं राष्ट्रिय योजनाका उद्देश्यहरू, नेपालको दीर्घकालीन सोच र सुदुर पश्चिम प्रदेश सरकारले लिएका आ–आफ्ना दिर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्य सँग तादम्यता गर्दै पाटन नगरपालिकाको पञ्चवर्षिय आवधिक विकास योजना तयार गरिएको छ। नगर कार्यपालिकाको नेतृत्व, राजनीतिक नेतृत्व, विषयगत शाखा तथा विकासका सरोकारवालाहरूको सहभागितामा पाटन नगरपालिकाको समग्र विकास प्रकृयालाई मार्गदर्शन प्रदान गर्ने उद्देश्यको साथ दीर्घकालीन सोच तयार गरिएको छ ।

३.१ पृष्ठभूमि

संघीय शासन प्रणाली अनुरुप नगरपालिकाले नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारले अवलम्बन गरेका समष्टिगत आर्थिक नीति र दीर्घकालीन सोचसँग तादात्म्यता हुने गरी योजना तर्जुमा गरेको छ ।कतिपय आर्थिक नीति कार्यान्वयन गर्न तीनै तहकाबीच एकीकृतरुपमा जानुपर्ने अपरिहार्य रहेको छ। राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक संकल्प, समृद्धि र समुन्नतिका लागि सार्वजनिक क्षेत्रका अतिरिक्त सहकारी क्षेत्र र निजी क्षेत्रसँग समेत सहकार्य साझेदारीका कार्यहरूहरूलाई सँगसँगै लिएर जानुपर्ने अवस्था रहेको छ। संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारका नीति, योजना, बजेट तथा कार्यक्रम प्रभावकारी ढंगले कार्यान्वयन गर्न तीनै तहले तर्जूमा गर्ने नीति, योजना, बजेट तथा कार्यक्रममा सामञ्जस्यता हुनु आवश्यक हुन्छ। यो आवधिक विकास योजना पाटन नगरपालिकाको समग्र विकासका लागि तयार गरिएको आयोजना दस्तावेज हो, जस्ले निर्दिष्ट लक्ष्य हासिल गर्नका लागि निश्चित अवधि भित्र गर्नुपर्ने कार्य तथा रणनीतिहरूको वारेमा विश्लेषण गरेको छ । यसले स्थानीय समुदायका जन गुनासो, आवश्यकता र ती आवश्यकता पूर्ति गर्न आवश्यक स्रोतको विश्लेषण गर्नुका साथै चुनौती समाधानका क्षेत्रमा के कस्ता जोखिमहरू आउन सक्छन भन्ने वारेमा विश्लेषण गर्दछ। नगरपालिका भित्र आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, वातावरणीय तथा सुशासनको क्षेत्रमा समावेशी विकास गर्नका लागि आवधिक योजनाले अल्पकालिन तथा दीर्घकालिन महत्वका आयोजना बनाउने गर्दछ जस्को परिणाम स्वरुप उपेक्षित वर्गले समेत विकासमा अपनत्व लिने वातावरण तयार हुन्छ। यसका लागि पनि यो योजनाको निर्माणका क्रममा सबै वर्गको साझा संलग्नतालाई मध्यनजर राख्दै वडास्तरबाट योजना संकलन गरी यस आवधिक योजनामा समावेश गरिएका छन्। यस अर्थमा यो स्थानीय योजना आफैमा सहभागितामूलक तरिकाले निर्मित योजना हो ।

३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

<u>समस्याहरू</u>

१. दीर्घकालीन सोचका आधारमा योजनावद्ध विकास प्रक्रिया अघि बढाउने परिपाटीको थालनी भएतापनि सोही अनुरूप कार्यान्वयन हुनमा समस्या देखिनु ।
२. योजना तथा कार्यक्रमको प्राथमिकिकरण गरी सोही अनुसार स्रोत परिचालनका आधारमा योजना र कार्यक्रम सञ्चालन हुन नसक्नु ।
३. जनसहभागितामा आधारित योजना कार्यान्वयन विधिको पालना हुनु पर्नेमा स्थानीय उपभोक्ता समितिले पनि योजना कार्यान्वयनमा ठेकेदारको प्रयोगले सुशासनमा समस्या देखिनु ।

४. नगरपालिकाभित्र रहेका विषयगत शाखाहरूमा जनशक्तिको अभाव हुनु तथा कर्मचारीको छिटो छिटो तथा अप्रत्यासित सरुवा हुने प्रणालीको विकासका कारण कार्यक्रम कार्यान्वयनमा समस्या हुनु ।
५. भौतिक पूर्वाधार सम्बन्धी योजनाहरू एउटा पूरा नहुँदै अर्को नयाँ योजना छनौट गर्ने प्रक्रियाले एकातिर लक्षित लाभ लिन नसकेको अवस्था छ भने अर्कोतर्फ स-साना योजना छनौट गर्दा त्यसबाट सिर्जना हुने लाभ सानो जनसङ्ख्याले मात्र प्राप्त गर्ने अवस्था हुनु विकासको सिद्धान्त विपरीत भएर जानु ।
६. विपद् व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तन, वातावरणको संरक्षण जस्ता विषयमा आवश्यकता अनुसार नयाँ प्रविधि प्रयोग गर्न नसक्नु तथा यसको प्रभाव न्यूनीकरणमा ठोस कार्यक्रम कार्यान्वयनमा समस्या ।
७. नगरपालिकामा उपलब्ध स्रोत, साधन र सीपको सदुपयोग गर्ने तर्फ अपेक्षित रूपमा ध्यान पुग्न नसक्दा नगरपालिका बाह्य स्रोतमा निर्भर रहनु पर्ने अवस्था ।
८. वन विनाश र वातावरणको संरक्षण विकासको समस्याको रूपमा देखिएका छन् ।
९. विकासका आधारभूत मापदण्डहरूको संरक्षणमा समस्या देखिएको छ ।
१०. एक वडा एक पहिचानका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सकिएको छैन ।
११. विकासका पूर्वाधारहरूको समान वितरण गर्न सकेको अवस्था छैन ।
१२. उत्पादन भएका वस्तुहरूको बजार र मूल्य निर्धारणको समस्या देखिएको छ ।
१३. शिक्षा र स्वास्थ्य क्षेत्रमा देखापरेका समस्याहरूको समाधान नै विकासको ठुलो समस्या देखिएको छ।
१४. विद्यार्थी र शिक्षकको अनुपात नमिलेको कारणले थप समस्या भएको छ ।

<u>चुनौतीहरू</u>

पाटन नगरपालिकामा सामाजिक, सांस्कृतिक, आर्थिक तथा पर्यटकीय विकासका सम्भावनाको सँगसँगै चुनौती पनि प्रशस्त रहेका छन्।यस क्षेत्रको समग्र विकासको प्रमुख चुनौती भनेको नै आर्थिक स्रोतको व्यवस्था गरी दीर्घकालीन र दिगो किसिमको भौतिक पूर्वाधारको निर्माण र विस्तार गर्नु रहेको छ ।

१. राजस्व सङ्कलन र आर्थिक स्रोत परिचालनका सम्बन्धमा अधिकारहरूको व्यवस्था अनुसारको आर्थिक, प्रशासनिक संरचनाको अभाव तथा कमजोर मानव संशाधन विकासका कारण अपेक्षित रुपमा आन्तरिक राजस्व सङ्कलन नहुनु ।
२. धेरैजसो भू-भागमा वन क्षेत्र, चरनपाखा, खोला, बगर, भीर पाखा र भिरालो जमिन भएकोले कृषिको आधुनीकिकरण गरी व्यावसायिक कृषिलाई अघि बढाउनु ।
३. विनियोजित बजेट धेरैजसो भौतिक पूर्वाधारमा मात्र केन्द्रित हुने गरेकोमा मानव संसाधन विकासमा कम बजेट छुट्याउने परम्परालाई परिवर्तन गर्नु ।
४. नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा मोटरबाटो पुऱ्याउनु
५. नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा प्राकृतिक स्रोत तथा साधन र आर्थिक स्रोतहरू समान रुपमा नरहेका कारण सबै वडाहरूका आर्थिक तथा प्राकृतिक स्रोतहरूबाट प्राप्त हुने राजस्वलाई समान वितरण गर्दै सबैलाई विकासका समान अवसर प्रदान गर्नु ।

६. पर्यटकीय विकासको उच्च सम्भावना बोकेका हिमाल, पदयात्रा, उच्च पहाडी फाँटहरू र झरना लगायतका क्षेत्रमा पर्यटन विकासका पूर्वाधारहरूको विस्तार गर्नु ।
७. नगरपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा विभिन्न प्रकारका नयाँ नयाँ फलफूल तथा जडिबुटीहरूको व्यावसायिक रुपमा खेती शुरु गरे तापनि यिनीहरूका लागि बजार व्यवस्थापन गरी कृषकहरूलाई यसतर्फ दीर्घकालीन रुपमा आकर्षित गराउनु।
८. नगरपालिकामा रहेका सामुदायिक वन क्षेत्रमा वर्षेनी लाग्ने डढेलोका कारण ठूलो वन क्षेत्र, चरिचरन क्षेत्र, महत्वपूर्ण जडिबुटी, वन्यजन्तु लोपोन्मुख हुने अवस्थाको अन्त्य गर्नु ।
९. स्थानीय स्रोत, साधन, जडिबुटी आदिको उचित प्रयोग व्यवस्थापन र संरक्षण गर्नु ।
१०. ऐतिहासिक तथा धार्मिक सम्पदास्थलहरूको संरक्षण र संवर्द्धन गर्नु ।
११. सामुदायिक विद्यालय प्रतिको भरोसा एवम् विश्वासलाई कायम राख्नु ।
१२. सबै नगरबासीलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितता गर्नु ।
१३. उपलब्ध पानीका स्रोतहरूको व्यवस्थापन गरी कृषियोग्य जमीनमा बाह्रै महिना सिँचाइको सुनिश्चितता गर्नु ।
१४. घट्दो जन्म दर तथा बढ्दो बसाँइसराइलाई नियन्त्रण गरी नगरपालिकाको जनसङ्ख्या वृद्धि दरलाई यथावत राख्नु।
१५. भ्रष्टाचार तथा फजूल खर्चको नियन्त्रण गरी प्रभावकारी प्रशासन संयन्त्रको विकास गर्नु ।

३.३ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर

नगर क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत यातायात सेवा, सूचना प्रविधि, शैक्षिक प्रशिक्षण केन्द्र, पर्याप्त वित्तीय सेवा, बैदेशिक रोजगार, तथा नदीनालाहरुमा माछापालन व्यवसाय, वाखा पालन ,कुखुरा पालन ,होजियारी तालिम ,आधुनिक कृषि व्यवसाय जस्ता थप आर्थिक विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन्। समग्रमा यस पाटन नगरपालिकाको ग्रामिण क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या उच्च रहेको छ।नगरपालिकामा रहेको खेती योग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी बाली, फलफुल, उखु, तोरी, तरकारी मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन बृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ ।आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकता अनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन।जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ ।नगरपालिकामा रहेको अत्यन्त उर्वर भूमिमा वस्ती विकास तथा अन्य निर्माणले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको उपलब्धतामा दिन प्रतिदिन कमी हुँदै गएको छ भने अर्को तर्फ आधुनिक र वैज्ञानिक कृषि प्रणालीको अभावमा माटोको उर्वराशक्ती क्रमशः क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ।जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ती बढाई वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि एउटा बस्न लायक जिवन्त सुरक्षित स्थानको जोहो गर्न सकिनेछ ।नगरपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपञ्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार

गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कोल्ड स्टोर खोल्न, मासुजन्य उद्योग, आदि विकास गर्न सकिनेछ । जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र नगरपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।

- यस नगरपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा रोजगारी र उत्पादन गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ ।

नगर क्षेत्रमा प्राकृतिक खोलाहरु भएको र थप केही अन्य ठाउँहरूमा पोखरी निर्माण गरी माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र खासगरी भारतबाट आयात हुने माछा प्रतिस्थापन भई स्वदेशकै माछाले बजार लिने सम्भावना रहेको छ ।

नगरपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू जडिबुटी खेतीको साथैमह उत्पादनलाई पनि प्रवद्र्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सोक्षेत्रको आर्थिक उन्नती गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ। विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक एवं पुरातात्विक महत्वका स्थलहरु रहेको यो नगरपालिकाको गहनाको रुपमा रहेको स्वर्गेनी पिपल, महारुद्र मन्दिर, शिव मन्दिर पातालभुमेश्वर, उदयदेव मन्दिर, राहासै लिङ्ग जात्रा,शिवालय, जग्त मन्दिर र अन्य धेरै मन्दिरहरु पदर्छन्। यी स्थानहरूलाई व्यवस्थित गर्न सकेको खण्डमा निश्चित रुपले आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरू बढ्न गई थप आर्थिक अवसरहरू श्रृजना गर्न सकिने देखिन्छ। पाटन नगरपालिका तथा नेपालमै बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस नगरपालिकाका इच्छुक युवाहरूलाई सिपमुलक तालिम प्रदान गरी एकीकृतरुपले बैदेशिक रोजगारमा पठाउने व्यवस्था भएमा नगरपालिको आर्थिक विकासमा यस क्षेत्रले ठुलो योगदान पुर्याउने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ । यसका अतिरिक्त पाटन नगरपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावनामूलक उपायहरुलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ । नगरपालिकाक्षेत्र भित्र रहेका खोलाहरुबाट आधुनिक कुलो तथा नहर मार्फत् पानी सिंचाई गरी व्यावसायीक रुपमा खेती गर्न सके कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन सक्छ । स्थानीय कच्ची सडकको स्तर वद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय वासिन्दाले भरपुर सुबिधा लिनुका साथै समग्र नगरपालिकाको सुन्दरतामा समेत बृद्धि हुन्छ । तरकारी, पशुपालन तथा अन्य कृषि उत्पादनको बजारको उचित व्यवस्था गर्नु र परम्परागत कृषिलाई आधुनिक प्रविधियुक्त तथा व्यवसायिक कृषि प्रणालीले विस्थापित गराउन सके कृषि उत्पादनमा वृद्धि हुन गई कृषकहरूको समग्र जीवनस्तरमा सकारात्मक परिवर्तन आउने हुँदा समग्र नगरको विकासमा सहयोग पुग्ने देखिन्छ। नगरपालिका क्षेत्रमा औद्योगिक विस्तार गर्न सके स्थानीय स्तरमा रोजगारी बृद्धि गर्नसक्ने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ । यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक स्थानहरु रहेकाले पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ । सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरु यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहेकाले नगरपालिकाको विकासमा साझेदारी हुन सक्ने देखिन्छ । जिल्लाको एक मात्र एयरपोर्ट यसै नगरपालिकामा रहेकोले यस लाई

संञ्चालनमा ल्याई आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटक भित्र्याई नगरपालिकाको आन्तरिक आय वृद्धि हुने सम्भावना देखिन्छ ।नगरपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरुको वृद्धि भैरहेको सन्दर्भमा उद्योग, व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।

३.४ निर्देशक सिद्धान्त

नेपालको बदलिदो राजनैतिक, सामाजिक र कानुनी आधार र पन्ध्रौं राष्ट्रिय योजनालाई समेत ध्यानमा राखेर निम्न निर्देशक सिद्धान्तहरूलाई पालन गरी नगरपालिकाको प्रथम आवधिक योजना तर्जुमा गरिएको छ साथै आवधिक योजना कार्यान्वयन गर्दा सबै सरोकारवाला संस्था/निकाय तथा समूहहरूले निम्नलिखित विकासका सिद्धान्तहरूलाई अनिवार्य रूपमा अवलम्बन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(क) नेपालको संविधानको भाग १ धारा १४ मा "नेपालको अर्थतन्त्र समाजवाद उन्मुख हुनेछ" भन्ने उल्लेख भए अनुसार पिछडिएका, उपेक्षित तथा सीमान्तकृत समुदायको सामाजिक विकास तथा आर्थिक उत्थानका लागि नगर विकास योजनाको ध्येय समाजवाद उन्मुख स्थानीय अर्थतन्त्रको निर्माण गर्नु हुनेछ ।

(ख) उत्पादनमुखी, आत्मनिर्भर र समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्रको निर्माण गरिनेछ ।

(ग) नेपालको संविधानको भाग ४ राज्यका निर्देशक सिद्धान्त सम्बन्धी धारा ५१ (घ) (१) अनुसार तीन खम्बे अर्थनीति अनुसरण गरी सार्वजनिक, निजी, सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रको सहभागितामा नगरपकिलाको स्थानीय अर्थतन्त्र सुदृढ गरिनेछ ।

(घ) संविधानको भाग ४ धारा ५१ (घ) (२) मा उल्लेख भए अनुसार अर्थतन्त्रमा निजी क्षेत्रको भूमिकालाई महत्व दिंदै उपलब्ध साधन र स्रोतको अधिकतम परिचालन गर्दै नगरको समृद्धि हासिल गरिनेछ ।

(ङ) संविधानको भाग ४ धारा ५१ (घ) (३) अनुसार सहकारी क्षेत्रको प्रवर्द्धन गर्दै यसलाई नगरको उच्च सम्भावना रहेका आर्थिक विकासका क्षेत्रमा परिचालन गरिनेछ ।

(च) रणनीनितिक शहरी पूर्वाधारका योजनाहरूमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तह बीचको सहकार्य अगाडि बढाइनेछ ।

(छ) स्वास्थ्य, शिक्षा, खानेपानी, सरसफाइ, विद्युत्, सञ्चार र यातायात जस्ता सेवाहरूमा सबै व्यक्तिको सहज पहुँच पुऱ्याउन नेपाल सरकार, प्रदेश, विकास साझेदार, निजीक्षेत्र र समुदायसँग सहकार्य गरिनेछ ।

(ज) आर्थिक-सामाजिक रूपले पछाडि परेका दलित, जनजाति, गरिब, एकल महिला, अपाङ्ग र पिछडा वर्गको सेवामा पहुँच बृद्धि गर्न अवरोध पुऱ्याउने कारक तत्वहरू पत्ता लगाई सोको सम्वोधन गर्ने गरी कार्यक्रमको तर्जुमा र कार्यान्वयन गरिनेछ ।

(झ) स्थानीय स्रोत, सीप तथा साधनको अधिकतम परिचालन गरी प्राकृतिक स्रोतको दिगो उपयोग गरी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता अनुसार दिगो विकास लक्ष्य तथा समावेशी विकासका उद्देश्य प्राप्त गर्नेतर्फ नगर विकास योजनाका नीति तथा कार्यक्रमहरू परिलक्षित गरिनेछ ।

(ज) सांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधताको पृष्ठभूमि रहेको पाटन नगरपालिकामा आधुनिक कृषि र पर्यटन विकास मार्फत "समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" को लक्ष्यलाई यथार्थमा बदल्न योगदान दिन सक्ने नवप्रवर्तनकारी कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

"पाटन समृद्धिको आधार : सामाजिक सदभाव सहितको रोजगार उत्पादन, पर्यटन र पूर्वाधार"

लक्ष्य

नगरपालिकाको विकासको लागि प्राप्त अनुदान तथा आन्तरिक स्रोत साधनहरूको अधिकतम मात्रामा परिचालन गरी सुन्दर, समृद्ध पर्यटकीय र विकसित एवम् समतामूलक पाटन निर्माणको आधार तयार गर्ने ।

उद्देश्य

१. उत्पादनशील क्षेत्रको उच्चतम परिचालन गरी गुणस्तरीय उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्दै आर्थिक विकासको आधार तयार गर्नु ।
२. गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य तथा खानेपानीको सुनिश्चितता गर्दै सामाजिक न्याय सहितको समुन्नत समाज निर्माण गर्नु ।
३. गुणस्तरीय तथा प्रयोगकर्तामैत्री पूर्वाधारको विकास गरी समृद्धिको आधार तयार गर्नु ।
४. वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्दै जल, जमिन, जङ्गल, जैविक विविधता जस्ता प्राकृतिक स्रोत र सम्पदाको संरक्षण तथा विकास गर्नु,
५. संस्थागत तथा जनशक्तिको क्षमता विकास गरी सुशासन अभिवृद्धि गर्नु ।

३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य

तालिका १: अपेक्षित परिमाणात्मक उपलब्धि

सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
			पहिलो	तेस्रो	पाँचौं		
आर्थिक वृद्धिदर (औसत)	प्रतिशत	३.६*	३.७८	४.१६	४.९९	मानव विकास प्रतिवेदन, नगरपालिका विभिन्न दस्तावेजहरु र सुदूरपश्चिम प्रदेशको प्रथम पञ्च वर्षिय योजना	आर्थिक वृद्धि दर थप भएको हुने
कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	४.१*	४.६	६.९	१०.३		
कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा उद्योग क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	४.२*	४.४१	४.६३	४.८६		
कूल ग्राहस्थ उत्पादनमा सेवा क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	२.७*	२.८४	२.९८	३.१३		
प्रतिव्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय	अमेरिकी डलर	९१८*	९६४	१०१२	१०६२		शिक्षा, स्वास्थ्य, सडक, खानेपानी तथा विधुत लगायतका क्षेत्र तिनै तहको सरकारको
गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत	२४.६*	२३.३७	२२.२०	२२.००		

बहुआयामिक गरिबीमा रहेको जनसंख्या	प्रतिशत	२५.३*	२४.०४	२२.८४	२१.६९		प्राथमकितामा परेको हुनुको साथै थप अनुगमन पनि प्रभावकारी भएको हुने
बेरोजगारी दर	प्रतिशत	११.५*	१०.९३	१०.३४	९.८६		
३० मिनेटसम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	८५*	९०	९४	९८		
इन्टरनेट प्रयोगकर्ता कुल परिवार	प्रतिशत	४७.८*	५७.३६#	६८.८३#	८२.६०#		
अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्षमा	६९.८*	७३.२९	७६.९४	८०.८०		
विपद् बाट हुने वार्षिक क्षती रकम	रू.लाखमा						विपद् व्यवस्थापन थप प्रभावकारी भएको हुने

*सुदूरपश्चिम प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजना २०७९२०८—३, #२० प्रतिशत प्रक्षेपण गर्दा र कबाकिमा ५ प्रतिशत प्रक्षेपण गर्दा

३.७ रणनीति तथा प्राथमिकता

तालिका २: नगरपालिकाका प्रमुख रणनीतिहरू तथा प्राथमिकताहरू

रणनीतिहरू	प्राथमिकताहरू
उद्देश्य १: उत्पादनशील क्षेत्रको उच्चतम परिचालन गरी गुणस्तरीय उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्दै आर्थिक विकासको आधार तयार गर्नु ।	
१.१: प्रतिस्पर्धात्मक लाभका क्षेत्रमा लगानी बढाउने ।	१. कृषिमा आधारित उद्यमशीलताका माध्यमबाट रोजगारी सिर्जना गरी आम्दानीमा वृद्धि ल्याइनेछ । २. प्रविधिमा आधारित पर्यटनको विकास गरी यसलाई रोजगारमूलक उद्योगको रूपमा विकास गरिनेछ। ३. स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग स्थापनाका लागि प्रोत्सहान गरिनेछ ।
१.२: विकासका अवसरहरूमा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।	१. विकासका पूर्वाधारहरू सामाजिक तथा आर्थिक रूपमा विपन्न समुदायलाई मूलप्रवाहमा ल्याइनेछ । २. गुणस्तरीय सिँचाइ सुविधा, सङ्कलन केन्द्र, बजार व्यवस्थापन एवम् प्रवर्द्धन, बीउ विजन, मलखादको सहज आपूर्ति र प्रविधिको पहुँचको सुनिश्चितता गरिनेछ । ३. जनताको पहुँच सिर्जना हुने गरी गुणस्तरयुक्त सडक, सिँचाइ, लगायत अन्य भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गर्दा निश्चित मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ । ४. कृषि तथा पशुजन्य उपजमा आत्मनिर्भर हुँदै खाद्य सुरक्षाको प्रत्याभूति गराई गरिबी निवारणमा उल्लेख्य सुधार गरिनेछ ।
उद्देश्य २: गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य तथा खानेपानीको सुनिश्चितता गर्दै सामाजिक न्याय सहितको समुन्नत समाज निर्माण गर्नु	
२.१: शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता आधारभूत सेवाहरूको गुणस्तर र पहुँच अभिवृद्धि गर्दै मौलिक हकको प्रत्याभूति गर्ने ।	१. महिला, बालबालिकासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने शिक्षा, स्वास्थ्य क्षेत्रमा जनचेतना अभिवृद्धि र पूर्वाधार विकास तर्फ स्वास्थ्य चौकी निर्माण, प्रसुतिगृह निर्माण, एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालन बालविकास केन्द्रहरूको व्यवस्थामा जोड दिइनेछ । २. खुला दिशामुक्त नगर कार्यक्रमलाई व्यवस्थित गर्न आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक शौचालय निर्माण तथा त्यसको व्यवस्थापनकालागि कार्य योजना तयार पारी कार्यान्वयन गर्ने नीति लिइनेछ । ३. शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता आधारभूत सेवाहरूलाई नगरपालिकाको सामाजिक समृद्धिको मेरुदण्डका रूपमा अंगिकार गरी त्यसको विकासकालागि आवश्यक कार्य योजना लागु गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: गुणस्तरीय तथा प्रयोगकर्ता मैत्री पूर्वाधारको विकास गरी समृद्धिको आधार तयार गर्नु ।	
३.१: गुणस्तरीय पूर्वाधारहरूमा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।	१. विकासका पूर्वाधारको गुणस्तर सुनिश्चित गरिनेछ । २. कृषि र पर्यटनकालागि उपयुक्त ठानिएका क्षेत्रहरूको DPR गरी उक्त क्षेत्रहरूलाई पकेट र पर्यटकीय क्षेत्रका रूपमा विकास गर्न आवश्यक पूर्वाधारको व्यवस्थापन तथा आधुनिक प्रविधिमा आधारित कृषि सम्बन्धी क्रियाकलापमा जोड दिइनेछ ।

रणनीतिहरू	प्राथमिकताहरू
	३. सडकको स्तरोन्नत्ति, मर्मत, सम्भार, संरचनाको काम गरी सवारी साधनलाई सुचारु गर्न बजेट बाँडफाँड गरिनेछ ।
उद्देश्य ४ः वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्दै जल, जमिन, जङ्गल, जैविक विविधता जस्ता प्राकृतिक श्रोत र सम्पदाको संरक्षण तथा विकास गर्नु ।	
४.१ः वातावरणीय सन्तुलन एवम् जल, जमिन, जङ्गल, जैविक विविधता आदि प्राकृतिक स्रोत र सम्पदाको संरक्षण तथा विकास गर्ने ।	१. वन जङ्गल संरक्षणमा आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ । २. एकघर एक धारा र पूर्ण सरसफाइ सहितको नगरपालिका बनाउने नीति अवलम्बन गरिने छ । ३. प्रकोपबाट सिर्जना हुने मानवीय तथा आर्थिक क्षतिलाई न्यूनीकरण, वातावरणीय संरक्षण जस्ता कार्यक्रम र जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजनालाई आबद्ध गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ४. सडक निर्माण गर्दा क्षति भएको खानेपानी योजना, सिँचाइ कुलोहरू सम्बन्धीत योजना सञ्चालन गर्ने उपभोक्ता समितिलाई नै पुनर्निर्माणमा जिम्मेवार बनाइनेछ ।
उद्देश्य ५ः संस्थागत तथा जनशक्तिको क्षमता विकास गरी सुशासन अभिवृद्धि गर्नु ।	
५.१ः सुशासन सम्बन्धी नीतिगत, कानुन एवम् संस्थागत व्यवस्था गरी प्रभावकारी कार्न्वयन गर्ने ।	१. समावेशी र सन्तुलित विकासको माध्यमद्वारा विभेदमुक्त समाज निर्माण गरिनेछ । २. गरिबी निवारणकालागि सञ्चालित कार्यक्रमहरूलाई एकीकृत गरी वास्तविक गरिबहरूको पहिचान र सङ्ख्या घटाउने नीति अवलम्बन गरिनेछ । ३. नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोत सङ्कलनमा सार्वजनिक निजी साझेदारी अन्तर्गत गरिएको सहकार्यलाई अझ व्यवस्थित र प्रभावकारी गराइनेछ । ४. समाजमा पछाडि परेका लक्षित वर्गकालागि अनुदान रकम र आन्तरिक स्रोत तर्फको निश्चित बजेट लक्षित वर्गकालागि प्रत्यक्ष फाइदा पुग्ने कार्यक्रममा विनियोजन गरिनेछ। ५. सुशासन, पारदर्शिता, लैङ्गिक सशक्तीकरण, सामाजिक सुरक्षा, आयमूलक, सीपमूलक कार्यक्रमलाई ध्यान दिई कार्यक्रम निर्माण गरिनेछन् । ६. समावेशी सामाजिक संरचनाका माध्यमबाट नगरपालिकामा पारस्परिक सद्भाव र एकताको भावना विकास गरिनेछ । ७. नगरपालिकाको वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्दा मूलतः आवधिक योजनासँग आवद्ध गरी नगरपालिकाको योजना तर्जुमा प्रक्रियालाई वैज्ञानिक बनाइनेछ ।

३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँट

तालिका ३ः लगानी प्रक्षेपण

क.सं.	आ.व.	अपेक्षित आर्थिक वृद्धि दर	प्रक्षेपित लगानी (रु)
१	०८१/०८२	**५ प्रतिशत**	७७२९९००००
२	०८२/०८३		७७२९९००००
३	०८३/०८४		७७२९९००००
४	०८४/०८५		७७२९९००००
५	०८५/०८६		७७२९९००००
६	कुल प्रक्षेपित लगानी		३८६४९५००००

तालिका ४: आवधिक योजनामा खर्च ब्यहोर्ने स्रोतहरू

क्र.सं.	स्रोत	योजना अवधिमा हुने लगानी (रु)
१	सरकारी (प्रदेश तथा संघीय सरकार) क्षेत्र	३६२८१२७५४५
२	सहकारी क्षेत्र	००
३	निजी क्षेत्र	००
४	गै.स.स.	००
५	उपभोक्ता समूह, सामुदायिक संस्था आदिको योगदान	००
६	स्थानीय तहको आन्तरिक श्रोत	५७६८३८३६
७	अन्तर स्थानीय तह साझेदारी	००
कुल		३६८५८११३८०

तालिका ५: नगरपालिकाको आय अनुमान

क्र. सं.	विवरण	२०७९/८० को यथार्थ	२०८०/८१ को अनुमान	२०८१/८२ को प्रक्षेपित	२०८२/८३ को प्रक्षेपित	२०८३/८४ को प्रक्षेपित	२०८४/८५ को प्रक्षेपित	२०८५/८६ को प्रक्षेपित
१	नगद मौज्दात	१३२०३९५३७	५000000	५२५0000	५५१२५00	५७८८१२५	६0७७५३१.२५	६३८१४0७.८१३
२	आन्तरिक राजस्व	६७५९४९६	४९४२२१0	५१८९३२0.५	५४४८७८६.५२५	५७२१२२५.८५१	६00७२८७.१४४	६३0७६५१.५0१
३	संघीय सरकारबाट प्राप्त वित्तीय समानीकरण अनुदान	११३९६0000	१0७६00000	११२९८0000	११८६२९000	१२४५६0४५0	१३0७८८४७२.५	१३७३२७८९६.१
४	सशर्त अनुदान (संघीय सरकार)	३६४९५६२७0	३५२८00000	३७0४४0000	३८८९६२000	४0८४१0१00	४२८८३0६0५	४५0२७२१३५.३
५	संघीय सरकारबाट राजस्व बाडफाट प्राप्त आय	८५४0२८१३	१0८८00000	११४२४0000	११९९५२000	१२५९४९६00	१३२२४७0८0	१३८८५९४३४
६	प्रदेश सरकारबाट प्राप्त वित्तीय समानीकरण अनुदान	८६१३000	९0८२000	९५३६१00	१00१२९0५	१0५१३५५0.२५	११0३९२२७.७६	११५९११८९.१५
७	राजस्व बाँडफाट (प्रदेश सरकार)	२८८९0४६	३२१६000	३३७६८00	३५४५६४0	३७२२९२२	३९0९0६८.१	४१0४५२१.५0५
८	समपुरक अनुदान (संघ)	१0६६६६६६	५000000	५२५0000	५५१२५00	५७८८१२५	६0७७५३१.२५	६३८१४0७.८१३
९	समपुरक अनुदान (प्रदेश सरकार)	६५५९000	५६३५000	५९१६७५0	६२१२५८७.५	६५२३२१६.८७५	६८४९३७७.७१९	७१९१८४६.६0५
१0	विशेष अनुदान (संघ)	७७१६६६४	१६000000	१६८00000	१७६४0000	१८५२२000	१९४४८१00	२0४२0५0५
११	विशेष अनुदान (प्रदेश)	२५00000	७५00000	७८७५000	८२६८७५0	८६८२१८७.५	९११६२९६.८७५	९५७२१११.७१९
१२	सशर्त अनुदान प्रदेश	00	६२00000	६५१0000	६८३५५00	७१७७२७५	७५३६१३८.७५	७९१२९४५.६८८
१३	अन्य	00	३५00000	३६७५000	३८५८७५0	४0५१६८७.५	४२५४२७१.८७५	४४६६९८५.४६९
	जम्मा	**७४२0६२४९२**	**६३५२७५२१0**	**६६७0३८९७0.५**	**७00३९0९१९**	**७३५४१0४६५**	**७७२१८0९८८.२**	**८१0७९00३७.६**

३.९ पाटन नगरपालिकाका गौरवका आयोजनाहरू

कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						जिम्मेवारी	स्थानगत तथा कार्यक्रम विवरण
				पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा		
नगर गौरब आयोजाना									८८३०००		
पाटन बजारमा व्यापारीक कम्पेलेक्स निर्माण	संख्या		०१						१५०००	नगरपालिका	
नगर स्तरीय खेलमैदान निर्माण कृष्ण मा वि मा			०१						१००००	नगरपालिका	
कबडहल निर्माण पाटन र खोड्पे			०१						१६०००	नगरपालिका	
खुल्ला व्यामसाला निर्माण	संख्या		०१						१०००	नगरपालिका	
सीत भण्डार निर्माण पा न पा १०	संख्या		०१						९०००	नगरपालिका	
ILG प्रोफाईल निर्माण	संख्या		०१						३०००	नगरपालिका	
१० वटै वडाका केन्द्र सम्मका सडकहरु ग्राभेल र कालोपत्रे	संख्या		१०						५०००००	नगरपालिका	
नगरपालिका भरी एक घर एक धारा खानेपानी	संख्या								२०००००	नगरपालिका	
नगरक्षेत्रभित्र रहेका धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरुको संरक्षण सम्वर्द्धन तथा विकास	संख्या								९०००	नगरपालिका	
नगर अस्पताल	संख्या		१						२००००	नगरपालिका	
शैक्षिक सुधार कार्यक्रम	एकमुष्ट								५००००	नगरपालिका	
सिचाई आयोजना	एकमुष्ट								५००००	नगरपालिका	

परिच्छेद ४: आर्थिक क्षेत्र

नेपालको संविधानले सुनिश्चित गरेको खाद्य सुरक्षा, मर्यादित र सुरक्षित रोजगारी र आयको अधिकार कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकार, प्रदेश सरकारका साथै र स्थानीय सरकारको पनि महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यसलाई मुर्तरुप दिन संवैधानिक व्यवस्था, संघ, प्रदेश तथा स्थानीय नीति, कानून, योजना र लक्ष्यको आधारमा स्थानीय सरकारले योजनाबद्ध प्रयास गर्नु आवश्यक रहेको छ । यस नगरपालिकाको समग्र आर्थिक विकासको अग्रणी क्षेत्र पर्यटन, कृषि, पशु, उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय, जलविद्युत, वन पैदावार, सहकारी एवं कृषि पर्यटन रहेका छन् ।

यस नगरपालिकाको उत्पादन, रोजगारी र आयको प्रमुख संभाव्य स्रोतका रुपमा रहेको कृषि, पशु, उद्योग व्यवसाय, पर्यटन, बित्तीय व्यवस्थापन जस्ता क्षेत्रमा विकासका प्रयासलाई डोहोऱ्याउन यस क्षेत्रको बिद्यमान अवस्था, समस्या तथा चुनौती समेत विषय क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य र सो को प्राप्तिका लागि अवलम्वन गर्नु पर्ने रणनीति र बिषय क्षेत्रगत प्रमुख कार्यक्रमहरू सहितको आर्थिक विकास योजना निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१ कृषि तथा पशुपन्छी

४.१.१ पृष्ठभूमि

कृषि तथा पशुपन्छी क्षेत्रले यस पालिकामा कुल गार्हस्थ उत्पादनको सर्वाधिक करिब ५३ प्रतिशतको योगदान गरेको पाइन्छ । कृषि क्षेत्रमा प्रचुर सम्भावना भएको नगरपालिकामा करिव एक तिहाइ खेतीयोग्य भूमि रहेको अवस्थामा उपलब्ध भूमिको वैज्ञानिक ढंगले समुचित प्रयोग गरी कृषि र कृषि उद्योगको विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता छ । एकातर्फ जग्गाको खण्डीकरण रोक्नुपर्ने चुनौती छ भने अर्कोतर्फ जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्नुपर्नेछ ।कृषि उत्पादनका क्षेत्रमा आत्मनिर्भर बनाई निर्यातमूलक अवस्थामा पुर्‍याउने सोच अनुरूप नै यस पालिकालाई विशेष प्राथमिकतामा राखिएको छ ।उपलब्ध श्रम र सीपको पहुँच विस्तार गरी रोजगार सिर्जना गर्दै कृषिमा आधुनिकीकरण, व्यवसायीकरण र यान्त्रीकरणको माध्यमबाट कृषि क्षेत्रको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने लक्ष्य लिइएको छ ।

दिगो विकास लक्ष्यअन्तर्गत भोकमरीको अन्त्य लगायतका लक्ष्य प्राप्त गर्न आदर्श उत्पादन र न्यायिक वितरण प्रणाली प्रति विशेष पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ ।पोषण तथा खाद्य विविधता प्रवर्द्धन गर्नका लागि खाद्यान्नका अतिरिक्त दूध, माछा, मासु र अण्डाको महत्वपूर्ण भूमिकालाई मनन गरी नगरपालिकामा पशुपन्छी पालनका माध्यमबाट पोषण तथा खाद्य सुरक्षा प्रवर्द्धन भई रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुनुका साथै आर्थिक उन्नतितर्फ अग्रसर हुनको लागि सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

४.१.२ समस्या तथा चुनौती

यस नगरपालिकामा कृषिको विकास तथा व्यवसायीकरणका समस्याहरूमा मुख्यतः बजारको अभाव, लगानीको अभाव तथा आधुनिक उपकरण तथा गुणस्तरीय विउविजन, मलखाद एवं औषधीहरूको अभाव तथा विक्री वितरण गर्न सडक यातायात तथा ढुवानीको समस्या रहेको अवस्था छ ।यसैगरी व्यावसायिक खेती तथा बजारीकरणका लागि सिप तथा पूंजीको अभाव, स्थानीय स्तर विमा गर्ने निकायको अभावले गर्दा पहिरो, असिना आदिका कारणबाट वाली उत्पादनमा भैरहेको क्षतीप्रमुख समस्याको रुपमा रहेको पाईन्छ ।अर्कोतर्फ कृषिमा लागत लाभको दृष्टिकोणमा खेती प्रणाली खर्चिलो हुनु, माटोको नियमित परीक्षण नहुनु जस्ता समस्या,व्यावसायिक सोचको कमी विद्यमान रहनु,कृषि संकलन केन्द्र नहुनु, कृषि पर्यटन तथा पकेट खेती विकास कार्यक्रम नहुनु एव प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम संचालन नहुनु, कृषि उपजको सुरक्षित भण्डारको सुविधा नहुनु, रष्टिक स्टोर लगायतको सुविधा नहुनुबाट व्यवस्थित विक्री वितरण प्रणाली समेत नभएको अवस्था छ भने अधिकांश कृषकहरूमा व्यावसायिक कृषि र पशुपालन सम्बन्धी प्राविधिक, व्यवस्थापकीय र बजारीकरण सम्बन्धी ज्ञान, सीप र प्रविधिको प्रयोगमा कमी हुनु रहेको छ । आर्थिक विकास संभावनाका क्षेत्रहरू प्रचुर भएपनि परम्परागत र निर्वाहमुखी खेती प्रणाली, व्यावसायिक ज्ञान तथा प्रविधि सम्बन्धी सूचनाको कमी,कर्जामा कम पहुँच, बजारोन्मुख खेती प्रणाली नहुनुका साथै कृषि विज्ञको समेत कमी भएको

अवस्था पाइन्छ । स्थानीय हावापानी सुहाउँदो र बढी उत्पादन दिने खालको विभिन्न प्रजातीका बीउ बिजन उत्पादन गर्ने नर्सरी नहुँदा कृषकहरूले माग र आवश्यकता अनुसारको वोट विरुवा प्राप्त गर्न सकेका छैनन् । साथै जलवायु परिवर्तनको असरका कारण बालीमा देखापर्ने हानीकारक झार, रोग तथा किराहरूको प्रकोप लगायत पोषण र पानी सम्बन्धी जोखिममा वृद्धि भएको अवस्था छ ।जडीबुटी उत्पादन विस्तार र बजारीकरण समस्या, संकलन साथै उत्पादनका लागि औजार उपकरणको कमी, वन्यजन्तुको समस्या समेत विद्यमान रहेको छ ।

भूमि व्यवस्थापन तथा भूमि प्रशासन सेवालाई वैज्ञानिकिकरण तथा सरलीकरण गर्नु, गुठी जग्गाको अभिलेखाङ्कन गरी अतिक्रमण रोक्नु, परम्परागत खेती प्रणालीलाई आधुनिकीकरण र व्यावसायिकरण गराई युवा जनशक्तिलाई कृषि तथा पशु व्यवसायतर्फ आकर्षित गराउनुका साथै कोभिड-१९ महामारीका कारण वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केकाहरूका लागि कृषिमा आकर्षित हुने खालका कार्यक्रमहरूबाट स्वरोजगार गराउनु, खाद्यान्नको उचित वितरण गर्नु र यसको प्रयोगमा जनचेतनामूलक कार्य सञ्चालन गर्नुका साथै कृषि सहकारीहरूको लगानीलाई व्यापकरूपमा कृषि उत्पादन तथा उद्योगमा परिचालन गर्नुपर्ने चुनौतीहरू रहेका छन् ।

४.१.३ संभावना तथा अवसर

रैथाने जातका खाद्यान्न वालीहरू जस्तो जौ, फापर, जुनेलो, लट्टे, सिमि, भट्ट, कोदो, सुन्तला, किवि र केरा खेती उत्पादनलाई व्यावसायिक रुपले उत्पादन गर्न सकिने संभावना छ । रैथाने बाली तथा फलफुल खेतीको लागि उपयुक्त हावापानी रहेको छ । मौसमी तथा बेमौसमी तरकारी खेतीका लागि प्रचुर सम्भावना रहेको छ । उच्च मुल्य जाने रायोको साग तथा तरकारीको विउ लगायत बालीको पकेट क्षेत्रको बिस्तार र प्रर्वद्धन गर्न सकेको खण्डमा कृषिको व्यावसायिकता एवं दिगो खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता प्रदान गर्न सक्ने प्रचुर संभावना रहेको छ । यसका अतिरिक्त मुख्य वनजन्य उत्पादनहरूको व्यवस्थित संकलन तथा बजारीकरण गर्न सके यहाँको आर्थिक अवस्थामा समेत प्रत्यक्ष सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।

नगरपालिकामा भेडा वाख्रापालनको प्रशस्त सम्भावना छ।व्यावसायिक रुपमा पशुपालन गर्न सकेमा पशुपालकहरूलाई मनग्य आम्दानी हुने देखिन्छ ।पशुपालनको तथ्याङ्कलाई हेर्दा खसी, बोका, कुखराको स्थानीय वजारमा खपत भई निर्यात समेत हुने गरेको छ ।गाई तथा बंगुर पालन गरेमा मासु तथा दुधजन्य पदार्थहरू चैनपुरको बजार मागलाई समेत पुरा गर्न सकिने राम्रो अवसर रहेको छ ।

४.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

<u>लक्ष्य</u>

कृषिको आधुनिकीकरण एवम् व्यावसायिकताको विकासद्वारा कृषि तथा पशुपन्छीपालन क्षेत्रलाई प्रतिस्पर्धी र आत्मनिर्भर बनाउनु ।

<u>उद्देश्य</u>

१. कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी नगरपालिकाको निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु ।
२. निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई दिगो र व्यावसायिक प्रणालीमा रुपान्तरण गर्नु ।
३. जैविक खेतीको प्रवर्द्धनमार्फत कृषि क्षेत्रको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता वृद्धि गरी अर्थतन्त्रमा टेवा पुर्‍याउनु ।
४. पशुपन्छी पालनलाई प्रविधियुक्त र व्यावसायिक बनाई पशुपन्छी जन्य पदार्थको निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु ।

<u>रणनीति र कार्यनीति</u>

तालिका ६: कृषि तथा पशुपालनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी नगरपालिकाको निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु ।	
१.१: कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व वृद्धि र आधुनिकीकरण गर्ने ।	१. दिगो कृषि विकासकालागि आवश्यक नीति, ऐन र नियमहरू तर्जुमा तथा संसोधन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिनेछ । २. कृषि वस्तु उत्पादन अभिवृद्धि गर्न कृषि जन्य वस्तुको व्यावसायिक उत्पादनका लागि उपयुक्त र दिगो सिँचाइ सुविधा लगायतका आवश्यक पूर्वाधारको पहुँच बढाइनेछ । ३. उन्नत प्रविधि (थ्रेसिंग मेशीन, जोत्ने, साइनारे, आदि)मा सुलभ कृषि कर्जाको व्यवस्था मिलाइनेछ । ४. कृषिमा आधुनिकीकरणका लागि आवश्यक कृषि औजारको व्यवस्था गरिनेछ। ५. खेती योग्य जग्गालाई बाँझो राख्ने प्रवृत्ति निरुत्साहित गर्दै बाँझो रहेका कृषि भूमिको दिगो उपयोगकालागि उपयुक्त योजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ।
उद्देश्य २: निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई दिगो र व्यावसायिक प्रणालीमा रुपान्तरण गर्नु ।	
२.१: तुलनात्मक लाभ हुन सक्ने स्थानीय बालीनाली र आधारभूत खाद्यवस्तुको उपभोगमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्ने ।	१. खाद्य तथा अन्य कृषि उत्पादनमा आत्म निर्भरताका लागि उत्पादन पकेट क्षेत्र विकास गरी सघन व्यावसायिक खेती प्रणाली अघि बढाइनेछ । २. कृषि उपज उत्पादन, प्रशोधन, भण्डारण एवम् वितरण प्रणालीमा नयाँ प्रविधिको विकासको अनुसरण, अवलम्बन र आधुनिकीकरण गरिनेछ । ३. उत्पादन र भण्डारणका क्रममा हुने हानी नोक्सानीलाई न्यूनीकरण गर्न कृषि उपज सङ्कलन तथा भण्डारण केन्द्रको स्थापना गरिनेछ । ४. निजी तथा सहकारी क्षेत्रको संलग्नता बढाउँदै करार सम्झौतामा आधारित तथा सहकारी खेतीलाई प्राथमिकता दिइनेछ । ५. मूल्य शृङ्खला पद्धति अनुसार उत्पादनदेखि बजारीकरण सम्मका कार्यक्रमहरू एकीकृत रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । ६. खाद्यान्न उत्पादन न्युन भएका पोषण असुरक्षित स्थानहरूमा स्थानीय स्तरमै उत्पादन गर्न सकिने कृषिजन्य उत्पादन प्रवर्द्धन तथा उपयोगमा जोड दिइनेछ। ७. सुरक्षित खानपान र पौष्टिकतत्वका स्रोत तथा उपयोगबारे सचेतनात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: जैविक खेतीको प्रवर्द्धनमार्फत कृषि क्षेत्रको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता वृद्धि गरी नगरपालिकाको अर्थतन्त्रमा टेवा पुऱ्याउनु ।	
३.१: जलवायु परिवर्तन र प्रकोपबाट पर्ने नकारात्मक असर न्यूनीकरण गर्दै वातावरणमैत्री कृषि प्रविधिको विकास र विस्तार गर्ने ।	१. प्राङ्गारिक खेतीलाई प्रोत्साहित गरी उत्पादित वस्तुलाई बजारीकरणमा जोड दिइनेछ । २. जलवायु परिवर्तनसँगै कृषिमा अनुकूलन गरी कृषि जैविक विविधताको संरक्षण, सम्वर्द्धन तथा उपयोगमा वृद्धि गरिनेछ । ३. लोपोन्मुख तथा रैथाने विउबिजन र बालीजन्य जैविक विविधता संरक्षणमा स्थानीय समुदायको अग्रसरतालाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ४. कृषि अध्ययन तथा अनुसन्धानमा आधारित वातावरणमैत्री कृषि प्रविधिको विकास एवम् विस्तार गरिनेछ । ५. कृषि उपजको अधिकतम उत्पादन एवम् उत्पादकत्व वृद्धिका लागि स्थानीय साधन स्रोत र जैविक प्रविधिको उपयोग गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: पशुपन्छी पालनलाई प्रविधियुक्त र व्यावसायिक बनाई पशुपन्छी जन्य पदार्थको निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु।	
४.१: कृषकलाई पशुपन्छी पालन तथा पशुपन्छीजन्य व्यवसायमा प्रेरित गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम	१. कृषकलाई पशुपन्छी पालन तथा पशुपन्छीजन्य व्यवसायमा प्रेरित गरी आत्मनिर्भर हुने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. युवाको विदेश पलायन रोक्न तथा विदेशबाट फर्किएका र बेरोजगार युवालाई

सञ्चालन गर्ने ।	पशुपन्छी पालनमा युवा लाक्षित कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका साथ सञ्चालन गरिनेछ। ३. पशुपन्छी पालनमा युवा सहभागिता र महिला सशक्तीकरणलाई केन्द्रित गरी व्यावसायिक कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याइनेछ । ४. व्यावसायिक पशुपन्छी पालनका साथै ट्राउट जातका माछा पालन तथा मौरी पालनका कालागि अनुदान तथा सहुलियत ऋणको व्यवस्था गरिनेछ । ५. विपन्न परिवारलाई पशुपन्छी पालनकालागि प्रोत्साहन कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ। ६. प्रत्येक वडामा पशु प्राविधिकको व्यवस्था गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	कृषि तथा पशुपन्छी	**जम्मा**			८३००	७०००	७९००	७०००	७१००	३७३००						
१	मल खाद तथा बजार व्यवस्थापन कार्यक्रम	एकमुष्ट			१०००	५००	७००	०	४००	2600		२	४		२	२
२	तरकारी, मसला तथा बोटविरुवा वितरण कार्यक्रम	सङ्ख्या			२००	२००	२००	२००	२००	1000		१	४		२	२
३	पशु सम्बन्धि रोगहरु नियन्त्रण कार्यक्रम	एकमुष्ट			३००	३००	३००	३००	३००	1500		१	४		१	२
४	१०० भन्दा बढी फलफूलका बिरूवा लगाउने कृषकहरूलाई वडाबाट अनुदान कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	2500		२	४		२	२
५	कृषि जन्य उपकरणहरूमा ५०% अनुदान कार्यक्रम	संख्या			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	5000		२	४		१	२
६	ओखर जोन पकेट कार्यक्रम	संख्या			२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०		१	४		१	२
७	तरकारी खेती प्रवर्द्धन कार्यक्र	सङ्ख्या			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		२	२		२	२
८	फलफुल खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		२	४		२	२
९	रैथाने बाली संरक्षण, संवर्द्धन तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ट			६००	६००	६००	६००	६००	३०००		१२	४		२	१
१०	निष्कृय रहेका कृषक समुहहरुलाई सकृय बनाउन विशेष कार्यक्रम	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		४	२		२	२
११	किटनासक औषधी तथा मलखाद वितरण कार्यक्रम	संख्या			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		२	४		२	२

१२	केरा खेती कार्यक्रम	एकमुष्ट			२००	२००	२००	२००	२००	१०००		२	४		२	२
१३	सुन्तला पकेट क्षेत्र कार्यक्रम	सङ्ख्या			२००	२००	२००	२००	२००	१०००		२	४		२	२
१४	उन्नत जातको बीउ विजन उत्पादन तथा बजारीकरण कार्यक्रम	एकमुष्ट			४००	४००	४००	४००	४००	२०००		२	४		२	२
१५	कृषि उपज संकलन केन्द्र स्थापना कार्यक्रम	एकमुष्ट			८००	००	७००	५००	२००	२२००		१२	४		२	२
१६	घासँ बीउ वितरण कार्यक्रम	संख्या			१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०						
	पशुपंछी				**७२००**	**५५००**	**६९००**	**५५००**	**५०००**	**३०१००**						
१७	व्यवसायीक भैसी पालन कार्यक्रम	सङ्ख्या			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		२	२		२	२
१८	खोर/गोठ सुधार कार्यक्रम	एकमुष्ट			१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	७५००		२	४		२	२
१९	व्यवसायीक बाखा /गाई पालन कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		२	४		२	२
२०	कुखुरा/ कालीज पालन कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		२	४		२	२
२१	पशु बीमा कार्यक्रम	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		२	४		२	२
२२	भेटेनरी भवन निर्माण	संख्या			१२००	१०००	९००	१०००	०	४१००		२	४		३	३
२३	पशुपालन सम्बन्धी तालीम	एकमुष्ट			३००	३००	३००	३००	३००	१५००		२	४		२	२
२४	शीत भण्डार स्थापना	एकमुष्ट			१५००	००	१५००	००	५००	३५००		२	४		२	२

४.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

१. कृषि तथा पशुपन्छी										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	नगरपालिकाको आर्थिक विकासको क्षेत्रमा उच्चतम लगानी परिचालन गरी गुणस्तरीय उत्पादन र उत्पादकत्वमा बृद्धि गर्नु।	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि तथा पशुपन्छीपालनको हिस्सा	प्रतिशत		४०	५०	६०	६०	नगरपालिका प्रोफाइल, कृषि, पशु विकास र स्वास्थ्य शाखाको प्रतिवेदन	कृषि, पशु र खाध्य सुरक्षा क्षेत्रले थप प्रोत्साहन र प्राथमिकता पाएका हुने
असर	कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी नगरपालिकाको निर्यात प्रवर्द्धन भएको हुनेछ ।	प्रमुख खाद्यान्न बालीको उत्पादकत्त्व (कोदो, मकै, गहुँ,)	मे. टन प्रति हेक्टर		५	७	१२	१२		

		दलहन (सिमी) को उत्पादकत्त्व	मे. टन प्रति हेक्टर		४.५	५	७	७		
		आलु बालीको उत्पादकत्त्व	मे. टन प्रति हेक्टर		८	१२	१६	१६		
प्रतिफल	निर्वाहमुखी कृषि प्रणाली दिगो एवम् व्यावसायिक प्रणालीमा रुपान्तरण हुनेछ ।	३० मिनेटसम्मको दुरीमा कृषि उपज बिक्रीका लागि बजार उपलव्ध भएका कृषक परिवार	प्रतिशत		१२	३०	५०	५०		
		वर्षभरी सिंचाइ हुने खेतियोग्य जमिन	प्रतिशत		३५	४५	५५	५५		
		तरकारी व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र	प्रतिशत		५०	६०	७५	७५		
		कृषि सहकारी संस्था	सङ्ख्या		२	५	७	७		
		सहकारीमा आवद्ध कृषक	सङ्ख्या		५००	६००	८००	८००		
	कृषिमा आधारित उद्योगको स्थापना तथा सञ्चालन भई रोजगारी र आम्दानी बृद्धि हुनेछ ।	कृषिमा आधारित उद्योग सञ्चालन	सङ्ख्या		५	७	१०	१०		
		कृषिमा आधारित रोजगारी	सङ्ख्या		१९०	२८०	३७५	३७५		
		कृषि तालिम प्राप्त जनशक्ति	जना		१०००	१५००	२०००	२००		
		शीत भण्डार	सङ्ख्या		०	१	१	१		
		कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र	सङ्ख्या		३	६	६	६		
		टनेल	सङ्ख्या		५००	१५००	२५००	२५००		
		कृषि प्राविधिक	जना		६	६	६	६		
	व्यवसायिक पशुपालनबाट पशुजन्य पदार्थको आयात अन्त्य भई निर्यात प्रवर्द्धन भएको हुनेछ ।	व्यवसायिक पशुपालन फर्म	सङ्ख्या		३४	३४	३४	३४		
		अण्डाको उत्पादकत्व	सङ्ख्या (हजारमा)		६००	८००	१२००	२६००		
		दुधको उत्पादकत्व	लीटर (हजारमा)		७२०	९००	१०००	१२००		
		मासुको उत्पादकत्व	मेट्रिक टन		१०५	१५०	२००	४०५		
		पशु प्राविधिक	जना		५	६	६	६		

४.२ सिँचाइ

४.२.१ पृष्ठभूमि

सिँचाइ र खानेपानीका लागि स्थानीय खोला तथा मूलहरूमा स्रोतहरूमा निर्भर रहेको यो पालिकाका दर्जन बढी सिँचाइ आयोजना तथा स्थानीय कुलोहरूबाट सिँचाइ सुविधा उपलव्ध भइरहेको छ । अझ पनि उच्च भागका खेतीयोग्य जमिनमा सिँचाइ सुविधा उपलव्ध हुन सकेको छैन र सिँचाइ सुविधा नपुगेका स्थानहरूमा खेतीको लागि आकाशे पानीमा निर्भर रहनु पर्ने बाध्यता रहेको छ । यहाँका कृषकहरूले धान, गहुँ, मकै, फलफूलका साथै विभिन्न थरिका बेमौसमि तरकारी बालीको पनि उत्पादन गर्ने गरेको पाइन्छ । आवश्यक पूर्वाधार विकासको अभावमा सबै नागरिकले यथोचित रुपमा सिँचाइको लागि पानी व्यवस्थापन गर्न सकिरहेको अवस्था छैन । मानव वस्तीको क्रमिक विकास र जलवायु परिवर्तन तथा विश्व तापमान वृद्धि साथै प्राकृतिक स्रोतको अत्यधिक दोहनका कारण पानीका स्रोतहरू सुक्ने क्रम जारी छ ।

यस पाटन नगरपालिका क्षेत्रमा रहेको नदी, ताल, खोलाको पानीलाई काठ, स्याउला र ढुङ्गाले कुलोमा पानी फर्काई परम्परागत तरिकाबाट संचालित कुलोहरू सिंचाइका आधारशिला हुन् । सिंचाइका प्रमुख श्रोतहरू स्थानीय साना खोलाहरू मात्रै हुन्। यी श्रोतहरू बाहेक नगरमा खेतीयोग्य जमिनमा सिंचाई गर्न पानीको श्रोत छैन । कृषिको लागि उर्वर माटो भएको र नगरमा ठूलो संख्यामा जनता कृषिमा नै निर्भर रहेको हुँदा प्राकृतिक स्रोतको उपयोग गरी सबै खेतियोग्य जमिनमा सिचाई सुविधा पुर्याउन सके रोजगारीका अवसर बढ्नुका साथै कृषि उत्पादनमा पनि प्रसस्त बृद्धि हुने देखिन्छ

४.२.२ समस्या तथा चुनौती

कृषि योग्य जमिनमा न्यून सिँचाइ सुविधा हुनु, सिँचाइ विकासमा आधुनिक प्रविधि (थोपा सिँचाइ, प्लाष्टिक पोखरी, लिफ्टिङ) को प्रयोगमा कमी हुनु, प्रयाप्त सिँचाइ कुलो र पोखरी गुणस्तरीय तथा पक्की नहुनु, भएका सिँचाइ आयोजनाहरू पनि पूर्ण क्षमतामा प्रयोगमा आउन नसक्नु, मर्मत सम्भारको कमी हुनु, सिँचाइ स्रोत मुहान सुक्दै जानु, जल उत्पन्न प्रकोपले सिँचाइ आयोजनामा क्षति पुग्नु, कृषि प्रणाली र सिँचाइ बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्न नसकिनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरू रहेका छन् ।

पहाडी र जटिल भू–धरातल भएकाले सिँचाइ योजना निर्माण खर्चिलो र कठिन हुनु, कृषियोग्य जमिनमा सर्वयाम सिँचाइ सुविधा उपलव्ध गराउन नसक्नु, कृषि र सिँचाइ बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापना नहुनु, सिँचाइ आयोजनाहरू पूर्ण क्षमतामा उपयोग नहुनु, स्थानीय समुदायहरूद्वारा सञ्चालन भईआएका परम्परागत सिँचाइ प्रणालीका कुलाहरूको संरक्षण हुन नसक्नु, सिँचाइ कुलाहरूको मर्मत सम्भारमा लाभग्राही उपभोक्ता समितिहरूलाई जिम्मेवार बनाउन नसक्नु आदि नगरपालिकाको सिँचाइ विकासका चुनौतीहरू हुन् ।

४.२.३ संभावना तथा अवसर

नगरपालिकाको केही वडाहरूमा उत्पादनशिल जमिन भएको हुनाले सिँचाइबाट मनग्य फलपुल, नगदेवाली, गेडागुडी मकै आदीको उत्पादन गर्न सकिने र यहांको उत्पादन स्थानीय होटल र बैतडी सदरमुकाम खोड्पे बजार र डडेलधुरा बजारसम्म विक्रि वितरण गर्न सकिने संभावना छ । यस नगरपालिकाको विभिन्न खोला मार्फत सिँचाइ व्यवस्था भैरहेको र ती सिँचाइ योजनाहरूबाट वर्षभरी सिंचित हुने गरेको पाईन्छ । यसैगरी सिँचाइका लागि विगतमा निर्माण भएका सिँचाइ कुलो तथा थप निर्माणका लागि पानीको स्रोत रहेको तथा सिँचाइका स्रोतहरूको दिगो व्यवस्थापनबाट खेतीयोग्य भूमीमा सिँचाइ सुविधा विस्तार गर्न सकिने देखिन्छ ।

सिँचाइका लागि प्रयाप्त स्रोतहरूको उपलव्ध भएको लिफ्ट सिँचाइको विकासका लागि उपयुक्त भू-बनौट भएका कारण कम खर्चमा सिँचाइ सुविधा उपलव्ध गराउन सकिने सम्भावना रहेको छ । आकाशे पानी सङ्कलन र प्लाष्टिक पोखरीको अभ्यास सुरु हुनु, साना सिँचाइ निर्माणका क्षेत्रमा संघसंस्थाहरू क्रियाशील रहनु, साना सिँचाइ

नगरपालिकाको अधिकार क्षेत्रमा पर्नु, नगरपालिकाको प्राथमिकतामा सिँचाइ क्षेत्र समावेश हुनु तथा सिँचाइका लागि उपयुक्त फाँटहरूको उपलव्धता हुनु यस नगरपालिकाका सिँचाइ विकासका अवसरहरू हुन् ।

४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

सिँचाइ प्रणालीको विकास र जलस्रोतको व्यवस्थापनबाट कृषिजन्य उत्पादनमा वृद्धि गर्नु ।

उद्देश्य

१. परम्परागत सिँचाइ संरचनामा सुधार गर्दै नयाँ वैकल्पिक सिँचाइ स्रोतको पहिचान गर्नु ।
२. कृषियोग्य जमिनमा सिँचाइको पहुँच वृद्धि गर्न दिगो सिँचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ७: सिँचाइका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: परम्परागत सिँचाइ संरचनामा सुधार गर्दै नयाँ वैकल्पिक सिँचाइ स्रोतको पहिचान गर्नु ।	
१.१: परम्परागत सिँचाइ संरचनामा सुधार र व्यवस्थापनबाट खाद्य असुरक्षित क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकतामा राखी सिँचाइको पहुँच वृद्धि गर्ने ।	१. परम्परागत सिँचाइका परम्परागत स्रोतहरूको विवरण तयार पारिनेछ। २. परम्परागत स्रोतहरूको क्षमताको प्राविधिक टोलीबाट मूल्याङ्कन गराइनेछ। ३. यस्ता स्रोतहरूको संरक्षण गर्ने कार्यको थालनी गरिनेछ । ४. आधारभूत सिँचाइको पहुँच बृद्दिकोलागि खाद्य असुरक्षित क्षेत्रहरूको पहिचान गरी प्राथमिकताको निर्धारण गरिनेछ । ५. संरचना निर्माणकोलागि वित्तीय स्रोतको व्यवस्था गरिनेछ । ६. निर्माण कार्य सम्पन्न गर्न निर्माण तथा अनुगमन समितिको गठन गरिनेछ।
१.२: आधारभूत सिँचाइको पहुँच नपुगेका कृषिजन्य क्षेत्रहरूमा वैकल्पिक स्रोतहरूको व्यवस्थापन गरी सिँचाइको पहुँच वृद्धि गर्ने ।	१. सिँचाइका वैकल्पिक स्रोतहरूको पहिचान गरिनेछ । २. पहिचान गरिएका स्रोतहरूको विज्ञ सम्मिलित टोलीबाट सम्भ्याव्यता अध्ययन गरिनेछ । ३. संरचना निर्माणकोलागि आवश्यक वित्तीय स्रोतको व्यवस्थापन गरिनेछ। ४. सिँचाइको पहुँच नपुगेका कृषिजन्य क्षेत्रहरूको विवरण तयार गरी प्राथमिकताको सूची तयार गरिनेछ । ५. प्राथमिकताको आधारमा वैकल्पिक सिँचाइ संरचनाको निर्माण गरिनेछ । ६. सतह सिँचाइको सम्भावना नभएको क्षेत्रमा लिफ्टिङ प्रणालीबाट सिँचाइ गर्ने योजना तथा लागत इष्टिमेट गरिनेछ । ७. संरचना निर्माणको निमित निजी वा अन्य क्षेत्रसँग साझेदारीको प्रयास गरिनेछ। ८. संरचना निर्माणको प्रयोजनकोलागि निर्माण तथा अनुगमन समिति गठन गरिनेछ। ९. संरचना विस्तारकोलागि उपभोक्ताको लागत सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ। १०. सिँचाइ आयोजनाहरूको मर्मत सम्भारको लागि कृषक तथा समुदायको क्षमता वृद्धि गरिनेछ । ११.सिँचाइको आवश्यक रेखदेख, अनुगमन र सञ्चालनकोलागि जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य २: कृषियोग्य जमिनमा सिँचाइको पहुँच वृद्धि गर्न दिगो सिँचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु।	
२.१: खेतीयोग्य जमिन भएको तर सिँचाइको पहुँच नपुगेको वा अपर्याप्त भएको क्षेत्रमा प्राथमिकताको आधारमा सिँचाइको पहुँच वृद्धि	१. सिँचाइ नपुगेका अथवा अपर्याप्त खेतीयोग्य जमिनको विवरण तयार पारिनेछ । २. निर्माण भए तापनि समुचित प्रयोगमा नआएका सिँचाइ कुलोहरूको प्रयोगमा आउनेगरी पुनर्निर्माण गरिनेछ । ३. एक योजनाबाट समुदायमा खानेपानी र सिँचाइको व्यवस्थापन गर्न सम्भव भएको अवस्थामा त्यस्ता योजनालाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

गरिनेछ ।	४. सिँचाइकोलागि प्राथमिकताको आधारमा साना जलासय, पोखरी आदि संरचना तयार गरिनेछ । ५. सिँचाइका संरचनाको मर्मत सम्भारकोलागि सामूहिक कोषको व्यवस्था गरिनेछ। ६. संरचना विस्तारकोलागि उपभोक्ताको लागत सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । ७. सिँचाइको व्यवस्थापनकोलागि उपभोक्ताहरूको समितिको गठन गरिनेछ ।
२.२: दिगो सिँचाइ प्रणालीको लागि संरचनाको विकास र व्यवस्थापन गर्ने ।	१. जल उपभोक्ता संस्थाको संस्थागत क्षमताको विकास गरिनेछ । २. सिँचाइ योजनाको सञ्चालन र व्यवस्थापनलाई दिगो बनाउन सिँचाइ सेवा शुल्क निर्धारण गरी सङ्कलन र उपयोग गर्न कानुनी व्यवस्था गरिनेछ । ३. दिगो सिँचाइको व्यवस्थापनकोलागि उपभोक्ता र समुदायको दक्षतामा वृद्धि गरिनेछ । ४. सिँचाइ पुगेका क्षेत्रमा उत्पादकत्व बढाउन सकिने खालका नगदेबाली, फलफूल तथा खाद्यवस्तुको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । ५. सिँचाइ आयोजनाका मुहानहरूको संरक्षण गरिनेछ ।
२.३: जलउत्पन्न प्रकोपको क्षति नियन्त्रण गर्नु ।	१. जल उत्पन्न जोखिमको क्षेत्र पहिचान गरी न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरिनेछ। २. नदीजन्य प्रकोपका दिगो नियन्त्रणमा स्थानीय प्रविधि र रैथाने ज्ञानको उपयोग गरिनेछ । ३. खोलाखोल्सीको नियन्त्रणमा वायोइन्जिनियरिङ प्रविधिको उपयोग गरिनेछ । ४. नदी किनाराको वनको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिइनेछ । ५. नदी किनारका जोखिमयुक्त स्थानमा बस्ती विस्तार तथा नदी खोला अतिक्रमण र अव्यवस्थित दोहनको नियन्त्रण गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	सिचाँइ	जम्मा			३७६००	३८७५०	३९८५०	३८६००	३९१५०	१९३९५०						
१	स्याडी गाड कढदारा सिचाइ कुलो निर्माण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
२	कुमाली गाड देउल वृहत सिचाई योजना	एकमुष्ट			२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००		१२	४		२	२
३	पाठ्य साना सिचाइ योजना	एकमुष्ट			३००	६००	७००	५००	८००	२९००		१२	४		२	२
४	ढकाली सिचाइ पोखरी निर्माण	एकमुष्ट			३००	६००	७००	५००	८००	२९००		१२	४		२	२
५	दह साना सिचाइ पोखरी निर्माण	एकमुष्ट			३००	६००	७००	५००	८००	२९००		१२	४		२	२
६	बस्ती कटिउल साना सिचाइ पोखरी निर्माण	एकमुष्ट			३००	६००	७००	५००	८००	२९००		१२	४		२	२
७	सुनर्या जोलाबाझ तोली लिफ्ट सिचाई योजना	एकमुष्ट			३५००	३५००	३५००	३५००	३५००	१७५००		१२	४		२	२
८	खिरकोट सिचाई कुलो निर्माण तथा विस्तार	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
९	बलबाटा सेलानी सिचाई कुलो निर्माण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
१०	गुसाइगाड फलतेरा नागनी सिचाई कुलो निर्माण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
११	सिमरोडा सिचाई कुलो निर्माण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
१२	ओसैल चौपडी सिचाई पाईप	एकमुष्ट			००	००	२००	००	१००	३००		१२	४		२	२
१३	पौडी लिफ्ट सिचाई आयोजना	एकमुष्ट			२५००	२५००	२५००	२५००	२५००	१२५००		१२	४		२	२

१४	शेरा सिचाई आयोजना	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
१५	सुर्नया नहर मर्मत सम्भार	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
१६	गीडा खोला देखि लोरखे सिचाई कुलो निर्माण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
१७	पाटन बगाडीगाड सिचाई आयोजना	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
१८	सुर्नया भडाली लिफ्ट सिचाई आयोजना	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
१९	सुर्नया डुङरा लिफ्ट सिचाई आयोजना	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
२०	धुराखेल सिचाई आयोजना	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
२१	गुजर सुकावैना सिंचाइ निर्माण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
२२	गुजर सुकावैना सेरा सिंचाइ निर्माण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
२३	गुजर दासा कुलो निर्माण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
२४	पथरानी देखि गुराली सम्म सिचाइ निर्माण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
२५	पथरानी देखि टुणा जेवल कठेखेत सिचाइ निर्माण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
२६	अर्तेवला देखि प्रितरोड हुदै सिमार सिंचाइ निर्माण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
२७	सउने खोला देखि डोब सिंचाइ निर्माण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
२८	कल्तडी सेरा सिंचाइ योजना	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१२	४		२	२
२९	तोला सिंचाइ पोखरी निर्माण	एकमुष्ट			१००	००	२००	२५०	००	५५०		१२	४		२	२
३०	आकासे पानी संकलन सिंचाइ ट्यांकी टाकुले गुख्डा	एकमुष्ट			३००	३५०	४००	००	३५०	१४००		१२	४		२	२
३१	सेउले भाडी देखि सिमार सम्म सिंचाइ कुलो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२

३२	जडाकोट सिंचाइ पोखरी	एकमुष्ट			१००	००	२००	२५०	००	५५०		१२	४		२	२
३३	ककण खेत कट्टया सिचाई निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
३४	बाटसेरा सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
३५	बलौली सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
३६	मल्लो कैचाली सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
३७	पाली टकरे सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
३८	पोखरकटया सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
३९	मोरेगडा तल्ली मेचाली सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
४०	सकार विचगाउ सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
४१	शेरडा सचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
४२	वलेट सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
४३	अग्रीगाड धनसैनी सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
४४	अग्रीगाड मलोडा सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
४५	वुढाधर फेलकुने सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
४६	भट्टीखेत सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
४७	विनोडा सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
४८	टुडिखेत ढुङ्गेली सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
४९	भुल्कट्टे सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
५०	गनेघट्ट सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
५१	गडिइजर खुल्लेओठार सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
५२	चापडा सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२

५३	बन्तड सिचाई योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
५४	ठुली खाली सिचाई आयोजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
५५	जाइटकरी सिचाई कुलो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१२	४		२	२
५६	बसेडा गाड देखि कोइराली लिफ्ट सिचाई आयोजना	एकमुष्ट			१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	७५००		१२	४		२	२
५७	पिउठाली गौर सिचाई योजना	एकमुष्ट			४००	५००	५५०	६००	००	२०५०		१२	४		२	२

४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

२. सिंचाइ

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	जलस्रोत तथा सिंचाइको विकास र व्यवस्थापनबाट सबै क्षेत्रमा पानीको अभाव अन्त्य गर्ने ।	खेतियोग्य जमिन मध्ये सिंचित जमिन	प्रतिशत		८०	८५	९०	९०	पूर्वाधार विकास शाखा, सम्बन्धित शाखाको प्रगती विवरण	सिंचाई पूर्वाधार क्षेत्रमा लगानी वृद्धि हुनुको साथै अनुगमन पनि थप प्रभावकारी भएको हुने
		बाह्रै महिना सिंचाइ हुने घरधुरी	प्रतिशत		६८	७५	८०	८०		
असर	बाह्रै महिना सिंचाइ उपलब्ध हुने क्षेत्र थप भई कृषि उत्पादकत्व बृद्धि भएको हुनेछ ।	सुचारु सिंचाइ आयोजना	सङ्ख्या		३२	३५	४०	४०		
		कुलो तथा नहर स्तरीकरण (किमि)	कि.मि.		२०	४०	६०	६०		
प्रतिफल	पानीको मुहानहरू संरक्षण र व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।	संरक्षित मुहान	सङ्ख्या		३२	३५	४०	४०		
		प्लास्टिक पोखरी	सङ्ख्या		५	१०	१२	१२		
		रिचार्ज पोखरी	सङ्ख्या		५	१०	१५	१५		

४.३ पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा

४.३.१ पृष्ठभूमि

पाटन नगरपालिका धार्मिक—सांस्कृतिक तथा जैविक विविधताको धनी, प्राकृतिक स्रोतको खानी र मनोरम सौन्दर्य स्थलको धनी छ । यस क्षेत्रमा पाइने जैविक विविधता, विविध सांस्कृतिक सम्पदा र प्राकृतिक मनोरम सुन्दरताले यस नगरपालिकाको महत्त्वलाई झनै बढाएको छ । मनोरम पहाडको दृश्य, विभिन्न प्रजातिको गुराँस सहितको हरियो वनजङ्गल, डाँडाकाँडाबाट देखिने आकर्षक दृश्य, ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक धरोहर, प्राकृतिक तथा सांस्कृतिक सम्पदा, रीतिरिवाज, भेषभूषा, कलाकौशल र शान्त एवम् स्वच्छ वातावरण नै यस क्षेत्रको पर्यटनका सम्भावित क्षेत्रहरू हुन् ।

पाटन नगरपालिका पर्यटनको सम्भावना बोकेको नगर हो । नगर भित्र भएको पयर्टकीय तथा धार्मिक क्षेत्रको संवद्र्धन तथा प्रवद्र्धन गर्न सकेपर्यटकलाई आकर्षण गर्न सकिन्छ प्राकृतिक, ऐतिहासिक तथा धार्मिक महत्व राख्ने स्थल एवं श्रोतहरुलाई पहिचान गरी उचित व्यवस्थापन गर्ने कार्यमा जोड दिन सकेमा पर्यटकलाई आकर्षित गर्न सकिन्छ । पाटनमा प्यारागलाडिङ सञ्चालन गर्न सकेमा पर्यटकहरु आउने सम्भावना प्रबल रहेको छ । पर्यटन सम्बन्धी वैतडी जिल्लाको वास्तविकतालाई केलाउँदा वर्षभरिमा जिल्लामा कति पर्यटकहरु आउँछन्भन्ने स्पष्ट आँकडा छैन । प्राकृतिक सौन्दर्यको धनी, जैविक विविधता एवं साँस्कृतिक विविधताले भरिपूर्ण रहेको कारण नेपालको आकर्षक पर्यटन गन्तव्यहरुमध्ये पाटन नगरपालिका पनि एक महत्वपूर्ण स्थान रहेको पाइन्छ । पाटन नगरपालिकामा स्वदेशी पर्यटकहरुको आकर्षक बढी रहेको पाइन्छ ।

४.३.२ समस्या तथा चुनौती

धार्मिक स्थलहरूको मर्मत सम्भार, पर्यटकीय स्थलको पहिचान र प्रचार प्रसारमा कमी, पर्यटक स्तरका होटल तथा रेष्टुराँहरू संचालनमा कमी, आधुनिक तथा आयातित संस्कृतिको बढ्दो प्रभाव रहेको एवं व्यावसायिक होमस्टे समेत प्रयाप्त नरहेको अवस्था छ । यसैगरी, पर्यटकीय स्थलहरूमा मोटरेवल वाटो पुग्न सकेको छैन । पर्यटन पदमार्गको मर्मत र नयां पदमार्ग निर्माण हुन सकेको छैन । नगरपालिका भित्र वाह्य संस्कृतिको प्रभावका कारण मौलिक भेषभुषा, भाषा तथा संस्कृतिको ह्रास हुँदै गएको छ । यस क्षेत्रमा रहेका ऐतिहासिक सम्पदा र भाषा तथा संस्कृतिको संरक्षण र सम्बर्धनमा पर्याप्त ध्यान पुगेको छैन । पश्चिमी तथा आधुनिक संस्कृतिको प्रभाव रहेको छ । मौलिक साँस्कृतिक अभ्यास र मौलिक ज्ञानको संरक्षणमा कमी रहेको छ ।

पर्यटकहरूलाई आकर्षण गर्ने जैविक विविधता कायम गर्नु, लालिगुरांस लगायतका विरुवाको संरक्षण गर्नु, पर्यटकीय पदमार्गमा होटल, खाजा पसलहरू सञ्चालन गर्नु चुनौतीका रुपमा रहेका छन । त्यसैगरी, भौगोलिक बिकटताका कारण पर्यटकीय पूर्वाधार विकास खर्चिलो हुनु, युवावर्ग विदेश जाने क्रम अत्यधिक हुँदा पर्यटन विकासका लागि आवश्यक मानव स्रोत संसाधन व्यवस्थापन गर्न गाह्रो हुनु, ठूला योजनामा लगानी गर्न स्थानीय निजी क्षेत्र सक्षम नहुँदा पर्यटकीय पूर्वाधार विकास अपुरो हुने अवस्था सृजना हुनु नगरपालिकाका पर्यटन पूर्वाधार विकासका चुनौतीहरू हुन् ।

४.३.३ संभावना तथा अवसर

आर्थिक विकासको आधारमा यस नगरपालिका अन्तर्गत प्रशस्त धार्मिक, ऐतिहासिक स्थल तथा पर्यटकीय स्थलहरू रहेको पाइन्छ । ती पर्यटकीय स्थलहरू व्यवस्थित गरी आन्तरिक पर्यटकीय रुपमा यहांको सास्कृतिक महत्वहरू समेत झल्काउन सक्ने हो भने आर्थिक उपार्जनको समेत एक गतिलो आधार हुन सक्ने देखिन्छ । आकर्षक पहाडहरु, झरना, उच्च पहाडी फाँटहरू, मन्दिरहरू लगायतका क्षेत्रको पर्यटन विकासमा प्रचुर संभावना रहेको छ । यस क्षेत्रहरूमा वाह्य तथा आन्तरिक पर्यटकहरू घुम्न आउने गर्दछन् जसले गर्दा नगरपालिकामा आर्थिक गतिविधि हुने सम्भावना रहेको छ ।

विभिन्न वडाहरूमा वनजङ्गल प्रशस्त रहेकाले जीवजन्तु, चराचुरुङ्गीको दृश्यावलोकन हुने, रमणीय पहाड, गुफा, चौर, मन्दिरका साथै विभिन्न प्रजातीका गुराँसहरू फुल्ने, र हिउँदमा विभिन्न बस्तीहरूमा हिउँ पर्ने हुँदा आकर्षणका केन्द्र बनेको, अग्ला टाकुरहरूमा दृश्यावलोकन केन्द्रहरू बनाउन सकिने प्रवल सम्भावना रहेको छ । पर्यटन उद्योगका लागि आवश्यक अध्ययन र तालिमका लागि युवायुवती स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुनु, पर्यटन उद्योगका लागि आवश्यक अन्न, तरकारी, फलफूल नगरमा नै उत्पादन हुनु, स्थानीय उत्पादनको बजारीकरण हुनु, स्थानीय हस्तकला, भेषभुषा, संस्कृतिको प्रवर्द्धन हुनु, होमस्टे संचालनका लागि स्थानीय समुदाय इच्छुक रहनु, राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय जगतसँग आबद्ध हुने अवसर प्राप्त हुनु आदि यस नगरपालिकाका लागि पर्यटन विकासका अवसर हुन ।यस नगरपालिकामा ग्रामीण कृषि पर्यटन र पर्यटन महोत्सव गरी विभिन्न किसिमका पर्यटन प्रवर्द्धनका क्रियाकलापहरू संचालन शुरु गर्न सकिने सम्भावना छ ।

४.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

ऐतिहासिक सम्पदा तथा मौलिक कला संस्कृतिहरूको जगेर्ना गर्दै पाटनलाई आकर्षक र मनोरम पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा विकास गर्नु ।

उद्देश्य

१. पर्यटन व्यवसायको गुणस्तर वृद्धि तथा पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार गर्नु ।
२. पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु ।
३. मानव संसाधन विकास गर्नु ।
४. पर्यटकीय स्रोतसाधनको व्यवस्थापन गर्नु ।
५. विभिन्न धर्म, भाषा, संस्कृति, कला, साहित्य र परम्पराको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्नु ।
६. विभिन्न ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक र सांस्कृतिक सम्पदाको पुनःनिर्माण, जीर्णोद्धार र व्यवस्थापन गर्नु।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ८: पर्यटनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: पर्यटन व्यवसायको गुणस्तर वृद्धि तथा पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार गर्नु ।	
१.१: नगरपालिकामा सञ्चालनमा रहेका होटेल र चियापसलहरूको सेवाको स्तरोन्नति गर्ने ।	१. स्थानीय होटेल, लज, रेस्टुराँ र चियापसलका व्यवसायीहरूलाई विषयगत इन्स्ट्रक्टर झिकाई स्थानीय स्तरमै पेशागत तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । २. भइरहेका व्यवसायहरूको स्तरोन्नतिका लागि नगरपालिकाको पहलमा सहुलियत दरको पुँजीको खोजी गरिदिइनेछ ।
१.२: पर्यटकीय स्थलहरूको प्रचारप्रसार गर्ने ।	१. पर्यटन प्रवर्द्धन बारेमा विज्ञहरूबाट संक्षिप्त अध्ययन गराइनेछ । २. विभिन्न सञ्चार माध्यमको प्रयोग गरी ठाउँहरूबारे प्रचार प्रसार गरिनेछ । ३. ब्रोस्योर तयार गरी छिमेकी जिल्लाहरूमा वितरण गरिनेछ । ४. जिल्लाका ब्याचलर्स/ मास्टर्स तहका विद्यार्थीहरूलाई अनुसन्धानका लागि यी स्थानको फिल्ड भिजिटमा प्रोत्साहित गरिनेछ । ५. यी स्थान विशेषका बारेमा नियात्राकारहरूको भ्रमण आयोजना गर्ने र साहित्यिक लेखरचना लेखाई पत्रपत्रिकामा प्रकाशित गर्ने व्यवस्था गरिनेछ। ६. वेबसाइट, युट्युव, फेसबुक, ट्वीटर, इन्स्टाग्राम जस्ता सामाजिक सञ्जालको प्रयोग गरी आवश्यक प्रचार प्रसार गरिनेछ ।
उद्देश्य २: पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु ।	
२.१: पर्यटन क्षेत्रको विकासकालागि आवश्यक पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने ।	१. पर्यटकीय महत्त्वका स्थानहरूमा आवागमन सहज बनाउन सडक, पदमार्ग, झोलुङ्गे पुल आदि निर्माण गरिनेछ । २. भइरहेका सडक र पदमार्गको स्तरोन्नति गरिनेछ ।

२.२: पर्यटन पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने ।	१. विशेष पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान गरी पूर्वाधार निर्माणको विस्तृत योजना प्रतिवेदन तयार पारिनेछ । २. पूर्वाधार निर्माणका लागि आवश्यक जग्गा खरिद तथा अधिग्रहण गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: पर्यटकीय मानव संसाधन विकास गर्नु ।	
३.१: नगरपालिका भित्रका युवायुवतीलाई पर्यटन विषयको शिक्षा प्रदान गर्ने ।	१. पर्यटन व्यवसायप्रति युवायुवतीको आकर्षण बढाउन आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक विद्यार्थीहरूलाई पर्यटन तथा अतिथि सत्कार विषयमा ब्याचलर्स डिग्रीमा अध्ययन गर्न पठाइने र आर्थिक सहयोग गरिनेछ । २. आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक युवायुवतीलाई नेपाल पर्यटन तथा होटेल व्यवस्थापन एकेडेमीबाट दिने गरिएका Food Preparation and Control, Tourist Guide, Trekking Guide लगायतका छोटो अवधिका तालिममा पठाइने र आर्थिक सहयोग गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: पर्यटकीय स्रोतसाधनको व्यवस्थापन गर्नु ।	
४.१: बाह्य स्रोतसाधनको खोजी गर्ने ।	१. पालिकाभित्र सामान्य रूपमा सम्भावना देखिएका योजनाहरूको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गर्न संघीय र प्रदेश सरकार समक्ष अनुरोध गरिनेछ । २. पालिकामा आउने गैरसरकारी संस्थाहरूलाई यस योजनामा समावेश भएका कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्न आह्वान गरिनेछ ।
४.२: आन्तरिक स्रोतसाधनको परिचालन गर्ने ।	१. वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत रकम नगरपालिकाको पर्यटन क्षेत्रका कार्यक्रमकालागि छुट्याइनेछ । २. पर्यटन क्षेत्रको विकासकालागि स्थानीय निजी क्षेत्रलाई आह्वान गरिनेछ।
उद्देश्य ५: विभिन्न धर्म, भाषा, संस्कृति, कला, साहित्य र परम्पराको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्नु ।	
५.१: सबै जात जाति र समुदायका धर्म, भाषा, संस्कृति, कला, साहित्य र मौलिक परम्पराको संरक्षण गरी भावी पुस्तामा हस्तान्तरण हुने व्यवस्था गर्ने ।	१. धार्मिक, सांस्कृतिक सहिष्णुता कायम राख्दै प्रत्येक समुदायको धार्मिक एवम् सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, सम्वर्द्धन र प्रवर्द्धन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । २. भाषा, कला र संस्कृतिको संरक्षण र सम्बर्धन गर्ने नीति, नियम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. धर्म, भाषा, संस्कृति, कला, साहित्य र मौलिक परम्पराको विकासमा उल्लेखनीय योगदान गर्ने व्यक्तित्वहरूको नामबाट निर्मित संरचनाहरूको नामकरण गरिनेछ ।
५.२: भाषा, कला र साहित्य, बहुसंस्कृतिको संरक्षण, सम्वर्द्धन र विकास गर्ने ।	१. सबै जात जातिको संस्कृति, रितिरिवाज र परम्पराको संरक्षणकोलागि बहुसांस्कृतिक ग्रामको स्थापना र विकास गरिनेछ । २. भाषा, लोक साहित्य, लोक संस्कृति, नृत्य, नाट्य र कलाको सम्बर्धन र साहित्यको विकास गर्न भाषा, कला, साहित्य र संस्कृति प्रतिष्ठानको गठन गरी सञ्चालन गरिनेछ । ३. भाषा, साहित्य र कलाको क्षेत्रबाट सामाजिक, सांस्कृतिक रूपान्तरणमा विशिष्ट योगदान गरिनेछ । ४. व्यक्तित्वहरूलाई सम्मानित र पुरस्कृत गरिनेछ । ५. प्रतिष्ठानद्वारा गायन, संगीत, नृत्य र नाटक सम्बन्धी व्यावसायिक र गैरव्यावसायिक प्रशिक्षण केन्द्रहरूको आधारभूत पाठ्यक्रममा एकरूपता कायम गरिनेछ । ६. विभिन्न धार्मिक सम्पदा एवम् तीर्थस्थलहरूलाई व्यवस्थापकीय सुधार गरी दिगो रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
५.३: भाषा, कला, साहित्य र संस्कृतिका खोज अनुसन्धान गरी धार्मिक एवम् साँस्कृतिक पर्यटनको प्रवर्द्धन गर्दै आर्थिक समृद्धिमा टेवा पुऱ्याउने ।	१. विभिन्न जातजाति र भाषाभाषीको मौलिक एवम् परम्परागत धर्म, संस्कृतिको संरक्षण र विकास गर्न खोज अनुसन्धान गरिनेछ । २. भाषा र संस्कृतिको विकास गरी भाषा र संस्कृतिलाई पर्यटन प्रवर्द्धनसँग जोडिनेछ ।
५.४: बहुसांस्कृतिक संग्रहालयको स्थापना र सञ्चालन गर्ने मापदण्ड	१. सांस्कृतिक सम्पदालाई संरक्षण गर्न बहुसांस्कृतिक संग्रहालयको स्थापना र सञ्चालन गरिनेछ ।

बनाई कार्यान्वयन गर्ने ।	२. संग्रहालयमा स्थानीय कला, भाषा, लिपि, संस्कृति र ऐतिहासिक वस्तुहरू प्रदर्शनको व्यवस्था मिलाइनेछ। ३. संग्रहालयहरूलाई स्तरोन्नति गरी पर्यटकीय गन्तव्यको रूपमा विकास गरिनेछ ।
५.५ः पुरातात्विक एवम् मौलिक सम्पदा, जातीय संस्कृति र गुठीहरूको संरक्षण, संबर्धन र अभिलेखीकरण गर्न संस्थागत संरचनाको निर्माण र परिचालन गर्ने।	१. विभिन्न जातिका सांस्कृतिक रीतिरिवाज र परम्परा झल्काउने कार्यक्रहरू, टेलिफिल्म, भिडियोहरू बनाउने र विद्यालय तथा समुदाय स्तरमा प्रदर्शन गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। २. भाषा, साहित्य, नाट्यकला, संगीत र ललितकलाको क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउने संघ संस्था तथा व्यक्तित्वहरूको अभिलेख तयार गरी अद्यावधिक गरिनेछ । ३. परम्परादेखि लाग्दै आएका ठूला मेलाहरूको उचित व्यवस्थापन गने प्रबन्ध मिलाइनेछ।
उद्देश्य ६ः विभिन्न ऐतिहासिक, पुरातात्विक, धार्मिक र सांस्कृतिक सम्पदाको पुनर्निर्माण, जीर्णोद्धार र व्यवस्थापन गर्नु ।	
६.१ः जीर्ण अवस्थामा रहेका ऐतिहासिक, पुरातात्विक तथा सांस्कृतिक महत्त्वका सम्पदाहरूको पहिचान गरी तिनीहरूको जीर्णोद्धार, संरक्षण र विकास गर्ने ।	१. महत्त्वपूर्ण सांस्कृतिक सम्पदालाई विश्व सम्पदा सूचीमा सूचीकृत गर्नका लागि पहल गर्न निर्देशिका बनाई यसका लागि प्रदेश र संघ सरकारसँग समन्वय गरिनेछ । २. पालिका क्षेत्र भित्र रहेका सम्पदाहरूको खोज, अन्वेषण गरी संरक्षण गरिनेछ ।
६.२ः भौतिक एवम् अभौतिक संस्कृतिको संरक्षण गर्न सांस्कृतिक प्रोफाइल तयार गरी अद्यावधिक गर्ने।	१. प्रदेशका सबै पुरातात्विक तथा धार्मिक क्षेत्र र स्थानसँग सम्बन्धीत संस्कृतिहरूको श्रव्यदृश्य सहितको प्रोफाइल तयार गरी संरक्षण गरिनेछ । २. विभिन्न जातजातिसँग सम्बन्धीत मौलिक एवम् स्थानीय सामग्रीहरूलाई उत्पादन र प्रवर्द्धन गरिनेछ । ३. लोपोन्मुख स्थानीय कला, भाषा, लिपि, र संस्कृतिको अभिलेखीकरण गरी संरक्षण र विकास गरिनेछ । ४. भाषा, कला, नृत्य, नाट्यकला, लिपि र संस्कृतिलाई अभ्यास र स्थलीय सघनताका आधारमा सामुहीकरण गरी विकास र संरक्षणका कार्यक्रहरू सञ्चालन गरिनेछ । ५. मौलिक भाषा, लोक संगीत, संस्कृति र कला सम्बन्धी सामग्री आधारभूत तहको स्थानीय पाठ्यक्रममा समावेश गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा	जम्मा			१४३००	१४३००	१४३००	१४३००	१४३००	७१५००						
१	कुणी धार्मिक पर्यटकिय क्षेत्र संरक्षण, संम्वर्द्धन, प्रवर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ट			८००	८००	८००	८००	८००	४०००		८	१		३	३
२	सिगास मन्दिर घेरबार निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
३	निलपालेश्वर मन्दिर तथा घेर पर्खाल निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		२	३
४	महारुद्र मन्दिर पर्यटकिय क्षेत्र	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
५	घनघस्या पैदल बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
६	सिद्धनाथ गुफा पर्यटकिय क्षेत्र	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		२	३
७	लाटाकाटारी मल्ल मन्दिर पर्यटकिय क्षेत्र	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
८	डाँडावाग मन्दिर पर्यटकिय क्षेत्र	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		२	३
९	स्वर्गेनी पीपल पर्यटकिय क्षेत्र	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
१०	लाटाफल पर्यटकिय क्षेत्र	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		२	३
११	बेताल मन्दिर पर्यटकिय क्षेत्र	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		२	३
१२	भुमिराज मन्दिर पुन निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		२	३
१३	गणेशधुरा पर्यटकिय पदमार्ग	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		२	३
१४	वयलचोर शिव मन्दिर	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३

१५	कालसेनी मन्दिर समेजी सदाफल पर्यटकिय सडक निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
१६	बनारसी विश्वनाथ धाम पर्यटन क्षेत्र व्यवस्थापन	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
१७	बनारसी विश्वनाथ धाम पुल निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
१८	शिव मन्दिर खाने पानी र शौचालय निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
१९	बनारसी विश्वनाथ धाममा खाने पानी र शौचालय निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
२०	स्वरगेनी पिपल पर्यटकिय क्षेत्र	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
२१	विवाह मण्डप, स्नान गृह निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
२२	सहस्रलिङ्ग मन्दिर निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
२३	ओखलेश्वर सिद्धनाथ धर्मशाला सहित धार्मिक पर्यटकीय स्थल निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
२४	जुगेपानी डाडाबाग मन्दिर घेरबार निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
२५	शिवमन्दिर र राममन्दिर (खोड्पेनिर्माण (	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
२६	वडाभित्र रहेका धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरुको प्रवर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
२७	परम्परागत रुपमा मनाउदै आएका पर्व, जात्रा, दिवसहरु लाई संरक्षण सम्बर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३
२८	वडाभित्र रहेका मठमन्दिरहरुमा पर्खाल, बाटो तथा आवश्यक पुर्वाधार निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	१		३	३

४.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

३. पर्यटन										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	नगरपालिका एउटा आकर्षक र मनोरम पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा स्थापित भएको हुनेछ ।	पर्यटन व्यवसायबाट प्रत्यक्ष रोजगारी पाउने	प्रतिशत		१	५	१०	१०	नगरपालिकाको प्रगति विवरण, वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम, नगरपालिका प्रोफाइल, सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन	पर्यटन क्षेत्रमा तीनै तहको सरकारको लगानी वृद्धि भएको हुने नीजि क्षेत्रको लगानी वृद्धि भएको हुने, पर्यटकीय स्थलहरूको बारेमा प्रभावकारी प्रचार प्रसार र आवश्यक पूर्वाधारहरू तयार भएका हुने
		पर्यटक सङ्ख्यामा बृद्धि दर (आन्तरिक)	प्रतिशत		५	१५	५०	५०		
		पर्यटक सङ्ख्यामा बृद्धि दर (बाह्य)	प्रतिशत		१०	३०	७०	७०		
असर	पर्यटन व्यवसायको गुणस्तर वृद्धि भई पर्यटकीय स्थलको प्रचार-प्रसार भएको हुनेछ ।	पर्यटन र सेवामूलक व्यवसायमा संलग्न व्यक्ति	सङ्ख्या		६०	१००	२००	२००		
		पर्यटन सुचना केन्द्र स्थापना	सङ्ख्या		०	०	१	१		
		पालिकामा भ्रमण गर्न आएका आन्तरिक पर्यटकहरूको वार्षिक सङ्ख्या	सङ्ख्या		२५००	३०००	३५००	३५००		
प्रतिफल	आधारभुत पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास भएको हुनेछ ।	आधारभुत पूर्वाधार सहितको पर्यटकीय स्थल	सङ्ख्या		२	३	६	६		
		पर्यटकीय स्तरका होटल तथा बेड	सङ्ख्या		१	५	१०	७		
			सङ्ख्या		१०	५०	१००	१००		
		साधारण होटल तथा बेड	सङ्ख्या		१८	२५	४०	४०		
			सङ्ख्या		५५	८०	१३०	१३०		
		होम स्टे तथा बेड	सङ्ख्या		१०	२०	३०	३०		
			सङ्ख्या		२५	६०	१००	१००		
		पदमार्ग निर्माण तथा स्तरोन्नति	कि.मि.		१५	७०	२००	२००		
	पर्यटन उद्योगकालागि आवस्यक स्थानीय मानव संसाधन विकास भएको हुनेछ ।	ट्रेकिङ गाइड तालिम प्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या		१०	३०	५०	५०		
		कुक तालिम प्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या		१५	२०	३०	३०		
		होटल व्यवस्थापन तालिम प्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या		१०	१५	२५	२५		

४.४ उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति

४.४.१ पृष्ठभूमि

उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्र पाटन नगरपालिकाको अर्थतन्त्रको महत्वपूर्ण आधार हो । नेपालको संविधानले तुलनात्मक लाभका क्षेत्रको पहिचान गरी उद्योगको विकास र विस्तार गर्ने, स्वदेशी लगानीलाई प्रोत्साहन गर्ने, वैदेशिक पुंजी आकर्षित गर्ने, औद्योगिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने, स्थानीय श्रम सिपको उपयोग गर्ने, व्यापारिक स्वच्छता र अनुशासन कायम राख्दै उपभोक्ता हित संरक्षण गर्ने आदि नीति लिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले लघु, घरेलु र साना उद्योगको दर्ता, नवीकरण, खारेजी, नियमन, प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन एवं उद्यमशिलता विकास र प्रवर्द्धनको आधिकार दिएको छ । साथै स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन, स्थानीय वजार व्यवस्थापन आदि कुराहरू स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा पर्दछन् । विकासको संरचना र प्रविधिहरूमा आएका प्रगतिहरूले नगरपालिकाका कुनै पनि बस्तीहरू वाह्य क्षेत्र वा वजारबाट हुने आयात निर्यातबाट अलग रहन सकेको अवस्था छैन ।

नगरपालिकामा साना ठूला गरी करीव ५०० जति साना व्यापार व्यवसाय रहेका छन् । स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने खाद्य तथा कच्चा पदार्थको बजार मुलत बैतडी र डडेलधुरा बजार क्षेत्र नै हुन् । अमिलो, कागती, सिमी, ताजा तरकारी र विभिन्न जडिबुटीहरू यहाँबाट निर्यात हुने गरेको छ । भौगोलिक हिसावबाट विविधता रहेको यस पालिका भित्र खाद्यान्नको विनिमयमा एक आपसमा आश्रित रहेको अवस्था छ । मुख्य रुपमा लताकपडा, शिक्षा, स्वास्थ्य, संचार तथा यातायातका साधनहरू र कृषि तथा पशुपन्छिका लागि चाहिने मल, विषादि, दाना र औषधिहरू नै पालिका भित्र आपुर्ति हुने प्रमुख वस्तुहरू हुन् । विगतका तथ्याङ्कलाई हेर्दा नगरपालिकाको वित्तिय संचिति ऋणात्मक देखिन्छ । आयातलाई निर्यातले प्रतिस्थापन गर्न पालिका भित्र वस्तुहरूको उत्पादन र विविधिकरण गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

४.४.२ समस्या तथा चुनौती

वर्तमान अवस्थामा यस नगरपालिकामा राष्ट्रिय स्तरका ठूला उद्योग एवं कारखानाहरू नभए पनि स्थानीय स्तरमा पाइने कच्चा पदार्थहरू र जडीबुटीमा आधारित उद्योग विकासको प्रचुर सम्भावना रहेको छ । नगरपालिकामा चिज, सिस्नु पाउडर, सावुन, बेकरीको स्तरउन्नती गर्ने संभावना देखिन्छ । वनपैदावारमा आधारीत उद्योग सञ्चालन गर्न सक्ने सम्भावना छ । साना तथा मझौला उद्योगका लागि आवश्यक कच्चा पदार्थ सहज रूपमा नै उपलब्ध हुन सक्ने देखिन्छ । नगरपालिकाले विभिन्न व्यवसाय र उद्योगहरूबाट राजश्व उठाई आन्तरिक आम्दानी वृद्धि गर्न सक्ने संभावना छ ।

साना तथा मझौलाका उद्योगको लागि आवश्यक कच्चा पदार्थ सहज रूपमा नै उपलब्ध हुनु, उद्योगको विकासबाट भौतिक, आर्थिक तथा सामाजिक संरचनाको विकास भई आर्थिक समुन्नति तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुनु, उद्योगबाट स्थानीय तहमा हुने रोजगारी सिर्जनाले बसाईँसराइ कम भई स्वस्थानको विकासमा समुदायहरू समर्पित हुनु, स्थानीय कच्चा पदार्थको सदुपयोग हुनु, पर्यटकहरूलाई स्थानीय उत्पादन मार्फत स्वागत गर्न सकिने र बजारीकरणलाई समेत सहयोग पुग्नु आदि नगरपालिकामा उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति क्षेत्रका अवसरहरू हुन् ।

४.४.३ संभावना तथा अवसर

वर्तमान अवस्थामा यस नगरपालिकामा राष्ट्रिय स्तरका ठूला उद्योग एवं कारखानाहरू नभए पनि स्थानीय स्तरमा पाइने कच्चा पदार्थहरू र जडीबुटीमा आधारित उद्योग विकासको प्रचुर सम्भावना रहेको छ । नगरपालिकामा चिज, सिस्नु पाउडर, सावुन, बेकरीको स्तरउन्नती गर्ने संभावना देखिन्छ । वनपैदावारमा आधारीत उद्योग सञ्चालन गर्न सक्ने सम्भावना छ । साना तथा मझौला उद्योगका लागि आवश्यक कच्चा पदार्थ सहज रूपमा नै उपलब्ध हुन सक्ने देखिन्छ । नगरपालिकाले विभिन्न व्यवसाय र उद्योगहरूबाट राजश्व उठाई आन्तरिक आम्दानी वृद्धि गर्न सक्ने संभावना छ ।

साना तथा मझौलाका उद्योगकोलागि आवश्यक कच्चा पदार्थ सहज रूपमा नै उपलब्ध हुनु, उद्योगको विकासबाट भौतिक, आर्थिक तथा सामाजिक संरचनाको विकास भई आर्थिक समुन्नति तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुनु, उद्योगबाट स्थानीय तहमा हुने रोजगारी सिर्जनाले बसाइँसराइ कम भई स्व–स्थानको विकासमा समुदायहरू समर्पित हुनु, स्थानीय कच्चा पदार्थको सदुपयोग हुनु, पर्यटकहरूलाई स्थानीय उत्पादन मार्फत स्वागत गर्न सकिने र बजारीकरणलाई समेत सहयोग पुग्नु आदि नगरपालिकामा उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति क्षेत्रका अवसरहरू हुन् ।

४.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

स्थानीय कच्चा पदार्थ र सीपमा आधारित उद्योग व्यवसायको सिर्जना, विकास तथा औद्यौगिक उत्पादनमा वृद्धि गर्नु

उद्देश्य

१. नगरपालिका भित्रको आपूर्ति प्रणालीलाई प्रभावकारी एवम् दिगो बनाउनु ।
२. स्थानीय स्रोत, कच्चा पदार्थ, सीप र साधनको अधिकतम परिचालन गर्नु ।
३. उत्पादित वस्तुहरूको बिक्री वितरणकालागि बजार व्यवस्थापन गर्नु ।
४. वाणिज्य क्षेत्रलाई स्थानीय अर्थतन्त्रको महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा विकास गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका ९: उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्तिका रणनीति र कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: नगरपालिका भित्रको आपूर्ति प्रणालीलाई प्रभावकारी एवम् दिगो बनाउनु ।	
१.१: अत्यावस्यक सामाग्रीहरूको सहज आपूर्तिको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. सुपथ मुल्य पसलहरू सञ्चालनको व्यवस्था गरिनेछ । २. सुपथ मुल्य पसल सञ्चालनकालागि सहज कर्जा तथा नियमित अनुगमनको व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. नगरपालिका भित्रको सम्पुर्ण आपूर्ति व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाउन उच्चस्तरीय बजार अनुगमनको संयन्त्र परिचालित गरिनेछ।
उद्देश्य २: स्थानीय स्रोत, सीप र साधनको अधिकतम परिचालन गर्नु ।	
२.१: स्थानीय स्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रशोधन गर्न तथा उद्योग सञ्चालन गर्न सहजिकरण एवम् प्रोत्साहन गर्ने ।	१. स्थानीय कच्चा पदार्थमा (जौ, कोदो, लालिगुराँस आदि) वाइन डिस्टीलरी स्थापना र व्यावसायिक उत्पादन गरी वाइन उद्योग सञ्चालन गरिनेछ । २. स्थानीय रुपमा उपलब्ध हुने कच्चा पदार्थको प्रशोधन गर्नेकार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ। ३. निजी-सहकारी लगानी मैत्री वातावरण निर्माण गर्न आवश्यक संस्थागत संयन्त्र बनाई क्रियाशील गरिनेछ । ४. उद्योगी, व्यवसायी एवम् लगानीकर्तालाई उद्योग दर्तादेखि स्थानान्तरण सम्मका सेवाहरू सहज उपलब्ध गराइनेछ ।
उद्देश्य ३: उत्पादित वस्तुहरूको बिक्री वितरणकालागि बजार व्यवस्थापन गर्नु ।	
३.१: स्थानीय उत्पादनलाई गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्दै औद्योगिक वस्तुको बजारीकरण गर्ने।	१. जडीबुटी उत्पादन, प्रशोधन तथा निकासीमा जोड दिइनेछ। २. स्थानीय स्रोतमा आधारित हस्तकला उद्योगहरूको स्थापनाद्वारा परम्परागत सीप तथा प्रविधिको संरक्षण र विकास गरिनेछ । ३. औद्योगिक उत्पादनको गुणस्तरमा सुधार गर्न गुणस्तर परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: वाणिज्य क्षेत्रलाई स्थानीय अर्थतन्त्रको महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा विकास गर्नु ।	
४.१: तुलनात्मक लाभका वस्तु तथा सेवाहरूको पहिचान गरी निर्यातयोग्य	१. तुलनात्मक लाभका वस्तुहरूको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सम्वन्धित निकायसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।

हुने वस्तु तथा सेवाको उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्न आवश्यक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।	२. साना, घरेलु तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्पादन तथा आपूर्ति सञ्जालमा आवद्ध गर्दै माग वमोजिमका वस्तु तथा सेवाहरूको उत्पादनलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति				६५००	६०००	७०००	७२५०	७५००	३४२५०						
१	धुप उधोग स्थापना	एकमुष्ट			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		९	९		१	३
२	साबुन उधोग स्थापना	एकमुष्ट			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		४	२		२	३
३	जडीबुटी प्रसोधन केन्द्र स्थापना	एकमुष्ट			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		९	९		१	३
४	मसला उधोग स्थापना	एकमुष्ट			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		९	९		२	२
५	आलु चिप्स केन्द्र स्थापना	एकमुष्ट			५००	४००	६००	६५०	७००	२८५०		९	९		२	१
६	जुस उत्पादन उधोग स्थापना	एकमुष्ट			५००	४००	६००	६५०	७००	२८५०		९	९		२	२
७	काष्ठ उधोग संचालन गरिने	एकमुष्ट			५००	४००	६००	६५०	७००	२८५०		९	९		२	३
८	सुधारीएको घट्ट निर्काण	एकमुष्ट			५००	४००	६००	६५०	७००	२८५०		९	९		२	३
९	बेसार उधोग स्थापना	एकमुष्ट			५००	४००	६००	६५०	७००	२८५०		९	९		२	३

४.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

४. उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	औद्योगिक क्षेत्रको विकास र विस्तारद्वारा स्थानीय	उद्योग व्यवसायमा संलग्न (उद्यमी, व्यवसायी)	प्रतिशत		२०	२२	२५	२५	नगरपालिका	नगरपालिका भित्र

	रोजगारीमा बृद्धि, बजार व्यवस्थापन तथा प्रभावकारी आपूर्तिद्वारा पालिकाको अर्थतन्त्रको अभिवृद्धि हुनेछ ।	उद्योग व्यवसायबाट रोजगारी प्राप्त गर्नेको सङ्ख्या (थप)	सङ्ख्या		५०	१००	१५०	२००	प्रोफाइल, सम्वन्धित शाखाको प्रतिवेदन	व्यापार व्यवसायमुलक वातावरण निर्माण भएको हुने
असर	नगरपालिका भित्र उल्लेख्य सङ्ख्यामा लघु, घरेलु, साना तथा मझौला उद्योगको स्थापनामा भई रोजगारीका थप अवसरहरू सिर्जना भएको हुनेछ ।	प्रत्यक्ष रोजगारीमा बृद्धि (वार्षिक)	प्रतिशत		१०	१२	१५	१५		
		सीपमूलक तालिम प्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या		हरेक वर्ष ३० जना थपिने					
		घरेलु तथा साना उद्योग दर्ता	सङ्ख्या		३०	५०	७०	७०		
		मझौला उद्योग दर्ता	सङ्ख्या		२	५	७	७		
प्रतिफल	स्थानीय स्रोत, सीप र साधनको अधिकतम परिचालन भई स्थानीय स्रोतमा आधारित उद्योगहरू स्थापना भएको हुनेछ ।	स्थानीय सीप तथा स्रोत साधनमा आधारित उद्योग	सङ्ख्या		३०	३५	४०	४०		
		स्थानीय कच्चा पदार्थ प्रशोधन उद्योग	सङ्ख्या		१५	१७	२०	२०		
	उत्पादित बस्तुहरूको बिक्रि वितरणकालागि बजार व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।	विभिन्न ठाउमा हाट बजार सञ्चालन	सङ्ख्या		६	१०	१२	१२		
		निकासीजन्य कच्चा पदार्थको परिमाण	मे. टन		५	७	१०	१०		
	वाणिज्य क्षेत्रले स्थानीय अर्थतन्त्रको महत्त्वपूर्ण हिस्सा लिएको हुनेछ ।	विभिन्न ठाउँमा स्थानीय सामानको बजार सञ्चालन	सङ्ख्या		५	७	१०	१०		
		उत्पादन र बजारीकरण सहकारी संस्था	सङ्ख्या		१	२	२	२		
		थोक तथा खुद्रा व्यापारमा रोजगारी सिर्जना	सङ्ख्या		८०	१५०	२५०	२५०		
	नगरपालिका भित्रको आपूर्ति प्रणाली प्रभावकारी भएको हुनेछ ।	सुपथ मूल्य पसल	सङ्ख्या		२	५	६	६		
		सहकारी पसल	सङ्ख्या		१	२	३	३		
		होलसेल पसलको सङ्ख्या	सङ्ख्या		११	१५	२०	२०		
		स्थानीय बजार र आपूर्ति अनुगमन	सङ्ख्या		४	४	४	४		

४.५ श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा

४.५.१ पृष्ठभूमि

श्रम तथा रोजगारीलाई सुरक्षित, व्यवस्थित एवं उपलब्धिमूलक बनाउन र रोजगारबाट प्राप्त ज्ञान, सीप, पुँजी तथा अनुभवलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा परिचालनका लागि प्रोत्साहन गर्न सुरक्षित रोजगारीको सवाललाई नगरपालिकाले आफ्नो योजनामा समेट्न आवश्यक रहेको छ । नगरपालिकाभित्र कुल जनसङ्ख्याको आधा भन्दा बढी आर्थिक रूपले सक्रिय जनसङ्ख्या रहेका छन् । आर्थिक रूपमा सक्रिय जनशक्तिलाई स्थानीय स्तरमा पर्याप्त रोजगारीको अवसर प्राप्त नहुंदा यस पालिकाबाट वैदेशिक रोजगारमा जाने प्रवृत्ति बढ्दो छ । यस नगरपालिकाको कुल घरधुरी मध्ये करिव १७.२९ प्रतिशत मानिसहरू वैदेशिक रोजगारीमा गएका छन् । नगरपालिकाको क्षेत्रका कूल ६४४२ घरपरिवार मध्ये परिवारका कुनै एक सदस्य वैदेशिक रोजगारीमा गएका घरपरिवारको अनुपात करिव २६.२५ प्रतिशत रहेको छ । वैदेशिक रोजगारमा गएका व्यक्तिहरूले वार्षिक रूपमा १५ करोड रूपैया भन्दा बढी विप्रेषण पालिकामा भित्राउने गरेको देखिन्छ । नगरपालिकामा करिब ६५.५ प्रतिशत जनसङ्ख्या बेरोजगार छन् ।

गरिबी न्यूनीकरण र मानव सुरक्षाको महत्त्वपूर्ण साधनको रूपमा रहेको नागरिकको सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणको हकलाई संविधानले नै सुनिश्चित गरेको छ। राज्यले आर्थिक तथा सामाजिक रूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका विपन्न एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातीका नागरिक, दलित आदिलाई लक्षित गरी स्वास्थ्य उपचार सेवा, स्वास्थ्य बिमा, दिवा खाजा, छात्रवृत्ति, निर्वाहमुखी भत्ता लगायत विशेष व्यवस्था सहित संरक्षणको व्यवस्था गर्दै आएको अवस्था छ । संघीय सरकारमा जस्तै पालिकामा पनि विद्यमान सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण प्रणालीलाई अझ सुदृढ, वित्तीय रूपले दिगो तथा प्रभावकारी बनाउन निकै आवश्यक भएको छ ।

४.५.२ समस्या तथा चुनौती

स्वदेशमा सीमित रोजगारी अवसर, युवा जनशक्तिको बढ्दो आकार, परम्परागत जीवन प्रणालीमा युवाहरूको घट्दो रूचि लगायतका कारणले नेपाली युवाहरू वैदेशिक रोजगारीमा जाने क्रम बढ्दो छ । जसले अल्पकालीन रूपमा बेरोजगारीको समस्या न्यूनीकरण गर्न मद्दत पुग्नुका साथै प्राप्त विप्रेषणले मुलुकको अर्थतन्त्रलाई चलायमान बनाउन महत्वपूर्ण योगदान गरिरहेको छ । रोजगारीका कारण बढ्दो बसाईसराई र वैदेशिक रोजगारीमा जाने प्रवृत्तिले स्थानीय स्तरमा जनशक्तिको कमी, पारिवारीक र सामाजिक समस्या र परनिर्भरता बढिरहेको छ । नगरपालिका क्षेत्रमा बढी रहेको विप्रेषण आयको उत्पादनमूलक क्षेत्रमा उपयोग हुन नसक्दा उपभोग बढ्दो छ ।

संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहमा सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणका कार्यक्रम कार्यान्वयनमा जटिलताले कार्यक्रमहरू एकीकृत रूपमा सञ्चालन हुन नसक्नु, सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सम्बन्धी खण्डीकृत तथ्याङ्क नहुनु यस क्षेत्रका केही समस्याहरू हुन् । अन्तराष्ट्रिय बजारसँग प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष जनशक्तिको विकास गरी वैदेशिक रोजगारमा पठाउन नसक्नु, वैदेशिक रोजगारको क्षेत्रमा ठगी लगायतका घटनाहरू बढ्नु, पारिवारिक तथा सामाजिक पुनः एकिरकणका सवालहरू सम्बोधन नहुनु, वैदेशिक रोजगारको दिगो विकल्प दिनु नसक्नु आदि नगरपालिकाको लागि चुनौतीका रूपमा देखिन्छ । त्यसैगरी, सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सेवाको एकीकृत् सूचना प्रणालीलाई कार्यान्वयनमा ल्याउनु, एकीकृत् तथ्याङ्कको व्यवस्थापन गर्नु, सामाजिक सुरक्षाको दायरामा क्रमशः वृद्धि गरी स्रोतको दिगोपना र न्यायपूर्ण वितरण गर्नु सामाजिक सुरक्षाको क्षेत्रका विद्यमान चुनौतीहरू हुन् ।

४.५.३ संभावना तथा अवसर

आर्थिक रूपले जानसाख्यिक लाभ लिनसकिने जनसङ्ख्याको बाहुल्यता रहेको छ । जसको परिचालन मार्फत नगरपालिकाले स्थानीय विकासका कार्यलाई तिब्रत्तर रूपमा अगाडी बढाउन सक्दछ । त्यसैले यो सङ्ख्या आफैंमा एउटा महत्वपूर्ण अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ । त्यसको अलवा विदेशमा आर्जित विप्रेषण र सिकेको सीप आफ्नो

भूमिमा प्रयोग गर्न सकेमा आर्थिक विकासमा योगदान पुग्नुका साथै उत्पादन एवं रोजगारको अवसर समेत विस्तार हुने देखिन्छ ।

सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षणको विषय तीनै तहका सरकारले कार्यान्वयन गर्ने अधिकार क्षेत्रमा पर्नु, नेपाल सरकारले योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा योजना कार्यक्रम लागू गर्नु तथा सामाजिक सुरक्षा कोष ऐन लागू हुनु सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको अवसर हो ।

४.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गरी समावेशी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रणाली मार्फत कल्याणकारी पालिकाको रूपमा स्थापित गर्नु ।

उद्देश्य

१. वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्ति तथा तिनका परिवारले वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त आर्थिक लाभमा वृद्धि गर्नु ।
२. सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूमा समाजका लक्षित वर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्दै सुरक्षित र सम्मानजनक जीवनयापनका लागि सेवा सुविधाहरूको विस्तार गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका १०: श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षाका रणनीति र कार्यनीति

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्ति तथा तिनका परिवारले वैदेशिक रोजगारबाट आर्थिक लाभ प्राप्त वृद्धि गर्नु।	
१.१: वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्ति तथा तिनका परिवारले वैदेशिक रोजगारबाट आर्थिक लाभ वृद्धि गर्नु का साथै वैदेशिक रोजगारबाट उत्पन्न नकारात्मक प्रभावहरू न्यूनिकरण गर्ने ।	१. स्थानीय तहमा स्वरोजगार तथा रोजगार सृजना हने खालका कार्यक्रमहरू प्राथमिकताका साथ संचालन गरिनेछ । २. वैदेशिक रोजगारमा जाने व्यक्तिहरूको यात्रालाई सुरक्षित, मर्यादित र उपलब्धिमूलक बनाउन सुरक्षित वैदेशिक रोजगार सम्वन्धी व्यापक सूचना प्रवाह, सीप तालिम प्रदान तथा आवश्यक कानुनी सहायता प्रदानका लागि सम्बन्धीत सरोकारवालाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ । ३. नगरपालिका भित्र प्राप्त विप्रेषणलाई आयमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्नका लागि वित्तीय साक्षरता कक्षा संचालन गर्दै उद्यम विकासमा सहयोग गर्ने साथै वैदेशिक रोजगारका कारण व्यक्ति, परिवार तथा समाजमा उत्पन्न नकारात्मक असरहरूलाई न्यूनीकरणका लागि मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान गरिनेछ। ४. वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएर आएका व्यक्तिहरूको ज्ञान, सिप, पुँजीलाई व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास गरिनेछ । ५. मनोसामाजिक परामर्श सेवालाई पालिकाको स्वास्थ्य शाखा अन्तर्गत आन्तरिकीकरण गर्दै सो सम्बन्धी सेवालाई दिगो रूपमा प्रवाह गरिनेछ । ६. सम्बन्धीत सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय तथा सहकार्यलाई बढावा दिई सुरक्षित वैदेशिक रोजगार सम्बन्धी सेवाहरू प्रवाह गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरूमा समाजका लक्षित वर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्दै सुरक्षित र सम्मानजनक जीवनयापनका लागि सेवा सुविधाहरूको विस्तार गर्नु ।	
२.१: लक्षित वर्गको पहिचान गरी सुदृढ सामाजिक सुरक्षा प्रणालीको विकास गर्ने ।	१. सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी आवश्यक कानुनी दस्तावेज तयार गरिनेछ। २. लक्षित वर्गका व्यक्तिहरूलाई उपलब्ध गराइने सामाजिक सुरक्षा भत्ताका कोषको व्यवस्था गरिनेछ । ३. व्यवस्थित सामाजिक सुरक्षा सूचना प्रणाली मार्फत् लक्षित वर्गको पहिचान गरी

	आवश्यक भएमा थप एकीकृत योजना तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । ४. परित्यक्त, हिंसा पीडित, शारीरिक रूपले अशक्त, अपाङ्गता भएका तथा विशेष जोखिममा रहेका विपन्न वर्गका नागरिकहरूका लागि विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ र आफू एक्लो नभएको पालिका साथमा रहेको अनुभूति प्रदान गरिनेछ। ५. लक्षित वर्ग प्रति संवेदनशील बनाई जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
२.२: सुरक्षित, मर्यादित र सभ्य समाज निर्माण गर्ने ।	१. सामाजिक विकृति, कुरीति, जातीय छुवाछुत तथा भेदभाव नियन्त्रण लगायतका विभिन्न नकारात्मक गतिविधिहरू न्यूनीकरणकालागि आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। २. अपाङ्ग र लैङ्गिक मैत्री संरचना निर्माण गरिनेछ । ५. मर्यादित जीवनबारे सचेतनात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा				**५१००**	**५५५०**	**६०५०**	**६५००**	**७४५०**	**३०६५०**						
१	युवा स्वरोजगार कार्यक्रम	एकमुष्ट			१५००	१७००	१९००	२१००	२५००	९७००		८	२		२	३
२	सीपमुलक तालीम कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	२		२	३
३	व्यवसायीक सीपविकास कार्यक्रम योजना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	२		२	३
४	सीपमुलक तालीम केन्द्र स्थापना	एकमुष्ट			६५०	७००	८००	८५०	१०००	४०००		८	२		३	३
५	आरन सुधार कार्यक्रम	एकमुष्ट			१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०		८	२		३	३
६	वडाभित्र संचालनमा रहेका इटा उधोग, चाउमिन उधोग लाई संचालनको लागि आवश्यक सहयोग कार्यक्रम	एकमुष्ट			८००	८००	८००	८००	८००	४०००		८	२		३	३
७	वडाभित्र रहेका सीपमूलक व्यवसायहरु संचालन गर्नका लागि कम्तिमा ४ जनालाई आवश्यक सहयोग गरिने	एकमुष्ट			१०००	१२००	१४००	१६००	२०००	७२००		८	२		३	३

४.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

५. श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	रोजगारीका थप अवसरहरू सिर्जना गरी समावेशी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रणाली मार्फत्	सीपमूलक तालिम लिएर वैदेशिक रोजगारीमा जाने	प्रतिशत		१५	५०	८०	८०	नगरपालिका प्रोफाइल, सम्वन्धित	नगरपालिका भित्र थप रोजगार सृजना भइ

	कल्याणकारी पालिकाको रूपमा स्थापित हुनेछ ।	विप्रेषणलाई उद्यम विकास रआयमूलक क्षेत्रमा परिचालन	प्रतिशत		२	५	१०	१०	शाखाको प्रतिवेदन	सामाजिक सुरक्षाको प्रत्याभूति भएको हुने
असर १	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्ति तथा तिनका परिवारमा वैदेशिक रोजगारवाट आर्थिक लाभ वृद्धि हुनेछ ।	विप्रेषणलाई उद्यम विकास र आयमूलक क्षेत्रमा परिचालनका लागि वित्तीय साक्षरता	परिवार		५०	३००	५००	५००		
		वैदेशिक रोजगारी संलग्न घरपरिवारहरुलाई उद्यम विकास सहयोग	संख्या१		१८	३७	४५	४५		
प्रतिफल	समाजमा वैदेशिक रोजगारवाट उत्पन्न नकारात्मक प्रभावहरु न्यूनिकरण हुनेछ ।	सुरक्षित वैदेशिक रोजगारका लागि सूचना प्रवाह	संख्या		१	१	१	१		
		वैदेशिक रोजगारका कारण उत्पन्न मानसिक समस्याहरुमा मनोसामाजिक परामर्श सेवा प्रदान	संख्या		२०	६०	१००	१००		
	वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त हुने विप्रेषणमा वद्धि हुनेछ	विप्रेषण	रुपैंया (करोडमा)		६	७	८	८		
असर २	समावेशी सामाजिक सुरक्षा र संरक्षण प्रणाली मार्फत कल्याणकारी पालिकाको रूपमा स्थापित भएको हुनेछ ।	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आबद्ध जनसङ्ख्या (कुल लाभ ग्राही मध्ये)	सङ्ख्या		आवस्यकता अनुसार सबै					
		कृषि तथा पशु बिमामा आवद्ध परिवार	प्रतिशत		५	७	१०	१०		
प्रतिफल	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सम्बन्धी कानुनी दस्तावेज तयार भई कार्यान्वयनमा आएका हुनेछ ।	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण सम्बन्धी आवश्यक कानुन निर्माण	सङ्ख्या		१	१	१	१		
	एकीकृत सूचना प्रणाली कार्यान्वयनमा आएको हुनेछ ।	सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धि एकीकृत सूचना प्रणाली व्यवस्थापन	सङ्ख्या		१	१	१	१		

परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र

नगरपालिकाले विगत वर्षदेखि नै शिक्षा, स्वास्थ्य, खेलकुद र युवा स्वरोजगारलाई प्राथमिकता क्षेत्रका रुपमा राखेर वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम तयार गरेको छ । शैक्षिक क्षेत्रमा गुणस्तर र पहुँचमा अभिवृद्धिका लागी प्राविधिक शिक्षाको विस्तार, नमुना विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेका छन् । स्वास्थ्य सेवा विस्तार, विशिष्टीकरण तथा गुणस्तर वृद्धि, एक घर एक खानेपानी धारा निर्माण, खुला दिशामुक्त क्षेत्र घोषणा, बालमैत्री तथा लैङ्गिक हिंसामुक्त नगरपालिका, विभेद् अन्त्य तथा समावेशी प्रतिनिधित्व र उत्पादनमुखी कार्यक्रममार्फत युवालाई रोजगारी प्रदान गर्ने नीति तथा कार्यक्रम नगरपालिकाले तर्जुमा गरेको देखिन्छ । विद्यालय वाहिर रहेका वालबालीकालाई विद्यालय शिक्षामा समाहित गर्ने अभियान निरन्तर रहेको र विद्यालयलाई शान्ति क्षेत्र घोषणा गर्नुका साथै वालमैत्री सिकाइ विधि अवलम्बन गरिने नीति लिइएको छ ।

५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

५.१.१ पृष्ठभूमि

स्वास्थ्य एक आधारभूत आवश्यकता भएकाले संविधानले स्वास्थ्य सेवा निशुल्क प्राप्त गर्ने हक सुनिश्चित गरेको छ । कसैले पनि आकस्मिक सेवाबाट बञ्चित हुन नपर्ने व्यवस्था उल्लेख छ (नेपालको संविधान, धारा ३५, उपधारा १) । त्यसै गरी आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइका साथै पोषण सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजनाको तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा नियमन गर्ने अधिकार संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । त्यसै अनुरूप दिगो विकासका लक्ष्य ३ तथा "सुलभ स्वास्थ्य सेवा स्वस्थ नागरिक" को उद्देश्य पुरा गर्न नगरपालिकाले यस आवधिक योजनामा स्वास्थ्य र पोषण सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ ।

नगरपालिका क्षेत्रभित्र सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूमा सुरक्षित मातृत्व, पोषण सेवा र परामर्श सेवा उपलब्ध भएपनि ल्याव, एक्सरे तथा एससिटि जस्ता अत्यावश्यक सुविधाहरू उपलब्ध हुन सकेको छैन । राजनितिक रुपमा १० वडाहरुमा विभाजित यस नगरपालिकामा धेरैजसो जनताले आवश्यकता अनुसारको स्वास्थ्य सेवा लिन सफल भएका छैनन् । बैतडी जिल्लामा रहेको यस नगरपालिकामा प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र १ वटा, ८ वटा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन्तर आवश्यक भौतिक पूर्वाधार तथा दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मीहरू छैनन्। नगरमा आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र छैन्, आँखा उपचार केन्द्र १ छ भने खोप केन्द्रहरु ४५, नगरघर क्लिनिक४३, प्रसूती केन्द्र ३ वटा सञ्चालनमा आएका छन् । तथापी ग्रामीणस्तरमा उपचारात्मक स्वास्थ्य स्थिति कमजोर रहेको छ । खासगरी समुदायमा प्रबद्र्धनात्मक तथा प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवामा नगरपालिकाभरि १०९ जना महिला स्वास्थ्य स्वयंसेविकाहरू कार्यरत रहेका छन्। मुख्य रूपले यस नगरपालिकामा झाडापखाला, रुघाखोकी, ज्वरो, टाईफाईड, ग्यास्ट्रिक तथा निमोनिया लगायतका रोगहरू बढी मात्रामा लागेको देखिन्छ । स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी हुनेलाई सुत्केरी पोषण प्रोत्साहन शुरुवात गरिएको छ ।

५.१.२ समस्या तथा चुनौती

स्वास्थ्य चौकीका पूर्वाधार अपर्याप्त अवस्थामा रहेको, पर्याप्त उपकरण र औषधीहरू उपलब्ध नभएको, भवन सबैलाई पायक पर्ने ठाउँमा नभएको, जनशक्तिको अभावमा पर्याप्त बर्थिङ् सेन्टर सञ्चालन गर्न नसकिएको, सामान्य उपचार बाहेक जटिल स्वास्थ्य समस्याहरूमा उपचार सुविधा उपलब्ध हुन नसकेको पाइन्छ । साथै सर्ने तथा नसर्ने रोगहरू, कुपोषण, दुर्घटना तथा विपदजन्य स्वास्थ्य समस्याहरू विद्यमान रहनु, विश्वव्यापीकरणसँगै खानपान तथा जीवन शैलीमा आएको परिवर्तनले नसर्ने रोगहरूको भार तथा मानसिक समस्याहरू बढ्दै जानु जस्ता समस्याहरू पनि रहेका छन् ।

विद्यमान भौतिक संरचनाबाट सेवा प्रवाह गर्न कठिनाइ हुनु, रोगको निदान गर्नकोलागि न्युनतम उपकरण र सुविधाहरू उपलब्ध गराउन नसक्नु, बजेट र जनशक्तिको अभावमा पायक पर्ने स्थानमा स्वास्थ्य चौकीका शाखाहरू, बर्थिङ् सेन्टर लगायत घुम्ती स्वास्थ्यसेवा दिन नसक्नु, आवश्यकता अनुसार जनशक्ति र औषधीहरूको आपूर्ति

बढाउन नसक्नु, भौगोलिक बिकटताले अपाङ्ग, बृद्ध, बृद्धालाई सहज पहुँच पुऱ्याउन नसक्नु, बदलिँदो अस्वस्थकर जीवनशैली तथा आहार-व्यवहारको अभ्यास रहनु जस्ता चुनौतीहरू विद्यमान छन् ।

५.१.३ संभावना तथा अवसर

संविधानले प्रत्याभूत गरेका स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी नीति तथा कानुनहरूको निर्माण भएको, प्रदेश तथा स्थानीय तहले स्वास्थ्य समस्याहरूको पहिचान गरी स्रोत साधनको परिचालन गर्ने वातावरणको सृजना भएको, स्वास्थ्य क्षेत्रमा नागरिकको चेतना तथा चासो बढ्दै गएको, मुलुकमा दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरूको उपलब्धतामा वृद्धि भइरहेको, स्वास्थ्य बिमा र आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको विकास तथा बिस्तार हुँदै गएको, सबै वडाहरू सडक सञ्जालमा जोडिदा स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा सहजता रहेको जस्ता स्वास्थ्य तथा पोषण विकासका सबल पक्षहरू हुन् ।

५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

स्वास्थ्य संस्थाहरूको भौतिक संरचना निर्माण गरी सेवा प्रवाहको क्षमतामा वृद्धि गर्नु ।

उद्देश्य

१. सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु ।
२. स्वस्थ जनशक्ति तयार गर्न तथा रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता बढाउन गुणस्तरीय र पोषणयुक्त खाद्य सामग्रीमा पहुँच बढाउनु ।
३. स्वास्थ क्षेत्रमा थप लगानी वातावरण सिर्जना गरी स्वास्थ्य सेवा सुधार गर्नु।
४. नगरपालिकालाई कुपोषण मुक्त बनाउनु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका ११: स्वास्थ्य तथा पोषणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: सबै नागरिकहरूको आधारभूत तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गराउनु ।	
१.१: गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको सहज पहुँच हुने गरी प्रभावकारी रूपमा सेवा उपलब्ध गर्ने ।	१. आवश्यक एम्बुलेन्स, औषधी, उपकरण, प्रविधि र दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरू सहितको प्रभावकारी एवम् जवाफदेहीपूर्ण स्वास्थ्य सेवा प्रणालीको विकास गरिनेछ । २. गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच पुऱ्याउन स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम लागु गरिनेछ । ३. सर्ने वा नसर्ने रोगहरूका बारेमा प्रवर्द्धनात्मक, निरोधात्मक र उपचारात्मक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ । ४. स्वास्थ्यको सहज पहुँचकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गरिनेछ । ५. स्वास्थ्य सेवा प्रवाहलाई पारदर्शी, जवाफदेही एवम् जनउत्तरदायी बनाउन सुशासनमा जोड दिइनेछ । ६. ल्याब सेवा सञ्चालनकालागि आवश्यक पहल अघि बढाइनेछ ।
१.२: पालिका मातहतका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा तोकिएका सङ्ख्यामा स्वीकृत जनशक्ति व्यवस्थापन गरी सेवा प्रवाहको क्षमता र पहुँच विस्तार गर्ने ।	१. पालिका भित्रका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्वीकृत कुल दरबन्दीको सङ्ख्या यकिन गरी आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ । २. दरबन्दी अनुसार माग भई प्राप्त जनशक्ति वा पालिकाको निजी स्रोतबाट नियुक्त गरिएका स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई पालिकाको मातहतमा आवश्यक तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य २: स्वस्थ जनशक्ति तयार गर्न तथा रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता बढाउन गुणस्तरीय र पोषणयुक्त खाद्य सामग्रीमा पहुँच बढाउनु ।	

२.१: पोषणयुक्त खानेकुराको बारेमा चेतना बढाउँदै यस सम्बन्धी सेवाको पहुँच सबै बस्तीसम्म पुऱ्याउने ।	१. गुणस्तरीय एवम् स्वास्थ्य वर्द्धक खाद्य पदार्थको प्रयोग बढाउँदै कुपोषण न्यूनीकरण गरिनेछ । २. मातृशिशु पोषण अवस्थामा सुधार ल्याउन विद्यमान बहुक्षेत्रीय पोषण योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिनेछ । ३. "सुनौला हजार दिन" अभियानलाई निरन्तरता दिइनेछ। ४. नागरिक स्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पार्ने खाद्यपदार्थको विज्ञापन र बजार प्रवर्द्धनमा बन्देज लगाइनेछ ।
२.२: मातृ तथा नवजात शिशु मृत्युदर, शिशु मृत्युदर र बाल मृत्युदर घटाउने र औसत आयु बढाउने ।	१. नवजात शिशु मृत्युदर, शिशु मृत्युदर, बाल मृत्युदर र मातृ मृत्युदर घटाउनको लागि प्रजनन स्वास्थ्य, सुरक्षित मातृत्व, बाल तथा शिशु स्वास्थ्य सेवाहरू सञ्चालन गरिनेछ । २. प्रजनन स्वास्थ्य, सुरक्षित मातृत्व एवम् बाल तथा शिशु स्वास्थ्य सेवा स्वास्थ्य तथा पोषणबारे जनचेतना अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: स्वास्थ क्षेत्रमा थप लगानी वातावरण सिर्जना गरी स्वास्थ्य सेवा सुधार गर्नु।	
३.१: स्वास्थ्य क्षेत्रमा निजी, सहकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको संलग्नता वृद्धि गरी ती क्षेत्रहरूबाट हुनेलगानीलाई व्यवस्थित गर्ने ।	१. निजी र गैरसरकारी क्षेत्रमा स्थापित स्वास्थ्यसम्बन्धी व्यावसायिक सङ्घ–संस्थाहरूबीच स्वास्थ्य सेवा प्रवाह, अध्ययन, अनुसन्धान कार्यमा सहकार्यलाई बढावा दिइनेछ । २. स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सरकारी, निजी, सामुदायिक एवम् सहकारी क्षेत्रलाई समेट्दै गुणात्मक सेवा सुनिश्चित गराउन सुशासन कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
३.२: नगरपालिका क्षेत्रमा उपलब्ध जडीबुटीको व्यवस्थापन र उपयोग गर्दै आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीको विकास विकास गर्ने ।	१. आयुर्वेद पद्धतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि उपयुक्त संरचनाको विकास र विस्तार तथा स्थानीय जडीबुटीमा आधारित औषधी तयार गरी प्रयोग तथा वितरण गरिनेछ । २. आयुर्वेद प्रणालीको क्रमबद्ध विकास प्रणालीको संरक्षण, विकास एवम् विस्तारका लागि दीर्घकालीन योजना तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: नगरपालिकालाई कुपोषणको मुक्त बनाउनु ।	
४.१: पाटन बासीलाई पोषणयुक्त खानेकुरा खान पाउने सुनिश्चितता गर्ने ।	१. न्यून आय भएका तथा गरिबीको रेखामुनि रहेका परिवारहरूको पहिचान गरी ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूकालागि पोषणयुक्त खानेकुराहरूको प्रवन्ध मिलाइनेछ । २. स्थानीय अर्गानिक उत्पादनको महत्त्व तथा सन्तुलित आहारका बारेमा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ३. नगरपालिका भित्र खाद्य सुरक्षाको अवस्था सन्तोषजनक राख्न एक घर एक टनेल/करेसाबारीको व्थवस्था गरिनेछ । ४. पोषण सुरक्षा सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ५. गर्भवती महिला तथा बालबालिकाकोलागि खोप तथा नियमित स्वास्थ्य जाँचको सुनिश्चितता गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	स्वास्थ्य तथा पोषण				**५४००**	**६०००**	**९०००**	**५०००**	**४७५०**	**३०१५०**		३	५		२	३
१	गर्भवती महिलाका लागि पोषण कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		३	५		२	३
२	भुमेश्वर स्वास्थ्य चौकीलाई २४ घण्टा संचालन गरी सेवा प्रवाह गर्न आवश्यक बजेट	एकमुष्ट			३००	३००	३००	३००	३००	१५००		३	५		२	३
३	वडा कार्यलयमा स्तनपान कक्ष निर्माण	एकमुष्ट			००	६००	२००	००	१५०	९५०		३	५		२	३
४	स्वास्थ्य चौकीमा बैठक तथा सभाहल निर्माण	एकमुष्ट			१०००	००	००	००	१०००	२०००		३	५		२	३
५	पोषण कार्यक्रम सुत्केरी आमा))	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		३	५		२	३
६	चिल्लेपानी बर्थिङ सेन्टरमा घेरबार निर्माण	एकमुष्ट					७००			७००		३	५		२	३
७	कुडी बर्थिङ सेन्टर निर्माण	एकमुष्ट							१०००	१०००		४	५		२	३
८	नसर्ने रोग निवारण का लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्न स्वयमसेवीकाहरु लाई क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	एकमुष्ट			६००	६००	६००	६००	६००	३०००		३	५		२	३
९	महिला स्वास्थ्य स्वयम सेवीहरुलाई थप प्रोत्साहन भत्ता कार्यक्रम	एकमुष्ट			२००	२००	२००	२००	२००	१०००		३	५		२	३
१०	प्रत्येक वडामा वडास्तरीय स्वास्थ्य शिविर कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		३	५		२	३
११	गौडेली गाँउघर क्लिनिक निर्माण	एकमुष्ट			१०००					१०००		३	५		२	३

१२	कल्तडी गाँउघर क्लिनिक निर्माण	एकमुष्ट				१०००				१०००		३	५		२	३
१३	बोहरीगाँउ स्वास्थ्य क्लिनिक शौचालय निर्माण	एकमुष्ट					१०००			१०००		३	५		२	३
१४	स्वास्थ्यको खानेपानी निर्माण योजना	एकमुष्ट						८००		८००		३	५		२	३
१५	कल्तडी टोलमा स्वास्थ्य क्लिनिक भवन निर्माण	एकमुष्ट				१०००				१०००		३	५		२	३
१६	सकार स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण	एकमुष्ट					४५००			४५००		३	५		२	३
१७	डुब्बके गाँउ घर क्लिनिक निर्माण	एकमुष्ट						८००		८००		३	५		२	३
१८	डङसेली गाँउ घर क्लिनिक निर्माण	एकमुष्ट			८००					८००		३	५		२	३
१९	काकस्याली बर्थिङ सेन्टर निर्माण	एकमुष्ट				८००				८००		३	५		२	३
२०	धारापानी बर्थिङ सेन्टर निर्माण	एकमुष्ट						८००		८००		३	५		२	३

५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

१. स्वास्थ्य तथा पोषण

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	नगरपालिकामा स्वास्थ्य सेवा सर्व शुलभ भएको हुनेछ ।	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष		६८	६९	७०	७०	नगरपालिका प्रोफाइल, स्वास्थ्य शाखा, वार्षिक प्रतिवेदन, इत्तत्र	सरकारी स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रवाह हुने सेवा थप प्रभावकारी अर्थात भरपर्दो सहजहुने, बाल पोषणमा भएको लगानी थप प्रभावकारी
		३० मिनेटसम्मको दुरीमा स्वास्थ्य सेवामा पहुँच रहेका परिवार	प्रतिशत		८०	१००	१००	१००		
असर १	गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको अभावमा स्वास्थ्यसेवाको लागि जिल्ला बाहिरका अस्पताल धाउनु पर्ने बाध्यताको अन्त्य हुनेछ ।	प्राथमिक उपचार केन्द्र	सङ्ख्या		१	२	२	२		
		अस्पताल	सङ्ख्या		०	१	१	१		
		बेड	सङ्ख्या		०	१५	१५	१५		
		हेल्थ पोष्ट	सङ्ख्या		२	५	५	५		

		स्वास्थ्य एकाई	सङ्ख्या		४	४	४	४		भएको हुने, स्वास्थ्य सेवा थप प्रभावकारी भएको हुने, स्वास्थ्य पूर्वाधारमा नगरपालिकाको लगानी वृद्धि भएको हुने
		विशेषज्ञ चिकित्सक	सङ्ख्या		०	२	२	२		
		मध्यम स्तरको स्वास्थ्य कार्यकर्ता	सङ्ख्या		२२	२५	३५	३५		
प्रतिफल	गर्भवती परीक्षणको सुविधाबाट आमा र गर्भमा रहेको बच्चाको स्वास्थ्यमा रुग्णता दरमा कमी हुनेछ।	संस्थागत सुत्केरी सेवाको दायरा	प्रतिशत		८०	१००	१००	१००		
		दक्ष स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसुति सेवा लिएका महिला	प्रतिशत		३०	४०	७०	८०		
		बर्थिङ सेन्टर	सङ्ख्या		६	९	९	९		
		गर्भावस्थाको परीक्षण दर	प्रतिशत		८०	९५	१००	१००		
	बाल मृत्युदर, शिशु मृत्युदरमा कमी आउनेछ ।	५ वर्ष मुनिको वाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	दर		०	०	०	०		
		शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	दर		०	०	०	०		
		नवजात शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	दर		०	०	०	०		
		पूर्ण खोप	प्रतिशत		१००	१००	१००	१००		
		भिटामिन ए खाने बालबालिका	प्रतिशत		१००	१००	१००	१००		
		झाडा पखालाको संक्रमण दर	प्रतिशत		३	१	०	०		
	महिला, अपाङ्ग र अल्पसङ्ख्यक समुदायमा स्वास्थ्य सेवा र सुविधाको पहुँचमा बृद्धि हुनेछ।	महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविका	सङ्ख्या		२३	३०	३०	३०		
		सामान्य स्वास्थ्य उपकरण उपलब्ध भएका भवन	सङ्ख्या		सबै स्वास्थ्य संस्थामा					
		आधुनिक उपकरण सहितका स्वास्थ्य भवन	सङ्ख्या		४	६	६	६		
		आधारभूत सुविधा सहितका स्वास्थ्य संस्था	सङ्ख्या		४	६	६	६		
		परिवार नियोजनको साधन प्रयोग गर्ने दम्पति	प्रतिशत		४५	५२	६८	६८		
	प्रतिकारात्मक स्वास्थ्य सेवाको विस्तारबाट खर्चिलो र जोखिमयुक्त उपचारात्मक सेवाको खर्चमा कटौती हुनेछ ।	सवारी साधन युक्त स्वास्थ्य संस्था	सङ्ख्या		०	०	१	१		
		स्वास्थ्य बीमा गर्ने परिवार	प्रतिशत		५	१७	२५	२५		
		एम्बुलेन्स सञ्चालन	सङ्ख्या		१	१	२	२		
		पालिका मार्फत निशुल्क उपलब्ध भएको औषधी	सङ्ख्या		९२	९२	९२	९२		
	स्वास्थ्य प्रवर्द्धनका उपायहरूबाट स्थानीय	एच आईभि एड्स रोकथामबारे जानकारी प्राप्त	प्रतिशत		६०	८५	१००	१००		

	नागरिकहरूको स्वास्थ्यस्तर राम्रो भई औसत आयुमा बृद्धि हुनेछ ।	प्रजननयोग्य उमेरका महिला								
		स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	सङ्ख्या		२	२	२	२		
		घुमन्ते स्वास्थ्य सेवा	पटक		२	२	२	२		
		दक्ष स्वास्थ्य सेवा तालिम	सङ्ख्या		१	१	१	१		
		प्रयोगशाला शुरु भएका स्वास्थ्य संस्था	सङ्ख्या		३	६	६	६		
असर २	बासीलाई पोषणयुक्त खानेकुरा खान पाउने सुनिश्चितता हुनेछ ।	कुपोषण प्रभावित जनसङ्ख्या	प्रतिशत		५	१	०	०		
		आधारभूत खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत		३०	३५	५०	५०		
प्रतिफल	कुपोषणमुक्त नगरपालिका बन्नेछ ।	सुत्केरी -स्याहार भत्ता पाउने महिला	सङ्ख्या		सुत्केरी स्याहार भत्ता पउनु पर्ने सबै महिला					
		करेसाबारी भएको घरपरिवार	प्रतिशत		८५	९०	१००	१००		
		आफ्नो उत्पादनबाट वर्षभरी खान पुग्ने घरधुरी	प्रतिशत		५	१०	१५	१५		
		प्रतिव्यक्ति खाद्य उत्पादन	किलोग्राम		४५	५५	६०	६०		
		कम्तिमा एक गाई/भैंसी भएको परिवार	प्रतिशत		७५	७७	८०	८०		
		कम्तिमा एक मासुजन्य पशुपंक्षी पाल्ने घर परिवार	प्रतिशत		७१	७५	८०	८०		
		उच्च खाद्य असुरक्षाको स्थितिमा रहेका परिवार	प्रतिशत		६०	५०	३०	३०		
		उपभोगको दुइ तिहाई खानामा खर्च गर्ने जनसङ्ख्या	प्रतिशत		७५	६०	४५	४५		

५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवतन

५.२.१ पृष्ठभूमि

शिक्षा हरेक व्यक्तिको मर्यादित एवम् परिष्कृत जीवन र सम्मानित रोजगारी तथा उद्यम विकासको आधार हो । नेपालको संविधानले शिक्षा सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ। आधारभूत शिक्षामा पहुँच, आधारभूत तहसम्मको अनिवार्य र निःशुल्क शिक्षा तथा माध्यमिक तहसम्मको निःशुल्क शिक्षा पाउने हक प्रत्याभूत गरेको छ। नेपालको संविधानले स्थानीय तहलाई आधारभूत र माध्यमिक शिक्षाको जिम्मेवारी दिएकोछ ।नगरवासीलाई उत्पादनशील जीवन बिताउन आवश्यक पर्ने जीवनोपयोगी सीपको विकास र सिकाइको अवसर प्रदान गर्दै सक्षम र समावेशी जनशक्तिको विकासद्वारा मुलुकको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा सहयोग पुर्‍याउनु पर्दछ ।यो योजना बालबालिकालाई गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षण सिकाइको वातावरणमा सहभागी हुने अवसरको सुनिश्चितता प्रदान गरी दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्ने महत्वपूर्ण माध्यम बन्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

नेपालको संविधानले विद्यालय तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चिता गरेको छ। शैक्षिक विकासको सन्दर्भमा निरक्षरता अन्त्य गर्दै प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा सहज पहुँच कायम गर्न राष्ट्रिय तथा स्थानीयस्तरबाट अभ्यासहरू भई रहेका छन्। नेपालले लिएको दिगो विकास लक्ष्यअनुसार सन् २०३० सम्ममा सबैलाई गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय सरकारका तर्फबाट आवश्यक पहल भइरहेको छ। शिक्षालाई विकासको मुल आधारका रुपमा लिई पाटन नगरपालिकाले नमुना विद्यालयका साथै प्राविधिक तथा उच्च शिक्षाका पूर्वाधार तयार गरी सहज अवसरहरू सृजना गर्ने कुरालाई महत्व दिई दश वर्षे शिक्षा योजना तर्जुमा कार्यको शुरुवात गरेको छ ।

नगरपालिकाको कुल साक्षरता दर ८०.५ (पुरुष ९१.९% र महिला ७१.१%) प्रतिशत रहेको छ । नगरपालिकामा सामुदायिक प्राथमिक विद्यालय ३० वटा र निजी ४ वटा छन् भने सामुदायिक निम्नमाध्यामीक विद्यालय २० वटा रहेका छन्। माध्यमिक सामुदायिक विद्यालय १४ वटा रहेका छन्। जिल्लाका अन्य नगरपालिका जस्तै यस नगरपालिकामा पनि प्राविधिक शिक्षामा धेरै नै पछाडि पेरेको देखिन्छ यस नगरपालिकामा प्राविधिक विधालय १ र क्याम्पस १ वटा रहेको देखिन्छ ।

५.२.२ समस्या तथा चुनौती

शिक्षा क्षेत्रको सुधारमा राष्ट्रिय तथा स्थानीय स्तरबाट संस्थागत तथा व्यवहारिक प्रयास भएता पनि गुणस्तरीय तथा प्रतिस्पधी शिक्षाको दिशामा समय सापेक्ष सुधारहरू हुन सकेका छैनन् ।भौगोलिक बिकटता, गरिवी र स्रोत तथा साधनको अपर्याप्तता रहको छ ।हालसम्म शिक्षण सिकाईमा शैक्षिक सामग्रीको निर्माण तथा उपयोग हुन सकेको छैन भने आधुनिक सूचना प्रविधिमा पहुँचमा कमी रहेको छ। स्थानीय आवश्यकता अनुसारको स्थानीय पाठ्क्रम र शैक्षिक क्यालेण्डर तयारी तथा कार्यान्वयन हुन सकेको छैन। विद्यालयको अनुगमन तथा मुल्यांकनमा पर्याप्त ध्यान दिन नसक्दा शिक्षकको नियमितता र शिक्षण प्रकृया प्रभावकारी हुन सकेको छैन। सिकाई उपलब्धी विश्लेषण र कार्यान्वयमा कमी रहेको छ।

स्थानीय शैक्षिक संस्थामा जनविश्वासको कमीका कारण गुणस्तरीय शिक्षाका लागि नगरपालिका बाहिरका निजी शैक्षिक संस्थाप्रतिको परनिर्भरता कायम रहेको छ ।उच्च शिक्षाका लागि क्याम्पस र प्राविधिक शिक्षाका लागि विद्यालयमा प्राविधिक धारको आवश्यकतालाई नगरपालिकाको सबै ठाउँमा सम्बोधन हुन सकेको छैन । धेरैजसो ११ र १२ कक्षामा अध्ययन गर्ने विद्यार्थिको अन्यत्र वस्नु पर्ने अवस्था विद्यमान छ। कतिपय वडाहरूमा विद्यालयका भवनहरू जिर्ण र पहिरोको जोखिममा रहेका छन् । दलित जातिका वालवालिकाहरूको विद्यालयलाई निरन्तरता दिने क्रम कम छ । सानो उमेरमा विवाह गर्ने र उमेर वढ्दै गएपछि वजार र वैदेशिक रोजगारीमा जाने क्रम रोकिएको छैन । निरक्षरता हटाउन सञ्चालन भएका अनौपचारिक शिक्षा कक्षा प्रभावकारी हुन सकेका छैनन् । पूर्वाधार तर्फ

वालमैत्री तथा अपांगमैत्री भवन, खेल मैदान, घेरवार र शौचालयको कमी रहेको छ । सामाजिक परिवेशमा शैक्षिक वातावरणको कमीजस्ता समस्या विद्यमान रहेको छ ।

५.२.३ संभावना तथा अवसर

महिला, दलित, जनजाति र अपाङ्गता भएका एवम् सीमान्तीकृत समुदायका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा ल्याउन र टिकाउन विभिन्न प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने अवस्था रहनु, माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा स्थानीय तहको कार्य दायरामा परेकाले शैक्षिक सुशासनको प्रत्याभूति सहज हुनु, शिक्षा सँगै रैथाने ज्ञान, सीप र प्रविधि उपयोग तथा विकासको प्रचुर सम्भावना रहेको छ ।

प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप प्रतिको युवाको आकर्षण रहनु, अभिभावकहरूमा थप जागरुकता विकास गरी शिक्षामा सबैको पहुँच पुऱ्याउन सकिनु, समृद्धिका मुख्य सम्बाहकका रुपमा रहेका पर्यटन, ऊर्जा, कृषि, उद्योग, पूर्वाधार, जनशक्ति विकास, सुशासनको मुख्य आधार नै शिक्षाको विकास रहनु यहाँका शिक्षा विकासका अवसरहरू हुन् ।

५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

नगरपालिकामा विज्ञान र नवप्रवर्तनको प्रवर्द्धनसँगै सबैको गुणस्तरीय, प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षामा सहज पहुँचको प्रत्याभूति गर्नु।

उद्देश्य

१. शिक्षण संस्थाहरूको संस्थागत विकास गर्नु ।
२. सबैकालागि शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाको अवसर बढाउनु ।
३. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक शिक्षामा जोड दिनु।
४. शैक्षिक विकासकालागि पूर्वाधार विकास तथा उच्च शिक्षाको आधार तयार गर्नु ।
५. संस्थागत तथा निजी विद्यालयहरूलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामुलक बनाउनु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका १२: शिक्षाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: शिक्षण संस्थाहरूको संस्थागत विकास गर्नु ।	
१.१: विद्यालयमा गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न संस्थागत विकास गर्ने ।	१. नगरपालिका शिक्षा नीतिको तर्जुमा, ऐन नियमावली तथा योजनाको कानुनी व्यवस्था गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । २. सबै विद्यालयहरूलाई शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली विकास गरी पालिकाको नेटवर्कमा रहने गरी एकद्वार पद्धतिबाट सञ्चालन गरिनेछ । ३. उत्कृष्ट कार्य गर्ने शिक्षक, कर्मचारी र अभिभावकलाई वार्षिक रूपमा पुरस्कार तथा सम्मानको व्यवस्था गरिनेछ । ४. विद्यालयहरूमा अन्तर-विद्यालय भ्रमण तथा सिकाइ आदानप्रदान कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ। ५. गुणस्तरीय सिकाइ मापदण्ड/ढाँचा (पाठ्यक्रम, विद्यालयको सिकाइ वातावरण, शिक्षक, शिक्षण सिकाइ सामग्री, शिक्षण विधि, परीक्षा र मूल्याङ्कन, अनुगमन मूल्याङ्कन आदि) तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ६. विद्यालयको शिक्षण सिकाइमा समय र गुणस्तर बढाउन विद्यालय अनुगमन, मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषण प्रणालीको विकास गरिनेछ । ७. विद्यालयको उपलब्धि स्तर एवम् प्रणालीगत कार्यकुशलताको उपयुक्त मापदण्ड र सूचक

	तयार गरिनेछ । ८. महिला शिक्षक सुत्केरी विदामा रहँदा स्वयमसेवक वा सट्टा-शिक्षकको व्यवस्था गरिनेछ । ९. जनजातिको वर्चस्व भएको विद्यालयमा प्रारम्भिक कक्षा मातृभाषामा शिक्षण गर्नकालागि राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ र पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको विद्यमान पाठ्यक्रम अनुसार हुने गरी स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठयपुस्तकको विकास गरिनेछ।
१.२: गुणस्तरीय शिक्षाकोलागि तालिमको संस्थागत विकास गर्ने ।	१. स्थानीय आवश्यकताको आधारमा तालिम पाठ्यक्रमको मोड्युल बनाई विज्ञ प्रशिक्षकद्वारा तालिम सञ्चालन गरिनेछ । २. बालविकास केन्द्रका शिक्षक र आधारभूत तहमा दरबन्दी कम भएका विद्यालयका शिक्षकलाई बहुकक्षा/बहुवर्ग शिक्षण सम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरिनेछ । ३. विद्यालयमा बालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्न आवश्यक शिक्षक तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । ४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक (सफ्ट स्किल समेत) सीप प्रदान गर्न शिक्षकहरूलाई आधुनिक, शिक्षण सीपयुक्त, प्रविधिमैत्री, निरन्तर सिकाइमुखी बन्न तालिम दिँदै पेशागत दक्षता बढाइनेछ।
उद्देश्य २: सबैकालागि शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाको अवसर बढाउनु ।	
२.१: सबै नागरिकलाई आधारभूत शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने।	१. दुर्गम बस्तीका विद्यालयलाई आवासीय विद्यालयका रूपमा रुपान्तरण गरिनेछ । २. आवश्यक परेको ठाँउमा स्कुलबसको व्यवस्था समेत गरिनेछ । ३. पालिका/वडा शिक्षा समिति गठन र क्रियाशील गर्दै विद्यालय शिक्षामा पहुँच नपुगेकाको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ । ४. नियमित रूपमा विद्यालयमा छोराछोरी पठाउने अभिभावकलाई सम्मान गरिनेछ । ५. गरिब तथा आर्थिक रूपमा विपन्न बालबालिकालाई पोशाक, शैक्षिक सामग्री तथा खाजा भत्ताको व्यवस्था गरिनेछ । ६. पालिकाबाट सञ्चालन हुने विकास निर्माण तथा व्यवसाय कार्यमा आर्थिक स्थिति कमजोर भएका अभिभावकलाई सहभागी गराई शिक्षाकालागि रोजगारी अभियान सञ्चालन गरिनेछ । ७. हेलचक्र्याइ गरी बालबालिकाहरूलाई नियमित विद्यालय नपठाउने अभिभावकहरूलाई पालिकाबाट प्रदान गरिने सबै सुविधाबाट वञ्चित गरिनेछ ।
२.२: दलित, अपाङ्गता भएका, विपन्न तथा लक्षित समुदायका बालबालिकाको शिक्षाको हक सुनिश्चित गर्ने ।	१. दलित, अपाङ्गता भएका, आर्थिक रूपले विपन्न तथा लक्षित समुदायका बालबालिकाको पहिचान गरी उच्च शिक्षा सम्म निःशुल्क गर्न तथा छात्रवृत्ति प्रदान गर्न लागि सिफारिस गरिनेछ । २. दृष्टिविहिनलाई ब्रेल लिपी तथा बहिरालाई सांकेतिक भाषामा निःशुल्क शिक्षाकोलागि जिल्ला भित्रकै स्रोत कक्षाहरूमा सिफारिस गरिनेछ भने अन्य अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई स्रोत कक्षाको खोजी गरी शिक्षाको हक सुनिश्चित गरिनेछ । ३. विपन्न तथा लक्षित समुदायका बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न प्रत्येक विद्यालयमा विशेष छात्रवृत्ति कोषको स्थापना गरिनेछ । ४. विद्यालय जान नसक्ने अपाङ्गता भएका बालबालिकाकालागि घरमै पढाउने र अभिभावक शिक्षा सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । ५. ब्रेललिपि तथा साङ्केतिक भाषाको तालिम माग भई आएमा पालिकाबाट व्यवस्थापन गरिनेछ। ६. अपाङ्गमैत्री पूर्वाधारहरूको निर्माण गरिनेछ ।
२.३: अनौपचारिक जीवनपर्यन्त सिकाइ प्रणाली स्थापनाका लागि नीतिगत तथा कार्यक्रमगत व्यवस्था गर्ने ।	१. औपचारिक शिक्षामा निरन्तरता दिन नसक्ने बालबालिका तथा नागरिकलाई अनुकूल तथा समकक्षी शिक्षाको अवसर प्रदान गर्न खुल्ला तथा वैकल्पिक शिक्षा/ विद्यालयको व्यवस्था गरिनेछ । २. औपचारिक शिक्षा प्रणालीभन्दा बाहिर रहेका नागरिकलाई मागमा आधारित व्यावसायिक तथा प्राविधिक तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । ३. पालिका भित्र ट्युसन, कोचिङ जस्ता विद्यालय बाहिर हुने अध्यापन सेवाको अनुमति तथा नियमन गर्ने कार्यविधि तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।

	४. एक विद्यालय एक पुस्तकालय तथा एकवडा–एक सार्वजनिक पुस्तकालयको नीति बनाई सूचनामाथिको पहुँच र पढ्ने बानिको विकास गरी सबैकालागि आजीवन सिकाइको वा जीवन पर्यन्त सिकाइको अवसर प्रदान गरी दिगो विकासको चौथो लक्ष्य पुरा गर्न सहयोग गरिनेछ । ५. शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको अधिकाधिक प्रयोग हुने गरी शिक्षाको वैकल्पिक माध्यमका रूपमा विषयगत विज्ञको नमूना कक्षाको प्रशारण स्थानीय, टेलीभिजन तथा एफएम मार्फत् गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक शिक्षामा जोड दिनु ।	
३.१: आधारभूत तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप प्रवर्द्धन गर्ने ।	१. आधारभूत तहमा व्यावसायिक सीप प्रदान गर्न स्थानीय पाठ्यक्रममा यस सम्बन्धी विषयवस्तु समावेश गरिनेछ । २. विद्यालय शिक्षामा निर्वाहमुखी सीपलाई एकीकृत रूपमा समावेश गरिनेछ ।
३.२: प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमको पहुँचमा सहजता, गुणस्तरीयता तथा उपयोगितामा वृद्धि गर्ने ।	१. प्राविधिक जनशक्तिको अवस्थाबारे अध्ययन गरी आवश्यक विद्यालयमा स्थानीय आवश्यकता अनुसारका ९–१२ को प्राविधिक धार सञ्चालन गरिनेछ । २. सबै विद्यालयमा कम्प्युटरको ल्यावको व्यवस्था गर्दै इन्टरनेटको पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ । ३. विद्यालयमा प्रयोगात्मक कक्षाकालागि विज्ञान प्रयोगशालाको व्यवस्था गरिनेछ । ४. माध्यमिक तह (कक्षा ११–१२) मा विज्ञान विषय अध्यापन गर्ने सामुदायिक विद्यालयको स्तरोन्नति एवम् विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रमको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: शैक्षिक विकासकालागि पूर्वाधार विकास तथा उच्च शिक्षाको आधार तयार गर्नु ।	
४.१: उच्च स्तरको जनशक्ति उत्पादनको व्यवस्था गर्ने ।	१. नगरपालिकाको आवश्यकताको पूर्ति तथा शैक्षिक विकासकालागि उच्च शिक्षामा प्राविधिक विषयको क्याम्पस, बहुप्राविधिक शिक्षालय र बहुसंकाय क्याम्पस स्थापनाको पहलकालागि सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ । २. उच्च शिक्षामा प्राविधिक विषयलाई प्राथमिकता दिई उच्च दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न पालिका भित्र कम्तीमा एउटा पोलीटेक्नीकल शिक्षालय स्थापना गरिनेछ ।
४.२: विद्यालयको पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	१. वालविकास केन्द्रको पूर्वाधार मापदण्ड अनुसार तयार गरिनेछ। २. विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा विपद् प्रतिरोधी रूपमा तयार गरिनेछ । ३. प्रत्येक विद्यालयमा छात्र र छात्राका लागि छुट्टा-छुट्टै सुरक्षित तथा स्वस्थकर शौचालयको व्यवस्था गरिनेछ। ४. प्रत्येक विद्यालयमा खेल मैदानको व्यवस्था गरिनेछ । ५. विद्यालयमा पुस्तकालय, विज्ञान प्रयोगशाला र कम्प्युटर ल्यावको व्यवस्था गरिनेछ।
उद्देश्य ५: संस्थागत तथा निजी विद्यालयहरूलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामुलक बनाइनेछ ।	
५.१: संस्थागत तथा निजी विद्यालयहरूको नियमन गरी सेवामुलक बनाउने ।	१. प्रत्येक कक्षामा १५ प्रतिशत गरिब र विपन्न विद्यार्थीलाई वडाको सिफारिसमा निःशुल्क पढाउने व्यवस्था गरिनेछ । २. नयाँ विद्यालयहरूको अनुमति दिँदा शैक्षिक गुठीको रूपमा मात्र अनुमति दिने व्यवस्था मिलाइनेछ। ३. संस्थागत विद्यालयहरूको नियमनका लागि मापदण्ड तयार गरी त्यसैको आधारमा शुल्क निर्धारण, वर्गीकरण, अनुगमन गरी सेवामूलक बनाइनेछ ।
५.२: सामुदायिक विद्यालयहरूको शैक्षिक गुणस्तर वृद्धि गरी प्रतिस्पर्धी बनाउने ।	१. विद्यालयमा विषयगत शिक्षकद्वारा मात्रै शिक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । २. अंग्रेजी र नेपाली दुवै माध्यमबाट ऐच्छिक रूपमा सबै कक्षामा सञ्चालन गरिनेछ । ३. अङ्ग्रेजी माध्यमबाट कक्षा सञ्चालन गर्न चाहने विद्यालयका शिक्षकलाई तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । ४. कमजोर बालबालिकालाई सुधारात्मक शिक्षण गरी सिकाइ स्तरको वृद्धि गरिनेछ । ५. आवश्यक तालिम दिई बालविकास सम्बन्धी सिकाइ सामग्रीहरूको उत्पादन बालविकास

	केन्द्रमा नै गर्ने व्यवस्था गरिनेछ । ६. विद्यालयहरूको शिक्षक दरबन्दी, विद्यार्थी सङ्ख्या तथा भौगोलिकता आदिका आधारमा पुन नक्साङ्कन गरी आवश्यकता अनुसार मर्जिङ् गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रर्वतन				**१०५२००**	**६५२५०**	**९१८००**	**८५४००**	**१२१४५०**	**४६९१००**						
१	सिद्धनाथ मावि विधालय भवन निर्माण.	एकमुष्ट			२०००	२०००	००	००	१०००	५०००		४	६		२	३
२	सिद्धनाथ मावि छात्रावास. निर्माण	एकमुष्ट			००	३०००	००	३०००	००	६०००		४	६		२	३
३	सिद्धनाथ मावि खेलमैदान. निर्माण	एकमुष्ट			१०००	१०००	१०००	१०००	००	४०००		४	६		२	३
४	भूकुटी आवि भवन निर्माण.	एकमुष्ट			००	१५००	००	२०००	००	३५००		४	६		२	३
५	भूकुटी आवि खेलमैदान र. खानेपानी निर्माण	एकमुष्ट			२०००	००	२५००	००	३०००	७५००		४	६		२	३
६	भूकुटी आवि घेरबार निर्माण.	एकमुष्ट			३०००	००	३०००	००	३५००	९५००		४	६		२	३
७	वारागार आवि घेरवार र. खेलमैदान निर्माण	एकमुष्ट			८००	८५०	९००	१०००	१०५०	४६००		४	६		२	३
८	वारागार आवि भवन निर्माण.	एकमुष्ट			२०००	००	००	२०००	००	४०००		४	६		२	३
९	भुमिराज आवि टोटिपोखरीमा भवन. निर्माण	एकमुष्ट				१५००			२५००	४०००		४	६		२	३
१०	सिदेश्वर मावि छात्रावास निर्माण.	एकमुष्ट			३०००	००	००	३५००		६५००		४	६		२	३
११	कालीका आवि घेरपर्खाल.	एकमुष्ट			६००	६००	६००	६००	६००	३०००		४	६		२	३
१२	सरस्वती आवि घेरपर्खाल तथा. मैदान	एकमुष्ट			१०००	१०००	००	१०००	१०००	४०००		४	६		२	३
१३	कैलाश आवि घेरपर्खाल तथा भवन.	एकमुष्ट			२०००	००	१०००	००	३०००	६०००		४	६		२	३
१४	भुवनेश्वर आवि घेरपर्खाल तथा. भवन	एकमुष्ट			१०००	००	३०००	००	००	४०००		४	६		२	३
१५	भुमिराज आवि घेरपर्खाल तथा. भवन	एकमुष्ट			००	५००	२०००	००	१०००	३५००		४	६		२	३
१६	गणेश आवि भवन तथा घेरपर्खाल.	एकमुष्ट			१०००	००	३०००	००	००	४०००		४	६		२	३

१७	श्री ब्रह्म आवि हतास फिल्ड निर्मा.ण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		४	६		२	३
१८	गुजर माकोठे भवन निर्माण र घेरबार ४वि ., खानेपानी, ट्याकीं, धारा निर्माण	एकमुष्ट			४०००	००	१०००	००	२०००	७०००		४	६		२	३
१९	सिगास मा४/ वि घेर पर्खाल. कोठे भवनखाने पानी/	एकमुष्ट			४०००	००	१०००	००	२०००	७०००		४	६		२	३
२०	बालकल्याण आवि बोहरीगाँउ भवन. २ कोठे फिल्ड/	एकमुष्ट			४०००	००	१०००	००	२०००	७०००		४	६		२	३
२१	सुकाबैना आवि शौचालय. /घेरबारखानेपानी/	एकमुष्ट			४०००	००	१०००	००	२०००	७०००		४	६		२	३
२२	सरस्वती केदार आकोठे भवन २वि . निर्माणघेरबार/	एकमुष्ट			४०००	००	१०००	००	२०००	७०००		४	६		२	३
२३	गौडाली आकोठे २वि . भवनफर्निचर/घेरबार/	एकमुष्ट			४०००	००	१०००	००	२०००	७०००		४	६		२	३
२४	सिगास आवि बुङ्डा घेर पर्खाल. /२ कोठे भवन निर्माण	एकमुष्ट			४०००	००	१०००	००	२०००	७०००		४	६		२	३
२५	गुजर माध्यमिक विधालय गुजर ४ कोठे भवन निर्माण	एकमुष्ट			४०००	००	१०००	००	२०००	७०००		४	६		२	३
२६	गुजर माध्यमिक विधालय गुजर घेराबार निर्माण	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		४	६		२	३
२७	सिगास माध्यमिक विधालय घेराबार निर्माण	एकमुष्ट			१०००	१०००	१०००	००	००	३०००		४	६		२	३
२८	आधारभूत विधालय बालकल्याण वोइटी गाउ २ कोठे भवन निर्माण	एकमुष्ट			४०००	००	१०००	००	२०००	७०००		४	६		२	३
२९	आधारभूत विधालय सुकोवेना शौचालय र धेराबार निर्माण	एकमुष्ट			४०००	००	१०००	००	२०००	७०००		४	६		२	३
३०	आधारभूत विधालय सिगास बुदडा धेराबार र २ कोठे भवन निर्माण	एकमुष्ट			४०००	००	१०००	००	२०००	७०००		४	६		२	३

३१	आधारभूत विधालय सरस्वती केदार भवन मर्मत र धेराबार	एकमुष्ट			४०००	००	१०००	००	२०००	७०००		४	६		२	३
३२	आधारभूत विधालय गौडाली धेराबार निर्माण	एकमुष्ट			८००	८००	८००	८००	८००	४०००		४	६		२	३
३३	कृष्ण मावि खेल मैदान निर्माण.	एकमुष्ट			८००	८००	८००	८००	८००	४०००		४	६		२	३
३४	विधालयहरुमा ICT सामाग्री वितरण	एकमुष्ट			८००	८००	८००	८००	८००	४०००		४	६		२	३
३५	भुमिराज आधारभूत विधालय भवन निर्माण	एकमुष्ट			१०००	२०००	२५००	३०००	३५००	१२०००		४	६		२	३
३६	सहस्रलिङ्ग प्राथमिक विधालय भवन निर्माण	एकमुष्ट			१०००	२०००	२५००	३०००	३५००	१२०००		४	६		२	३
३७	सिद्धदेव आधारभूत विधालय ४ कोठे भवन निर्माण	एकमुष्ट			१०००	२०००	२५००	३०००	३५००	१२०००		४	६		२	३
३८	महेश्वर आधारभूत विधालय २ कोठे भवन निर्माण	एकमुष्ट			१०००	२०००	२५००	३०००	३५००	१२०००		४	६		२	३
३९	जनता माध्यमिक विधालय ४ कोठे भवन तथा शौचालय निर्माण	एकमुष्ट			१०००	२०००	२५००	३०००	३५००	१२०००		४	६		२	३
४०	जनप्रिय आधारभूत विधालय घेराबार निर्माण	एकमुष्ट			१०००	२०००	२५००	३०००	३५००	१२०००		४	६		२	३
४१	भुवनेश्वर आधारभूत विधालय भगौती ४ कोठे भवन निर्माण	एकमुष्ट			१०००	२०००	२५००	३०००	३५००	१२०००		४	६		२	३
४२	जैपुर आधारभूत विधालय उपल्लाबटुला ४ कोटे भवन निर्माण	एकमुष्ट			१०००	२०००	२५००	३०००	३५००	१२०००		४	६		२	३
४३	उदयदेव माध्यमिक विधालय किम्तोली घेरबार र खेलमैदान निर्माण	एकमुष्ट			१०००	२०००	२५००	३०००	३५००	१२०००		४	६		२	३
४४	सोनपुर बाल विकास २ कोठे भवन निर्माण	एकमुष्ट			१०००	२०००	२५००	३०००	३५००	१२०००		४	६		२	३
४५	सरस्वती मावि घेरबार तथा खेलमैदान निर्माण.	एकमुष्ट			१०००	२०००	२५००	३०००	३५००	१२०००		४	६		२	३

४६	सरस्वती माकोठे भवन निर्माण ४वि .	एकमुष्ट			१०००	२०००	२५००	३०००	३५००	१२०००		४	६		२	३
४७	वडाभित्र रहेका विधालयहरुमा ICT सामाग्री वितरण तथा Lab स्थापना	एकमुष्ट			८००	८००	८००	८००	८००	४०००		४	६		२	३
४८	कालिका मावि घेरबार तथा फिल्ड निर्माण.	एकमुष्ट			६००	६००	६००	६००	६००	३०००		४	६		२	३
४९	निलपालेश्वर मा .वि मा ४ कोठे भवन निर्माण	एकमुष्ट			२०००	२५००	३०००	३५००	४०००	१५०००		४	६		२	३
५०	सरस्वती आधारभुत विधालय आवसिय भवन	एकमुष्ट			२०००	२५००	३०००	३५००	४०००	१५०००		४	६		२	३
५१	जनप्रिय आवि बाल उधान निर्माण.	एकमुष्ट			२०००	२५००	३०००	३५००	४०००	१५०००		४	६		२	३
५२	सरस्वती आधारभुत विधालय बाल उधान निर्माण	एकमुष्ट			२०००	२५००	३०००	३५००	४०००	१५०००		४	६		२	३
५३	टकरे सामुदायिक भवन निर्माण	एकमुष्ट			२०००	२५००	३०००	३५००	४०००	१५०००		४	६		२	३
५४	विधालयहरूमा कक्षा ५ को परिक्षा वडा स्तरिय रुपमा संचालन कार्यक्रम	एकमुष्ट			२००	२००	२००	२००	२००	१०००		४	६		२	३
५५	सिद्ध केदार आधारभूत विधालय भवन मर्मत का	एकमुष्ट			२०००	२५००	३०००	३५००	४०००	१५०००		४	६		२	३
५६	भगवति आधारभूत विधालय २ कोठे भवन निर्माण (सिफारीस)	एकमुष्ट			२०००	२५००	३०००	३५००	४०००	१५०००		४	६		२	३
५७	भुमेश्वर माध्यमिक विधालयमा कम्प्युटर ल्याब स्थापना	एकमुष्ट			६००	६००	६००	६००	६००	३०००		४	६		२	३
५८	भुमेश्वर माध्यमिक विधालयलाई आवासीय विधालय बनाउनका लागी वडाबाट पहल कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		४	६		२	३
५९	शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागी प्रधानाध्यापक र शिशु सहजकर्ताहरुलाई क्षमता अभिवृदि कार्यक्रम	एकमुष्ट			३००	३००	३००	३००	३००	१५००		४	६		२	३
६०	भुमेश्वर माध्यमिक विधालयमा खाने पानी	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		४	६		२	३

	योजना															
६१	नवदुर्गा आधारभुत विधालयमा ४ कोठे भवन निर्माण	एकमुष्ट			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		४	६		२	३
६२	शिवशक्ति आधारभूत विधालय ४ कोठे भवन निर्माण	एकमुष्ट			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		४	६		२	३
६३	त्रिपुरेश्वर माध्यमिक विधालय शौचालय तथा भवन निर्माण	एकमुष्ट			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		४	६		२	३
६४	गुणस्तरिय शिक्षाका लागि शिक्षकहरुलाई तालिम तथा शैक्षिक सामाग्री वितरण कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		४	६		२	३

५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

शिक्षा										
नतिजा तह	**नतिजा**	**सूचक**	**एकाई**	**आधार वर्षको अवस्था**	**योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)**			**जम्मा**	**पुष्ट्याँइको स्रोत**	**जोखिम पक्ष तथा अनुमान**
					पहिलो	**तेस्रो**	**पाँचौं**			
प्रभाव	राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादन भएको हुनेछ ।	साक्षरता दर (५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	**५३**	६०	७५	८५	**८५**	नगरपालिकाका विभिन्न तथ्याङ्कहरू	
		साक्षरता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	**५८**	६५	७८	९०	**९०**		
		युवा साक्षरता दर (१५-२४ वर्ष)	प्रतिशत	**८५**	९०	९५	९९	**९९**		
असर	नगरपालिकाको शैक्षिक सूचकांकमा उल्लेख्य सुधार भएको हुनेछ ।	बाल कक्षा/पूर्व प्राथमिक तहको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना दर	प्रतिशत							
		आधारभूत तह (१,८) मा लैगिंक समानता	महिला प्रति सय पुरुष	०.७	०.७५	०.८१	०.८५	**०.८५**	नगरपालिकाका विभिन्न तथ्याङ्कहरु	

		उच्च शिक्षामा कुल विद्यार्थी	सङ्ख्या	२१०					नगरपालिकाको शिक्षा शाखाबाट प्राप्त विवरण	
		माध्यमिक तह (९-१२) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत	८१.०१	८५.६५	९०.२५	९५.८१	९५.८१		
		माध्यमिक तह (९-१२) मा कुल भर्नादर	प्रतिशत	९७.५	९७.७५	९८.१०	९८.१५	९८.१५		
		आधारभूत तह (१-८) मा कुल भर्नादर	प्रतिशत	११५.४	१२०.६५	१६५.५६	१७०.४८	१७०.४८		
		आधारभूत तह (१-८) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत	८१	८५	८७.५४	९०.६८	९०.६८		
प्रतिफल	विद्यालय छाड्ने विद्यार्थीको दर (Dropout Rate) न्यून हुनेछ । शिक्षक विद्यार्थी अनुपात आवश्यकता अनुरुप व्यवस्थापन भएको छ	आधारभूत तहमा विद्यालय जाने उमेरका विद्यालय बाहिर रहेका विद्यार्थी	प्रतिशत	०.०३	०.०३	०.०२	०.०२	०.०२		
		विद्यालय छाड्ने विद्यार्थीको दर (Dropout Rate) आधारभूत तह	प्रतिशत	४.०८	३.२५	२.२१	१.५५	१.५५		
		विद्यालय शिक्षा (१-८) शिक्षक- विद्यार्थि अनुपात		१:११	१:१०	१:०८	१:०५	१:०५		
		विद्यालय शिक्षा (१-१२) शिक्षक- विद्यार्थि अनुपात	अनुपात	१:२१	१:१५	१:१०	१:०८	१:०८		
	प्राविधिक र व्यावसायिक विद्यालय को स्तरउन्नति भएको हुनेछ ।	प्राविधिक धारको विद्यालय सञ्चालन	सङ्ख्या	२	२	३	३	३		
		प्राविधिक शिक्षालयमा अध्ययनरत विद्यार्थी सङ्ख्या	सङ्ख्या	७६	८५	९०	१००	१००		
		प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेका विद्यालयहरू	सङ्ख्या	१	१	२	२	२		
	विद्यालयहरूको गुणात्मक परिवर्तन भएको हुनेछ ।	बाल क्लब गठन भएका विद्यालय	सङ्ख्या	२४						
		कम्प्युटर प्रयोगशाला भएका विद्यालय	सङ्ख्या	१५	१८	२०	२२	२३		
		विज्ञान प्रयोगशाला भएका विद्यालय	सङ्ख्या	७						
		ईन्टरनेट तथा ई- शिक्षा सुविधा भएका विद्यालय	सङ्ख्या	१८						
	शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित भई समुदायको शैक्षिक स्तर माथि उठेको हुनेछ ।	छात्रामैत्री विद्यालय	सङ्ख्या	१६	१८	२०	२२	२२		
		अपाङ्गतामैत्री विद्यालय	सङ्ख्या	१						
		आवासीय विद्यालय	सङ्ख्या	०						
	सामुदायिक र संस्थागत तहबाट प्रदान गरिने शिक्षाको गुणस्तरमा रहेको अन्तर घटेको हुनेछ ।	माध्यमिक शिक्षा कक्षा(९-१२) सञ्चालित सामुदायिक विद्यालय	सङ्ख्या	१२	१२	१४	१४	१४		
		सामुदायिक विद्यालय	सङ्ख्या	४६	४६	४८	५०	५०		
		संस्थागत विद्यालय	सङ्ख्या	३						
	विपन्न वर्ग तथा दलित विद्यार्थीलाई उच्च शिक्षा (इञ्जिनियरिङ्ग, मेडिकल, कृषि, वन,	प्राविधिक विषयमा अध्ययनरत दलित छात्रवृत्ति प्राप्त विद्यार्थी	सङ्ख्या	३	८	९	१०	१०		
		प्राविधिक विषयमा अध्ययनरत विपन्न छात्रवृत्ति प्राप्त विद्यार्थी	सङ्ख्या	२	४	८	१५	१५		

	आदिमा) नगरपालिकाबाट छात्रवृत्ति प्रदान हुनेछ र पालिकामा प्राविधिक जनशक्तिको आपूर्ति सहज हुनेछ ।									

५.३ खानेपानी तथा सरसफाइ

५.३.१ पृष्ठभूमि

खानेपानी तथा सरसफाइ सेवाले मानव जीवनमा पार्ने बहुआयामिक प्रभावलाई दृष्टिगत गरी यस सेवालाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रुपमा व्यवस्था गरेको छ । दिगो विकास लक्ष्यले समेत खानेपानी तथा सरसफाइ सम्बन्धी स्पष्ट लक्ष्य निर्धारण गरेको छ । खुला दिशामुक्त क्षेत्र घोषणा भई सकेको यस नगरपालिकामा एक घर, एक धारा तथा शौचालय निर्माणलाई उच्च प्राथमिकतामा राखिएको छ । फोहर व्यवस्थापनका लागि नगरपालिकास्तरबाट पहल गरिएको छ । खानेपानी तथा सरसफाइको क्षेत्रमा विभिन्न गैह सरकारी निकायको सहयोग रहेको छ । नगरपालिका भित्र खानेपानीको स्रोत प्रयोग गर्ने घरपरिवारको विवरण तालिकामा देखाइएको छ ।

विवरण	प्रतिशत
धाराको पानी(ट्याङ्की सहित)	34.8
धाराको पानी(ट्याङ्की बीना)	51.2
बन्द कुवा	0.8
खुल्ला कुवा	1.9
थोपा पानी	10.2
नदि तथा खोला	1
अन्य	0.1
जम्मा	100

५.३.२ समस्या तथा चुनौती

संघीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय सरकारका अतिरिक्त गैर सरकारी र निजी क्षेत्रबाट समेत प्रयास भएता पनि खानेपानीका आयोजनामा स्थानीय समुदायको अपनत्वको कमी र सरसफाइजन्य परम्परागत व्यवहारका कारण आशातित सुधार हुन सकेको छैन । मानिसहरूको जमघट हुने सार्वजनिक स्थलमा सार्वजनिक शौचालयको कमी रहेको छ । स्वच्छ तथा सुरक्षित खानेपानीको व्यवस्था हुन सकेको छैन भने सुख्खा याममा कतिपय वस्तीमा खानेपानीको अभाव हुने गरेको छ ।

सरसफाइ सम्बन्धी आनिवानी कमजोर रहेको यस क्षेत्रमा घरमै फोहर वर्गिकरण गरी व्यवस्थापन गर्ने प्रचलन रहेको छैन । पर्यटकीय मार्ग र मुख्य वजारहरूमा प्लास्टिक जन्य तथा सिशाजन्य फोहरको व्यवस्थापन हुन नसक्दा वातावरणीय प्रदुषण बढ्दै गएको छ । साथै बजार केन्द्रहरूमा समेत सडक नाली र ढल सुविधा उपलब्ध रहेको छैन । सार्वजनिक शौचालयमा साबुन, नियमित पानी आदिको नियमित व्यवस्थापन भएको देखिदैन । शुद्ध खानेपानी, पहिरोको कारण खानेपानीका मुल तथा पाईपहरूमा क्षति भएको छ । जलविद्युत परियोजना को कारण खानेपानीका मुहानहरू सुक्दै गएका छन् । खानेपानीका मुहानहरू वस्ति भन्दा टाढा रहेको कारण मर्मतसंभार गर्न समस्या रहेको देखिन्छ । खानेपानीका पाईपहरू ठूला डाँडा हुंदै आएका कारण वर्षातमा पहिरोको कारण क्षतविक्षत हुने गरेको छ ।

५.३.३ संभावना तथा अवसर

नगरपालिकाका उच्च भेगका मुलहरूको पानीमा प्रसस्त प्राकृतिक मिनरल पाइने भएकाले त्यस क्षेत्रको पानीलाई प्रशोधन तथा प्याकिङ गरी राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय बजारमा बिक्रि गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ ।

शुद्ध खानेपानी र सरसफाइको सन्दर्भमा जनप्रतिनिधि र अगुवाहरूको चासो बढ्दै जानु, खानेपानीको लागि स्रोत प्रशस्त हुनु, यो विषय राष्ट्रिय प्राथमिकतामा पर्नु र स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा पर्नु, फोहरमैला व्यवस्थापनमा जनप्रतिनिधि र समुदाय विस्तारै संवेदनशील हुँदै जानु, खानेपानी, सरसफाइ र फोहरमैला व्यवस्थापनमा सहयोगी संस्था र समुदायको सहकार्य हुनु आदि अवसरहरू हुन् । त्यसैगरी, आधारभूत खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्र तीनै तहका सरकारको उच्च प्राथमिकतामा पर्नु, आयोजनाको छनौट, सञ्चालन र व्यवस्थापनमा उपभोक्ता तथा समुदायको थप चासो हुँदै जानु, बस्ती नजिकै पानीका स्रोतहरू (नदी, खोलानाला र मूल) को उपलब्धता प्रचुर मात्रामा रहनु, लिफ्टिङ

प्रणालीबाट खानेपानी सुविधा पुऱ्याउन सकिने प्रविधिको विकास हुनु तथा नदी तथा जलाधार क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापनमा समुदायको चासो बढ्दै जानु यस पालिकामा खानेपानी तथा सरसफाइ प्रवर्द्धनका अवसरहरू हुन् ।

५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

नगरपालिका क्षेत्रमा सर्वसुलभ र गुणस्तरीय खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा विस्तार गर्नु ।

उद्देश्य

१. आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु ।
२. गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।
३. प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहरमैलाको व्यस्थापन गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका १३: खानेपानी तथा सरसफाइका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु ।	
१.१: पहुँच नभएका बस्तीहरूमा खानेपानीको सेवा विस्तार गर्न खानेपानीका स्रोतहरूको पहिचान गर्ने	१. विद्यमान तथा वैकल्पिक खानेपानीका स्रोतहरूको प्राविधिक टोलीबाट मूल्याङ्कन गराइनेछ । २. खानेपानीका स्रोतहरूको संरक्षण गरिनेछ। ३. "एक घर एक धारा" कार्यक्रम लागु गरिनेछ । ४. आधारभूत खानेपानीको पहुँच वृद्धिकोलागि ठाउँ ठाउँमा पानी ट्यांकीको सम्भ्याव्यता अध्ययन गरिनेछ । ५. नयाँ संरचनाकोलागि आवश्यक जग्गाको व्यवस्था गर्ने मिलाइनेछ ।
उद्देश्य २: गुणस्तरीय खानेपानी सुविधाको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।	
२.१: आधारभूत खानेपानीको गुणस्तर बढाउन आवश्यक संरचनाहरू तयार गर्ने ।	१. विद्यमान खानेपानीका संरचनाको क्षमता मूल्याङ्कन गरिनेछ । २. आवश्यकता अनुसार पानी शुद्धीकरण प्रक्रियाकोलागि संरचना निर्माण गरिनेछ । ३. सामूहिक कोषको निर्माण गरी उपभोक्ताको लागत सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । ४. निजी वा अन्य क्षेत्रसँग साझेदारीको प्रयास गरिनेछ । ५. व्यवस्थित खानेपानीको रेखदेख र सञ्चालनकोलागि जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: प्रत्येक घरमा व्यवस्थित शौचालय तथा घरेलु फोहरमैलाको व्यस्थापन गर्नु ।	
३.१: प्रत्येक घरपरिवारमा आधारभूत शौचालय तथा सरसफाइको व्यवस्था गर्ने ।	१. निर्माण भएका शौचालयहरूको समुचित प्रयोगबारे अनुगमन गरिनेछ। २. घरबाट निस्किने अन्य फोहर व्यवस्थापन गर्न घर परिवारलाई आवश्यक प्रशिक्षणको व्यवस्था गरिनेछ । ३. हरेक घरबाट निस्किने कुहिने प्रकृतिका फोहरमैलाबाट कम्पोस्ट मल बनाउन प्रत्येक परिवारलाई प्रेरित गरिनेछ । ४. घरबाट निस्किने पानीलाई सङ्कलन गरी करेसाबारीमा उपयोग गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ। ५. समुदायका केही सार्वजनिक ठाउँहरूमा अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री शौचालयको निर्माण गरिनेछ । ६. सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	खानेपानी तथा सरसफाइ				**८६९००**	**११३०००**	**१२९९००**	**११५००**	**१५३५००**	**४९४८००**						
१	ककरी देवल खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
२	बाजापानि लिखाड खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१२००	००	००	२०००	२५००	५७००		६	५		२	१
३	विजयजर रिङबाट खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१२००	००	००	२०००	२५००	५७००		६	५		२	१
४	स्याडी गाड देखि कनेडा करकल सिराइजर लिफ्ट खानेपानी योजना	एकमुष्ट			२५००	२५००	३०००	००	३५००	११५००		६	५		२	१
५	मल्लाघर खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
६	चिल्लेपानी खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
७	कुडी खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
८	वडाभित्रका परम्परागत खानेपानी मुहान संरक्षण सम्बर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
९	सौलाङ खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
१०	बस्ती खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
११	आगर खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
१२	दह खानेपानी विस्तार योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
१३	किम्तोली, रुपली लिफ्ट खानेपानी योजना	एकमुष्ट			२५००	२५००	३०००	००	३५००	११५००		६	५		२	१

१४	उपल्ला बाटुला खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
१५	शिवालय र मटेना खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
१६	दान खोला किम्तोली खानेपानी योजनाविस्तार	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
१७	आरुबाटा लिफ्ट खानेपानी योजना	एकमुष्ट			२५००	२५००	३०००	००	३५००	११५००		६	५		२	१
१८	हरीचन लिफ्ट खानेपानी योजना	एकमुष्ट			२५००	२५००	३०००	००	३५००	११५००		६	५		२	१
१९	मटे लिफ्ट खानेपानी योजना	एकमुष्ट			२५००	२५००	३०००	००	३५००	११५००		६	५		२	१
२०	भटी खोला मल्ला खोड्पे लिफ्ट खानेपानी योजना	एकमुष्ट			२५००	२५००	३०००	००	३५००	११५००		६	५		२	१
२१	खोड्पे बजारको लिफ्ट खानेपानी मर्मत कार्यक्रम	एकमुष्ट			२५००	२५००	३०००	००	३५००	११५००		६	५		२	१
२२	परम्परागत खानेपानी मुहान संरक्षण कार्यक्रम	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
२३	कर्कल खानेपानी आयोजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
२४	डुङरा खानेपानी आयोजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
२५	डाडावाग आधारभूत विधालय खानेपानी आयोजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
२६	पन्त्यौडा आधारभूत विधालय खानेपानी आयोजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
२७	कपन्वाली खानेपानी योजना मर्मत	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
२८	कन्नोला खानेपानी ट्याकीं निर्माण	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
२९	जडाकोट मल्लो खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
३०	धाराखोला खानेपानी योजना निर्माण	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
३१	झालीमाली दम्भोरा खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
३२	बयाडा देखि गुराली खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१

३३	हसेतडी, आलनी, सिमढुङ्गा, गोगनखोला खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
३४	ठुलाखोला, पारीडोब, पितरोडा समसार खानेपानी योजना मर्मत	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
३५	झालीमाली खानेपानी, सिलङ्गा खानेपानी मर्मत निर्माण	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
३६	झालीमाली गोगनखोला टेण्डा वाटुली खाने पानी मर्मत	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
३७	चौपाटा फलाट देखि अनिरुद्र मन्दिर सम्म खाने पानी योजना मर्मत	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
३८	कठयाखोला मल्लासैनी खाने पानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
३९	गाजरी, कल्तडी मल्लगाँउ, खपटानी, नयाँ सम्मको पुरानो खाने पानी मर्मत योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
४०	मल्लो गेरुतल्लो गेरु लदौली खाने पानी/	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
४१	गणेश खाने पानी	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
४२	जडमेला वयलचौर खाने पानी	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
४३	पोखरी विधालय, बलेट, गुल्थडी ग्राल्लेक खाने पानी	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
४४	गेरडा खाने पानी	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
४५	सुर्नया कापडी लिफ्ट खाने पानी	एकमुष्ट			२०००	२५००	००	३५००	००	८०००		६	५		२	१
४६	सुर्नया वाटुलासौं लिफ्ट खाने पानी	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
४७	सकार खाने पानी	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
४८	जुल्की पाली वाटसेरा खाने पानी	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
४९	सिद्धनाथ खाने पानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१

५०	छडी सीमोडा खाने पानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
५१	जलकुडा खाने पानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
५२	कटेसिमल बन्तोली खाने पानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
५३	साइधोल खाने पानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
५४	भुल्कट्टे खाने पानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
५५	फेलकुने खाने पानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
५६	निन्तोला खाने पानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
५७	ठडकुडा खाने पानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
५८	कोटखोला खोटार खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
५९	टकरे खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
६०	तल्ला काकस्याली खानेपानी निर्माण योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
६१	डैडा खानेपानी निर्माण योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
६२	दबडानी खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
६३	हिमचुली खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
६४	गौलेख खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
६५	वामुन खोला खाने पानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
६६	अम्मरे मुल धुरा खानेपानी योजना मर्मत	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
६७	ठुली खाली खानेपानी मर्मत योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१

६८	करतेकोट लिफ्ट खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
६९	ठुलाखोला खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
७०	गैराखान लिफ्ट खानेपानी योजना	एकमुष्ट			३०००	००	३५००	४०००	००	१०५००		६	५		२	१
७१	मल्लाघर खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
७२	चिल्लेपानी खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१
७३	कुडी खानेपानी योजना	एकमुष्ट			१०००	१५००	१७००	००	२०००	६२००		६	५		२	१

५.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

३. खानेपानी तथा सरसफाइ										
नतिजा तह	**नतिजा**	**सूचक**	**एकाई**	**आधार वर्षको अवस्था**	**योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)**			**जम्मा**	**पुष्ट्याँइको स्रोत**	**जोखिम पक्ष तथा अनुमान**
					पहिलो	**तेस्रो**	**पाँचौं**			
प्रभाव	पालिका क्षेत्रमा सर्वसुलभ र गुणस्तरीय खानेपानी तथा सरसफाइ सेवा विस्तार हुनेछ ।	आधारभूत खानेपानीको पहुँच भएको जनसङ्ख्या	प्रतिशत		८८	९०	१००	१००	नगर प्रोफाइल, प्राविधिक शाखा, सम्बन्धित शाखाको प्रतिवेदन	खानेपानीको स्रोतहरूमा वृद्धि भएको हुने, सरसफाई जनचेतनामा वृद्धि भएको हुने, फोहोरमैला र वातावरण प्रति जनचेतना वृद्धिभएको हुने, फोहोरमैला व्यवस्थापनमा नगरपालिकाले थप लगानी गरेको हुने
		स्वच्छ खानेपानीको पहुँच भएको जनसङ्ख्या	प्रतिशत		८०	९०	१००	१००		
		शौचालय भएका घरपरिवार	प्रतिशत		९५	१००	१००	१००		
असर	आधारभूत खानेपानीको पहुँच हरेक टोल समुदायलाई हुनेछ ।	पाईपद्वारा वितरित पानी उपयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत		८८	९०	१००	१००		
		खानेपानीको स्रोत संरक्षण	सङ्ख्या		३५	४०	४५	४५		
प्रतिफल	आधारभूत सरसफाइमा सुधार गरी समुदायलाई प्रदूषणमुक्त बनाउन सकिनेछ ।	सेफ्टिट्यांकी सहितको शौचालय भएको परिवार	प्रतिशत		९५	१००	१००	१००		
		साधारण शौचालय भएको परिवार	प्रतिशत		५	०	०	०		

		सार्वजनिक शौचालय	सङ्ख्या		२	५	७	७		
	संक्रामक रोगको फैलावटमा कमी आउनेछ ।	जोखिमयुक्त अवस्थामा साबुन पानीले हात धुने	प्रतिशत		८०	८५	९५	९५		
		उपचार गरिएको वा सुरक्षित खानेपानी सुविधा प्राप्त घरधुरी	प्रतिशत		८०	९०	१००	१००		

५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग

५.४.१ पृष्ठभूमि

महिलाहरूको क्षमता, श्रम, सीप र सृजनालाई विकास प्रकृयामा लगाई संविधानको मर्म अनुरूप सामाजिक समानता कायम गर्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ । विगतमा केही सामाजिक असमानता तथा विभेदका कारण यस क्षेत्रका महिला, दलित, जनजाति, अल्पसङ्ख्यक वर्ग सामाजिक तथा आर्थिक रूपले पछाडि परेका छन् । लक्षित वर्ग तथा समुदायको सामाजिक न्याय, समानता, मानवअधिकार सहित सर्वाङ्गिण विकास गर्ने लक्ष्य तथा उद्देश्यका साथ लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरणलाई यस योजनाले समेट्नेछ ।

बालबालिकाको हकलाई संविधानले मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको हुँदा बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र बालसहभागिता जस्ता बालअधिकारका आधार स्तम्भहरू प्रत्याभूति गर्न बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५ लागु गरिएको छ। त्यसैगरी ज्येष्ठ नागरिकहरूको जीवन सहज, सुरक्षित एवं सम्मानित बनाई सामाजिक न्याय कायम गर्नु कल्याणकारी राज्यको दायित्व हो भने अपाङ्गतासम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कार्ययोजनाका आधारमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई विकासको मूलधारमा ल्याउनका लागि समावेशी र समन्यायिक पहुँच तथा सहभागितामा जोड दिइनु पर्दछ ।

५.४.२ समस्या तथा चुनौती

लैङ्गिक विभेद तथा हिंसालाई बढावा दिने सामाजिक संरचना, सोच, मूल्य, मान्यता, प्रथा, परम्परा कायमै रहनु, महिला माथि घरेलु, यौनजन्य तथा लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा विद्यमान हुनु, सामाजिक र पारिवारिक वहिष्करणमा परेका तथा हिंसा पीडित तथा एकल महिलालाई पूर्णरूपमा संरक्षण, पुनर्स्थापना, सशक्तीकरण र स्वावलम्बी बनाउन नसकिनु महिला सम्बन्धी क्षेत्रका समस्या हुन् ।

लक्षित वर्गको चौतर्फी हितका लागि नीतिगत तथा व्यवहारिक तवरबाट सुधारका पहलहरू भएता पनि दलित, महिला, अपाङ्गाता भएका व्यक्ति, बालबालीका, जेष्ठ नागरिक तथा आदिवासी जनजाति र विपन्न वर्गको सामाजिक तथा आर्थिक अवस्थामा उल्लेख्य सुधारहरू हुन सकेको छैन। वाल विवाह, लैङ्गिक हिंसा, दलित तथा विपन्न तथा वाल हिंसाका घटनाहरू निर्मूल हुन सकेको छैन। लैंगिकहिंसा पिडीत, महिलाको पहिचान हुनसकेको छैन भने हिंसा विरुद्धमा महिला आवाज सरोकारवालहरूबाट सशक्त रुपमा उठन सकेको छैन। छुवाछुत तथा सामाजिक विभेद अझै पनि कायमै रहेको छ। विपन्न, हिंसा पिडित र असहायहरूका लागि विषेश व्यवस्था हुन सकेको छैन । सबै लक्षित वर्गको संजाल गठन भएको तर कृयाशिल हुन सकेको छैन। लक्षित वर्गको आत्मनिर्भरताका लागि पर्याप्त अवसर तथा क्षमता विकासका अवसरमा कमी रहेको छ ।

५.४.३ संभावना तथा अवसर

सामाजिक असमानता तथा विभेदका कारण सामाजिक तथा आर्थिक रूपले पछाडि परेका यस क्षेत्रका महिला, दलित, जनजाति, अल्पसङ्ख्यक वर्गको उत्थान गरी विकासको मूल प्रवाहमा सहाहित गर्दै लक्षित वर्ग तथा समुदायको सामाजिक न्याय, समानता, मानवअधिकार सहित सर्वाङ्गिण विकास गर्ने लक्ष्य तथा उद्देश्यका साथ लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरणलाई समेट्न सके नगरपालिकाले समतामुलक, समृद्ध पालिकाको रुपमा आफ्नो पहिचान स्थापित गर्न सक्ने सम्भावना रहेको छ ।

महिला र बालबालिकाको हकअधिकारको सन्दर्भमा सरकारहरूबाट विभिन्न अभियान र कार्यक्रमहरू संचालन भईरहनु, संविधान र अन्य कानूनहरूले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्नु, जनप्रतिनिधि र समाजका अगुवाहरू यस विषयमा संवेदनशील हुनु, महिला संजाल र बालक्लवहरू गठन भई क्रियाशिल हुनु, महिला तथा बालबालिकाको क्षेत्रमा विभिन्न दातृ निकायहरूबाट कार्यक्रम संचालन हुनु अवसरहरू हुन् । त्यसैगरी, लैङ्गिकमैत्री संविधान तथा राज्यका तीनै तहमा महिलाको राजनैतिक सहभागिता तथा समाजको मूल्य, मान्यता र

व्यवहारमा क्रमशः सकारात्मक परिवर्तन हुँदै आउनु, बालबालिकाको मौलिक हक सम्बन्धी सवालका लागि विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमको प्राथमिकताका साथ तर्जुमा हुनु, संविधानद्वारा ज्येष्ठ नागरिकको विशेष संरक्षण तथा सामाजिक सुरक्षाको हक सुनिश्चित हुनु तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागि सेवा सुविधा र सामाजिक सुरक्षाको व्यवस्था संविधान तथा ऐनद्वारा ग्यारेन्टी गरिनु तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू स्वयं क्रियाशील भई संगठित हुनु आदि अवसरका रुपमा रहेका छन् ।

५.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिविरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, हिंसा र शोषण अन्त्य गरी सक्षम र आत्म सम्मानपूर्ण जीवन यापन गराउनु ।

उद्देश्य

१. महिला हिंसाको अन्त्य तथा लैङ्गिक समता कायम गर्नु
२. बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सिर्जना गर्नु
३. ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु
४. अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवनयापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु
५. दलित तथा सिमान्तकृत समुदायलाई विकास तथा सामाजिक न्यायको मूलधारमा प्रवाहीकरण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १४: महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: महिलाको हक-अधिकारको संरक्षण र लैङ्गिक समता कायम गर्नु ।	
१.१: पालिका मातहतका सबै निकायहरूमा लैङ्गिक समानता वृद्धि गर्ने ।	१. नीति निर्माण र कार्यान्वयनमा समान महिलाको समान सहभागिता तथा प्रतिनिधित्वमा बढोत्तरी गरिनेछ । २. लैङ्गिक समानता प्राप्तिको लागि पुरुषको समेत सक्रिय सहभागितामा वृद्धि गरिनेछ ।
१.२: लैङ्गिक हिंसा अन्त्य गर्ने कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।	१. महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा, शोषण र विभेद नियन्त्रणको कानुनी उपचार प्रणालीलाई पहुँच योग्य बनाइनेछ । २. स्थानीय तहमा हिंसा प्रभावित महिलाहरूको लागि पुनर्स्थापना तथा सुरक्षा गृह स्थापना तथा सञ्चालन का साथै पालिकामा राहतकोषको सञ्चालन गरिने छ।
उद्देश्य २: बालबालिकाको समग्र अधिकारको संरक्षण तथा बालमैत्री वातावरण सृजना गर्नु ।	
२.१: विभेद, हिंसा, उत्पीडन, शोषणबाट बालबालिकालाई उचित संरक्षण गर्ने ।	१. बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा, यौनदुर्व्यवहार, बालश्रम, बलात्कार, बेचविखनजस्ता अपराध विरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ। २. हिंसा प्रभावित बालबालिकाको उचित संरक्षण तथा पुनर्स्थापनाका लागि बाल हेल्पलाइन सेवाको व्यवस्था गरिनेछ । ३. अनाथ, असहाय, पूर्ण अपाङ्गता भएका र विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका बालबालिकाको लागि पुनर्स्थापना केन्द्र तथा बालकोषको स्थापना गरिनेछ।
२.२: बालबालिकाको सहभागिता वृद्धि गर्ने ।	१. बाल क्लब तथा बाल सञ्जालको गठन, विस्तार तथा परिचालन गरी बालबालिकाको सहभागिता बढाइनेछ ।

	२. स्थानीय नीति निर्माण तहमा बालबालिकाको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । ३. बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक र शैक्षिक विकासमा अवरोध तथा बाधा नपर्ने गरी बाल सहभागितामा वृद्धि गरिनेछ ।
२.३ः बालमैत्री वातावरणको विकास गर्ने ।	१. बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गीण विकासका लागि प्रत्येक वार्डमा बाल उद्यान निर्माण गरिनेछ । २. बालमैत्री स्थानीय शासनका माध्यमबाट बाल अधिकार सूचकहरू पूरा गर्न बालमैत्री पालिका घोषणा गरिनेछ ।
उद्देश्य ३ः ज्येष्ठ नागरिकको हक अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्दै ज्ञान, सीप र अनुभवको उपयोग गर्नु ।	
३.१ः ज्येष्ठ नागरिकको लागि हेरचाह, स्याहारसुसार र उपयुक्त वातावरण सिर्जना गर्ने ।	१. आफ्ना आमाबाबुलाई सन्तानले हेरचाह तथा उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने पद्धतिको प्रवर्द्धन गरिनेछ । २. आवश्यकता अनुसार ज्येष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र तथा आश्रमको व्यवस्था गरिनेछ ।
३.२ः ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गरी सहभागितामा वृद्धि गर्ने ।	१. ज्येष्ठ नागरिकको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई उपयोग गर्न अवसर प्रदान गर्नुका साथै अन्तरपुस्ता हस्तान्तरण गरिनेछ ।
३.३ः ज्येष्ठ नागरिकको सामाजिक सुरक्षा सेवालाई वृद्धि गर्ने ।	१. ज्येष्ठ नागरिकलाई सम्मान स्वरुप सेवा र सुविधामा विशेष सहुलियतको व्यवस्था गरिनेछ । २. ज्येष्ठ नागरिकले समाज र राष्ट्रको लागि पुऱ्याएको योगदानको आधारमा सम्मान गरिनेछ ।
उद्देश्य ४ः अपाङ्गता भएका व्यक्तिकालागि आधारभूत सेवा, स्रोत र प्रविधिमा सहज पहुँचको वृद्धि गर्दै आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तीकरण मार्फत् जीवन यापनमा सहजता तथा आत्मसम्मान प्रदान गर्नु ।	
४.१ः अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना निर्माण तथा सुधार गरी सार्वजनिक सेवामा पहुँच बढाउने ।	१. भौतिक संरचना,पूर्वाधार तथा यातायातका साधनहरू अपाङ्गमैत्री बनाई सहज हुने वातावरण निर्माण गरिनेछ । २. शिक्षण सिकाइ पद्धति अपाङ्गमैत्री बनाई गुणस्तरीय शिक्षामा सबै अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको पहुँच वृद्धि गरिनेछ । ३. अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सरकारी र निजी क्षेत्रमा रोजगारीको अवसर वृद्धि गरिनेछ ।
४.२ः अपाङ्ग व्यक्तिहरूप्रति गरिने हिंसाको न्यूनीकरण गर्ने ।	१. अपाङ्ग व्यक्तिहरूप्रति गरिने विभेद र हिंसा निराकरण गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. अपाङ्गता भएका व्यक्तिको सहभागितामा वृद्धिका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।
उद्देश्य ५ः दलित तथा सिमान्तकृत समुदायलाई विकास तथा सामाजिक न्यायको मूलधारमा प्रवाहीकरण गर्नु ।	
५.१ः दलित तथा सिमान्तकृत समुदायको सबै प्रकारका सार्वजनिक समिति तथा निकायमा प्रतिनिधित्व सुनिश्चतता गर्ने ।	१. नगरपालिकामा उपलव्ध रोजगारीका अवसरहरूमा दलित तथा सिमान्तकृत समुदायका युवाहरूलाई प्राथमिकता दिइनेछ । २. स्थानीय उपभोक्ता समितिहरूमा दलित तथा सिमान्तकृत समुदायको अनिवार्य प्रतिनिधित्वको प्रावधान राखिनेछ । ३. दलित तथा सिमान्तकृत समुदायका नागरिकलाई शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायत आधारभूत सेवा सुविधा समतामुलक रुपमा वितरण गर्ने प्रवन्ध मिलाइनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग				**५६५०**	**६१५०**	**५६५०**	**५६५०**	**६०५०**	**२९१५०**						
१	प्रत्येक वडामा सुरक्षित महिनावारी र बाल विवाह सम्बन्धि सचेतना	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		५	६		१	३
२	लैंगिक हिसा सम्बन्धी कार्यक्रम (सासु बुहारी बुडा बुढी)	एकमुष्ट			३००	३००	३००	३००	३००	१५००		५	६		१	३
३	जेष्ठ नागरिक विश्राम स्थल एवं चौतारी घर निर्माण	एकमुष्ट			४५०	४५०	४५०	४५०	४५०	२२५०		५	६		१	३
४	लैंगिक समानता तथा समाजिक समावेशीकरण योजना	एकमुष्ट			००	५००	००	००	४००	९००		५	६		१	३
५	महिला जनप्रतिनिधिहरूलाई स्थानीय सरकार संचालन एवं नेतृत्व विकास सम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		५	६		१	३
६	लक्षित समूह सहभागिता, नेतृत्व विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		५	६		२	३
७	महिला सहकारी संस्था समूह विकास कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		५	६		२	३
८	एकल महिला सहयोग कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		५	६		२	३
९	जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको लागी बहुआयामिक कार्यक्रम	एकमुष्ट			६००	६००	६००	६००	६००	३०००		५	६		१	३
१०	विद्यालय विमूख किशोरीको बहुआयामिक विकास कार्यक्रम	एकमुष्ट			६००	६००	६००	६००	६००	३०००		५	६		१	३
११	आपतकालिन संरक्षण सेवामा महिला समूहको परिचालन	एकमुष्ट			६००	६००	६००	६००	६००	३०००		५	६		१	३

१२	घरेलु तथा लैगिक हिंसा तथा यौनजन्य हिंसा न्यूनीकरण कार्यक्रम	एकमुष्ट			६००	६००	६००	६००	६००	३०००		५	६		१	३

५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

४. महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिविरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, हिंसा र शोषण अन्त्य गरी सक्षम र आत्म सम्मानपूर्ण जीवन यापन भएको हुनेछ ।	महिला/घरेलु हिंसा	प्रतिशत		१५	५	०	०	नगरपालिका प्रोफाइल, सामाजिक विकास शाखा, वार्षिक प्रतिवेदन	निर्माण हुने संरचनाहरू लैंगिक सम्बेदनशील भएको हुने, योजना तथा कार्यक्रमहरू लैंगिकमैत्री हुनुको साथै बजेटको परिमाणमा पनि वृद्धि भएको
		बालश्रम	प्रतिशत		५	१	०	०		
		अपाङ्गमैत्री सार्वजनिक सेवा प्रदायक संस्था	सङ्ख्या		०	२	४	४		
		बैङ्क मार्फत सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जेष्ठ नागरिक	प्रतिशत		१००	१००	१००	१००		
असर	पालिका र पालिका मातहतका सबै निकायहरूमा सामाजिक समवेशिकरंका आधारमा समतामुलक सेवा प्रभाव भएको हुनेछ ।	लैङ्गिक हिंसा र छुवाछुत सम्बन्धी घटना दर्ता	सङ्ख्या		३२	३५	५०	५०		
		तालिम प्राप्त अपाङ्गता भएका व्यक्ति	सङ्ख्या			१५	२५	२५		
		कुल सहभागीहरूमा महिलाको प्रतिशत	प्रतिशत		३३	३३	३३	३३		
प्रतिफल	लैङ्गिक हिंसा अन्त गर्ने कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयन हुनेछ ।	व्यवसायिक सीपमूलक तालिम प्राप्त महिला	सङ्ख्या		१०	३०	५०	५०		
		लैङ्गिक हिंसा र छुवाछुत सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	सङ्ख्या		२	२	२	२		
		पिडित महिलाहरूको लागि सुरक्षित आवास गृह	सङ्ख्या		०	०	१	१		
		जेसी परिक्षण	सङ्ख्या		१	१	१	१		
	सबै प्रकारका विभेद, हिंसा, उत्पीडन, शोषणबाट सबै प्रकारका बालबालिकालाई उचित संरक्षण हुनेछ ।	बाल हेल्पलाइन सञ्चालन	सङ्ख्या		१	१	१	१		
		बाल उद्यान	सङ्ख्या		१	४	७	७		
		सुरक्षित बाल गृह	सङ्ख्या		१	१	१	१		

	ज्येष्ठ नागरिकको लागि हेरचाह, स्याहारसुसार र उपयुक्त वातावरण सिर्जना हुनेछ ।	जेष्ठ नागरिक दिवा सेवा केन्द्र	सङ्ख्या		०	०	१	२		
		जेष्ठ नागरिक सम्मान	पटक		१	३	५	५		
	ज्येष्ठ नागरिकले आर्जन गरेको ज्ञान, सीप र अनुभवलाई राज्यले उपयोग गर्न नीति निर्माणमा सहभागिता अभिवृद्धि हुनेछ ।	जेष्ठ नागरिक सत्सङ्ग केन्द्र	सङ्ख्या		०	२	३	३		
	अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचना निर्माण तथा सुधार गरी सार्वजनिक सेवामा सहज पहुँच हुनेछ ।	अपाङ्गता भएकाहरूको लागि दिवा सेवा केन्द्र	सङ्ख्या		०	१	१	१		
		यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक मैत्री सार्वजनिक शौचालय	सङ्ख्या		०	०	१	१		
	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूप्रति गरिने विभिन्न प्रकारको हानिकारक अभ्यास तथा परम्परा, विभेद र हिंसा आदिको न्यूनीकरण भएको हुनेछ	अपाङ्गता सम्बन्धि हेल्प डेक्स सञ्चालन	सङ्ख्या		१	५	८	८		
		कुल सहभागीहरूमा अपाङ्गता भएका	प्रतिशत		१	१	१	१		

५.५ युवा तथा खेलकुद

५.५.१ पृष्ठभूमि

विकासको लागि युवा वर्गको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । युवा शक्तिको पहिचान र परिचालन गर्नसकेमा समग्र विकास प्रक्रियामा युवाले योगदान गर्न सक्छन् । संविधानको सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्वन्धी नीतिमा राष्ट्रिय विकासमा युवा सहभागिता अभिवृद्धि गर्दै राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारहरूको पूर्ण उपयोगको वातावरण सिर्जना गर्ने, युवाको सशक्तीकरण र विकासका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा विशेष अवसर प्रदान गर्दै व्यक्तित्व विकास गर्ने तथा राज्यको सर्वांगीण विकासमा योगदानका लागि उपयुक्त अवसर प्रदान गर्ने उल्लेख गरिएको छ । यसका साथै स्वस्थ, सक्षम र अनुशासित नागरिक तयार गर्न खेलकूद तथा खेलाडीमा योजनाबद्ध लगानी गर्ने र खेलकूदलाई राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्ने एवं अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा राष्ट्रिय सम्मान अभिवृद्धि गर्ने माध्यमको रूपमा विकास गर्ने भनिएको छ ।

नगरपालिकाको उमेरगत जनसङ्ख्यालाई विश्लेषण गर्दा १९ देखि २४ वर्षको उमेर समूहमा २०.३ प्रतिशत जनसङ्ख्या रहेका छ भने २५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहमा ३९.४ प्रतिशत जनसङ्ख्या रहेको छ । कूल जनसङ्ख्याको अनुपातमा युवा समूहको जनसङ्ख्या यतिको हुनु समग्र आर्थिक र सामाजिक विकासका लागि राम्रो हो । यस नगरपालिकामा ... जना प्रदेश तथा जिल्लास्तरका खेलाडीहरू रहेका छन् । यस नगरपालिकामा क्षेत्र भित्र ... वटा युवा क्लवहरू रहेका छन् । यस्ता क्लवहरू खेलकुद तथा युवा सशक्तिकरणका अतिरिक्त सामाजिक कार्यमा पनि संलग्न रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिका भित्र खेल मैदान, पर्यटकीय स्थल र खुल्ला स्थान गरी करिब ... वटा स्थानहरू रहेका छन् ।

५.५.२ समस्या तथा चुनौती

नगरपालिका क्षेत्रमा युवा पलायन मुख्य समस्याका रुपमा रहेको छ । युवा रोजगारी तथा उद्यमशीलताको कमी रहको छ । खेलकुद व्यावसायिक हुन सकेको छैन भने गुणस्तरीय खेल मैदानको कमी रहेको छ । खेल क्षेत्रको विकासका लागि खेल मैदान, खेल प्रशिक्षण तथा खेलकुदको नियमित आयोजनामा कमी रहेको छ । रोजगारी, अध्ययन तथा अवसरको खोजीमा देशकै अन्य क्षेत्र तथा विदेशमा युवाहरू जाने प्रवृति रहेको छ । भौगोलिक विकटता तथा उपयुक्त स्थलको अभावमा खेल मैदानको निर्माणमा कठिनाई रहेको छ । नगरपालिकाको अधिकांश जग्गा भिरालो हुँदा प्रयाप्त खेल मैदान नभएको र अधिकांश ठाउँमा स्थानीय विद्यालयको मैदानलाई खेल मैदानको रुपमा प्रयोग गरिएको छ ।

वर्षेनी श्रम बजारमा थपिने युवालाई रोजगारमूलक र व्यावसायिक शिक्षा तालिम उपलब्ध गराई रोजगारी प्रदान गर्नु, युवा प्रतिभा(पलायन रोक्नु, युवाहरूमा सकारात्मक सोचको वृद्धि गरी श्रम र संस्कृतिप्रति सम्मान गर्ने वातावरणको सिर्जना गर्नु, युवाहरूमा स्वयंसेवी भावनाको जागृत गर्नु, सामाजिक र आर्थिक सेवाहरूमा युवाको पहुँच वृद्धि गर्नु, उपयुक्त खेल पूर्वाधार आधारशीला निर्माण गर्नु तथा समुदायदेखि नै खेलकुदलाई आत्मसात् गरी बालबालिका, युवा, विद्यार्थी, ज्येष्ठ नागरिक लक्षित खेलकुद कार्यक्रम र शिक्षण, प्रशिक्षण तथा विभिन्न प्रतियोगिताहरूको आयोजना गरी स्वच्छ तथा प्रतिस्पर्धी खेलाडीको विकास एवम् खेल संस्कृतिको विकास गर्नु चुनौतीका रुपमा रहेका छन ।

५.५.३ संभावना तथा अवसर

विशेष योजनाका साथ कृषि तथा पर्यटन जस्ता आर्थिक उत्पादनको क्षेत्रमा आर्थिक रूपले सक्रिय यूवा जनसङ्ख्या लगाउन सके र वैदेशिक रोजगारीका लागि आर्थिक रूपले सक्रीय जनशक्ति पलायन हुनबाट रोकी नगरपालिकाको विकासमा ठूलो फड्को मार्ने सम्भावना रहेकोछ । त्यसैगरी, युवाशक्ति परिचालनको लागि कानूनी व्यवस्था हुनु, युवा उमेर समूहको जनसङ्ख्या उच्च रहनु, स्थानीय सरकार संचालन ऐनले स्थानीय खेलकूद विकासको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारलाई दिनु, खेलकूद प्रति चासो वृद्धि हुँदै जानु, युवाक्लवहरू गठन भई परिचालन हुनु, खेलकूदका सामान्य पूर्वाधार हुनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख सम्भावनाहरू हुन् ।

संविधानमै युवा विकास सम्बन्धी व्यवस्था हुनु, राष्ट्रिय युवा परिषद्को गठन र परिचालन हुनु, देशमा विकास आयोजना, उद्योग सञ्चालन गर्न प्रशस्त युवा शक्ति र श्रम देशमा उपलब्ध हुनु, संविधानले नै खेलकुदलाई राष्ट्रिय एकता सुदृढ गर्ने र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा सम्मान अभिवृद्धि गर्ने माध्यमको रूपमा लिनु, स्थानीय स्तरमा विभिन्न क्लबहरूद्वारा खेलकुद पूर्वाधार विकास र प्रतियोगिता आयोजनामा योगदान रहनु तथा विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा खेलकुदलाई अभिन्न अङ्गका रूपमा लिइनु अवसरका रुपमा रहेका छन् ।

५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

युवा जनशक्तिलाई नगरपालिकाको सामाजिक र आर्थिक विकास तथा खेलकुदमा मूलप्रवाहीकरण गर्नु ।

उद्देश्य

१. युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु ।
२. खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यावसायिक बनाउनु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १५: युवा तथा खेलकुदका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी वनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु ।	
१.१: विकासमा युवा सहभागिता बढाउने ।	१. विकास निर्माणमा युवाहरूलाई परिचालन गर्न युवा स्वयंसेवा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. पालिकाका नीति-कार्यक्रम निर्माण तथा अनुगमन-मूल्याङ्कनमा युवा सहभागिता वृद्धि गरिनेछ ।
१.२: युवालाई उद्यमशील, व्यवसायी र आत्मनिर्भर बनाउन वित्तीय स्रोत साधनको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।	१. रोजगार तथा स्वरोजगार सिर्जनाका लागि सार्वजनिक, निजी, साझेदारीका वित्तीय संस्थाहरू मार्फत् सहुलियत व्याजदरमा ऋण उपलब्ध गराइनेछ ।
१.३: युवा केन्द्रित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका अवसरहरू विस्तार गरी उद्यमशील बनाउने ।	१. युवामा उद्यमशीलता विकासका लागि स्वदेश तथा विदेशको बजारको माग अनुरूप व्यावसायिक तथा प्राविधिक तालिम उपलव्ध गराइनेछ। २. वैदेशिक अध्ययन तथा रोजगारीबाट आर्जन भएका पुँजी, ज्ञान, सीप, प्रविधि र अनुभवलाई स्वदेशमा नै उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगाउन प्रोत्साहन गरिनेछ। ३. परम्परागत पेशा र व्यवसायको जगेर्ना, आधुनिकीकरण, र व्यवसायीकरण गर्न युवाहरूलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
१.४: युवामा सकारात्मक सोच, सिर्जनशीलता र नेतृत्व क्षमताको विकास गर्ने ।	१. सिर्जनात्मक अन्वेषण र नवप्रवर्तन कार्य गरी राष्ट्रको गौरव वढाउन योगदान दिन युवाहरूलाई प्रोत्साहित गरिनेछ । २. विकास वा खेलकुद सम्बन्धी विभिन्न क्लवहरूको स्थापना तथा प्रभावकारी सञ्चालन मार्फत युवाहरूको नेतृत्व र व्यक्तित्वको विकास गरिनेछ । ३. युवाहरूलाई परिवार र समाजप्रति जिम्मेवारी गराइनेछ । ४. युवाहरूलाई लागु पदार्थ दुर्व्यसन तथा नियन्त्रण सम्बन्धी चेतना मुलक कार्यक्रम तयारी तथा सञ्चालनमा सहभागी गराइनेछ । ५. वातावरण संरक्षण र दिगो विकासमा युवा सहभागितालाई प्राथमिकता दिइनेछ। ६. विज्ञान तथा सूचना प्रविधिमा युवाको पहुँचका लागि प्रत्येक वार्डमा सूचना प्रविधि सम्पन्न युवा सूचना केन्द्रको स्थापना गरिनेछ।
उद्देश्य २: खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्दै युवा खेलाडीलाई उच्च प्रतिस्पर्धी र व्यावसायिक बनाउनु ।	

२.१: खेलकुदको समुचित विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारको निर्माण गर्ने ।	१. पालिकामा कम्तिमा एउटा न्युनतम सुविधा सम्पन्न वहुउद्देश्यीय खेलकुद रङ्गशाला निर्माण गरिनेछ । २. सार्वजनिक निजी साझेदारीमा खेलकुद पूर्वाधार निर्माण र सुदृढ गरिनेछ । ३. प्रत्येक वार्डमा कभर्डहल तथा आवश्यक खेल सामग्रीको व्यवस्था गरिने छ।
२.२: खेल सम्बद्ध राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी खेलकुद विकास गर्ने ।	१. खेलकुद विकासका लागि सरोकारवाला राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थासँग सहयोग र सहकार्य गरिनेछ । २. खेलकुद पूर्वाधारको विकास र खेल क्षेत्रको उत्थानका लागि विज्ञता हाँसिल गरेका विदेशी खेलाडीसँग ज्ञान र सीपको आदानप्रदान गर्न आवश्यक समझदारीको व्यवस्था मिलाइनेछ।
२.३: योग तथा ध्यानका साथै मनोरञ्जनात्मक, परम्परागत तथा संस्कृतिजन्य खेलकुद विकास गर्ने ।	१. योग तथा ध्यान मार्फत युवाहरूमा सकारात्मक विकासका लागि योग तथा ध्यानका प्रशिक्षक तयार गरिने छ । २. प्रत्येक वार्डमा योग तथा ध्यान प्रशिक्षण केन्द्र स्थापना तथा सुसञ्चालन गरिनेछ । ३. मनोरञ्जनात्मक तथा संस्कृतिजन्य खेललाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ४. लोपोन्मुख रैथाने (Indigenous) खेल उत्थान तथा विकासका लागि आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
२.४: प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, क्षमता विकास र प्रोत्साहन गर्ने ।	१. राष्ट्र र प्रदेशको गौरव राख्न सफल खेलाडीहरूलाई सम्मान एवम् पुरस्कार दिइनेछ । २. स्थानीय स्तरदेखि प्रतियोगिता सञ्चालन गर्दै प्रतिभावान खेलाडीको पहिचान, विकास, सम्मान तथा प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. विद्यालय तथा पालिका तहमा खेलकुद पूर्वाधारको विकास गरी खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिनेछ । ४. खेलकुदमा युवाहरूको सहभागिता वृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	युवा तथा खेलकुद				**१५६००**	**१५६००**	**१५६००**	**१५६००**	**१५६००**	**७८०००**						
१	ओल्से क्रिकेट मैदान	एकमुष्ट			१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००		९	५		२	२
२	मेल्चौरा हुत्यागडा खेल मैदान	एकमुष्ट			१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००		९	५		२	२
३	जेवला दोवाटो खेल मैदान	एकमुष्ट			१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००		९	५		२	२
४	जनता आवि पोखरी खेल मैदान.	एकमुष्ट			१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००						
५	वडा भित्र सार्वजनिक खेलमैदान निर्माण	एकमुष्ट			१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००		९	५		२	३
६	छल्लेकी खेलमैदान निर्माण	एकमुष्ट			१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००		९	५		२	३
७	ठल्लकुडा खेलमैदान निर्माण	एकमुष्ट			१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००		९	५		२	३
८	गुजर मावि खेलमैदान निर्माण.	एकमुष्ट			१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००		९	५		२	३
९	वडास्तरीय क्रिकेट खेलकुद	एकमुष्ट			१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००		९	५		२	३
१०	वडा बाल क्लब गठन र खेल सामाग्री वितरण	एकमुष्ट			१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००		९	५		२	३
११	वडा न ८ मा खेल मैदान निर्माण	एकमुष्ट			१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००		९	५		२	३
१२	वडा स्तरीय खेलकुद कार्यक्रम	एकमुष्ट			१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००		९	५		२	३
१३	जोलाबाझ खेलकुद मैदान निर्माण	एकमुष्ट			१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००		९	५		२	३

५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

५. युवा तथा खेलकुद										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	युवा जनशक्तिलाई पालिकाको सामाजिक-आर्थिक विकास तथा खेलकुदमा मूलप्रवाहीकरण भएको हुनेछ ।	युवाहरूको नेतृत्वमा रहेको सामाजिक संघसंस्था	प्रतिशत		२	५	१०	१०	नगरपालिका प्रोफाइल, सामाजिक विकास शाखा, वार्षिक प्रतिवेदन	युवाहरूका लागि भएको लगानीमा वृद्धि भएको हुन, खेल पूर्वाधारमा लगानी वृद्धि हुने
		राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय खेलाडी सङ्ख्या	सङ्ख्या		५	७	१२	१२		
		प्रदेश तथा जिल्लास्तरीय खेलाडी	सङ्ख्या		५८	७०	८०	८०		
असर	क्षमता विकास, सीपमूलक तालिम र वित्तीय स्रोतमा युवाहरूको पहुँच वृद्धि भएको हुनेछ ।	सहकारीमा युवाको आवद्धता	प्रतिशत		३१	३४	३८	३८		
		युवा व्यवसायीहरूबाट सञ्चालन भएका व्यवसायको सङ्ख्या	सङ्ख्या		७	१०	१२	१२		
		उद्यमशीलता तालिम प्राप्त युवाहरूको वार्षिक सङ्ख्या	सङ्ख्या		३०	६५	१००	१००		
		वैदेशिक रोजगारीमा गएका युवा	प्रतिशत		२	२	२	२		
		उद्यम, व्यवसाय र स्वरोजगारीमा संलग्न युवा	प्रतिशत		२५	२७	३२	३२		
		युवा संलग्य स्थानीय संरचना वा संयन्त्र	सङ्ख्या		२००	२५०	३००	३००		
		युवाक्लब, संजाल तथा संस्था	सङ्ख्या		४	५	७	७		
प्रतिफल	खेलमैदान, योग तथा ध्यानकेन्द्र स्थापना भएको हुनेछ ।	नियमित योगाभ्यास गर्ने जनसङ्ख्या	प्रतिशत		१	१.५	२	२		
		पालिकास्तरीय खेलमैदान	सङ्ख्या		६	७	१०	१०		
	विद्यालयहरूमा खेलकुद विकास भएको हुनेछ ।	खेल मैदान भएका विद्यालय	सङ्ख्या		१०	१५	३०	३०		
		अन्तर विद्यालय प्रतियोगितात्मक खेलकुद कार्यक्रम	सङ्ख्या		४	६	८	८		
	प्रशिक्षण र अभ्यासमा वृद्धि हुनेछ ।	पालिकामा संचालित खेलकुद प्रतियोगिता	सङ्ख्या		५	७	१०	१०		
		खेलाडी प्रशिक्षण कार्यक्रम	सङ्ख्या		१०	१०	१०	१०		
		पालिकास्तरीय प्रतियोगितात्मक खेलकुद कार्यक्रम	सङ्ख्या		२	२	२	२		

		सफल एवम् क्षमतावान खेलाडी प्रोत्साहन तथा सम्मान	सङ्ख्या		५	१०	१५	१५		
		योगा प्रशिक्षण	पटक		२	२	२	२		
	सार्वजनिक निजी सझेदारीमा वृद्धि भई खेलकुद पूर्वाधारको विकास भएको हुनेछ ।	कवर्डहल तथा खेलकुद मैदान	सङ्ख्या		२	२	२	२		
		प्रदेशस्तरको खेल मैदान	सङ्ख्या		०	०	१	१		

परिच्छेद ६ः पूर्वाधार क्षेत्र

समग्र आर्थिक, सामाजिक विकास र सेवा सुविधा प्रवाहका लागि भौतिक पूर्वाधार विकास क्षेत्रको भूमिका अग्रणी एवं महत्वपूर्ण रहदै आएको छ ।स्थानीय तहको समग्र विकासलाई सकारात्मक दिशातर्फ अघि बढाउन पूर्वाधार विकास क्षेत्रमा मूलतःसडक, पुल निर्माण, परम्परागत गोरेटो बाटो, पक्की तथा झोलुङ्गे पुल, आवास, भबन तथा वस्ती विकास, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा र सूचना, संचार र प्रविधि विषय क्षेत्रको विकास र विस्तार दिगो संचालन सम्बन्धी विश्लेषण, लक्ष्य तथा उद्देश्य, सो हासिल गर्ने रणनीति तथा कार्यनीति, मार्गनिर्देशक कार्यक्रमलाई यस परिच्छेदको विश्लेषणमा समावेश गरिएको छ ।

६.१ बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

६.१.१ पृष्ठभूमि

पाटन नगरपालिका प्रचुर संभावना र चुनौती दुवैको संमिश्रण रहेको एक पहाडी नगरपालिकाको रुपमा चित्रित छ । वडाहरू एक आपसमा कच्ची सडक संजालबाट भएपनि जोडिएका छन् । यो नगरपालिका विकट भू–धरातलीय अवस्थाका कारण यस क्षेत्रको विकासमा अनेकौं चुनौतीहरू विद्यमान रहेका छन् । कठिन धरातलमा छरिएर रहेका डाँडापाँखाहरूका वस्तीहरूमा भौतिक पूर्वाधारहरू पु¥याई नागरिकहरूको जनजीवनलाई सहज बनाउनु यस नगरपालिकाको लागि त्यति सहज छैन तथापी सीमित स्रोत साधनबाट नागरिकहरूको वढ्दो आवश्यकता र चाहनाहरू पूरा गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

सार्वजनिक संरचनातर्फ नगर कार्यपालिकाको आफ्नो प्रशासनिक सुविधा सम्पन्न भवन रहेको छ, त्यसैगरी नगरपालिकाका १० वटा वडाको आफ्नै वडा भवन छ । नगरपालिकाको प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द (नगर अस्पताल) निर्माणाधिन अवस्थामा रहेको छ भने अधिकासं जसो आधारभुत स्वास्थ्य केन्द्रका भवनहरु निर्माण भएर संचालनमा आइसकेका छन भने केहि ठाउँमा स्वास्थ्यचौकी भवन र बर्थिङ्ग सेन्टर निर्माणाधिन अवस्थामा छन् ।

६.१.२ समस्या तथा चुनौती

नगरपालिका वस्तिहरू व्यवस्थित नहुनु, प्रमुख मानिएका वस्तिहरूमा समेत आधारभूत सुविधा अपर्याप्त रहनु, एकीकृत वस्ति विकास कार्यक्रम संचालनमा नहुनुजस्ता समस्या विद्यमान रहेका छन् । विकसित हुँदै गरेका वजार क्षेत्रमा विश्राम स्थल एवं बस प्रतिक्षालय र सार्वजनिक शौचालय लगायतका न्यूनतम सुविधाहरू अपर्याप्त छन् । सार्वजनिक सेवाको प्रभावकारी प्रवाहका लागि अत्यावश्यक वडा समितिको भवन, स्वास्थ्य चौकी लगायतका सार्वजनिक पूर्वाधारहरूको कमी रहेको देखिन्छ । अति विपन्न घरपरिवार लक्षित सुरक्षित आवास कार्यक्रम अपर्याप्त रहनु, भूकम्प पश्चात्को पुनर्निमाण कार्यमा ढिलाई हुनु तथा भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माणका लागि तयार भएको दक्ष जनशक्ति नगरपालिकामा क्रियाशील नहुनाले पनि निजी आवासहरू सुरक्षित नहुनसक्ने सम्भावना रहेको देखिन्छ । यसैगरी प्राकृतिक प्रकोपको रुपमा रहेको चट्याङ्गको उच्च जोखीम रहनुपनि वासोवासका हिसावले समस्याको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

भिरालो जमिन, खोलानालाको किनारमा वस्तिहरू रहेका, छरिएर रहेको वस्ति, वढ्दो वसाई सराई प्रवृति, स्थानीय कला संस्कृति झल्किने घरहरू रहेका, यहांका घरपरिवारहरू वसाई सराई गर्ने प्रकृति वढ्दै गएको छ, विना नक्सा र विना प्राविधिक स्टिमेटका आधारमा घरहरू वनेका, पुराना घरहरू भएका कारण भुकम्पको जोखिम रहेको, अझैपनि धेरै घरहरू खर र ढुंगाले छाएका, वस्तिहरू नदि कटान र पहिरोका जोखिममा रहेका, आवासीय घरहरूको निर्माण

मापदण्ड अनुसार निर्माण हुन नसकेको, सुरक्षित आवास तथा बस्ती विकास उचित रुपमा नभएको, बजार विकास तथा विस्तारको कमी, बजारसँगको कमजोर पहुँच तथा विस्तारको अभाव, सार्वजनिक निर्माण आवश्यकता अनुसार हुन नसकेको, वस्तीहरू बीचको दुरी टाढा हुनु पाटन विकासका लागि निकै चुनौतीपूर्ण देखिन्छ ।

६.१.३ संभावना तथा अवसर

पूर्वाधार विकास र आवास निर्माण गर्दै स्थानीय पहिचानयुक्त शहर बसाल्ने सम्भावना रहनु, सडक सञ्जालको द्रुत गतिमा वृद्धि भएको हुँदा आर्थिक गतिविधि धेरै हुन सक्ने रणनीतिक क्षेत्र पहिचान गरी शहर बसाल्ने सम्भावना रहेको छ । नगरपालिकाले एकीकृत जग्गा विकास परियोजना मार्फत नगरपालिका क्षेत्रका केही स्थानहरूमा जग्गा एकीकरण आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन गरी गुरूयोजना बनाएर नयाँ शहर अवधारणा अनुसारका नयाँ व्यवस्थित वस्ती विकासका कार्यहरू अगाडि बढाउन सकिने सम्भावना छन् । साथै नयाँ क्षेत्रमा बस्ती एकीकरण पद्धति मार्फत शहरी पूर्वाधार विकास एवं विस्तार हुने अवसर देखिन्छ ।

नगरपालिका क्षेत्रका केही स्थानहरूमा एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाह गर्ने, स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्ने सम्भावना एवं अवसरहरू छ ।

६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

सुरक्षित, सुलभ र वातावारणमैत्री एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गर्नु ।

उद्देश्य

१. एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अव्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।
२. स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका १६: आवास तथा बस्ती विकासका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अब्यवस्थित र छरिएका घरपरिवारलाई एकताबद्ध र प्रभावकारी सेवा प्रवाहको विकास गर्नु ।	
१.१: ग्रामीण क्षेत्रमा भौगोलिक हिसाबले बिकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका र सीमान्तकृत घर परिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको एकीकृत बस्ती निर्माण गर्ने ।	१. भू-उपयोग नीती तथा बस्ती विकास योजना तर्जुमा गरी लागु गरिनेछ। २. भौगोलिक हिसाबले बिकट र छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा रहेका घर परिवारकालागि सुरक्षित, वातावारणमैत्री, सुलभ, आधारभूत सुविधायुक्त र मौलिक पहिचान बोकेको एकीकृत बस्ती निर्माण गरिनेछ । ३. भौगोलिक रूपले बिकट र विपद्को उच्च जोखिममा रहेका स्थानमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ । ४. ग्रामीण क्षेत्र र छरिएर रहेका घरपरिवारलाई आधारभूत सुविधा सहितको बस्ती निर्माण गरिनेछ ।
१.२: घना बस्ती रहेका क्षेत्र तथा सडक क्षेत्रको बस्ती व्यवस्थित गर्ने।	१. बजारी क्षेत्र तथा घना बस्ती रहेका र राजमार्ग क्षेत्रको बस्तीलाई व्यवस्थित गरिनेछ । २. सडक क्षेत्रमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ र मापदण्डहरूलाई पूर्णरूपले कायन्वयन गरिनेछ । ३. कृषियोग्य जमिनमा हुने गरेको जग्गा प्लटिङ्गलाई नियन्त्रण गरी व्यवस्थित

	गरिनेछ । ४. शारीरिक अपाङ्गता भएका व्यक्ति, ज्येष्ठ नागरिक लगायत विपद्को उच्च जोखिममा रहेका व्यक्तिकालागि विशेष सामाजिक आवासको विकास गरिनेछ ।
१.३ः भूउपयोग नीति तथा योजना निर्माण गर्ने र योजनाबद्ध रुपमा एकीकृत बस्ती विकास गर्ने कार्यलाई अभियानको रुपमा अगाडि बढाउने ।	१. एकीकृत बस्ती विकास गर्न जग्गा प्राप्ति व्यवस्थालाई सरल बनाइनेछ। २. राजमार्ग क्षेत्रमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ। ३. विपद संवेदनशिल क्षेत्रमा बसोबास गर्ने घरपरिवार पहिचान गरी त्यस्ता स्थानबाट हटाउने कार्यलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्यः **२ स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।**	
२.१ः स्थानीय पहिचान भएको र सबै वर्ग तथा समुदायले किन्न सक्ने भवनहरूको निर्माण गर्ने ।	१. सरकारी तथा निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी उपयुक्त भवन डिजाइन तथा निर्माण गरिनेछ । २. पालिकामा निर्माण हुने भवनहरूको डिजाइनमा एकरूपता ल्याउन भवन निर्माण मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ । ३. स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती निजी भवन निर्माण गर्न निजी क्षेत्र तथा समुदायलाई प्राविधिक सहयोग गरिनेछ ।
२.२ः भवन डिजाइन, निर्माण तथा सुपरीवेक्षणका कार्यमा संलग्न जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने ।	१. सुरक्षित, किफायती, वातावरणमैत्री र पहिचानयुक्त भवन निर्माण बारे जनचेतना वृद्धि गर्न समुदाय लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. स्थानीय रूपमा उपलब्ध निर्माण सामग्रीहरूको प्रयोगलाई अधिकतम प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. एकीकृत सेवा प्रदायक बहुपयोगी र बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण गरी एकीकृत जनसेवा प्रदान गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण				९०००	१३५००	१४२००	१९२००	६०००	६१९००						
१	वडा भवन निर्माण	एकमुष्ट			५०००					५०००		११	३		२	१
२	सार्वजनिक स्थानमा शौचालय स्थापना	एकमुष्ट				७५००	७५००	७५००		२२५००		११	३		१	२
३	सार्वजनिक स्थानमा प्रतिक्षालय स्थापना	एकमुष्ट						५०००		५०००		११	३		२	२
४	सामुदायिक भवन निर्माण	एकमुष्ट			२०००	२०००				४०००		११	३		२	१
५	पर्यटकीय आवस भवन निर्माण	एकमुष्ट					७००	७००		१४००		११	३		२	१
६	स्वास्थ्य चौकीमा प्रतिक्षालय स्थापना	एकमुष्ट				४०००	४०००	४०००	४०००	१६०००		११	३		२	१
७	वृद्धाश्रम भवन निर्माण	एकमुष्ट			२०००		२०००			४०००		११	३		२	१
८	भण्डारी घर निर्माण	एकमुष्ट						२०००	२०००	४०००		११	३		२	१

६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

३. बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	सुरक्षित, सुलभ र वातावारणमैत्री एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास हुनेछ ।	भूकम्प प्रतिरोधी भवन	प्रतिशत	५	नयाँ बन्ने सबैमा				नगरपालिका प्रोफाइल, प्राविधिक शाखा, सम्वन्धित	भवन आचार संहिता सम्बन्धी चेतनामा वृद्धि र नगरपालिकाबाट हुने कार्यान्वयन र अनुगमन
		व्यवस्थित सहरीकरण सहितको बस्ती	सङ्ख्या	०		१		१		

		पालिकाको मापदण्ड बमोजिम भवन निर्माण	प्रतिशत	१	नयाँ बन्ने सबैमा				शाखाको प्रतिवेदन	थप प्रभावकारी भएको हुन
असर	भौगोलिक रुपले विकट र विपद जोखिमयुक्त स्थानमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गर्न सहरी बस्ती विस्तार मापदण्ड निर्माण भएको हुनेछ ।	जोखिमयुक्त बस्तीको स्थानान्तरण	बस्ती सङ्ख्या	०	१	३	५	५		
		निर्माण भएका वस्ती विकास योजना सङ्ख्या	सङ्ख्या	०	०	१	१	१		
प्रतिफल	पालिकामा आवश्यकता अनुसका आवास तथा भवन निर्माण भएको हुनेछ ।	कार्यपालिका भवन (थप)	सङ्ख्या	१	१	१	१	१		
		वडाकार्यलय भवन	सङ्ख्या	४	१		१	६		
		कर्मचारी आवास	प्रतिशत	०	०	०	१	१		
		सामुदायिक भवन	सङ्ख्या	३	६		३	१२		
	विभिन्न आयोजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन, सामाजिक तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन र विस्तृत इन्जिनियरिङ डिजाइन भएको हुनेछ	भवन तथा आवास निर्माणकालागि वातावरणीय प्रभाव अध्ययन	सङ्ख्या	१	१	१	२	२		
		भवन तथा आवास निर्माणकालागि विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन	सङ्ख्या	३	३	५	७	७		
	प्राकृतिक पहिरोको जोखिम बस्तीहरूलाई व्यवस्थापन भएको हुनेछ	भूकम्प तथा पहिरो प्रतिरोधी विद्यालय भवन	सङ्ख्या	४	नयाँ बन्ने सबैमा					
		भूकम्प तथा पहिरो प्रतिरोधी स्वास्थ्य संस्था	सङ्ख्या	२	४	७	७	७		
		भूकम्प तथा पहिरो प्रतिरोधी वडा कार्यालय तथा अन्य सरकारी भवन	सङ्ख्या	४	नयाँ बन्ने सबैमा					
	विपन्न घर परिवारका लागि जनता आवास कार्यक्रम सचालन भएको हुनेछ	विपन्नकालागि निर्मित आवास	सङ्ख्या	०	१०	२०	३०	३०		

६.२ सडक, पुल तथा यातायात

६.२.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले यातायात सुविधामा नागरिकको सरल, सहज र समान पहुँच सुनिश्चित गर्न यातायात क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्ने र वातावरण अनुकूल प्रविधिलाई प्राथमिकता दिँदै सार्वजनिक यातायातलाई प्रोत्साहन र निजी यातायातलाई नियमन गरी यातायात क्षेत्रलाई सुरक्षित, व्यवस्थित, समावेशी र अपाङ्गतामैत्री बनाउने परिकल्पना गरेको छ । भौतिक पूर्वाधार आर्थिक विकास एव सामाजिक समृद्धिका आधारहरू हुन जसमा सडक यतायात तथा पुलको सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण योगदान रहन्छ । पूर्वाधारको विकासमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ स्थानीय निकायलाई जिम्मेवार बनाएको छ । पूर्वाधार निर्माणकालागि स्थानीय निकायलाई प्रदेश एव संघीय सरकारबाट समेत अर्थिक एवं प्राविधिक सहयोग पुर्याउने व्यवस्था गरिएको छ । नगरपालिकाले पूर्वाधार विकासमा समावेशी, वातावरणमैत्री, गुणस्तरीय पूर्वाधार भन्ने अभियानका साथ कार्यक्रम अगाडि बढाएकोछ । डडेल्धुरा जिल्लाको सदरमुकाम देखी पाटन नगरपालिकाको सवै पाटन वजार हुदै महाकाली लोकमार्ग कालोपत्रे सडक छ । जसले वैतडीकोसदरमुकाम सम्म जोडिएको छ । नगरपालिकाको केन्द्र पाटन देखी देशका विभिन्न स्थानमा लामो दुरीमा यात्रा गर्न सजिलो बनाएको छ । पाटन नगरपालिकादेखि संघिय राजधानी काठमाण्डौ, नेपालगञ्ज प्रदेश राजधानी धनगढी ,महेन्द्रनगर लगायत देशका विभिन्न भागमा दैनिक यातायात सञ्चालनमा रहेको छ । वैतडी–काठमाडौंको एसी, डिलक्स बस सेवा पनि सञ्चालनमा रहेको छ । यसको साथै नगरपालिकाका सवै वार्डहरुमा यातायात सुविधाले छोएको छ र थप ६० वटा रोडहरु सडक गुरुयोजना वनाई काम थालनी भएको छ । यति हुँदाहुँदै पनि नगरपालिका उच्च पहाडी भूभागमा अवस्थित भएको कारण नगरपालिकाका सबै वडाहरूको सबै भुभागमा सडक सञ्जाल विस्तार हुन सकेको छैन । भएका सडकहरू नगरपालिकाको खेती योग्य जमिनमा सिंचाइको व्यवस्था राम्रो भएकोले खाद्यान्न, उखु , आलु, तेलहन, दलहन, फलफुल, दुग्ध उत्पादन आदिको राम्रो उत्पादन भैरहेकोमा नगरपालिकाका सबै वडाहरुमा सडकको सुविधा सजिलो नभएकाले उत्पादित वस्तुलाई बजारसम्म पु¥याउन गाह्रो परेको देखिन्छ ।नगरपालिकामा यातायातका विभिन्न साधनहरूको उपयोग भएको देखिन्छ । नगरपालिकामा ट्याक्टर, जीप, मोटरसाइकल, साइकलको समेत उपयोग गरिएको देखिन्छ । नगरपालिकाका सडकमार्ग राम्रो भएका रुटहरूमा बस सेवा चालु रहेको छ ।

पाटनदेखि नगरपालिकासम्म कालोपत्रे सडक निर्माण भएको छ भने अन्य सडक ग्राभेल र कच्ची अवस्थामा रहेको छ ।साथै सबै नगर बस्तीसम्म सडकको विस्तार नभएको अवस्था विद्यमान छ । यस नगरपालिकाको छोटो दुरीका रुटमा नीजी सवारी साधनहरू नियमितरुपमा चल्ने गर्दछन् । प्रायजसो ठाउँमा भने वर्षातको समयमा पहिरोले बाटो अवरुद्ध हुने, पानी जम्ने, हिलो हुने भएका कारण नियमितरुमा यातायात सुचारु गर्न कठिनाई हुने गरेको छ ।

६.२.२ समस्या तथा चुनौती

नगरपालिका क्षेत्रभित्र सबै सडक बिस्तारमा कठीनाई रहनु, बिकट भौगिलिक अवस्थितिका कारण सडक ट्र्याक खोल्न कठिनाई हुनु जस्ता समस्याहरू प्रमुख रहेका छन् ।नगरपालिकाका सबै वडाहरुमा सडकको विस्तार सन्तोषजनक नभएकोले नगरबासीहरुलाई समयमै आवश्यक उपचार तथा औषधिको सेवा र बजारमा पहुँच पुर्याउन निकैनै अप्ठ्यारो भएको देखिन्छ । यसैगरी कतिपय झोलुङ्गे पुल रहेको स्थानसम्मको सहज सडक सुविधा विस्तार हुन नसक्नु, आवश्यकता अनुसार झोलुङ्गे पुल निर्माण नहुनुले पनि आवागमनमा असहज भएको देखिन्छ । सार्वजनिक यातायातका साधनहरू नियमित रुपमा संचालन नहुनु, जिपहरूले भाडा महंगो लिने गरेको अन्य समस्याको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

नगरपालिका क्षेत्रभित्र सबै सडक बिस्तारमा कठीनाई रहनु, बिकट भौगोलिक अवस्थितिका कारण सडक ट्र्याक खोल्न कठिनाई हुनु जस्ता समस्याहरू प्रमुख रहेका छन् ।यसैगरी कतिपय बस्ती रहेको स्थानसम्मको सहज सडक सुविधा विस्तार हुन नसक्नु, आवश्यकता अनुसार बाटो तथा सडक निर्माण नहुनुले पनि आवागमनमा असहज भएको देखिन्छ । सार्वजनिक यातायातका साधनहरू विस्तारित सबै सडकमा नियमित रुपमा संचालन नहुनु, जिपहरूले भाडा महंगो लिने गरेको अन्य समस्याको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

६.२.३ संभावना तथा अवसर

यस नगरपालिकाका अधिकांस भूभाग समथर नभएको कारण सडक संजाल विस्तार गर्न सहज नदेखिए पनि स्थानीय सरकारले यातायात पूर्वाधार निर्माणलाई प्राथमिकता राख्नु, यातायात पूर्वाधार निर्माणको लागि आवश्यक स्थानीय संरचनाको बलियो आधार निर्माण हुनु यस क्षेत्रको संभावनाका रूपमा लिन सकिन्छ ।त्यसैगरी, यातायात व्यवस्थापनमा अत्याधुनिक प्रविधिको प्रयोग बढ्दै जानु, प्रदूषण रहित सवारी साधनको प्रयोगको माहोल सिर्जना हुँदै जानु, यातायात व्यवस्थापनका नयाँ प्रविधि भित्र्याउन निजी क्षेत्रको क्षमता वृद्धि हुदै जानु, शहरीकरणसँगै सवारी साधनहरूको माग बढ्दै जानु, चाक्ला र गुणस्तरीय सडक निर्माणमा सरकार तथा समुदायको चासो बढ्नु आदि दिगो यातायात ब्यवस्थापनका अवसरहरू हुन ।

आन्तरिक सडक सञ्जालको पूर्णरुपमा विकास हुँदा पालिकालाई कृषि, पर्यटन र जडीबुटी उत्पादन केन्द्रको रुपमा विकास गर्न सकिने सम्भावना रहेको देखिन्छ भने स्थानीय वस्ती तथा बजार केन्द्रबाट मूल सडकमा जोडिने कृषि सडक तथा अन्य सडकहरूको स्तरउन्नति गर्न सके कृषि उत्पादन बजारिकरण निकै सहज हुन गई आर्थिक क्रियाकलापहरूमा बढवा हुन सक्ने देखिन्छ ।

६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

दिगो पूर्वाधार विकास मार्फत् नागरिकको सहज पहुँच हुनु ।

उद्देश्य

१. सडक पूवार्धारहरूको निर्माण तथा स्तर उन्नति गरी मानिसहरूको जीवन सहज र सरल बनाउनु ।
२. यातायात पूर्वाधारको उचित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरी सहज आवतजावत र स्थानीय जनताको सुविधा, आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका १७: यातायात तथा पूर्वाधारका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: सडक पूवार्धारहरूको निर्माण तथा स्तर उन्नति गरी मानिसहरूको जीवन सहज र सरल बनाउनु ।	
१.१: योजनाको दीर्घकालीन उपयोगकोलागि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण,विस्तार तथा मर्मतकोलागि कोषको व्यवस्था गर्ने।	१. नेपाल सरकारले निर्धारण गरेका न्यूनतम मापदण्ड निर्धारण गरी सोको पालना गरी सडकको गुणस्तर कायम गरिनेछ । २. पुल निर्माण कार्यहरूको गुणस्तर कायम गर्न अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ । ३. योजनाको दीर्घकालीन उपयोगको लागि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मतकोलागि कोषको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.२: आर्थिक तथा सामाजिक गतिविधिलाई	१. व्यावसायिक गतिविधिलाई गतिशील बनाउन सडकको निर्माण तथा स्तरवृद्धि गरिनेछ ।

सन्तुलित, समावेशी, गतिशील बनाउन योगदान पुऱ्याउन सक्ने रणनीतिक सडक सञ्जाल सुदृढ गर्ने ।	२. प्राथमिकता प्राप्त लोकमार्ग तथा नगरपालिकाको रणनीतिक सडक सञ्जालको निर्माणमा तीव्रता दिइनेछ । ३. सडकमा वर्षैभरि निर्वाध यातायात सञ्चालनको लागि सडक पुलको निर्माणलाई प्राथमिकताका साथ तीव्रता दिइनेछ ।
१.३: छिटो, भरपर्दो र वातावरण मैत्री सडक सञ्जाल विकास गर्न सहयोगी हुने प्रविधि तथा उपायहरू अबलम्बन गर्ने ।	४. बजार क्षेत्रमा सडक, पानी निकास र ढल, खानेपानी पाइप, बिजुली तथा इन्टरनेट वितरण लाइन, फूटपाथ आदिको एकीकृत रुपमा निर्माण गरिनेछ। ५. बजार क्षेत्र तथा जोखिमयुक्त सडक खण्डहरूमा आवश्यकताका आधारमा आकाशे पुल तथा भूमिगत बाटो निर्माण कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अगाडि बढाइनेछ । ६. सडक छेउछाउका पहिरो तथा भूक्षय नियन्त्रण गर्न भौतिक संरचनाका साथसाथै बायोइन्जिनियरिङ् लगायतका गैरसंरचनात्मक वातावरण मैत्री प्रविधिहरूको प्रयोग गरिनेछ ।
उद्देश्य २: यातायात पूर्वाधारको उचित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन गरी सहज आवतजावत र स्थानीय जनताको सुविधा, आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।	
२.१: प्रमुख ग्रामीण बस्तीहरू र प्रमुख पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने गरी यातायात पहुँच बढाउन सडक विस्तार गर्ने ।	१. योजनाहरूको सम्भाव्यता अध्ययन, विस्तृत डिजाइन र लागत अनुमान गरेर मात्र वातावरणमैत्री पूर्वाधारको निर्माण गरिनेछ । स्थानीय तहको श्रम एवम् सीपलाई केन्द्रबिन्दुमा राखिनेछ । २. सम्पूर्ण पूर्वाधार योजनाहरूलाई आधुनिक सूचना प्रणाली अनुसार अद्यावधिक गर्दै नियमितरूपमा कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ । ३. प्रमुख ग्रामीण बस्तीहरू र प्रमुख पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने पूर्वाधार विकासका निर्माणमा व्यापक जनसहभागिता बढाइनेछ । ४. योजनाहरूलाई निर्धारित समयमा नै सम्पन्न गर्न योजनाको प्रकृति अनुरूप आवश्यक स्रोत तथा वस्तु र गुणस्तरको आधारमा वर्गीकरण गरी सोही अनुरूप व्यवस्था मिलाइनेछ ।
२.२: पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान तथा सो स्थान सम्मको पहुँच मार्गको निर्माण कार्यलाई अभियानका रुपमा सञ्चालन गर्ने ।	१. पर्यटकीय स्थलहरू सम्मको पहुँच मार्ग निर्माण तथा व्यवस्थापनको लागि समुदाय तथा स्थानीय तहलाई व्यापक रुपमा परिचालन गरिनेछ । २. पहुँच मार्ग विकास तथा व्यवस्थापन गुरुयोजना तयार गरी स्तरोन्नति, निर्माण तथा व्यवस्थापन कार्यलाई क्रमागत रुपमा अगाडि बढाइनेछ। ३. ऐतिहासिक, धार्मिक, सांस्कृतिक तथा पर्यटकीय ठाउँहरूको प्रवर्द्धन गर्न पदमार्गहरूको निर्माण गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	सडक, पुल तथा यातायात				१४३९००	१८५४००	२३७८००	३२४३००	३४०३००	१२३१७००						
	सडक स्तरोन्नती															
१	देहिमाण्डौ वसन्तपूर पाटन सडक खण्ड स्तरोन्नति	एकमुष्ट			१२०००	१२०००	१२०००	१२०००	१२०००	६००००		९	३		३	३
२	मुसाचौर वसन्तपूर पाटन सडक खण्ड स्तरोन्नति	एकमुष्ट			१५०००	१५०००	१५०००	१५०००	१५०००	७५०००		९	३		३	३
३	तोली पाखाघार जोलाबाझ चक्रपथ सडक स्तरोन्नति	एकमुष्ट					८०००	८०००	८०००	२४०००		९	३		३	३
४	ठाड बगाडी भेउल्दा हुदै मुस्याचौर चक्रपथ सडक स्तरोन्नति	एकमुष्ट						१०५००	१०५००	२१०००		९	५		२	३
५	उदयदेव आधारभूत विधालय देखि बसन्तपूर जोड्ने सडक स्तरोन्नति	एकमुष्ट						१२०००		१२०००		९	५		२	३
६	चिल्लेपानी गाँउदेखि सरी खर्क जोड्ने सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
७	पाखाघार देखि न्याली हुदै ठाड जोड्ने सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
८	चुच्चाइ खोल्सी सडक कालोपत्रे तथा स्तरोन्नति सिफारिस	एकमुष्ट			८०००					८०००		९	५		२	३
९	वडाभित्र रहेका ग्रामिण तथा कृषि सडकहरु सफाइ कार्यक्रम	एकमुष्ट				८०००				८०००		९	५		२	३

१०	देवल दिव्यपुर कैलपाल पाटन सडक स्तरोन्नति	एकमुष्ट				४०००				४०००		९	५		२	३
११	अनारखोली, कैलपाल, देवल, दिव्यपुर सडक खण्ड स्तरोन्नति	एकमुष्ट						८०००	८०००	१६०००		९	५		२	३
१२	कैपाल मेलौली सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
१३	ज्यापु, गोदाज्यापु कौलेक सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
१४	झौलेक मोडदेखि ठुला सैना सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
१५	जसले खाली देखि तिम्मले भुरभुरे सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
१६	धारी जुगेपानी हुदै ज्ञानेश्वर सडक स्तरोन्नत्ती	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
१७	आरुबाटा तिम्मले कुकु हुदै अनारखोली सडक स्तरोन्नत्ती	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
१८	खोड्पे देखि खोला खोड्पे सम्म सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
१९	हरिचन रिसेडी सडक स्तरोन्नत्ती	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
२०	आरुबाटा बाझाडी सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
२१	हरिचन भौना सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
२२	मल्ला खोड्पे देखी ओखलेश्वर सम्म सडक विस्तार	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
२३	हिरापुर सिदन हुदै गोलादेउ सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
२४	छिनीमोड देखि वडा कार्यालय सम्म सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
२५	तोला जडाकोट देखि वडाकार्यालय सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
२६	मानीका खान देखि वोहरी गाँउ सिमार सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३

२७	बनारसी दडीभेट हुदै सुकावैना सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
२८	जोलवाझ देखि सुकाविना कल्तडी सडक स्तरोन्नती	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
२९	झालीमाली देखि वडा कार्यालय सम्म सडक स्तरोन्नती	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
३०	वैडोती देखि ढाडरीगाड सुर्नया जोड्ने सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
३१	बेलौती गुजर सडक स्तरोन्नति तथा सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
३२	मानिकाखान बोहरीगाँउ सडक स्तरोन्नति(कालोपत्रे)	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
३३	गौडाली वडा कार्यालय सडक विस्तार	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
३४	झालीमाली वडा कार्यालय सडक स्तरोन्नति	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
३५	तोला, जडाकोट वडाकार्यालय सडक विस्तार	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
३६	जोलाबाझ सुकवैना कल्तडी सडक स्तरोन्नति	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
३७	गुल्थडी ग्राल्लेक सडक	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
३८	डंसिली लदौली त्रिपुरेश्वर सडक	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
३९	गेरडा डंसिली सडक	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
४०	थलिवाटुलासौं बाटसेरा-	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
४१	पाटन, लोर्खा सकार वयलचौर सडक स्तरोन्नति	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
४२	चुल्लेक डंसिली लदौली त्रिपुरेश्वर सडक स्तरोन्नति	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
४३	विजयपुर किपुर सडक स्तरोन्नति	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
४४	काकस्याली दबडानी सडक निर्माण योजना	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३

४५	हरिचन रौलेश्वर सडक स्तरोन्नती कार्यक्रम	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
४६	ठाट डुब्बके कुनी सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
४७	राजकोट कालिका मावि देखि मटे गौरा खला . जोड्ने सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
४८	दाप सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
४९	खोड्पे देखि परालीखाना हुदै हतास जोड्ने सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
५०	दलित बस्तिमा सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
५१	मटुल देखि दामडी रोड सम्म सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
५२	वाडीखाना सिगासजोड्ने सडक (अन्तरपालिका) निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
५३	मानीकाखान पाटन सडक स्तरोन्नति	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
५४	रुईस्यानी ढुङ्गेली सिन्टोल महारुद्र पाटन सडक स्तरोन्नति	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
५५	मलोडा बजार देखि कटेसिमल हुदै डुङ्गरा सडक	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
५६	मलटकरा कफल्ला पानाकोट सडक	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
५७	बभनकट्टे देखि मसानी झाल सडक	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
५८	तल्लो भट्याडी टकरे सडक निर्माण	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
५९	किमार भौनी सडक	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३

६०	खालीडा किमार सडक	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
६१	गैराखान सल्लेबासा सुर्नया सडक खण्ड	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
६२	कोटगाडा तल्लो कोटगाडा सडक योजना	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
६३	कोटगाडा किमर सडक योजना	एकमुष्ट			१५००	२२००	३०००	४०००	५०००	१५७००		९	५		२	३
	घोरेटो बाटो तथा पदमार्ग															
१	घोरेटो तथा pcc बाटो	एकमुष्ट					१००००	१००००		२००००		९	३		३	३
२	बन्तड देखि जनता मावि आरुबाटा जोड्ने . घोरेटो बाटो निर्माण	एकमुष्ट			४०००	२०००				६०००		९	३		३	३
३	चिल्लेपानी गाँउदेखि सिद्धकेदार जोड्ने pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट					१००००	१००००		२००००		९	३		३	३
४	ठुलाखोलादेखि सौजी जोड्ने घोरेटो बाटो निर्माण	एकमुष्ट					४०००			४०००		९	३		३	३
५	लिसनगौडा देखि ठुली खाली जोड्ने घोरेटो बाटो नार्माण	एकमुष्ट						२०००		२०००		९	३		३	३
६	वडाका आवश्यक ठाउँहरुमा pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट						२०००		२०००		९	३		३	३
७	नौलादेखि टुपाका घर सम्मको घोरेटो बाटो निर्माण	एकमुष्ट				४०००				४०००		९	३		३	३
८	वडा कार्यालयको प्रवेशद्वार सहित घेर पर्खाल	एकमुष्ट				४०००				४०००		९	३		३	३
९	भेल्लेगाँउदेखि शिवालिङ्ग जोड्ने घोरेटो बाटो निर्माण	एकमुष्ट			६०००			२०००		८०००		९	३		३	३
१०	मटे अनारखोली मडे pcc बाटो	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
११	विप्पेकटाल , तल्लो विप्पेकटाल pcc बाटो	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
१२	रागाजुन pcc बाटो	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३

१३	साडीघाटी देखि डाडाबाग मन्दिर pcc बाटो	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
१४	हरीचन देखि आखलेश्वर pcc बाटो	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
१५	ज्यापु देखि कौलेक घोरेटो बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
१६	जुगेपानी देखि ढाब घोरेटो बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
१७	तिम्ले कुकु देखि महेश्वर आधारभूत विधालय घोरेटो बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
१८	रागाजुन देखि बाटाघर घोरेटो बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
१९	हरीचन देखि रुइस्यानी घोरेटो बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
२०	लामाखेत उपरसैनी pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
२१	भिटा भिर देखि रौलेश्वर जाने pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
२२	ठुली खाली देखि पातल सम्म pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
२३	डङसेली गाँउ देखि डङसेली गाड सम्म pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
२४	धारापानी pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
२५	जनप्रिय आवि देखि काकस्याली. सम्म pcc बाटो	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
२६	बजौरे pcc बाटो	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
२७	वडा भित्र आवश्यक ठाउमा pcc बाटो	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
२८	गौलेख देखि वडा कार्यालय जाने घोरेटे बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३

२९	गजेली खर्क मसान घाटसम्म घोरेटो बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
३०	प्राथमिक स्वास्थय केन्द्र देखि भिटा सम्म pcc बाटो	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
३१	डोङरा पिपल चौतारी घेर पर्खाल र pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
३२	सन्तोली देखि भुमिराज मन्दिर pcc बाटो	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
३३	चौखन्ना देखि रामेश्वर धामसम्म pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
३४	मेलतडा देखि रामेश्वर धामसम्म pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
३५	भिटा देखि त्रिपुरेश्वर pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
३६	नड मन्दिर pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
३७	उपल्ला बाटुला बम्म माडी नयाँ pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
३८	टकरे pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
३९	गैराखान pcc बाटो निर्माण	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		९	३		३	३
	झलुङ्गे पुल/ट्रस पुल															
१	सिमरोडा झोलुङ्गे पुल निर्माण	एकमुष्ट							१०००	१०००		९	३		३	३
२	कुइयापानी झोलुङ्गे पुल निर्माण उपल्लाबटुला	एकमुष्ट			८००	८००				१६००		९	३		३	३

३	डुडरा देखि सिलङ्गा झोलुङ्गे पुल	एकमुष्ट			८००	८००	८००		८००	३२००		९	३		३	३
४	पटौटी झोलुङ्गे पुल	एकमुष्ट			३००			८००		११००		९	३		३	३
५	बनारसी सुर्नया झोलुङ्गे पुल निर्माण	एकमुष्ट			१०००	००	००	००	००	१०००		९	३		३	३
६	कल्तडी नयाँ झोलुङ्गे पुल निर्माण	एकमुष्ट				१०००				१०००		९	३		३	३
७	ढाडरी गाड मोटरेबुल पूल निर्माण	एकमुष्ट						१०००		१०००		९	३		३	३
८	दबडानी घोडेगौड झोलुंगे पुल निर्माण	एकमुष्ट					१०००			१०००		९	३		३	३

६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

२. सडक, पुल तथा यातायात										
नतिजा तह	**नतिजा**	**सूचक**	**एकाई**	**आधार वर्षको अवस्था**	**योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)**			**जम्मा**	**पुष्ट्याँइको स्रोत**	**जोखिम पक्ष तथा अनुमान**
					पहिलो	**तेस्रो**	**पाँचौं**			
प्रभाव	संघ, प्रदेश तथा नगरपालिकाको समन्वयका आधारमा सडक तथा यातायात पूर्वाधार विकास गरी आर्थिक तथा सामाजिक विकासका अवसरमा नागरिकको सहज पहुँच भएको हुनेछ ।	३० मिनेटसम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएका परिवार	प्रतिशत	६०	७०	८०	१००	१००	नगरपालिका प्रोफाइल, पालिका प्रगति विवरण, प्राविधिक शाखा	जनताको माग अनुसार यातायातको व्यवस्थापन भएको हुने, सडक पूर्वाधारमा लगानी वृद्धि हुने
		सर्वयाम सडक	कि.मि.	१००	१२०	१४०	१६०	१६०		
असर	योजनाको दीर्घकालीन उपयोगकोलागि निर्माण भइसकेका पूर्वाधारहरूको संरक्षण, विस्तार तथा मर्मत संभार भएको हुनेछ ।	यातायात सुचारु सडक लम्बाइ	कि.मि.	२५०	२६०	२७०	२८०	२८०		
		नियमित मर्मत संभार भएको सडकको लम्बाइ	कि. मि.	१००	१२०	१४०	१६०	१६०		
प्रतिफल	पालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक गतिविधिलाई सन्तुलित, समावेशी, गतिशील बनाउन योगदान पुर्याउन सक्ने रणनीतिक सडक संजाल सुदृढ भएको हुनेछ ।	अन्तर पालिका सडक सञ्जाल विस्तार	कि.मी.	१५०	१६०	१८०	२००	२००		
	छिटो, भरपर्दो र वातावरण मैत्री सडक सञ्जाल विकास गर्न सहयोगी हुने प्रविधि तथा उपायहरू अबलम्बन हुनेछ ।	बायोइञ्जिनिरिङ्ग प्रविधी र सडक साइड वृक्षारोपण	कि.मी.	०	१	३	५	५		
		बाढी नियन्त्रणकालागि ग्याबिन वाल निर्माण	कि.मी.	१	१	३	५	५		
	प्रत्येक वडाहरूमा र महत्त्वपूर्ण स्थलहरूमा, बस्तीहरू	पालिकामा संचालित ४ पाङ्ग्रे यातायातका	सङ्ख्या	२०	०	०	२	२		

	र प्रमुख पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने गरी यातायात पहुँच बढाउन सडक विस्तार गरिनेछ ।	साधन								
		कच्ची	कि.मी.	३००	१०	१५	१९	१९		
		ग्राभेल सडक	कि.मि.	१००	१२०	१२५	१३५	१३५		
		कालोपत्रे	कि.मि.	१००	११०	१२०	१३०	१३०		
		ट्र्याक खोलिएको सडक	कि.मि.	५०	६०	७०	८०	९०		
		पक्की पुल	सङ्ख्या	३	४	५	६	६		
		झोलुङ्गे पुल	सङ्ख्या	२०	२५	३०	३५	४०		
		सडक नाली	कि.मि.	१००	१२०	१३०	१४०	१४०		
		सडक पेटी	कि.मि.	०	०	०	१०	१०		

६.३ जलश्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा

६.३.१ पृष्ठभूमि

जल विद्युत आर्थिक वृद्धि र आर्थिक रूपान्तरणको एक महत्वपूर्ण साधन हो। सुदुरपश्चिम प्रदेशमा दिगो र भरपर्दो विद्युत्को पहुँच सबै नागरिकमा पुगिनसकेको र प्रदेश सरकारले उर्जा क्षेत्रलाई आर्थिक समृद्धिको सम्बाहक मानेको सन्दर्भमा जलविद्युत विकास र व्यवस्थापनमा प्रदेश सरकारको महत्वपूर्ण भूमिका आवश्यक छ। नेपालको संविधानले जनसहभागितामा आधारित स्वदेशी लगानीलाई प्राथमिकता दिंदै जलस्रोतको बहुउपयोगी विकास गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरेको छ ।

नगरपालिका भित्र विजुली बत्तीको रूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार ८४.४ प्रतिशत रहेको छ। नगरक्षेत्रका ९.२ प्रतिशत घरधुरीहरूमा वैकल्पिक सौर्य उर्जा मार्फत विद्युत आपूर्ति भएको छ। केही वडाका बस्तीहरूमा सामुदायिक विद्युतीकरण मार्फत विद्युत आपूर्ति भएको छ। विद्युत आपूर्तिका लागि नगरपालिकाले राष्ट्रिय प्रशारण लाइनलाई जोड्ने कार्यलाई तिब्रता दिएको छ। नगरपालिका क्षेत्रमा ६.८ प्रतिशत घरपरिवार एल.पि.ग्यासबाट खाना पकाउने गर्दछन् भने खाना पकाउनका लागि दाउरा प्रयोग गर्ने करिब ९२.९ प्रतिशत रहेका छन् । सुधारिएको चुलो प्रयोग गर्ने घरधुरीको सङ्ख्यामा वृद्धि हुँदै गएको छ ।

६.३.२ समस्या तथा चुनौती

सबै स्थानमा विशिष्ट उपयोगका लागि राष्ट्रिय प्रशारण लाइनको विद्युत सेवा उपलब्ध हुन सकेको छैन भने उपलब्ध विद्युत सेवा पनि नियमित र व्यवस्थित हुन सकेको छैन। स्वच्छ उर्जाको रूपमा गोवर ग्यास, वायो विक्रेट र धुवाँ रहित सुधारिएको चुलोको उपयोग पर्याप्त मात्रामा हुन सकेको छैन। अधिकांश वडाहरूमा परम्परागत रूपमा दाउराबाट खाना पकाउने गरिएको छ ।

वस्ती विकास, शहरीकरण तथा आर्थिक गतिविधिको विस्तारका कारण बढ्दै गएको विद्युतको माग बढ्दै गए अनुसार विद्युत आपूर्ति गर्नु, र भौगोलिक बिकटता रहेका र ग्रामीणस्तरमा छरिएको बस्तीहरूमा विद्युतीकररण गर्नु चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

६.३.३ संभावना तथा अवसर

नगरक्षेत्रमा जलविद्युत उत्पादनकोलागि उपयुक्त भौगोलिक अवस्था र जलस्रोतको उपलब्धता रहेकोछ। सुर्नाया गाड तथा सुर्नाया हाइड्रो परियोजना चालु अवस्थामा रहेको भए पनि मर्मत सम्भार नहुँदा यो जलविद्युत्त परीयोजना बन्द हुने अवस्था रहेको छ। जनसमुदायमा ऊर्जाको आवश्यकता बारे चेतना अभिवृद्धि भएको अवस्था छ। ऊर्जा विकासबाट भौतिक, आर्थिक तथा सामाजिक संरचनाको विकास भई आर्थिक समुन्नति तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना हुने देखिन्छ ।

आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी परम्परागत व्यवहारलाई परिवर्तन गरी उत्पादनलाई वृद्धि गर्न सकिन्छ। ऊर्जा विकासबाट साना तथा घरेलु र ठूला उधोग स्थापना तथा सञ्चालनमा सहजता भै औद्योगिक विकास गर्न सहज हुनेछ। फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि ठोस फोहरको प्रशोधनबाट मिथेन ग्याँस उत्पादन गरी विक्री गर्ने सम्भावना रहेको छ ।

६.४४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

नवीकरणीय तथा वैकल्पिक ऊर्जाको उत्पादन र उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।

उद्देश्य

१. ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण—मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।
२. परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा वृद्धि गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका १८: ऊर्जाका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: ऊर्जाको उपभोगमा दक्षता बढाई वातावरण—मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा वृद्धि गर्नु ।	
१.१: ऊर्जा क्षेत्रको संस्थागत संरचना तयार गरी दिगो र अधिकतम् उपयोगको आधार तयार गर्ने ।	१. संघीय स्वरूप अनुसार ऊर्जा क्षेत्रको स्थानीय स्तरमा संस्थागत संरचना तयार गरिनेछ । २. संगठनात्मक संरचना अनुसार विद्युत जडान गर्ने र मर्मत सम्भार गर्न तालिम प्राप्त दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरी उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । ३. विद्युत वितरण लाइनमा उच्च क्षमता तथा गुणस्तरीय ट्रान्फर्मरहरू प्रतिस्थापान गरिनेछ । ४. घरायसी प्रयोजनकालागि अधिकतम् ऊर्जा प्रयोग गर्ने परिवारलाई सम्मान/प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.२: उपलब्ध सम्पूर्ण ऊर्जा स्रोतको पहिचान, उत्पादन, वर्तमान तथा भविष्यमा ऊर्जाको माग र आपूर्ति सम्बन्धी डाटाबेस तयार गरी संस्थागत विकासमा जोड दिने ।	१. नगरपालिकामा ऊर्जाको स्रोत पहिचान, कुल सम्भाव्य जलविद्युत क्षमता, माग र आपूर्तिको अध्ययन गरिनेछ । २. उत्पादित ऊर्जा, वर्तमान तथा भविष्यको माग र आपूर्तिको तथ्याङ्क सङ्कलन गरी डाटाबेस तयार गरिनेछ । ३. निर्माण सम्पन्न भई सञ्चालनमा रहेका लघु तथा साना जलविद्युत आयोजनाको मर्मत, सम्भार र संस्थागत विकास गरिनेछ । ४. यस क्षेत्रमा रहेका मुख्य ऊर्जा उत्पादन केन्द्र सम्मको सडक र प्रशारण लाइनको सञ्जाल निर्माण गरिनेछ ।
उद्देश्य २: परम्परागत ऊर्जाको सट्टामा वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा वृद्धि गर्नु ।	
२.१: ऊर्जाको प्रयोगलई दिगो, भरपर्दो गुणस्तरीय र प्रभावकारी रूपमा विकास गरी बहुउपयोगि बनाउने ।	१. ऊर्जाको खपत प्रभावकारी ढङ्गबाट गर्नकालागि विशेष सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. सार्वजनिक संस्था वा स्थानहरू जस्तै, अस्पताल, विद्यालय, धार्मिकस्थल, सडक, पर्यटकय स्थल, आदिमा अधारभूत ऊर्जाको नियमित आपूर्ति गर्न सौर्य ऊर्जा जडान गरिनेछ । ३. विद्युतीय चुलो प्रयोग गर्न सहुलियत ऋण/अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । ४. कृषि तथा शहरी क्षेत्रबाट निस्किने फोहरजन्य वस्तुबाट वायोग्यास तथा प्राङ्गारिक मल उत्पादन तथा प्रयोग गर्न प्रत्साहन गरिनेछ । ५. सिँचाइ तथा खानेपानीको पहुँच पुऱ्याउन सम्भावना नरहेका क्षेत्रमा सौर्य ऊर्जाको प्रयोग गरी लिफ्ट खानेपानीको सञ्चालन गरिनेछ । ६. जलविद्युत, वैकल्पिक ऊर्जाको अधिकतम प्रयोग गरी दैनिक जीवनयापनमा

	सहजता ल्याउदै परम्परागत ईन्धनको प्रयोग घटाइनेछ। ७. वैकल्पिक ऊर्जा क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्न बैंक तथा वित्तीय क्षेत्रबाट सहुलियत दरमा ऋणको व्यवस्था गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	जलस्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा				**५४००**	**५४००**	**५४००**	**६१००**	**६८००**	**२९१००**						
१	वडा भित्र रहेका सरकारी कार्यलय मठमन्दिर तथा विधालयमा शौर्य उर्जा जडान कार्यक्रम	एकमुष्ठ			७००	७००	७००	८००	९००	३८००		७	९		२	१
२	सडक तथा मन्दिरहरुमा शौर्य बत्ति जडान कार्यक्रम	एकमुष्ठ			७००	७००	७००	८००	९००	३८००		७	९		२	१
३	वडा.नं. १ मा बाँकी रहेका सम्पूर्ण टोलहरुमा विद्युत्त लाइन विस्तार	एकमुष्ठ			७००	७००	७००	८००	९००	३८००		७	९		३	२
४	वडा.नं. ३ भित्र सबै टोलमा विद्युत्त लाईन विस्तार मर्मत	एकमुष्ठ			७००	७००	७००	८००	९००	३८००		७	९		३	३
५	विधुत काउन्टर मर्मत	एकमुष्ठ			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		७	९		३	४
६	वडाभरीका मन्दिर तथा सार्वजनिक ठाउँहरुमा वैकल्पीक उर्जा अन्तर्गत सौर्यबत्ती जडान कार्यक्रम	एकमुष्ठ			७००	७००	७००	८००	९००	३८००		७	९		३	२
७	विधुतीकरण नभएका टोलहरुमा विधुतीकरण कार्यक्रम	एकमुष्ठ			७००	७००	७००	८००	९००	३८००		७	९		३	३

८	विधुत विस्तार नभएका वस्तीहरुमा विधुत्तिकरण पहल गरिने	एकमुष्ठ			७००	७००	७००	८००	९००	३८००		७	९		३	४

६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

१. जलश्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा										
नतिजा तह	**नतिजा**	**सूचक**	**एकाई**	**आधार वर्षको अवस्था**	**योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)**			**जम्मा**	**पुष्ट्याँइको स्रोत**	**जोखिम पक्ष तथा अनुमान**
					पहिलो	**तेस्रो**	**पाँचौं**			
प्रभाव	परम्परागत ऊर्जाको प्रतिस्थापन गरी वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोगमा बृद्धि भएको हुनेछ ।	विद्युतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत	६२	६५	८५	१००	१००	नगरपालिका प्रोफाइल, प्राविधिक शाखा, सम्वन्धित शाखाको प्रतिवेदन	सम्वन्धित कार्यलयहरूले आफूलाई समसामयिक अध्यावधिक गरेको हुने, उर्जा पूर्वाधारमा
असर	नविकरणिय तथा वैकल्पिक ऊर्जाको उत्पादन र उपभोगमा ऊर्जा दक्षता बढाई वातावरण मैत्री, दिगो, भरपर्दो, गुणस्तरीय र स्वच्छ ऊर्जामा सबैको पहुँचमा बृद्धि हुनेछ ।	जलविद्युत् उत्पादन (जडित क्षमता)	मेगावाट	०	०	०	१५	१५		
		प्रतिव्यक्ति विद्युत् उपभोग (वाट प्रति घण्टा)	घण्टा	५	२५	३५	५०	५०		
		लघु जल विद्युत उत्पादन क्षमता	किलोवाट	६५०	६५०	६५०	६५०	६५०		
प्रतिफल	ऊर्जा वितरण प्रणालीलाई प्रभावकारी एवम् भरपर्दो बनाई विद्युत पहुँचमा बृद्धि गरी खपत बढाइनेछ ।	थ्री फेज लाइनको बिस्तार	प्रतिशत	०	१०	३०	५०	५०		
		राष्ट्रिय प्रसारण लाइन मार्फत विद्युतीकरण भएको परिवार	प्रतिशत	०	५	४०	६०	६०		
		खाना पकाउने इन्धनका रूपमा बिद्युत प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	०	०	१	३	३		
	वैकल्पिक ऊर्जाको विस्तार गरी दिगो, भरपर्दो गुणस्तरीय र प्रभावकारी रूपमा विकास गरी बहुउपयोगि बनाइने छ ।	सोलार उर्जा प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	६५	७०	६०	४०	४०		
		सोलार उर्जा उत्पादन	कि.वा.	३००	३५०	३००	१००	१००		
		बायोग्यास (गोवरग्यास) प्रयोग गर्ने घरपरिवार	सङ्ख्या	०	०	५	१०	१०		

६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

६.४.१ पृष्ठभूमि

पाटन नगरपालिकाका शहरी वडाहरूमा सूचना तथा प्रविधिको उपयोगको अवस्था राम्रो रहेको छ भनें ग्रामीण वडाहरूमा यसको अवस्थामा सुधार ल्याउन अत्यावश्यक छ । सबै वडाहरूमा एन.टि.सि र एन सेलको सामान्य सुविधा उपलब्ध भएको देखिएको छ । नगर क्षेत्रका सबै वडामा मोबाइल फोन सेवाको सुविधा पुगेता पनि सेवा पहूँच भने ८० प्रतिशत मात्रै छ । अप्टिकल फाइबर विस्तार हुन नसक्दा इन्टरनेट सुविधा एकदमै कमजोर छ भने वडास्तरबाट प्रवाह हुने अनलाइन सेवाहरू सबै वडाहरूमा सुचारू हुन सकेको छैन ।नगरपालिकामा पत्रपत्रिका तथा एफ.एम.स्टेशनहरूले सञ्चार सुविधा पुऱ्याएका भएता पनि यस नगरपालिकाबाट दैनिक रूपमा प्रकाशन हुने कुनै पत्रपत्रिका तथा एफ.एम.स्टेशनहरू नरहेको साथै नगरबासीलाई सूचना प्रवाह गर्न स्थानीय एफ.एम. को आवश्यकता रहेको देखिन्छ । यद्यपि, टेलिभिजन, केवल नेटवर्क, र इन्टरनेटको सरल पहुँचका कारण सूचना तथा संचार विकास दिनानुदिन बढ्दै गइरहेको छ ।

६.४.२ समस्या तथा चुनौती

भौगोलिक बिकटताको कारण सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तारलाई दुर्गम वडासम्म द्रुतता दिन समस्या भएको छ। सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको पर्याप्त उपयोग हुन सकेको छैन।सूचना तथा सञ्चारको संरचनागत विकासका पूर्वाधारमा कमी देखिन्छ । सूचना प्रविधिको विकास र साईवर सुरक्षाको लागि पर्याप्त संरचनागत व्यवस्था भएको भने छैन।केही स्थानहरूमा मोबाइल नेटवर्क अनियमित तथा ज्यादै कमजोर भएकाले सेवा प्रयोग एवं वडा कार्यालयको सेवा प्रवाहमा समेत बाधा पुगेको छ ।हालसम्म अप्टिकल फाइवर पुग्न सकेको छैन ।

अप्टिकल फाइबर विस्तारमा गति दिने कार्य, सूचना तथा सञ्चार क्षेत्रमा विकसित नवीनतम प्रविधि समय सापेक्ष प्रयोगमा ल्याउने कार्य, विद्युत प्रसारण भरपर्दो बनाउने कार्य, नगर क्षेत्रको ऐतिहासिक महत्वका वस्तु र सेवाहरूलाई डिजिटल अर्काइभमा सुरक्षित राख्ने कार्य, साइवर सुरक्षा सम्वन्धी संस्थागत संरचना तयार गरी आम जनतामा यस सम्वन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्य, र सामाजिक सञ्जालको वृद्धिसँगै यसमा बढ्दै गएको दुरूपयोग तथा विकृतिलाई रोक्ने कार्य चुनौती पूर्ण देखिएको छ ।

६.४.३ संभावना तथा अबसर

विद्यमान योजना तथा नीति अनुरूप नगरलाई सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मैत्री बनाउन सकिन्छ।स्थानीय संचार माध्यम र संचारकर्मीको क्षमता विकास गरी नगरलाई मिडियामैत्री बनाउन सकिन्छ।आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी नगरपालिकाको प्रशासनिक लगायत दैनिक कामकाजका प्रणालीहरू सहज एवम् चुस्त बनाउन सकिने सम्भावना प्रशस्त छ ।

विद्यालय तथा स्वास्थ्य केन्द्र लगायत सम्पूर्ण सार्वजनिक संस्थाहरूको कार्य प्रणालीलाइ सूचना प्रविधिको प्रयोगबाट थप चुस्त दुरूस्त र प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ।प्रविधिको भरपूर उपयोग गरी पर्यटकीय, कला, भाषा तथा संस्कृतिको दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण स्थलहरूको संरक्षण एवम् प्रवर्द्धन गर्न सकिने र सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई थप प्रभावकारी बनाउन सकिने देखिन्छ । सूचना तथा संचारको विकासले समग्र आर्थिक विकासको गतिविधिलाई पारदर्शी, चुस्त दुरूस्त र प्रभावकारी बनाउन टेवा पुऱ्याउनेछ ।

६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास गर्दै सबै नागरिकको पहुँच तथा उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गरी आमनागरिकको जीवनस्तरलाई सहज बनाउनु ।

उद्देश्य

१. आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउनु ।

२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका १९: सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू सबै नागरिकको पहुचमा पुऱ्याउनु ।	
१.१: सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी नयाँ खोज तथा अनुसन्धान र विकासको लागि कानुनी आधार तयार गर्ने ।	१. सञ्चार माध्यमसँग साझेदारीको नीतिलाई प्रभावकारी बनाइनेछ । २. सूचना प्रविधि क्षेत्रको विकासकालागि निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन र प्रवर्द्धन गर्न सहजीकरण गरिनेछ । ३. केबलमा आधारित सञ्चार प्रविधिलाई ताररहित प्रविधिमा रुपान्तर गर्न विभिन्न अध्ययन गरिनेछ ।
१.२: बजार तथा चलचित्र क्षेत्रको पूर्वाधार विकास गरी उद्योगको रूपमा विकास तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।	१. यस क्षेत्रलाई परिचित गराउने खालका भाषिक, सांस्कृतिक, भौगोलिक तथा सामाजिक पृष्ठभूमि झल्कने प्रवर्धनात्मक सूचनाका सामग्रीहरूको निर्माण र निर्माण भएका सामग्रीहरूको डिजिटलाइजेशन गरी यस क्षेत्रको विकासलाई टेवा पुऱ्याउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधि युक्त पर्यटकीय योजना बनाइनेछ । २. यस क्षेत्रको कला संस्कृतिको पहिचानमा जोड दिई मौलिक, सामाजिक तथा गुणस्तरीय लघु चलचित्र तथा डकुमेन्ट्री निर्माणलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । ३. टेलीमेडिसिन केन्द्रको स्थापना गरी सबै नागरिकलाई घरमै बसी स्वास्थ्य उपचार सम्बन्धी परामर्श सेवा लिने अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ । ४. विज्ञापन बजारको व्यवस्थापन एवम् नियमन गर्न नियामक निकायको स्थापना तथा सञ्चालन गरिनेछ । ५. सार्वजनिक क्षेत्रबाट प्रचार प्रसार हुने विज्ञापनमा समानुपातिक वितरण प्रणालीको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३: समग्र प्रविधिका विकासकालागि डिजिटाइजेसन मार्फत् सामाजिक, आर्थिक र शासकीय व्यवस्थामा सुधार गर्ने ।	१. सार्वजनिक तथा निजी सेवाहरू क्रमश सफ्टवेयर अनलाइन मार्फत् सूचना तथा सेवा प्रदान गरिनेछ । २. सञ्चार तथा सूचना प्रविधिको विकासकालागि स्थानीय प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनको आधार तयार गरिनेछ । ३. डिजिटल डिभाइड कम गर्नकोलागि डिजिटल साक्षरता र सचेतना अभिवृद्धिलाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ । ४. सूचना प्रविधिलाई शिक्षा र आधुनिक प्रविधिमा उपयोग गरिनेछ । ५. सूचना प्रविधिको प्रयोग मार्फत् स्थनीय भाषा, संस्कृति तथा मौलिकताको संरक्षण गरिनेछ । ६. आधारभूत तह देखि नै हरेक विद्यार्थीले कम्प्युटर तथा सूचना प्रविधि सम्बन्धी

	अध्ययन गर्न पाउने अवसरको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।	
२.१ः सूचना तथा सञ्चार सेवालाई प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, सर्वसुलभ तथा नियमित पहुँचको स्थापना गरी सूचना प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्ने ।	१. नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा अप्टिकल फाइबरको विस्तार गरी इन्टरनेटको पहुँच सर्वसुलभ बनाइनेछ । २. सबै कार्यालयका वेवसाइट, इमेल, ट्वीटर, भाइबरजस्ता माध्यमबाट नागरिकको गुनासो प्राप्ति तथा सुनुवाइ हुने व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. सबै वडाहरूमा डिजिटल सूचना पाटीको व्यवस्था गरी सम्पूर्ण सूचना, क्रियाकलाप तथा गतिविधिहरूका बारेमा सुसूचित हुने अधिकारको सुनिश्चितता गरिनेछ । ४. सार्वजनिक आमसञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, उत्तरदायी र व्यावसायिक बनाइनेछ । ५. नगरपालिकाका सम्पूर्ण क्रियाकलापहरूलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाई सबैकालागि सहज एवम् सर्वसुलभ सेवाको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
२.२ः सूचनामा सम्पूर्ण नागरिकहरूको पहुँच र सञ्चार प्रविधिको उच्चतम प्रयोगको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. सञ्चार क्षेत्रकालागि विद्यमान भौतिक संरचनामा आवश्यकता अनुसार थप संरचना विस्तार गरिनेछ । २. नगरपालिकाका सबै ठाँउमा टेलिफोन सेवाको नेटवर्क उपलब्ध हुन सक्ने गरी आवश्यकता अनुरूप मोबाइल टावरको विस्तार गरिनेछ। ३. नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा स्थानीय तथा राष्ट्रिय पत्र-पत्रिकाहरूको ताजा खबर नियमित रूपमा अनलाइन संस्करणमा समेत पढ्न पाउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि				३२००	३३००	६००	६००	६००	८३००						
१	सार्वजनिक स्थानमा सि सि टीभी जडान कार्यक्रम	एकमुष्ठ			४००	१००	१००	१००	१००	८००		८	९		२	३
२	डकुमेन्ट्री निर्माण	एकमुष्ठ			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		८	९		२	३
३	टेलीफोन टावरहरु निर्माण	एकमुष्ठ			३००	७००				१०००		८	९		२	३
४	वडा भवनहरुमा वाइफाइ जडान तथा स्तरोन्ती	एकमुष्ठ			२०००	२०००				४०००		८	९		२	३

६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

४. सञ्चार तथा सुचना प्रविधि										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्टयाँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास मार्फत पालिकाबासीको जीवनस्तरमा सहजता हुनेछ ।	मोबाइल नेटवर्क कभरेज क्षेत्र	प्रतिशत	६५	७०	९५	१००	१००	नगरपालिका प्रोफाइल, सूचना प्रविधि शाखा	सूचना प्रविधिमा थप लगानी विद्धि भएको हुने
		ईन्टरनेटमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत	१	५	२५	५०	५०		
असर	सूचना तथा सञ्चार सेवालाई प्रतिस्पर्धी, मर्यादित, सर्वसुलभ तथा नियमित पहुँचको स्थापना गरी सूचना प्रविधिको उच्चतम प्रयोग भएको हुनेछ ।	उद्यम व्यवसायमा सूचना प्रविधि प्रयोग गर्ने व्यक्ति	प्रतिशत		२	५	१०	१०		
		टेलिफोन /मोबाइल प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	८५	आवश्यकता अनुसार सबै					
		अप्टिकल फाइबरको बिस्तार	प्रतिशत	०	सबै वडामा					
प्रतिफल	सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी नया खोज तथा अनुसन्धान र विकासको लागि कानुनी आधार तयार हुनेछ ।	सूचना प्रविधि नियमन कानुन निर्माण	सङ्ख्या	०	१	१	१	१		

	समग्र प्रविधिका विकासकालागि डिजिटाइजेसन मार्फत सामाजिक, आर्थिक र शासकीय व्यवस्थामा सुधार भएको हुने ।	ईन्टरनेट उपलब्ध भएका विद्यालय	सङ्ख्या	०	सबे विद्यालयहरूमा					
		ईन्टरनेट उपलब्ध भएका सरकारी कार्यालयहरू	सङ्ख्या	११	सबै सरकारी कार्यालयहरूमा					
		फ्रि वाईफाई उपलब्ध भएका सार्वजनिक स्थलहरू	स्थान	०	१	३	५	५		
		ई-कक्षा सञ्चालन गर्ने विद्यालयहरू	सङ्ख्या	०	मावि स्तरका सबै विद्यालयहरूमा					
		डिजिटल सूचना पाटी	सङ्ख्या	२	८	८	८	८		
	सूचनामा सम्पूर्ण नागरिकहरूको पहुँच र सञ्चार प्रविधिको उच्चतम प्रयोगको सुनिश्चित हुनेछ ।	सञ्चारका कुनै एक साधन उपलब्ध घरधुरी	प्रतिशत	९०	९५	१००	१००	१००		
		राष्ट्रिय पत्रपत्रिका नियमित रूपमा उपलब्ध हुने सार्वजनिक पुस्तकालय	सङ्ख्या	०		१		१		

परिच्छेद ७ः वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्र

मानव र प्रकृति बीच गहिरो र अन्योन्याश्रित सम्बन्ध छ । प्राकृतिक श्रोतको दिगो व्यवस्थापन विना मानव जीवन संभव छैन। वन संरक्षण, भूतथा जलाधार संरक्षण, जैविक विविधताको व्यवस्थापन तथा संरक्षण, वातावरण व्यवस्थापन, जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलन र विपद् व्यवस्थापन जस्ता विषयहरू नगरपालिकाको कार्यक्षेत्र भित्र पर्दछन् ।दिगो विकास र विपद् उत्थानशीलतामा अभिवृद्धि नै पाटनको विकासको समृद्धि भन्ने अभियानका साथ उद्देश्य, नीति र कार्यक्रम निर्धारण गरिएको छ ।

७.१ वन तथा जैविक विविधता

७.१.१ पृष्ठभूमि

यस नगरपलिकामा वन जंगलको अवस्था राम्रो देखिन्छ । नगरपालिकाको कूल भूभाग मध्ये करिब ७६.७१ प्रतिशत हिस्सा वन जंगलले ओगटेको छ । त्यसै गरि ७.४९ प्रतिशत भु-भाग घाँसे मैदान, ०.१६ प्रतिशत नदी खोला र ताल क्षेत्र क्षेत्र रहेको देखिन्छ भने खेतीयोग्य जमिनको हिस्सा १४.७३ प्रतिशत मात्र रहेको देखिन्छ । अरु वालुवा क्षेत्र, ताल तलैया, हिमनदी र चट्टान क्षेत्र एकदमै कम रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिकामा पाइने प्रमुख बनस्पतीका प्रजातिहरूमा, साल, सिसौं, सिमल, जामुन वर, पीपल, बेल, अमला, सल्लो,टुडी, आँप, कटहर, लिची, वडहर, अम्बा, केरा, कागती, भोगटे, सरिफा, दारिम, तित्री, साज, सादन, हर्रो–बर्रो, सान्दन, आदी वोटविरुवाहरु पाइन्छ । यसै गरी घिस्रने जन्तुहरूमा करेत, हरेउ, सुनगोहोरो, छेपारो, अजिंगर, भित्ती, सर्प, गड्यौला, जुका, अन्य किटपतङ्ग आदि र चराचुरुङ्गीहरूमा कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुइँचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयुर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरा, ठेउवा, बट्टाइ, चिबे, भ्याकुर, फिस्टो, रुपी, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो, हाडफोरुवा, कर्याङकुरुङ, भद्राई, सारस आदि प्रजातिका स्थानीय र आप्रवासी चराचुरुङ्गीहरु पाइन्छन्।

भूउपयोगको दृष्टिकोणले नदी तथा खोला क्षेत्रले जैविक विविधताको संरक्षणमा निकै महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको देखिन्छ । पालिकाक्षेत्रमा रहेको विभिन्न नदी, खोला तथा साना खोल्साले यस क्षेत्रको जैविक विविधताको संरक्षणमा निकै ठुलो योगदान पुऱ्याएका छन् ।

७.१.२ समस्या तथा चुनौती

जमीनमा व्यक्तिगत स्वामित्वको प्रभुत्व रहे सम्म बैज्ञानिक भूउपयोगको अवधारणा अनुसार योजना कार्यान्वयन हुन कठीन देखिएको छ । वनमा आधारित उपभोक्ता समितिहरू मार्फत मिचाहा प्रजातिको बोट विरूवालाई नियन्त्रण गर्दै नर्सरी विस्तार, वृक्षारोपण, रिचार्ज पोखरी निर्माण, अग्नीरेखा, झाडी सफाई जस्ता क्रियाकलापहरूबाट जैविक सम्पदाको संरक्षणका प्रयास पूर्ण सफल हुन सकेका छैनन् । वृक्षारोपण, बन नर्सरी, जडीवुटीको व्यावसायिक खेती अपेक्षित रूपमा विस्तार भएको छैन । वन्यजन्तुहरू खासगरी बाँदर, र दुम्सीबाट तथा अन्य जंगली जनावरहरुबाट खेतीपाती एवं बालीनालीहरू क्षती हुने गरेको छ । भर्खर ट्र्याक खोलीइएको सडकको दायाँ वायाँ वृक्षारोपण गर्न बाँकी छ । ग्रामीण

सडकहरू समेत वायोइन्जिनियरिङ्ग प्रविधिबाट निर्माण हुन सकेको अवस्था छैन । कतिपय खोलानालामा माछा मार्न विषको अत्यधिक प्रयोग हुने गरेकाले जल प्रदुषण बढ्दो समस्याको रूपमा रहेको छ ।

वन तथा जैविक विविधताको संरक्षणका लागि नगरपालिका तहलाई जिम्मेवार बनाउनु भौतिक विकास र वन संरक्षण कार्यका बीच उत्पन्न हुने द्वन्द्वको व्यवस्थापन गर्नु, स्थानीय जनतामा वन तथा जैविक विविधताको संरक्षणबारे ज्ञान अभिवृद्ध गरी सहकार्य गर्नु, छाडा चरिचरन, वन फडनी, अव्यवस्थित वस्ती, र आगलागी जस्ता क्रियाकलापहरू नियन्त्रण गर्नु यस क्षेत्रका मुख्य चुनौती हुन् ।

७.१.३ संभावना तथा अबसर

व्यवहारिक तथा दिगो भूउपयोग नीति तथा यसको कार्यान्वयनबाट यस क्षेत्रको जैविक विविधताको संरक्षण गर्न सकिन्छ । यसबाट उर्वर कृषि भूमि र वन जंगलको निकै हद सम्म संरक्षण र उपयोग गर्न सकिन्छ । हरित पूर्वाधार विकासको अवधारणालाई आयोजना चक्रमा आत्मसाथ गर्न सकिन्छ । वनमा आधारित सहकारी संस्था मार्फत वन पैदावार संकलन, प्रशोधन केन्द्र तथा बजारको व्यवस्थापन गर्न, र होमस्टे संचालन गरी वन पैदावारबाट रोजगारी तथा आय आर्जनका अवसरहरू श्रृजना गर्न सकिने अवस्था छ । सामुदायिक र कवुलियती वनको विकास र विस्तारमा महिला, विपन्न, र दलितहरूको सहभागिता वढाउदै जीविकोपार्जनमा टेवा पुग्ने देखिन्छ । वन पैदावारमा आधारित जडीवुटी खेती तथा उद्यमशीलता विकास गर्दै सहकारी संस्थाका सदस्यहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न सकिन्छ । वन तथा काठजन्य लघु उद्योग तथा व्यवसायहरू स्थापना गरी आर्यआर्जन गर्न सकिन्छ । स्थानीय स्तरमा कृषि, वन तथा पशुपालन व्यवसायको विकासका प्रशस्त सम्भावनालाई परिचालन गरी प्राकृतिक वातावरण तथा वन्यजन्तुको संरक्षण गर्न समेत सकिन्छ ।

बन क्षेत्रलाई संरक्षण तथा आम्दानीमुखि बनाउन सामूदायीक बन, कबुलियत बन सँग सहकार्य गरी बन कृषि कार्यको प्रवर्द्धन गर्ने, वन सम्पदा तथा वन्य जीवजन्तुको उचित संरक्षण, संवर्द्धन र उपयोग गर्न सकेको खण्डमा आय आर्जनको महत्वपूर्ण श्रोतको रूपमा विकास गर्न सकिने प्रचूर संभावना रहेको छ ।

७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

<u>लक्ष्य</u>

नगर क्षेत्रका वनको उचित व्यवस्थापन र जैविक विविधताको संरक्षणका माध्यमबाट जीवनस्तरमा सुधार गर्नु ।

<u>उद्देश्य</u>

१. स्थानीय वनको संरक्षण र वैज्ञानिक व्यवस्थापन, वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्वर्द्धन गर्नु ।
२. वन क्षेत्रको वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट वन र जैविक विविधता सहित वन पैदावारको उचित उपयोग गर्नु ।

<u>रणनीति र कार्यनीति</u>

तालिका २०: वन तथा भूसंरक्षणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: स्थानीय वनको संरक्षण र वैज्ञानिक व्यवस्थापन वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन गर्नु।	
२.१: वनलाई उत्पादनमुखी बनाई वनजन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण गर्ने ।	१. वनभित्रका ढलेका तथा सुकेका रुखहरू बिक्रीवितरणको व्यवस्था गरिनेछ । २. काठजन्य वस्तुको उत्पादन, प्रशोधन र उपयोगमा विविधीकरण र प्रविधि विकास गरी नयाँ रोजगारी र उत्पादनका क्षेत्र सिर्जना गरिनेछ । ३. गैर काष्ठ वन पैदावारको प्रबल सम्भावना भएको खेती विस्तार तथा वजारीकरण

	गरिनेछ। ४. जडीबुटी प्रशोधन उद्योग स्थापना गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ । ५. वन्यजन्तु पालन, प्रजनन तथा व्यवसायीकरणकालागि स्थानीय जनतालाई प्रेरित गरिनेछ। ६. वनजन्य व्यवसायप्रति स्थानीय युवायुवतीको आकर्षण बढाउन आफ्नो क्षेत्रभित्रका योग्य र इच्छुक विद्यार्थीहरूलाई वनविज्ञान विषयमा अध्ययन गर्न आर्थिक सहयोग गरिनेछ।
१.२ः समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार वनको संरक्षण गर्ने ।	१. स्थानीय जनतालाई वनको महत्त्व र यसका फाइदाबारे जानकारी गराइनेछ । २. वनको सीमा निर्धारण गरी तारबार गरिनेछ । ३. खाली भूभागमा वृक्षारोपण गरिनेछ । ४. वन नर्सरी स्थापना गरिनेछ । ५. सामुदायिक वनहरूका कार्ययोजना अनुसार वनको संरक्षण गरिनेछ । ६. स्थानीय जनतालाई फलफूलका विरुवाहरू वितरण गरिनेछ । ७. तालिम, गोष्ठी, अध्ययन भ्रमण आदिका माध्यमबाट उपभोक्ता समितिका सदस्यहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः वन क्षेत्रको वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट वन र जैविक विविधता सहित वन पैदावारको उचित उपयोग गर्नु ।	
२.१ः जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने ।	१. वनमा आधारित उपभोक्ता समितिहरू मार्फत मिचाहा प्रजातिको बोट विरूवालाई नियन्त्रण गर्दै नर्सरी विस्तार, वृक्षारोपण, रिचार्ज पोखरी निर्माण, अग्नीरेखा, झाडी सफाई जस्ता क्रियाकलापहरूबाट जैविक सम्पदाको संरक्षण गरिनेछ । २. वन्य जन्तुहरूबाट हुनसक्ने सम्भावित क्षति न्यूनीकरण गर्न जंगल क्षेत्रमै उपयुक्त हुने घाँस, विरूवा, फलफुलहरू रोपण गरी बनयजन्तुको आहारा व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. व्यावसायिक मूल्य भएका जडीवुटी लगायतका वोट विरूवाहरूको व्यापक वृक्षारोपण गरी जैविक विविधताको संरक्षण गर्दै दिगो उपयोगमा जोड दिइनेछ । ४. छाडा चरिचरन, बन फाडनी गरी वस्ती विकास, आगलागी जस्ता क्रियाकलापहरूलाई पूर्ण बनदेज लगाई दण्ड जरिवानाको व्यवस्था गरिनेछ ।
२.२ः बाह्य र आन्तरिक स्रोतसाधनको परिचालन गर्ने ।	१. योजनाहरूको विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गर्न संघीय र प्रदेश सरकारसमक्ष अनुरोध गरिनेछ । २. गैरसरकारी संस्थाहरूलाई वन तथा जैविक विविधताको संरक्षणका कार्यक्रमहरूमा लगानी गर्न आह्वान गरिनेछ । ३. नगरको वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत रकम वन तथा भूसंरक्षण क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि छुट्याइनेछ । ४. वनजन्य उद्योगको विकास र व्यवसायीकरणका लागि स्थानीय निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	वन तथा जैविक विविधता				४०५०	४०५०	४५५०	४०५०	४०५०	२०७५०						
१	जडीबुटी संरक्षण तथा पर्वद्धन	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१५	७		३	१
२	सामुदायिक वन संरक्षण योजना	एकमुष्ट			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१५	७		३	१
३	सामुदायिक वनमा बृक्षारोपण तथा घेराबार	एकमुष्ट			१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	७५००		१५	७		३	१
४	सामुदायिक वन हरु भित्र खानेपानी मुहान नजिक रिर्चाज पोण्ड हरु निर्माण	एकमुष्ट					५००			५००		१५	७		३	१
५	वडाभित्र वृक्षारोपण कार्यक्रम				५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१५	७		३	१
६	सामुदायिक वनका उपभोक्ता हरुलाई क्षमता अभिवृद्धि तालिम				३५०	३५०	३५०	३५०	३५०	१७५०		१५	७		३	१
७	वृक्षारोपण तथा वातावरण संरक्षण सम्बर्द्धन कार्यक्रम				५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१५	७		३	१

७.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

१. वन तथा जैविक विविधता										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	नगरपालिका क्षेत्रका वनको उचित व्यवस्थापन,	रुख विरुवाले ढाकेको वा	प्रतिशत	४०.८	४०.८	४०.८	४०.८	४०.८	इलाका वन कार्यालय,	वैज्ञानिक वन व्यवस्थपनको अवधारण

	भूसंरक्षण र जैविक विविधताको संरक्षणका माध्यमबाट स्थानीय जनताको जीवनस्तरमा सुधार भएको हुनेछ ।	हरियाली वा वन क्षेत्र							नगरपालिका प्रोफाइल, सम्वन्धित शाखा	अनुसार जैविक विविधता र वन पैदावारको उपयोग भएको हुने
		सामुदायिक वनबाट प्राप्त हुने राजस्व बृद्धि	प्रतिशत		१०	१०	१०	**१०**		
असर	वनलाई उत्पादनमुखी बनाई वनजन्य उत्पादनको व्यवसायीकरण भएको हुनेछ ।	स्थानीय फर्निचर उद्योग	सङ्ख्या	**१**	१	२	३	**३**		
		आयमूलक कार्य संचालित वन क्षेत्र	सङ्ख्या	**१५**	सबै सामुदायिक वनहरू					
प्रतिफल	समुदायमा आधारित वन व्यवस्थापन प्रणाली अनुसार वनको संरक्षण हुनेछ ।	सामुदायिक वन सङ्ख्या	सङ्ख्या	**१५**	**१५**	**१५**	**१५**	**१५**		
		सामुदायिक वन उपभाेक्ता समितिका सदस्यको क्षमता अभिबृद्धि तालिम	सङ्ख्या	**०**	१	३	५	**५**		
		वार्षिक बृक्षारोपण	सङ्ख्या		५०००	१५०००	२५०००	**२५०००**		
	वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन गरी चोरी-निकासी तथा अतिक्रमण नियन्त्रण भएको हुनेछ ।	चोरी-निकासी नियन्त्रणकालागि नियमन इकाई गठन	सङ्ख्या	**०**	१	७	७	**७**		
		पालिकास्तरीय वन इकाई स्थापना	सङ्ख्या	**१**	१	१	१	**१**		
		जैविक विविधता युक्त क्षेत्र	सङ्ख्या	**०**	१	२	३	**३**		
		वन क्षेत्रको तारवार	कि.मि.	**०**	५	१५	३०	**३०**		
		लोप हुनलागेका बालीनालीको पुनस्थापन (बाली नाली को सङ्ख्या)	सङ्ख्या	**०**	१	३	५	**५**		

७.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

७.२.१ पृष्ठभूमि

नगरपालिकाको कूल भूभाग मध्ये करिब ७६.७१ प्रतिशत हिस्सा वन जंगलले ओगटेको छ । त्यसै गरि ७.४९ प्रतिशत भु-भाग घाँसे मैदान, ०.१६ प्रतिशत नदी खोला र ताल क्षेत्र क्षेत्र रहेको देखिन्छ भने खेतीयोग्य जमिनको हिस्सा १४.७३ प्रतिशत मात्र रहेको देखिन्छ । अरु वालुवा क्षेत्र, ताल तलैया, हिमनदी र चट्टान क्षेत्र एकदमै कम रहेको देखिन्छ ।

नगरपालिकाका नदी तथा खोला किनारका भागहरु भूक्षयको दृष्टिकोणले संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दछ । वनविनासको असर, अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन राख्ने प्रबृत्ति एवं अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू झिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई बस्ती एवं खेती तर्फ अनियन्त्रित भूक्षय र बाढीको प्रकोप केन्द्रीत भएको छ । खोलाको क्षमताभन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी हुनाले खोलाको सतह गहिँरिदैं जाँदा आसपासका क्षेत्रहरुमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ । मूलतःनगरपालिकाका खोलाहरूको वरिपरी नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले रअनुत्पादक पशुहरूको चापले यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भूक्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकुल प्रभाव पारेको छ । यसका लागि अल्पकालिन, मध्यकालिन र दीर्घकालिन उपायहरूअबलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालिन उपायको रुपमा तटबन्ध निर्माण गर्ने मध्यकालिन उपायको रुपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरी वृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालिन उपायको रुपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्ने तर्फ काम अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ । उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट अप्रभावित पार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।जलाधार व्यवस्थापन एवम् संरक्षणका अभावमा सिँचाइ व्यवस्थापन तथा बाढी पहिरो नियन्त्रणमा कठिनाइ छ । स्थानीय खोला खोल्साले खेतियोग्य जमीन कटान गर्ने क्रम बढ्दो छ भने बेमैसमी बाढीका कारण यहाँका स्थानीयबासीले धन-जनको क्षति व्यहोर्नु परेको अवस्था विद्यमान छ ।

७.२.२ समस्या तथा चुनौती

वन अतिक्रमण बढदै जानु, कटान, भू-क्षय, अनियन्त्रित चरिचरन, अनियन्त्रित ढुंगा/गिट्टी/वालुवा संकलन तथा निकासी हुनु, विस्तारित सडक सञ्जाल, फोहरमैला उत्सर्जन, प्लाष्टिकजन्य फोहर निष्कासन र अव्यवस्थित भौतिक निर्माणका कारण वायु र पानीजन्य प्रदूषण, विभिन्न सरोकारवाला तथा नियमनकारी निकायसँग समन्वय हुन नसक्नु, नागरिक सचेतना कम हुनु यहाँका प्रमुख समस्या हुन् ।

अवैज्ञानिक तरिकाले प्राकृतिक श्रोतको दोहन, वन क्षेत्रको विनास, जथाभावी सडक निर्माण, वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन नगरी विकास निर्माणको काम हुनु जस्ता समस्या देखिएको छ भने परिणाम स्वरूप अनावृष्टि, अतिवृष्टि, पानीको मुहान सुकेर सुख्खाक्षेत्रको विस्तार भएको अवस्था छ । मानव वस्तीको विकास र बसाईसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरूको अत्यधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक नदी-खोलामा भूक्षय भई पुरिने क्रम जारी छ भने अर्का तर्फ, खोलाले धार परिवर्तन गर्नु पनि थप संरक्षण चुनौती बनेको छ ।

७.२.३ संभावना तथा अवसर

नगरपालिकामा माटोको बनावट, खेतीयोग्य जमिन, संरक्षित क्षेत्र, बस्तीयोग्य क्षेत्र आदिको विस्तृत अध्ययन गरी भुउपयोग योजनाका आधारमा समग्र नगरपालिकाको बस्ती विकास तथा नगरबासीहरूको आर्थिक स्तर वृद्धि गर्न र जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षाण गरी नमुना नगरपालिका बनाउने ठूलो संभावना रहेको छ ।

नगरक्षेत्रमा उपलव्ध जलाधार तथा सिमसार क्षेत्रको संरक्षण सहित स्थानीय समुदायलाई भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनमा थप जिम्मेवार र जवाफदेही बनाउन सकिने सम्भावना रहेको छ ।

७.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

पाटन नगरपालिकाको भू-संरक्षण र जलाधार व्यवस्थापनद्वारा प्रकोप न्यूनीकरण गरी सुरक्षित पालिका निर्माण गर्नु ।

उद्देश्य

१. वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट भूसंरक्षण र जलाधार व्यवस्थापनको उचित उपयोग गर्नु ।

रणनीति र कार्यनीति

तालिका २१: वन तथा भूसंरक्षणका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: वैज्ञानिक व्यवस्थापनबाट भूसंरक्षण र जलाधार व्यवस्थापनको उचित उपयोग गर्नु ।	
१.१ भूमी संरक्षणका लागि वृक्षारोपण र मुहान संरक्षणको क्रियाकलाप मार्फत जलाधार व्यवस्थापन गर्ने ।	१. भूमि तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षण क्षेत्रसँग सम्बन्धीत स्थानीय नीति, कानून, मापदण्ड, योजना, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा नियमन गर्ने गरिनेछ । २. सडक निर्माण कार्य गर्दा एवम् प्राकृतिक उत्खनन गर्दा वातावरण प्रभाव मूल्यांकन गरी वातावरण जोगाउने उचित उपाय अवलम्बन गरिनेछ, । ३. नदीजन्य लगायत प्राकृतिक श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको उत्खनन् प्रशोधन तथा निकासी कार्यलाई मापदण्ड बनाई कार्यान्वयनमा सहजीकरण गरिनेछ । ४. भएका वन सम्पदाको उपयोगको अवस्था अध्ययन गरी वन विकास तथा सिमसार क्षेत्रको गुरूयोजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ५. भू क्षय नियन्त्रणका लागि बायोईन्जिनियरिंग प्रविधिको उपयोग, सिमसार क्षेत्रको उचित संरक्षणका लागि वृक्षारोपण, पोखरी जस्ता अभियान संचालन गरी जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण गरिनेछ । ६. नगरपालिकाले भुमी संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनको ठोस तथा दीर्घकासलन नीति लिइनेछ । ७. अनाबृष्टी, अतिबृष्टी, अल्पबृष्टी रोक्न सूचना दिने संयंत्र स्थापना गरिनेछ ।
१.१ जैविक तथा स्थानीय प्रविधिलाई प्रवर्द्धन गरी भूसंरक्षण गर्ने ।	१. पैरो जाने तथा नदी कटान हुन विभिन्न वडाहरूमा बाँस, निगालो खेती तथा बायोइञ्जिनियरिङ विधि प्रवर्द्धन गरी नदी कटान न्यूनीकरणमा दिगोपन सुनिश्चित गर्ने प्रयास गरिनेछ । २. वडा स्तरमा नर्सरी व्यवस्थापन गरी वृक्षारोपण कार्यक्रम विस्तार गरी खाली जमिन, भिरालोक्षेत्र तथा नदी किनारमा वृक्षारोपण गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन				२४००	२२००	३१००	२७००	३७००	१४१००						
१	चरन क्षेत्र विकास	एकमुष्ट			२००	३००	३५०	४००	५००	१७५०		१५	७		३	१
२	बाखा चरन क्षेत्र व्यवस्थापन	एकमुष्ट			२००	३००	३५०	४००	५००	१७५०		१५	७		३	१
३	भूउपयोग नीति तथा क्षेत्र निर्धारण र कार्यान्वयन	सङ्ख्या			५००	००	६००	००	७००	१८००		१५	७		३	१
४	ढल निकास कार्यक्रम	एकमुष्ट			४००	५००	७००	८००	९००	३३००		१५	७		३	१
५	पुरै वडामा पहिरो नियन्त्रण तथा वृक्षारोपण कार्यक्रम	सङ्ख्या			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१५	७		३	१
६	प्राङ्गारिक मल प्रशोधन कार्यक्रम	एकमुष्ट			६००	६००	६००	६००	६००	३०००		१५	७		३	१

७.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

२. भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	नगरपालिका क्षेत्र भित्र भूसंरक्षण र जलाधार व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।	संरक्षित भूक्षय संवेदनशील क्षेत्र	सङ्ख्या	०	१	३	५	५	नगरपालिका प्रोफाइल, सम्वन्धित शाखा प्रतिवेदन	भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनका क्षेत्रमा थप कार्यक्रमहरू भएको हुने
असर	वातावरणमैत्री र जलवायु परिवर्तनसँग अनुकूलित हुने गरी स्वच्छ एवम् सफा वातावरण सहितका विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनेछ ।	भूसंरक्षण कार्य योजना तयार भई कार्यान्वयन	सङ्ख्या	०	१	१	१	१		
		संरक्षित जलाधार क्षेत्र	सङ्ख्या	०	२	५	१०	१०		

प्रतिफल	भूसंरक्षण गरी वातावरणीय सन्तुलन कायम हुनेछ ।	पहिरो नियन्त्रणकालागि तटबन्ध निर्माण	कि.मि.	२	१०	२५	४०	४०		
		संवेदनशील क्षेत्रको बाढी नियन्त्रण	सङ्ख्या	५	१०	२०	३०	३०		
	प्राकृतिक स्रोत साधनलगायत स्थानीय सम्पदाहरूको संरक्षण हुनेछ	स्थानीय विपद् तथा भुसंरक्षण योजना	सङ्ख्या	०	१	१	१	१		
	स्थानीय स्रोत साधनहरूमा बाढी तथा पहिरो पर्ने प्रभाव कम हुनेछ	बाढी तथा पहिरो जोखिम क्षेत्र पहिचान	सङ्ख्या	१५	१०	५	०	०		
		बाढी तथा पहिरो जोखिम क्षेत्र नक्साङ्कन	सङ्ख्या	०	१	१	१	१		

७.३ वातावरण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन

७.३.१ पृष्ठभूमि

नगरपालिका क्षेत्रको अधिकांश क्षेत्र खुल्ला क्षेत्रको रूपमा वा हरियाली क्षेत्रको रहेको, ग्रामीण बजार केन्द्र रहेको र अन्य साना साना वस्तीहरूमात्र रहेको कारण ध्वनी, वायु तथा जल प्रदुषण नगन्य रहनु वातावरणका हिसावले उत्तम देखिन्छ । पालिकाको वातावरणलाई स्वस्थ्य र स्वच्छ राख्न प्रयाप्त मात्रामा हरित क्षेत्रहरू रहेका छन् भने नगरपालिकामा विभिन्न पर्यटकीय खुल्ला स्थल लगायतका सार्वजनिक स्थल, पाटी पौवा तथा चौताराहरूले पनि नगरपालिकाको वातावरण लाई स्वच्छ तथा हराभरा राखेको छ ।

क्रमिक विकास भैरहेका शहरोन्मुख ग्रामिण वस्तीहरुमा बाक्लो बस्ती र मानविय कृयाकलाप समेत कम हुने भएकोले ठूला शहरमा जस्तो फोहोर व्यवस्थापनको जटिल समस्या रहेको हुँदैन । तथापी मानव बस्ती रहेको इलाकाहरुमा नगर सरसफाइलाई त्यति प्राथमिकता दिएको पाइँदैन । यसले गर्दा यदाकदा दुषित पानी र सरसफाईको कमीले हुने संक्रामक रोग (आउँ र झाडापखाला) लाग्ने गर्दछ । तसर्थ त्यसको निदानको लागि नगरस्तरमा व्यक्तिगत र सामुदायिक सरसफाईमा जागरण फैलाउनुपर्ने देखिन्छ । यस्ता नगरहरुमा सरसफाई तथा फोहोर व्यवस्थापनको वृहत दुरगामी योजना बनाई ढल, फोहोर प्रसोधन केन्द्रहरु र ल्याण्डफिल्ड साइटको व्यवस्था गर्न सके शहर विस्तारित हुँदै जाँदा फोहोर मैला व्यवस्थापन सहज हुन जान्छ । यो तथ्य पाटन नगरपालिकामा समेत लागूहुन्छ ।नगरपालिकालाई खुला दिसापिसाबमुक्त नगरपालिका घोषणा गरिसकिएको भएपनि सरसफाइको अवस्था हेर्दा यस नगरपालिकामा एक घर एक चर्पीको कार्यान्वयन पूर्ण रूपमा भएको अवस्था देखिन्छ । नगरपालिका क्षेत्रमा निस्कने फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि सार्वजनिक स्थलहरूमा इन्सिनेरेटरको व्यवस्था गरिएको छ

७.३.२ समस्या तथा चुनौती

नगरपालिकाका पाटन बजार खोड्पे बजार थुम्म लगायत अन्य ठाउँहरुमा बजार केन्द्रका रूपमा विकास भइरहेको हुँदा ती क्षेत्रमा प्लाष्टिक र सिसा जन्य फोहर व्यस्थापन सम्बन्धी समस्या क्रमशः देखा पर्न थालेको देखिन्छ । अधिकांश सडकको अवस्था कच्ची वा धुले रहेको हुँदा धुलो व्यवस्थापनमा समस्या, सरसफाइ सम्बन्धी चेतनाको कमी, वातावरण तथा स्वच्छता सम्बन्धी नीतिको अभाव, पानीको स्रोतको कमी एवं हरियाली क्षेत्र वृद्धि गर्ने कार्यक्रम न्यून हुनु मुख्य चुनौतीको रूपमा रहेको छ । दाउरा उपयोग घटाउन नसकिएको तथा सोको कारण आगलागीका घटनाको जोखिममा वृद्धि, वातावरण प्रदुषण घटाउने कार्यहरू नभएको र बढ्दै गएको स्वास्थ्य समस्याहरूमा कमि ल्याउन नसकिएको, बैकल्पिक उर्जा वा बायोमास, सौर्य उर्जा, विद्युतको उपयोगमा प्रोत्साहनको व्यवस्था नहुनु प्रमुख समस्या र चुनौतीको रूपमा रहेको छ ।

फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि सरसफाइ केन्द्र सेनेटरी ल्याण्ड फिल्ड साइटको स्थायी व्यवस्थापन हुन सकिरहेको छैन । प्लाष्टिक जन्य फोहरको दिनानुदिन बढ्दै गएको र यसको नियन्त्रणको लागि बैकल्पिक व्यवस्था दिन नसक्नाले नगरपालिकाको सरसफाइमा समस्या देखिएको छ । श्रोतमा फोहरको उचित वर्गिकरण (कुहिने फोहर, नकुहिने फोहर, धातु सिसा जन्य फोहर र अस्पतालजन्य) गर्न नसक्नु र यसको कडाईका साथ कार्यान्वयनका लागि नगरपालिकामा जनप्रतिनिधि सहितको संरचना वन्न नसक्नु पनि फोहरमैला व्यवस्थापन प्रभावकारी हुन नसक्नुका कारणहरू हुन् ।

सार्वजनिक शौचालयहरूको अभाव रहेकोछ भने कतिपय घरधुरीमा खानेपानीको व्यवस्था छैन । पूर्ण सरसफाइमा अझै पनि कमि कमजोरी छन् । विद्यालयहरूमा सेनिटरी प्याडको बिर्सजन एवं किशोरीमैत्री शौचालय लगायतका समस्याहरू यथावत छन् ।

७.३.३ संभावना तथा अवसर

वातावरण संरक्षण तथा फोहरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी दीर्घकालीन योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने, ध्वनि तथा वायु प्रदुषण नियन्त्रणका लागि स्थानीयहरूलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रमहरू संचालन गरी सचेतना वृद्धि गर्ने, वातावरण सरसफाइ समूह/समिति परिचालन गरी वातावरण संरक्षण तथा स्वच्छताका कायम गर्ने, सामुदायिक संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी फोहर न्यूनीकरण, प्रशोधन तथा प्रयोग जस्ता विधिहरू अवलम्बन गरी फोहरमैलाको व्यवस्थापन तथा श्रोतमै न्यूनीकरण गरी नगरलाई सुन्दर बनाउने स्थानीय समुदायसंगको सहकार्यमा सडक, विद्यालय, सार्वजनिक क्षेत्र एवं खुल्ला क्षेत्रहरूमा फलफूल तथा वृक्षारोपण गर्दै हरियाली पार्क क्षेत्रहरू निर्माण गर्ने संभावनाहरू रहेको छ ।

७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

गुणस्तरीय र दिगो सरसफाइ सेवा विस्तार गर्नु ।

उद्देश्य

१. समुदायका पायक पर्ने स्थानहरूमा फोहर सङ्कलनको व्यवस्था मिलाउनु ।
२. सरसफाइ सुविधाको पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु ।

३.५ रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

तालिका २२: फोहरमैला व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: समुदायका पायक पर्ने स्थानहरूमा फोहर सङ्कलनको व्यवस्था मिलाउनु ।	
१.१: समुदायका घनाबस्ती भएको ठाउँ, हाटबजार लाग्ने र सेवा प्रदायक कार्यालय भएका स्थानहरूमा फोहरमैला व्यवस्थापनको गुरु योजना बनाई फोहर सङ्कलनको व्यवस्था गर्ने ।	१. समुदायका फोहरमैलालाई जम्मा गर्ने, प्रशोधन गर्ने र डिस्पोज गर्ने पूर्वाधारहरू बनाइनेछ। २. प्रत्येक घनाबस्ती, बजार र बजार-उन्मुख ठाउँहरूमा डम्पिङ साइटको व्यवस्था गरी फोहरमैला व्यवस्थापन गरिनेछ । ३. फोहरमैला व्यवस्थापनको गुरुयोजना बनाइनेछ। ४. वडाका बस्ती र फोहरमैलाको अनुमानित उत्सर्जनको हिसाबले त्यस्ता ठाउँहरूको अध्ययन गरी विवरण तयार पारिनेछ । ५. निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा बजार क्षेत्रको फोहरमैलाबाट बायोग्यास र प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्ने प्रक्रियालाई अगाडि बढाइनेछ ।
१.२: नगरपालिकामा शौचालय तथा सरसफाइको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. सबै सामुदायिक भवन तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा शौचालयको व्यवस्था गरिनेछ । २. घरहरूबाट निस्कने फोहर पानीलाई प्रशोधन गरे पछि मात्र नदी खोला तथा खोल्सामा प्रवाह गर्न मापदण्ड बनाई लागु गरिनेछ। ३. शहरी शहरन्मुख तथा बजार क्षेत्रमा सरसफाइ सेवाको स्तरवृद्धि गरिनेछ । ४. पूर्ण सरसफाइ कार्यक्रम अन्तर्गत अपाङ्गमैत्री महिलामैत्री शौचालयको निर्माण गरिनेछ ।
उद्देश्य २: सरसफाइ सुविधाको पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु।	

२.१ः सरसफाइको पहुँच भएका प्रत्येक घर धुरीमा क्रमिक रूपमा गुणस्तरीय सरसफाइको पहुँच वृद्धि गर्ने।	१. सार्वजनिक स्थानहरूमा आवश्यकता अनुसार फोहर सङ्कलन गर्ने भाँडोको व्यवस्था गरिनेछ । २. बस्ती, टोल सरसफाइको लागि उपभोक्ताहरूबाटै समिति गठन गरी सरसफाइ गरिनेछ । ३. फोहरमैला सङ्कलन र व्यवस्थापनको लागि सामूहिक कोषको व्यवस्था गरी फोहरमैला व्यवस्थापन कार्यलाई दिगो बनाइनेछ ।
२.२ः सरसफाइ सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	१. लक्षित समुदायमा फोहरको उचित व्यवस्थापनकोलागि जनचेतना सञ्चालन गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलबायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन				३१००	१८००	२५००	२५५०	२५५०	१२५००						
१	फोरमैला व्यवस्थापन गुरुयोजना निर्माण	सङ्ख्या			७००	००	००	७५०	००	१४५०		१६	७		३	१
२	सरसफाइका लागि टोल स्तरीय समित गठन तथा परिचालन	सङ्ख्या			२००	२००	२००	२००	२००	१०००		१६	७		३	१
३	फोहरमैला व्यवस्थापनको लागि सामुहिक कोषको व्यवस्थापन	सङ्ख्या			३००	३००	३००	३००	३००	१५००		१२	७		३	१
४	फोहरमैला व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सामाग्री खरिद कार्यक्रम	सङ्ख्या			६००	००	७००	००	७५०	२०५०		६	७		२	१
५	सार्वजनिक स्थलहरुमा फोहर संकलनका लागि डस्टबीन सहितको फोहर संकलन कार्यक्रम	एकमुष्ठ			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१६	७		३	१
६	एक घर एक कम्पोष्ट मल कार्यक्रम	सङ्ख्या			८००	८००	८००	८००	८००	४०००		६	७		३	१

७.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

३. वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन										
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)			जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	आधारभूत सरसफाइमा सुधार गरी समुदाय प्रदूषणमुक्त हुनेछ ।	वायु प्रदूषणको औसत मात्रा (पि पि एम २.५)	माइक्रोग्राम प्रति घन मिटर						नगरपालिका प्रोफाइल, सम्वन्धित शाखाको	फोहोरमैला र वातावरण प्रति जनचेतना वृद्धिभएको हुने, फोहोरमैला व्यवस्थापनमा नगरपालिकाले थप लगानी गरेको हुने
		पुर्ण सरसफाइयुक्त वडा	सङ्ख्या		१	६	६	६		

असर	नगरपालिकामा भरपर्दो र गुणस्तरीय सरसफाइ सेवा विस्तार भएको हुनेछ ।	धुवाँमुक्त घरधुरी	प्रतिशत		८०	८५	९०	१००	प्रतिवेदन	वातावरण प्रति जनचेतना वृद्धि भएको हुने
		फोहोरमैला बिसर्जन केन्द्र	सङ्ख्या			१	१	१		
प्रतिफल	दिगो सरसफाइ व्यवस्थापनको क्षेत्रमा सुधार हुनेछ	फोहोरमैला बिसर्जन नीति	सङ्ख्या		१	१	१	१		
	संक्रामक रोगको फैलावटमा कमी आउनेछ	संक्रामक रोगबाट बिरामी हुने जनसङ्ख्या	प्रतिशत		२	१	०	०		
		नगरटोल सरसफाइको लागि उपभोक्ता समिति	सङ्ख्या		५०	५०	५०	५०		
	पायक पर्ने सार्वजनिक ठाउँमा फोहर राख्ने बाल्टिन र ड्रमको व्यवस्था गरी समुदायलाई फोहरमुक्त बनाउन सकिनेछ	डस्टबिन व्यवस्थापन भएका घरधुरी	प्रतिशत		१	१५	२५	२५		
		फोहरबाट जैविक मल उत्पादन गर्ने परिवार	प्रतिशत		७५	७५	७५	७५		
	प्राविधिकहरूको आधारभूत तथा पुनर्ताजकी तालिम मार्फत सरसफाइको क्षेत्रमा दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्न सकिनेछ	फोहोरमैला व्यवस्थापनकालागि दक्ष जनशक्ति	सङ्ख्या		०	२	२	२		
	वातावरण तथा फोहेरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी ज्ञान तथा चेतना अभिवृद्धि हुनेछ	स्थानीय वातावरणमैत्री नीति	सङ्ख्या		१	१	१	१		
		वातावरण तथा फोहरमैला सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सङ्ख्या	सङ्ख्या		१	३	५	५		

७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता

७.४.१ पृष्ठभूमि

नगरस्तरीय विपद् जोखिम व्यवस्थापनका समिति क्रियाशील रहेको अवस्था छ । नगरपालिकाले उच्च र मध्यम जोखिम क्षेत्रहरू पहिचान गरी विभिन्न संघ संस्थाले विभिन्न किसिमका तालिम लगायत स्थानीय समुदायको क्षमता अभिवृद्धिका लागि कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । हालका दिनमा भुकम्प प्रतिरोधी भवनहरू निर्माणमा वृद्धि हुन थालेको छन् । नगरपालिकाले विपद् व्यवस्थापनका लागि विपद पछिको नगद तथा वस्तुगत राहतको लागि स्थानीय विपद कोषको समेत व्यवस्था गरेको छ ।

नगरपालिका क्षेत्रका विभिन्न खोला तथा गाड, र विशेष गरी वर्षातको समयमा नदी र खोला आसपासका बेंसीहरूमा बाढी र नदी कटानको समस्या ल्याउँछन् । वर्षातको समयमा पहिरोका समस्या विद्यमान छ । यस बाहेक बेलाबेलामा वनजङ्गलमा लाग्ने डढेलो, अतिवृष्टि, अनावृष्टि तथा जङ्गली जनावरको आक्रमण आदि पनि यस पालिकाका विपद्का कारण हुन् । जलवायु परिवर्तनले मौसमी पात्रोमा परिवर्तन आएको छ । बालीनालीमा नयाँ किरा तथा रोगहरू उत्पन्न हुने गरेको छ । पानीका स्रोत सुक्दै गएका छन् भने विभिन्न किसिमको रोग लाग्नु, कुपोषण, तनाव, विद्यार्थी विरामी भई पठन पाठनमा समस्या र खेती फसलमा कमी आएको छ । वातावरणको प्रभावहरू क्रमसः स्वास्थ्य, शिक्षा र पोषणमा समेत देखिन थालेका छन् ।

७.४.२ समस्या तथा चुनौती

भूमिको व्यवस्थित तथा वैज्ञानिक रूपमा उपयोग हुन नसक्दा विकासका प्रयासहरू दिगो नहुने जोखिम रहेको छ । विपद् प्रतिकार्यका लागि सामुदायिक तथा संस्थागत क्षमता कम हुनु नगरपालिकाको प्रमुख चुनौतीका रूपमा रहेको छ । नाङ्गा डाँडाहरूमा हुने भूस्खलन, विपद् पूर्वतयारी, न्यूनीकरण तथा प्रतिकार्यका लागि समुदायस्तरमा ज्ञान, सीप र संयन्त्रको कमी रहेको छ । प्रमुख वस्तीहरूमा सामुदायिक आश्रयस्थलहरू छैनन् । आपतकालिन सेवाका लागि प्रयाप्त एम्बुलेन्स सेवा तथा दमकलको ब्यवस्था नहुनु, विपद आइपर्दा आवश्यक पर्ने न्यूनतम औषधी एवम् उपकरणहरूको व्यवस्था नहुनु, पालिकामा शव वाहन सेवा नहुनु, बिपद पुर्व सूचना प्रणलीको अभाव जस्ता समस्या तथा चुनौतीहरू रहेका छन् ।

जलवायु परिवर्तन जन्य जोखिम उच्च भए पनि विपद् प्रतिरोधी कृषि बालीहरूको विस्तार हुन सकेको छैन । जलवायु परिर्वतनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्न वा अनुकूलन गर्न ज्ञान, सीप र संयन्त्र विकासमा त्यति ध्यान पुग्न सकेको देखिदैन । अव्यवस्थित भू–उपयोग तथा अनियन्त्रित भौतिक पूर्वाधार निर्माणका कारणले वातावरणीय सन्तुलनमा नकारात्मक असर परेको छ । नगर क्षेत्रमा जम्मा हुने प्लाष्टिक जन्य फोहरमैला एवं स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्किने फोहरहरूले समेत वातावरणमा प्रतिकूल असर पारेको छ ।

७.४.३ संभावना तथा अवसर

नगरपालिकाले स्वच्छ तथा सफा वातावरणको निर्माण गर्न तथा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण र अनुकूलनका लागि अघि सारेका नीतिगत प्रयास सकारात्मक छन् । नागरिक स्तरमा केही हद सम्म ज्ञान तथा चेतना अभिवृद्धि भएकोछ । नगरपालिकामा जलवायु परिवर्तनबाट भौतिक, आर्थिक तथा समाजिक संरचनाहरूमा पर्नसक्ने प्रभाव न्यून गर्न तथा आर्थिक विकास तथा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न सकिन्छ ।

विपद् पूर्व तयारी कार्यका लागि मोबाइल एसएमएस मार्फत सूचना दिने तथा विपद् संकटान्मुख बस्ती स्थानान्तरणको तथ्यांक संकलन गरी विपद् न्यूनीकरणमा गर्न सकिने सम्भावना छ ।

७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति. कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

विपदबाट हुने मानवीय, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षतिमा कमी ल्याउनु ।

उद्देश्य

१. जोखिम न्यूनीकरणका लागि सम्भाव्य ठाँउहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास गर्नु।
२. मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी नगरपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु ।
३. जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु ।

४.५ रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

तालिका २३: विपद् व्यवस्थापनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: जोखिम न्यूनीकरणका लागि सम्भाव्य ठाँउहरूको पहिचान गरी पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास गर्नु ।	
१.१: विपद् रोकथाम मार्फत् विपद् न्यूनीकरण गर्दै विपद् उत्थानशील समाजको निर्माण गर्ने ।	१. पूर्वानुमान तथा पूर्व चेतावनी प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन गरिनेछ । २. विपद् सूचना केन्द्र, आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र, खोज तथा उद्धार, जोखिम लगायतका कार्यहरू गर्न अधिकार सम्पन्न विपद् व्यवस्थापन समिति स्थापना गरी एक द्वार प्रणालीबाट उक्त कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ । ३. विपदबाट हुन सक्ने क्षति कम गर्न विकास निर्माणमा र स्थानीय स्तरको योजना तर्जुमामा जोखिम व्यवस्थापनलाई आन्तरिकीकरण गरिनेछ । ४. विपद् जोखिम पूर्वतयारी र जोखिम न्यूनीकरणमा स्थानीय क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
१.२: सरोकारवालाहरूको समन्वय र संलग्नतामा विपद् व्यवस्थापन कार्यहरूलाई प्रभावकारी रूपले सञ्चालन गर्ने ।	१. विपद् सम्बन्धी जोखिम तथा प्रकोपबारे जानकारी एवम् तथाङ्क अद्यावधिक गर्न विपद् व्यवस्थापन इकाइहरू स्थापना गरिनेछ । २. नगरपालिकामा विपद् व्यवस्थापनसँग कार्य गर्ने सम्बन्धीत निकायहरूलाई सूचना सङ्कलन, प्रशोधन, प्रक्षेपण जस्ता विषयहरूमा तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । ३. नगरपालिकामा कार्यरत सरकारी, निजी, सहकारी, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी क्षेत्र लगायत स्थानीय समुदाय तथा सरोकारवालाहरूलाई विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी उत्कृष्ट कार्य भएका पालिकाहरूमा अवलोकन भ्रमण गराइनेछ । ४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा पूर्व तयारी गर्ने कार्यहरूमा सम्बन्धीत विपद् व्यवस्थापन इकाइहरू बिच समन्वयात्मक सहभागिता कायम गरिनेछ ।
१.३: विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने प्रभावकारी प्रचार/प्रसारका कार्यहरू सञ्चालन गर्ने ।	१. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी गोष्ठी, अन्तर्क्रिया र विचार आदान प्रदानका कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ । २. नगरपालिकामा कार्यरत निकायहरूले आआफ्नो वार्षिक कार्य योजनामा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रचारप्रसारका कार्यहरू समावेश गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। ३. विपद् व्यवस्थापनलाई विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूमा विशेष रूपले अध्यापन गराउन विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाको पाठ्यक्रममा विपद् व्यवस्थापन विषयलाई समावेश गरिनेछ । ४. विद्यालय तथा शैक्षिक संस्थाहरूमा विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी विषयहरूको कक्षा सञ्चालन गरिनेछ । ५. विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी उत्कृष्ट कार्य भएको जिल्लाहरूमा सम्बन्धीत विषयका शिक्षक तथा कर्मचारीलाई अध्ययन भ्रमण गराइनेछ ।

उद्देश्य २ः मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी नगरपालिकालाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु ।	
२.१ः विपद् संवेदनशील क्षेत्रहरूको पहिचान, संरक्षण, रोकथाम, पुनः स्थापना र स्थानान्तरण गर्ने ।	१. बाढीपहिरो, चट्याङ, डुबान, खानी तथा उद्योग क्षेत्र आदिका आधारमा बढी विपद् संवेदनशील क्षेत्रहरूको पहिचान गरी त्यस्ता क्षेत्रहरूबाट बस्ती अन्यत्र सारी व्यवस्थित एवम् सुविधा सम्पन्न बनाइनेछ । २. जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूको पहिचान गरी सम्भाव्यता अध्ययनका आधारमा पुनः स्थापना तथा स्थानान्तरण गरिनेछ । ३. भूकम्पको जोखिमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी नयाँ निर्माण हुने सम्पूर्ण भौतिक संरचनालाई भूकम्प प्रतिरोधी बनाइनेछ। ४. साथै निर्माण भइसकेका संरचनाहरूलाई सम्भव भएसम्म प्रवलीकरण गर्न जोड गरिनेछ ।
उद्देश्य ३ः जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु ।	
३.१ वातावरण संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलन सम्बन्धी कार्य गर्ने ।	१. वायु, ध्वनि प्रदुषणको स्तर चेक जाँच गरी मापदण्ड बनाइ चेतना अभिवृद्धि गर्दै प्रदुषण नियन्त्रण गर्न सरोकारवालासँग समन्वय गरिने छ । २. पाटन नगरपालिकालाई वातावरण मैत्री नगरको रूपमा विकास गरिनेछ । ३. पूर्वाधारका योजनाहरूमा जलवायु परिवर्तनको प्रभाव न्यूनीकरण तथा अनुकूलन गर्न उत्थानशील योजना कार्यान्वयन गरिनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य रणनीतिक स्तम्भ संकेत	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता				**१०१००**	**१२४००**	**१२७००**	**१४०००**	**१५८००**	**६५०००**						
१	जोखिम क्षेत्रमा तटवन्धन निर्माण कार्यक्रम	एकमुष्ट			२०००	३०००	४०००	५०००	५५००	१९५००		१३	७		२	१
२	पहिरो नियन्त्रण	एकमुष्ट			१५००	१८००	२१००	२४००	२७००	१०५००		१३	७		२	१
३	जोखिममा रहेका घर स्थानान्तरण	एकमुष्ट			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		१३	७		२	१
४	बस्ती स्थानान्तरण	एकमुष्ट			१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	७५००		१३	७		२	१
५	जंगली जनवार व्यवस्थापन (भालु, स्याल, बाँदर नियन्त्रण) कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१३	७		२	१
६	विपद व्यवस्थापन समिती गठन गरी विपदमा पुर्नस्थापना गर्न आवासगृह निर्माण	एकमुष्ट			६००	६००	६००	६००	६००	३०००		१३	७		२	१
७	विपद् व्यवस्थापन समितिको सार्वजनिक भवन निर्माण कार्यक्रम	एकमुष्ट			००	१०००	००	००	१०००	२०००		१३	७		२	१
	विपद् जोखिम न्युनीकरण तथा जनचेतनामुलक कार्यक्रम	एकमुष्ट			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१३	७		२	१
८	वडा विपद् कोष स्थापना	एकमुष्ट			२५००	२५००	२५००	२५००	२५००	१२५००						

७.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता								
नतिजा तह	नतिजा	सूचक	एकाई	आधार वर्षको अवस्था	योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)	जम्मा	पुष्ट्याँइको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान

					पहिलो	तेस्रो	पाँचौं			
प्रभाव	विपदबाट हुने मानवीय, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पर्यावरणीय क्षतिमा कमी आएको हुनेछ ।	विपदबाट क्षती भएको रकम	रू. लाखमा	१००	९०	५०	२५	२५	नगरपालिकाको प्रोफाइल, सम्वन्धित शाखाको प्रतिवेदन	विपद् सम्बन्धमा नगरपालिका तथा समुदाय सम्वेदनशील भएको हुने
		विपद्जन्य घटनाबाट विगत ३ वर्षको औसत मानवीय क्षति सङ्ख्या	सङ्ख्या	३	नगन्यमात्रमा हुने					
		विपदबाट क्षती भएको घरधुरी	सङ्ख्या	९	०	०	०	०		
असर	विपद् जोखिमको पूर्वानुमान सूचना र उद्धारका लागि प्रभावकारी सूचना प्रणालीको व्यवस्थापन भएको हुनेछ	प्रमुख नदी/खोलामा बाढी सूचना प्रणाली स्थापना	सङ्ख्या	०	०	१	१	१		
		आपतकालीन कार्य सञ्चालन केन्द्र	सङ्ख्या	०	१	३	५	५		
		विपद् व्यवस्थापनलागि खुल्ला क्षेत्र र स्थान	सङ्ख्या	२	५	७	१०	१०		
प्रतिफल	विपद् व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्य योजना विकास हुनेछ	विपद् व्यवस्थापन योजना	सङ्ख्या	०	१	१	१	१		
		स्थानीय विपद जोखिम न्युनीकरण तथा जलवायु अनुकुलन कार्ययोजना तर्जुमा	सङ्ख्या	०	१	१	१	१		
	सूचना/तथ्याङ्क सङ्कलन सही र सरल रूपमा प्राप्त हुने संयन्त्र विकास हुनेछ	विपद् व्यवस्थापनमा क्रियाशील संघ-संस्थाहरू	सङ्ख्या	१	३	५	५	५		
		विपद् व्यवस्थापन स्थानीय कोष (हजारमा)	रू. लाखमा	५०	६०	७०	८०	८०		
	सरोकारवाला र स्थानीय जनसमुदायहरूको क्षमता अभिवृद्धि हुनेछ	सामान्य खोज उद्दारमा तालिमप्राप्त जनशक्ति	सङ्ख्या	०	५	१०	२०	२०		
		तालिम प्राप्त स्वयम् सेवक	सङ्ख्या	०	२	१२	१५	१५		
		वस्तीकालागि अयोग्य स्थानमा बसोबास गरेका घरधुरी	प्रतिशत	५	३	१	०	०		

परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र

८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन

संघीय व्यवस्था अनुसार स्थानीय सरकार जनताको नजिकको सरकारको रूपमा स्थापित गरिएको छ । लामो समयदेखि जनप्रतिनिधिविहिन भए पश्चात निर्वाचित स्थानीय सरकारसँग नागरिकले ठूलो अपेक्षा राखेका छन् । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा उल्लेख गरिएका अधिकारको प्रयोग गर्दै स्थानीय सरकारले प्रदान गर्ने सेवाको प्रवाह र पूर्वाधार विकासका योजनाको जिम्मेवारीलाई विधिसम्मत प्रक्रियाबाट जनअपेक्षा अनुसार कुशल, पारदर्शी, र जवाफदेही ढंगले सम्पादन गर्न आवश्यक छ । बदलिंदो परिस्थितिमा स्थानीय सरकारलाई प्राप्त अधिकार क्षेत्र, र साधन स्रोतमा बढोत्तरीसँगै जनआकांक्षा पनि चुलिएको छ । यसरी चुलिएको जनआकांक्षालाई सम्बोधन गर्नको लागिसेवा प्रवाह र विकास व्यवस्थापनमा सिर्जनात्मक र प्रभावकारी उपायहरू अवलम्बन गर्न जरूरी छ । दिगो विकास लक्ष्यले संस्थागत विकास र सुशासनलाई समेत महत्व दिएको छ । दिगो विकास लक्ष्यहरू मध्ये लक्ष्य–१६ (शान्ति, न्याय र सुदृढ संस्थाहरू) र लक्ष्य–१७ (लक्ष्यहरूका निम्ति साझेदारी) यस क्षेत्रसँग जोडिएका लक्ष्यहरू हुन् । सुशासन तथा संस्थागत विकास योजना अन्तर्गत कानून, नीति र सुशासन, संगठन तथा क्षमता विकास, जवाफदेहिता, राजस्व तथा श्रोत व्यवस्थापनका क्षेत्र पर्दछन् ।

८.१.१ पृष्ठभूमि

स्थानीय शासनको प्रभावकारी सञ्चालन, परिणाममुखी विकास तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाहको लागि संस्थागत संरचना, दक्ष मानव संसाधन, संस्थागत क्षमताको आवश्यकता पर्दछ । स्थानीय सरकारको संस्थागत विकास तथा सुशासनबाट मात्र संघीयता अनि राज्य प्रणालीको सुदृढ हुन सक्दछ । तीनै तहको सरकारहरूले बिधिको शासनको मूल्य तथा मान्यता अनुरूप नागरिक संलग्नता, जवाफदेहिता, पारदर्शिता र भ्रष्टाचारमुक्त अवस्थाको सिर्जना र सञ्चालित विकास कार्य तथा प्रवाहित सेवाको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गरी विकास कार्यलाई नतिजामुखी बनाउनु आवश्यक छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तहका सरकारहरूबाट सम्पादन हुने सबै काम तथा सेवालाई सरल, सुव्यस्थित, सेवाग्राहीमैत्री र जवाफदेही बनाई नागरिकप्रति उत्तरदायी हुने अपेक्षा गरेको छ । पञ्चवर्षीय (आवधिक) योजना आफैंमा संस्थागत विकास तथा सुशासनको एकप्रमुख रणनीति भएको कारण संस्थागत विकास, क्षमता विकास र सुशासन र योजना कार्यान्वयन जस्ता पक्षहरूलाई यसभित्रको प्रमुख साधन तथा माध्यमको रूपमा लिइएको छ ।

पाटन नगरपालिकामा ६० सदस्यीय नगर सभा तथा २० सदस्यीय नगर कार्यपालिकाको व्यवस्था छ । नगरको नीतिगत व्यवस्थालाई कार्यदिशा दिन र प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सङ्घीय कानूनको अधिनमा रही ५ वटा विषयगत विकास समितिहरू र विधायन, नगर शिक्षा तथा स्वास्थ्य, साझेदारी विकास, स्थानीय समन्वय, नगर स्तरीय विपद् व्यवस्थापन, बजार अनुगमन, मल वितरण व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय समिति र सल्लाहकार समिति लगायतका समितिहरूले कार्यसम्पादन गर्दै आएकाछन् । सहज र सरल रूपमा स्थानीय स्तरमा नै न्याय सम्पादनका लागि एक न्यायिक समितिले कार्य सम्पादन गर्दै आएको छ ।

नगरपालिकाले आफ्नो सात बर्षे कार्यकालमा करीब ५८ वटा (स्थानीय ऐन, कार्यविधि र निर्देशिका) तर्जुमा गरी नगरपालिकाको नियमित कार्य सम्पादनलाई व्यवस्थित बनाउने प्रयास गरेकोछ । त्यसै गरी यो कार्यकालमा नगर प्रोफाइल, आवधिक योजना, विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन, सार्वजनिक सुनुवाई लगायतका आधा दर्जन बढी दस्तावेज निर्माण गरी संस्थागत विकासमा टेवा पुऱ्याउने पहल भएको छ । निर्धारित समय सीमाभित्र संसदीय परम्परा अनुसार नगर सभा सम्पन्न गरी पारित ऐनहरू असार भित्र वेभ साइडमा अपलोड गरिएको छ । समीक्षा गोष्ठीमा स्वतन्त्र विश्लेषकहरूबाट टिप्पणी र सुझाव प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने गरिएको छ ।

नगरपालिकाको सुशासन प्रवर्द्धन गर्नका लागि प्रमुख प्रशासकीय भवनमा र १० वटै वडा कार्यालयहरूमा देखिने गरी नागरिक वडापत्र राखी त्यसलाई क्रमशः कार्यान्वयन भइरहेको छ । सार्वजनिक सुनवाई, सामाजिक परीक्षण र सार्वजनिक परीक्षण प्रणालीको उपयोग मार्फत सेवा प्रवाह र सुशासनको थालनी गरिएको छ । गुनासो पेटिका, वेवसाइट, फेसवुक जस्ता कार्यक्रमबाट जनसरोकारका विषयहरू सम्बोधन तथा सार्वजनिक गर्ने काम गरिएको छ ।

नगरको बजेट तथा योजना निर्माण प्रकृयामा सहभागितामूलक योजना तर्जुमा प्रक्रिया मार्फत नागरिकको समेत सहभागितामा योजना तर्जुमाको अभ्यास गरी सभाबाट स्वीकृत बजेट तथा नीति कार्यक्रमलाई बजेट पुस्तिका र वेवसाइट मार्फत सार्वजनिक गर्ने गरिएको छ । ठूला आयोजनाहरू निर्माण गर्दा आयोजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार पारी समपुरक कोषको समेत व्यवस्था गरिएको छ । योजना तर्जुमा प्रकृयामा सबै संघ संस्थालाई सहभागिता गराउने गरिएको छ । सामाजिक सुरक्षा भत्ता लाभग्राहीको बैंक खातामा सोझै निकासा गर्ने व्यवस्था मिलाइएको छ ।

८.१.२ समस्या तथा चुनौती

आवश्यक सबै ऐन, कानुन र कार्यविधि तर्जुमा पूर्ण रूपमा भई नसक्नु, व्यवस्थित र प्रविधियुक्त सेवा प्रदायक शाखा, उपशाखाहरू नहुनु, घुम्ती सेवाहरू नियमित नहुनु, विद्युतिय सेवा प्रवाहमा विविधता हुन नसक्नु र नगरवासीमा प्रविधि सम्वन्धी ज्ञानमा कमी आदि प्रमुख समस्या हुन् । त्यस्तै, आवश्यक सङ्ख्यामा दक्ष कर्मचारीको अभाव हुनु, जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरूको क्षमता विकास तालिम नहुनु, कर्मचारीहरूको सरुवा भइरहनु, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लगायत अन्य आवश्यक नीति नियम तर्जुमा भई नसक्नु, क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र कार्यन्वयन नहुनु, कर्मचारीहरूको कार्य विवरण तयार भए पनि पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन नहुनु, केही वडा कार्यालयहरूको सुविधा सम्पन्न आवश्यक पूर्वाधार निर्माण नहुनु, कर्मचारीहरूको नियमित कार्यसम्पादन मूल्यांकन अनुसार क्षमता अभिवृद्धि हुन नसक्नु तथ्याङ्कीय आधार तयार नुहुनु, योजनाका आधारमा बजेट नभई बजेटका आधारमा योजना बन्नु, र टुक्रे योजना उल्लेख्य हुनु आदि प्रमुख समस्या हुन् ।

परम्परागत शासनमुखी कार्य प्रवृत्तिलाई सेवामुखी तथा सेवाग्राही प्रति उत्तरदायी प्रशासनिक संरचनामा बदल्नु, क्षमतावान् र गुणस्तरीय कर्मचारीको पदपूर्ति गर्नु, शासकीय प्रणालीमा पारदर्शीता तथा जवाफदेहीता सुनिश्चित गर्नु, सार्वजनिक क्षेत्रमा सदाचार पद्धतिको विकास गर्नु, विकास निर्माणका कार्यहरू समयमै गुणस्तरीय ढङ्गले सम्पन्न गरी आम नागरिकको स्थानीय सरकार प्रति विश्वास आर्जन गर्नु नगरपालिकाका चुनौती हुन् ।

८.१.२ संभावना तथा अबसर

सांगठनिक प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउन आफ्नै कानून बनाउने अधिकार हुनु, कार्यसम्पादन मूल्यांकन नजिकबाट गर्न सक्नु, नेपाल सरकारको सेवा प्रवाह सम्बन्धी मापदण्ड हुनु, संघीय सरकारबाट स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्वमूल्यांकन कार्यविधि तयार भई कार्यान्वयनमा आउनु, सुशासन नगरपालिकाको प्राथमिकतामा पर्नु, गैसस, नागरिका समाज र स्थानीय समूहको सहयोग प्राप्त हुने अवस्था हुनु, भ्रष्टाचारमुक्त उत्तरदायी र पारदर्शी कार्य संस्कृतिको विकासमा जनचासो र चेतना बढ्दै गएकोले राज्यबाट प्रदान गरिने सेवा र सुविधालाई थप सेवाग्राही मैत्री बनाउन सकिन्छ भने सङ्घीयताको मूल मर्म बमोजिमका कानुनी आधारहरू तयार हुँदै आएको हुँदा नगर कार्यपालिकाको नेतृत्वमा स्थानीय स्तरको विकासको सम्भावना बढेको छ।

नगरपालिकामा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको सक्रियता वढेको छ। जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरूबीच सेवा प्रवाहलाई चुस्त र दुरुस्त बनाउनका लागि छलफल हुनु, सेवा प्रवाहमा आएका गुनासोहरूलाई जनप्रतिनिधिहरूले प्रत्यक्ष सुन्न र देख्न पाउनु, सेवा प्रवाहका लागि विभिन्न तहगत संरचना तयार हुनु आदि अवसर हुन् ।

८.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

लक्ष्य

नगरपालिका र स्थानीय सरोकारवालाको कार्य सम्पादन र सेवा प्रवाहको स्तर वृद्धि गर्नु ।

उद्देश्य

१. सुशासनकालागि कानुनी र नीतिगत पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।
२. सार्वजनिक सेवा प्रवाह र विकास प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउनु ।
३. सक्षम, दक्ष, गुणस्तरीय र प्रविधिमैत्री जनशक्तिको विकास गर्नु ।
४. वित्तीय सुशासन कायम गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका २४: सेवा प्रवाह तथा सुशासनका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीतिहरू	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: सुशासनकालागि कानुनी र नीतिगत पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।	
१.१: शासन प्रणाली सञ्चालन सम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड र कार्यविधिको तर्जुमा गर्ने ।	१. सेवा प्रवाह र सुशासन सम्बन्धी आवश्यक नीति तथा कार्यविधिको तर्जुमा गरिनेछ। २. सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीको जिम्मेवारी र कर्तव्यलाई स्पष्ट पारिनेछ । ३. सार्वजनिक निकायका पदाधिकारीको आचारसंहिता पालनाको अनगमन प्रणाली सुदृढ गराइनेछ । ४. सार्वजनिक पदाधिकारीको नियुक्ति, सरुवा, बढुवा, पदस्थापन, दण्ड र पुरस्कारलाई प्रणालीबद्ध बनाइनेछ । ५. कार्यसम्पादनलाई वृत्ति विकाससँग घनिष्ठ रूपमा आबद्ध हुने गरी कानुनी व्यवस्था मिलाइनेछ । ६. सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन प्रणाली सुव्यवस्थित गरिनेछ ।
१.२: सार्वजनिक सेवाहरूलाई गुणस्तरीय र सर्वसधारणको पहुँचयोग्य बनाउन स्थानीय शासन पद्धति अनुरूपको प्रशासन संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने ।	१. सार्वजनिक सेवाप्रवाहलाई गुणस्तरीय समावेशी एवम् सहज बनाउन विद्युतीय शासन प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ । २. स्थानीय शासन प्रणाली अनुरूप प्रशासन संयन्त्रको पुनर्संरचना गरिनेछ।
उद्देश्य २: सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनु ।	
२.१: नगरपालिकाले प्रवाह गर्ने सेवामा अधिकारमुखी पहुँच स्थापना गर्ने ।	१. सबै प्रकारका सेवामा सबैको र खास गरी समाजका सीमान्तीकृत र विपन्न समुदायको पहुँच सुनिश्चित गरिनेछ । २. सेवाग्राहीको माग सापेक्ष, सहभागितामूलक विकास प्रक्रियाको अवलम्बन गरिनेछ । ३. विद्युतीय शासन प्रणालीको व्यापक अवलम्बन गरी प्रशासनिक कार्यविधिलाई सरल बनाइनेछ । ४. जनताको गुनासो सिधै नगर प्रमुख सँग पुग्ने संयन्त्र स्थापित गरी शीघ्र जवाफदेहिता, कारबाही र जानकारीको सुनिश्चितता गरिनेछ । ५. सूचना प्रविधिको प्रयोग र पहुँच बढाइनेछ ।
२.२: नगरपालिकाको कार्यसम्पादन लाई उत्तरदायी, पारदर्शी र परिणाममुखी बनाउने ।	१. गुनासो सुनुवाइ संयन्त्र र सूचना अधिकारीको भूमिकालाई प्रभावकारी तुल्याइनेछ । २. नैतिकता, आचरण र इमान्दारितालाई कार्य संस्कृतिको रूपमा विकास गरी दण्ड र पुरस्कारलाई व्यवस्थित तुल्याइनेछ । ३. भ्रष्टाचार विरुद्ध शून्य सहनशीलता अपनाइनेछ । भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापमा

	निगरानी तथा कारबाहीलाई सशक्त बनाउन पालिका स्तरमा कार्यरत सामाजिक संघसस्थाको समन्वय र सहकार्य प्रभावकारी बनाइनेछ । ४. आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीका साथै वित्तीय जोखिम नियन्त्रण प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ । ५. बेरूजुलाई सार्वजनिक गरिनुका साथै बेरूजुको प्रकृतिका आधारमा कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनसँग आबद्ध गरिनेछ । ६. सेवा प्रवाहलाई जनमैत्री र सेवामूलक बनाउन नागरिक बडापत्र राखिनेछ । ७. सार्वजनिक उत्तरदायी संयन्त्रहरू (सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाइ, गुनासो व्यवस्थापन, आदि)लाई प्रभावकारी र नियमित गराइनेछ । ८. पालिकाको कार्यक्रमगत क्षेत्र र बजेट, कार्ययोजना, अद्यावधिक प्रगति र जनसरोकारका निर्णयहरू वेबसाइट मार्फत् नियमित रूपमा सार्वजनिक गरिनेछ । ९. गैरसरकारी संस्था र नागरिक समाजसँग समन्वय र सहकार्यका माध्यमबाट सार्वजनिक उत्तरदायित्व अभिवृद्धिमूलक कार्यसम्पादन गरिनेछ । १०. कर्मचारीहरूको कार्यसम्पादनलाई विकास कार्यक्रमको नतिजा, सेवा प्रवाहको गुणस्तरीयता, सेवाग्राहीको सन्तुष्टि आदिसँग आवद्ध गरिनेछ । यसकालागि सेवाग्राहीहरूको सन्तुष्टि सर्वेक्षण, गुनासो समाधान, सार्वजनिक सुनुवाइ आदिको मापनलाई समेत आधार बनाइनेछ । ११. सेवा प्रदायकप्रति नागरिकहरूको सन्तुष्टीको स्तर मापन र नियमित पृष्ठपोषण लिइनेछ । यसकार्यमा तेस्रो पक्ष मूल्याङ्कन प्रणाली समेतको अवलम्बन गरिनेछ ।
२.३ः सार्वजनिक निकायका काम कारबाही सम्बन्धी सूचनामा नागरिकको पहुँच बढाउनु ।	१. सेवा प्रवाहलाई जनमुखी र सेवामूलक बनाउन क्षतिपूर्ति सहितको वडापत्र क्रमशः कार्यान्वयन गर्न गराउन सार्वजनिक निकायलाई उत्प्रेरित गरिनेछ । २. जनगुनासोको व्यवस्थापनलाई थप प्रभावकारी बनाउन सहयोग गरिनेछ। ३. अत्यावश्यक सार्वजनिक सेवाको पहुँचमा कठिनाइ भोगिरहेको जनतालाई सेवा पु-याउन एकीकृत घुम्ती सेवालाई व्यापक र प्रभावकारी बनाइनेछ।
उद्देश्य ३ः सक्षम, दक्ष, गुणस्तरीय र प्रविधिमैत्री जनशक्तिको विकास गर्नु ।	
३.१ः जनशक्ति विकास गर्ने ।	१. पालिकाका लागि आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्तिको विकास र उपयोगका लागि एकीकृत जनशक्ति विकास योजना तयार गरिनेछ । २. वार्षिक बजेटको निश्चित प्रतिशत तालिम तथा क्षमता विकास र आवश्यक अनुसन्धानका लागि विनियोजन गरिनेछ । ३. पालिकाका जनप्रतिनिधि र कर्मचारीको आवश्यकता र माग अनसार अभिमुखीकरण तालिम र क्षमता विकासका लागि आधुनिक प्रविधि युक्त तालिम प्रतिष्ठानको स्थापना गरिनेछ ।
३.२ः अन्तर्सरकार समन्वयलाई प्रभावकारी बनाउने ।	१. संघीय र प्रदेशसरकार सँग नियमित सम्पर्क र समन्वय स्थापित गरिनेछ । २. पालिकाको विगतका दस्तावेज, आयोजना दस्तावेज र प्रतिवेदनहरूलाई आफ्नो पोर्टल (वेब-साइट) मा राखिनेछ । ३. पालिकाको कार्य सम्पादन र प्रतिवेदन प्रणालीमा प्रदेश स्तरमै एकरूपता आउने गरी प्रदेश सरकारको सहयोग र समन्वयमा सफ्टवेयरको व्यवस्थापन गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ । ४. पालिकास्तरीय विकास समस्या समाधान समिति गठन तथा कार्यविधि निर्माण गरी समस्या समाधान तथा सहजीकरण संयन्त्रको रूपमा विकास गरिनेछ ।
उद्देश्य ४ः वित्तीय सुशासन कायम गर्नु ।	
४.१ः सार्वजनिक आय—व्यय र खरीद	१. नगरपालिका तथा वडा कार्यालयहरूको वार्षिक खरीद योजना तयार गरिनेछ ।

प्रक्रियालाई प्रभावकारी, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने ।	२. संस्थागत पुनर्संरचना र सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापनको सुदृढीकरण प्रवर्द्धन गरिनेछ । ३. कानुन बमोजिम समयमै खर्च नगरी आर्थिक वर्षको अन्त्यमा खर्च गर्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न र उपलब्ध स्रोत र साधनको उचित प्रयोग गर्न आर्थिक वर्षको अन्तिम तीन महिनामा वार्षिक कार्यक्रम संशोधन गर्ने र विनियोजन बजेट अत्याधिक खर्च गर्ने प्रवृत्तिमा रोक लगाउन उपयुक्त नीति अवलम्वन गरिनेछ । ४. विकास आयोजनाहरूको ठेक्कापट्टा निर्धारित समयभित्रै गर्ने व्यवस्था मिलाउन पहल गरिनेछ ।
४.३ः आन्तरिक नियन्त्रण र लेखापरीक्षणलाई विश्वसनीय तथा प्रभावकारी बनाउने ।	१. वित्तीय आँकडालाई वस्तुपरक बनाउन तथा अद्यावधिक गर्न सूचना प्रविधिमा आधारित वित्तीय व्यवस्थापनको सुदृढीकरण गरी विस्तार गरिनेछ । २. बेरुजुलाई नियन्त्रण गर्न आन्तरिक लेखापरीक्षणलाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाइनुको साथै लेखा उत्तरदायी अधिकारीलाई स्वतन्त्र रूपमा कार्य गर्ने वातावरण बनाइनेछ ।

कार्यक्रम तथा आयोजना

उद्देश्य नं.	कार्यक्रमहरू	एकाइ	आधार वर्ष	योजनाको कुल लक्ष्य	अनुमानित स्रोत र वार्षिक लक्ष्य (रू.हजारमा)						स्थानीय दीर्घकालिन लक्ष्य	दिविल संकेत	दिराल संकेत	प्र.स.संकेत	लैंगिक संकेत	जलवायू संकेत
					पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा						
	संस्थागत संरचना तथा मानव संसाधन विकास				**१५४००**	**१३०००**	**१३५५०**	**१४६००**	**१३२००**	**६९७५०**						
१	सङ्गठन तथा व्यवस्थापन सर्भेक्षण	सङ्ख्या			००	००	५००	००	००	५००		१६	८		३	३
२	मानव तथा संस्थागत क्षमता विकास प्रर्वद्धन	एकमुष्ठ			१००	२००	२५०	३००	४००	१२५०		१६	८		२	२
३	मानव संसाधन विकास एवम् संस्थागत क्षमता विकासका लागि सम्भाव्यता अध्ययन	सङ्ख्या			५००	००	००	५००	००	१०००		१६	८		३	३
४	सेवाप्रवाह सरलिकृत एवम् संस्थागत विकास तथा अध्ययन-अवलोकन भ्रमण	सङ्ख्या			६००	६००	६००	६००	६००	३०००		१६	८		३	३
५	संस्थागत स्व मुल्यांकन तथा क्षमता विकास	एकमुष्ठ			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१६	८		३	३
६	कर्मचारीहरूको मनोवल र उत्प्रेरणा अभिवृद्धि	एकमुष्ठ			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१६	८		३	३
७	कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणाली विकास र कार्यन्वयन	सङ्ख्या			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१६	८		३	३
८	स्थानीय सामुदायिक संस्था क्षमता विकास तथा परिचालन कार्यक्रम	एकमुष्ठ			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		१६	८		३	३
९	न्यायिक समिति र मेलमिलाप केन्द्र संचालन तथा न्यायिक कार्य सम्पादन भौतिक सुधार कार्यक्रम	एकमुष्ठ			१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००		१६	८		३	३
	सुशासन, ऐन नियम तथा जवाफदेहिता															
१	सेवा प्रवाह तथा सुशासनकालागि आवश्यक कार्यविधिको निर्माण	सङ्ख्या			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१६	८		२	३
२	ऐन, नियम, कार्यविधि र निर्देशिका निर्माण, प्रविधीकरण तथा प्रकाशन	एकमुष्ठ			७००	७००	७००	७००	७००	३५००		१६	८		२	३
३	विवाद मध्यस्थता, कानूनी साक्षरता तथा मेलमिलाप कार्यक्रम	एकमुष्ठ			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१६	८		३	३
४	सबै वडाहरूमा डिजिटल सूचना पाटी निर्माण	सङ्ख्या			६००	६००	६००	६००	६००	३०००		१६	८		३	३

५	पालिकाद्वारा प्रदान गरिने सेवाको अभिलेख व्यवस्थापन	एकमुष्ठ			२००	२००	२००	२००	२००	१०००		१६	८		२	३
६	विद्युतीय शासन प्रयोग र पहुँचमा बृद्धि	एकमुष्ठ			३००	३००	३००	३००	३००	१५००		१६	८		३	३
७	सामाजिक जवाफदेहिता वृद्धिकालागि (सामाजिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाइ र सार्वजनिक परीक्षण) सञ्चालन	सङ्ख्या			८००	८००	८००	८००	८००	४०००		१६	८		३	३
८	जनगुनासो व्यवस्थापन गर्न उजुरी पेटिकाको व्यवस्थापन (सबै वडा र सेवाप्रदायक कार्यलय)	सङ्ख्या			१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०		१६	८		२	३
	वित्तीय स्रोत परिचालन															
१	आन्तरिक आयको संभावना अध्ययन र प्रक्षेपण वृद्दि योजना	सङ्ख्या			४५०	४५०	४५०	४५०	४५०	२२५०		१६	८		३	३
२	करदाता शिक्षा कार्यक्रम	एकमुष्ठ			१००	१००	१००	१००	१००	५००		१६	८		३	३
३	उत्कृष्ट करदाता प्रोत्साहन कार्यक्रम	एकमुष्ठ			१००	१००	१००	१००	१००	५००		१६	८		३	३
	योजना व्यवस्थापन															
१	आयोजना बैंक पूर्व संभाव्यता अध्ययन तथा डिपिआर तयारी	सङ्ख्या			१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	७५००		१६	८		३	३
२	आवधिक तथा विषयगत गुरुयोजना तर्जुमा र अद्यावधिक कार्यक्रम	एकमुष्ठ			८००	८००	८००	८००	८००	४०००		१६	८		३	३
३	उपभोक्ता समिति क्षमता विकास कार्यक्रम	एकमुष्ठ			३००	३००	३००	३००	३००	१५००		१६	८		२	३
४	मवध्यकालीन खर्च संरचना तर्जुमा तथा अद्यावधिक	सङ्ख्या			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१६	८		३	३
५	नगर वस्तुस्थिति अद्यावधिक कार्यक्रम	सङ्ख्या			२०००	००	००	१०००	००	३०००		१६	८		३	३
६	नतिजामूलक अनुगमन, मुल्याङ्कन प्रणाली तथा गुणस्तर सुदृढीकरण	एकमुष्ठ			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१६	८		३	३
७	पालिकाभित्रका योजनाहरूको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा समीक्षा	एकमुष्ठ			५००	५००	५००	५००	५००	२५००		१६	८		३	३

८.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

संस्थागत विकास तथा सुशासन										
नतिजा तह	**नतिजा**	**सूचक**	**एकाई**	**आधार वर्षको अवस्था**	**योजना अवधिको लक्ष्य (आर्थिक वर्ष र कुल)**			**जम्मा**	**पुष्ट्याँइको स्रोत**	**जोखिम पक्ष तथा अनुमान**
					पहिलो	**तेस्रो**	**पाँचौं**			
प्रभाव	नगरपालिकाको शासन प्रणाली, समावेशी कार्यमूलक, जनमुखी, परिणाममुखी, पारदर्शी र उत्तरदायी हुनेछ	कर्मचारीको पदपूर्ति	प्रतिशत	८५	८५	१००	१००	१००	प्रशासन शाखा, लेखा शाखा, लेखापरीक्षण प्रतिवेदन, राजस्व शाखा, वार्षिक प्रगती प्रतिवेदन, नगर प्रोफाइल	नगर कार्यपालिकाको संस्थागत क्षमता विकास भएको हुने, मानव संसाधन विकास, पारदर्शीता, तथा सामाजिक जवाफदेहीता वृद्दि भइ सुशासन कायम भएको हुने
		कार्यपालिकाको बैठक	सङ्ख्या	९८	आवश्यकता अनुसार					
		पालिकाद्वारा स्विकृत नीति तथा कानुन	सङ्ख्या	७०	आवश्यकता अनुसार सबै बन्ने					
		पालिका तथा वडा कार्यालय लगायत सेवा प्रवाही कार्यालयमा नागरिक बडापत्र निर्माण	सङ्ख्या	७	सबैमा बन्ने					
		औसत वार्षिक बेरुजु	प्रतिशत	५	५	१	०	०		
		औसत वार्षिक पुँजिगत खर्च	प्रतिशत	४७	४०	३५	३२	३२		
		आन्तरिक आय	रु.हजारमा	२८००	३२२०	२५३०	२५३०	२५३०		
असर १	सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबाट जनताहरूले सरल र सर्वसुलभ तरिकाले सेवा प्राप्त गर्न सक्नेछन् ।	सामाजिक परीक्षण	सङ्ख्या	०	१	३	५	५		
		आवधिक योजना तर्जुमा	सङ्ख्या	०	१	१	१	१		
		मध्यमकालिन खर्च संरचना तयार गरेका वडा	सङ्ख्या	०	६	६	६	६		
		अनलाइन प्रतिवेदन प्रणाली स्थापना भएका वडा	सङ्ख्या	६	६	६	६	६		
		पालिका तथा वार्डको सार्वजनिक सुनुवाई	सङ्ख्या	४	६	१८	३०	३०		
प्रतिफल	सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूबाट कार्यान्वयन हुने कार्यक्रम र प्रवाह हुने सेवा सुविधामा पारदर्शिता कायम भई सर्वसाधारण जनता सुसूचित हुनेछन् ।	कर्मचारी तथा जन प्रतिनिधिको कार्यप्रगतिको समीक्षा	सङ्ख्या	४	४	१०	१४	१४		
		अनुगमन	सङ्ख्या	६	आवश्यकता अनुसार सबै बन्ने					
		कार्यक्रमको कार्य प्रगति	सङ्ख्या	१	२	६	१०	१०		

		समीक्षा								
		अन्य सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूको सार्वजनिक सुनुवाइ	सङ्ख्या	०	१	१	१	५		
असर २	गुणस्तरीय मानव संसाधन र सक्षम स्थानीय संस्थाहरूका माध्यमबाट पालिकाको आर्थिक समाजिक विकास हुनेछ ।	क्षमता विकास योजना	सङ्ख्या	०	१	१	१	१		
		कर्मचारीको कुल दरबन्दी	सङ्ख्या	१२८	दरबन्दी (आवश्यकता) अनुसार व्ययवस्था हुने					
		स्वीकृत ओएनएम प्रतिवेदन	सङ्ख्या	०	१	१	१	१		
प्रतिफल	नगरपालिकाबाट हुने गरेका सेवाप्रवाह छिटोछरितो भई जनतालाई लाभ पुग्नेछ ।	सेवाग्राहीको सन्तुष्टि स्तर	प्रतिशत	७०	७०	८०	८५	८५		
	जनताको आर्थिक स्थितिमा सुधार हुने, दैनिक जीवन सञ्चालनमा सहयोग पुगेर जीवनस्तर माथि उठ्नेछ।	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको क्षमता विकास	सङ्ख्या	०	३	६	१०	१०		
असर ३	सार्वजनिक प्रशासनलाई जनताप्रति उत्तरदायी, विकासमैत्री, विद्युतीय-सुशासन युक्त र सेवामूलक बनाइनेछ ।	अनलाइन सेवामा आवद्ध सुविधा	सङ्ख्या	०	१	३	३	३		
		सफ्टवेयरमा आधारित सेवा	सङ्ख्या	०	५	७	९	९		
		एकैदिनमा सम्पन्न गरिने सार्वजनिक सेवा	सङ्ख्या		१२	१५	१८	१८		
प्रतिफल	सूचना प्रविधिको प्रयोग र विस्तारबाट स्वचालित कार्यप्रणालीको विस्तार भएको हुनेछ ।	ई-हाजीरीको व्यवस्था भएका कार्यालय	सङ्ख्या		सबै सरकारी तथा विद्यालयहरू					
		पर्याप्त विद्युतीय तथा अन्य उपकरण भएका वडा कार्यालयहरू	सङ्ख्या	३	सबै वडा कार्यालयहरू					
	गुणस्तरीय सेवाप्रवाह भएको हुनेछ ।	आवश्यकता अनुसार सवारी साधनको व्यवस्था भएका वडा कार्यालयको सङ्ख्या	सङ्ख्या	१	सबै वडा कार्यालयहरू					
		आफ्नै भवनमा कार्यालय सञ्चालन भएका वडाहरू	सङ्ख्या	६	६	६	६	६		
	उत्प्रेरित र उच्च मनोबलयुक्त कर्मचारीबाट प्रभावकारी सेवा प्रवाह भएको हुनेछ ।	आवश्यक कानूनहरूको निर्माण	सङ्ख्या	७०	आवश्यकतानुसार निर्माण हुने					

		कार्यदक्षताका आधारमा कर्मचारीहरूलाई पुरस्कार र दण्ड	सङ्ख्या		१	३	५	५		
		कर्मचारीको कार्यविवरण तर्जुमा	सङ्ख्या	०	१	१	१	१		
असर ४	सार्वजनिक आय र व्ययलाई व्यवस्थित, पारदर्शी र अनुमानयोग्य बनाई समग्र विकास प्रक्रिया प्रभावकारी हुनेछ ।	निर्धारित समयावधि मै बजेट	आएको/नआएको	**नआएको**	आएको			**आएको**		
		वार्षिक योजना तथा कार्यक्रम विवरण बेवसाइटमा	राखिएको/ नराखिएको	**राखिएको**	राखिएको			**राखिएको**		
		आय-व्ययको अद्यावदिक विवरण बेवसाइटमा	राखिएको/ नराखिएको	**राखिएको**	राखिएको			**राखिएको**		
प्रतिफल	वार्षिक खरिद योजना समयमै तयार भई खरिद कार्य भएको हुनेछ ।	वार्षिक खरिद योजना	सङ्ख्या		१	१	१	१		
	राजस्व परिचालन प्रभावकारी रूपमा भएको हुनेछ ।	आन्तरिक लेखापरीक्षण प्रतिवेदन	सङ्ख्या	१	१	१	१	१		
		आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीको व्यवस्था	सङ्ख्या	१	१	१	१	१		
		समयमा फछ्र्यौट भएका वार्षिक योजना	प्रतिशत	९०	९५	९८	९८	९८		

परिच्छेद ९: कार्यान्वयन व्यवस्था

९.१ पृष्ठभूमि

पाटन नगरपालिकाले नगरको योजनाबद्ध विकासका लागि नगरको वस्तुगत विवरण, तथ्यको विश्लेषण, सरोकारवाला तथा समुदायसँगको अन्तरक्रियाबाट प्रथम पञ्च वर्षीय योजना तयार गरेको छ । यस सन्दर्भमा विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान र त्यसका आधारमा विषय केन्द्रित रणनीति र कार्यनीति सहितको योजना तर्जुमा भएको छ । योजना तर्जुमाको क्रममा नगरपालिकाले नेपाल सरकारको पन्ध्रौं योजना तथा सुदुर पश्चिम प्रदेशको प्रथम योजनाहरूलाई समेत आधारको रूपमा लिएको छ । पाटन नगरपालिकाले आवधिक विकास योजनालाई तथ्य र प्रमाणमा आधारित विश्लेषण सहित सहभागितामूलक ढङ्गबाट नतिजा खाका तयार गरेकोछ । यस नतिजा खाकाबाट योजनाको नियमित अनुगमन गर्न तथा आवधिक मूल्याङ्कन गर्न आधार तयार भएकोछ ।

आवधिक नगर विकास योजनाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र प्रतिफलहरू हासिल गर्न तद् अनुसारका कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न आवश्यक हुन्छ र सोको लागि वित्तीय स्रोतको आवश्यकता पर्दछ । यसका लागि नगरपालिकाको आफ्नो आन्तरिक श्रोत र संघ तथा प्रदेश सरकारले उपलब्ध गराउने विभिन्न किसिमका अनुदानहरू मात्रै पर्याप्त हुँदैन । तसर्थ आवश्यक श्रोत परिचालनका लागि नीजि क्षेत्र, सहकारी, गैरसरकारी संघ संस्था, नागरिक समाज, मिडिया, सेवा प्रदायक विषयगत कार्यालयहरू, अन्य सहयोगी संघ संस्थाहरू तथा बहुपक्षीय तथा द्विपक्षीय विकास साझेदार संस्थाहरूसँगको सहकार्य र साझेदारी महत्वपूर्ण हुन्छ । साथै राजस्व परिचालनलाई अझै बढि प्रभावकारी बनाउन स्थानीय राजस्व परामर्श समितिको सक्रियताको ठुलो भूमिका हुन्छ ।

९.२ संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संशाधन योजना

संघीय शासन व्यवस्था अनुसार राज्यको पुनःसंरचना प्रक्रियाबाट नवगठित यस नगरपालिकाको सम्पन्न स्थानीय तहको निर्वाचतबाट निर्वाचित नगर कार्यपालिका मार्फत नगरपालिकाको कार्य संचालन हुँदै आएको छ । नगरपालिकाको विद्यमान कर्मचारी दरबन्दी विवरण अनुसार प्राविधिक र अप्राविधिक दुवै प्रकृतिका कर्मचारीहरूको दरबन्दी यस कार्यालयमा रहेका छन् ।आवधिक विकास योजनाको लक्ष्य तथा उद्देश्य हासिल गर्न मौजुदा संगठन संरचनामा परिमार्जनका लागि अविलम्ब संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण सम्पन्न गरी कार्यालयको संगठन संरचना, कर्मचारी दरबन्दी र कार्यविवरण तयार गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस कार्यका लागि यसै चालु आ.व. २०८०/०८१ को स्वीकृत बजेटमा कर्मचारी संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षणका लागि रु ५ लाख बिनियोजन समेत गरेको छ ।

९.३ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

यस आवधिक योजनामा विभिन्न पाँचवटा विषयतगत क्षेत्रहरू तथा नगरपालिका गौरबका आयोजनाका निर्धारित कार्यक्रमहरूका लागि आवश्यक लागत अनुमान गरिएको छ । कार्यक्रम तथा बजेट आवश्यकताको अनुमान नगरका सम्बन्धित शाखाका प्रतिनिधि र सरोकारवालाहरूको कार्यशाला तथा वडास्तरीय छलफलबाट प्रस्ताव गरिएको हो । यसरी तय गरिएको आवश्यक लागत नगरपालिकाको आन्तरिक आय, संघ तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने विभिन्न प्रकारका अनुदान, गैसस तथा दातृ निकायहरूबाट हुन सक्ने सहयोग, निजी क्षेत्रबाट हुन सक्ने लगानी र जनसहभागिता स्वरूप प्राप्त हुन सक्ने परिमाणहरूलाई अनुमानका आधारमा निर्धारण गरिएको छ ।

तालिका २५: विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

क्र.सं.	विषयगत क्षेत्र उपक्षेत्र	अनुमानित बजेट लागत (रू.हजारमा)					
		पहिलो आ.व.	दोस्रो आ.व.	तेस्रो आ.व.	चौथो आ.व	पाँचौ आ.व	जम्मा
	नगरपालिका गौरवका आयोजना						८८३०००
१	**आर्थिक क्षेत्र**	७१८००	७१६००	७५१००	७३६५०	७५५००	३६७६५०
१.१	कृषि तथा पशुपन्छी	८३००	७०००	७९००	७०००	७१००	३७३००
१.२	सिंचाई	३७६००	३८७५०	३९८५०	३८६००	३९१५०	१९३९५०
१.३	पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा	१४३००	१४३००	१४३००	१४३००	१४३००	७१५००
१.४	उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति	६५००	६०००	७०००	७२५०	७५००	३४२५०
१.५	श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा	५१००	५५५०	६०५०	६५००	७४५०	३०६५०
२	**सामाजिक क्षेत्र**	२१८७५०	२०६०००	२५१९५०	१२३१५०	३०१३५०	११०१२००
२.१	स्वास्थ्य तथा पोषण	५४००	६०००	९०००	५०००	४७५०	३०१५०
२.२	शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवतन	१०५२००	६५२५०	९१८००	८५४००	१२१४५०	४६९१००
२.३	खानेपानी तथा सरसफाइ	८६९००	११३०००	१२९९००	११५००	१५३५००	४९४८००
२.४	महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग	५६५०	६१५०	५६५०	५६५०	६०५०	२९१५०
२.५	युवा तथा खेलकुद	१५६००	१५६००	१५६००	१५६००	१५६००	७८०००
३	**पूर्वाधार क्षेत्र**	१६१५००	२०७६००	२५८०००	३५०२००	३५३७००	१३३१०००
३.१	बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण	९०००	१३५००	१४२००	१९२००	६०००	६१९००
३.२	सडक, पुल तथा यातायात	१४३९००	१८५४००	२३७८००	३२४३००	३४०३००	१२३१७००
३.३	जलश्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा	५४००	५४००	५४००	६१००	६८००	२९१००
३.४	सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि	३२००	३३००	६००	६००	६००	८३००
४	**वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन क्षेत्र**	१९६५०	२०४५०	२२८५०	२३३००	२६१००	११२३५०
४.१	वन तथा जैविक विविधता	४०५०	४०५०	४५५०	४०५०	४०५०	२०७५०
४.२	भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	२४००	२२००	३१००	२७००	३७००	१४१००
४.३	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	३१००	१८००	२५००	२५५०	२५५०	१२५००
४.४	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता	१०१००	१२४००	१२७००	१४०००	१५८००	६५०००
५	**संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र**	१५४००	१३०००	१३५५०	१४६००	१३२००	६९७५०
५.१	संस्थागत विकास तथा सुशासन	१५४००	१३०००	१३५५०	१४६००	१३२००	६९७५०
जम्मा योजना बजेट		४८७१००	५१८६५०	६२१४५०	५८४९००	७६९८५०	३८६४९५०

पाटन नगरपालिकाको पाँच वर्षे विकास अवधिको लक्ष्य प्राप्तीका लागि कुल लागत बजेट **रू.तीन अर्ब छयासी करोड उन्नपन्चास लाख पचास हजार** अनुमान गरिएको छ । जसलाई माथिको तालिकाबाट स्पष्ट गरिएको छ ।

९.४ स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण

आवधिक विकास योजनाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र प्रतिफलहरू हासिल गर्न तद्अनुसारका कार्यक्रम तथा क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न आवश्यक हुन्छ र सोको लागि वित्तीय स्रोतको आवश्यकता पर्दछ । यसका लागि नगरपालिकाको आफ्नो आन्तरिक श्रोत र संघ तथा प्रदेश सरकारले उपलब्ध गराउने विभिन्न किसिमका अनुदानहरू मात्रै पर्याप्त हुँदैन । तसर्थ आवश्यक श्रोत परिचालनका लागि नीजि क्षेत्र, सहकारी, गैरसरकारी संघ संस्था, नागरिक समाज, मिडिया, सेवा प्रदायक विषयगत कार्यालयहरू, अन्य सहयोगी संघ संस्थाहरू तथा बहुपक्षीय तथा द्विपक्षीय विकास साझेदार संस्थाहरूसँगको सहकार्य र साझेदारी महत्वपूर्ण हुन्छ । साथै राजस्व परिचालनलाई अझै बढी प्रभावकारी बनाउन स्थानीय राजस्व परामर्श समितिलाई विशेष जिम्मेवारी दिइएको छ ।

९.४.१ राजस्व परिचालनको अवस्था

पाटन नगरपालिकाको नेतृत्वमा तर्जुमा भएको पञ्चबर्षिय आवधिक नगर विकास योजना नगर विकासका सबै सरोकारवालाहरूको सार्थक प्रयत्नबाट कार्यान्वयन हुनेछ । नतिजा तालिकामा उल्लेखित लक्ष्य प्राप्त गर्न तर्जुमा गरिएको कार्यान्वयन तथा लगानी योजनामा नगरपालिकाले आन्तरिक र वाह्य श्रोतबाट हासिल गर्ने आयका अतिरिक्त सबै सरोकारवालाको लगानी समेत प्रक्षेपण गरी योजनाको लागि उपलब्ध अनुमानित स्रोतमा समावेश गरिएको छ ।

गत वर्षको आय विवरणको वृद्धि प्रवृतिका आधारमा नगरपालिकाको आय बढ्दो रूपमा परिचालन भएको देखिन्छ । आन्तरिक राजस्व अन्तर्गत करहरू तथा शुल्कबाट (सम्पत्ति कर, व्यवसाय कर, सिफारिस शुल्क) राजस्व संकलन हुने गरेको छ ।आन्तरिक श्रोतको योगदान गत आ.व.मा कुल आयको १० **प्रतिशत** मात्रै रहेको छ । नगरपालिकाको आन्तरिक आय आ.व. ०७८।७९ भन्दा आ.व. ०७९।८० मा सामान्य रूपले मात्रै वृद्धि भएको देखिन्छ लागत सहभागिता भने न्यून मात्रमा रहने गरेको देखिन्छ ।

९.५ स्रोत परिचालन रणनीति

पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना (आ.व. २०८१/०८२ देखि २०८५/०८६ सम्म) को लागि विभिन्न स्रोतहरूबाट उपलब्ध हुन सक्ने बजेटलाई आधार मानेर कार्यक्रमहरूको अनुमान गरिएको छ । नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, नीजि क्षेत्र, गैसस तथा सहकारी आदिले खर्च गर्न सक्ने परिमाणलाई आधार मानी यसको लागि उपलब्ध हुन सक्ने वित्तीय स्रोतको अनुमान गरिएको छ । यस आवधिक योजनाको कार्यान्वयन विभिन्न आन्तरिक तथा बाह्य स्रोतहरू परिचालन गरी गरिने छ । उक्त स्रोतहरूमा नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोत तथा सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने विभिन्न प्रकारका अनुदानहरू, स्थानीय तहलाई राजस्व बाँडफाँट वापत प्राप्त हुने रकम, स्थानीय पूर्वाधार विकास साझेदारी कार्यक्रम जस्ता स्रोतहरूबाट प्राप्त हुने रकम, विकास साझेदार संस्थाहरूबाट विभिन्न कार्यक्रमका लागि प्राप्त हुने रकम, निजी क्षेत्रबाट हुने लगानी तथा जनसहभागिता परिचालनबाट प्राप्त हुने रकम मुख्य छन् ।

यस आवधिक योजना अवधिमा कुल **रू. न अर्ब छयासी करोड उन्नपन्चास लाख पचास हजार**खर्च हुने अनुमान गरिएको छ भने करिब रु. **तीन अर्ब अठसठ्ठी करोड अन्नठाउन्न लाख एघार हजार तीन सय असी** विभिन्न स्रोतहरूबाट रकम प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ । कुल अनुमानित खर्च गर्न अपुग हुने रकम करिब **रू सत्र करोड एकानब्बे लाख अठतिस**

हजार छसय बीस रुपैया बजेटका लागि नगरपालिकाले थप श्रोत परिचालन गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसका लागि नगरपालिकाले निम्नानुसारका रणनीतिहरू अवलम्बन गरी श्रोत व्यवस्थापन गर्न सकिने देखिन्छ ।

यस आवधिक विकास योजना अवधिमा नगरपालिकाले तर्जुमा गर्ने वार्षिक नगर विकास योजनाहरू यस योजनाका लक्ष्य तथा उद्देश्यसँग तादत्म्यता हुने गरी तर्जुमा गरिने छ, जसले गर्दा योजना अवधिमा कार्यान्वयन हुने कार्यक्रम तथा बजेटले पूर्णरूपमा यस आवधिक नगर विकास योजनाको लक्ष्य उद्देश्य प्राप्तिमा योगदान गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

स्थानीय पूर्वाधार विकास साझेदारी कार्यक्रम (सांसद कोष) नाममा प्राप्त हुने बजेटहरूको प्रयोग यस आवधिक नगर विकास योजनामा रहेका क्रियाकलाप कार्यान्वयनमा प्रयोग गरिने छ । स्थानीय पूर्वाधार विकास साझेदारी कार्यक्रमबाट नगरमा आउने रकमलाई नगरस्तरीय महत्व बोकेका ठूला आयोजना निर्माणमा उपयोग गरिने छ ।

१. गैर सरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
२. अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था, द्विपक्षीय संस्था, बहुपक्षीय संस्थाहरूवाट प्राप्त हुने सहयोगलाई वृद्धि गर्न पहल गरिने छ । कर तथा गैर राजस्व परिचालनमा करको दरभन्दा पनि दायरा वृद्धि गरी नगरपालिकाको राजस्व क्षमता वृद्धि गरी स्रोतको व्यवस्था मिलाइने छ ।
३. स्थानीय बचत तथा ऋण समूहहरू, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरू जस्ता सामुदायिक क्षेत्रहरूसँगको साझेदारीमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिने छ ।
४. सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारबाट विशेष तथा समपुरक अनुदान प्राप्त गरिने छ ।
५. नगर क्षेत्रभित्र राष्ट्रिय र प्रदेशस्तरीय महत्वका योजनाहरू छनोट र कार्यान्वयन गर्न नगरपालिकाले संघ र प्रदेश सरकारसँग पहल गरी ठूला आयोजनामा नगरपालिकाको लगानी न्यूनीकरण गरिने छ ।
६. नगरपालिकाको राजस्व परिचालन क्षमता विस्तार तथा स्थानीय श्रम, श्रोत र साधन परिचालन र जनसहभागिता वृद्धि गरी नगरपालिकाको स्रोत वृद्धि गरिने छ ।
७. मन्दिर, गुम्बा लगायत सांस्कृतिक सम्पदाको पुनर्निर्माणमा निजी क्षेत्र, समुदाय र सम्भावित स्थलहरूमा पुरातत्व विभागको सहभागिता वृद्धि गरिने छ ।
८. स्थानीय सरकारलाई प्राप्त ऋण लिने अधिकारको उपयोग गरी थप सम्भाव्यताको आधारमा ऋण समेत परिचालन गरिने छ ।
९. आन्तरिक राजस्व परिचालनलाई थप प्रभावकारी बनाइने छ ।

९.६ आवधिक योजना कार्यान्वयन

९.६.१ योजना कार्यान्वयन

यो आवधिक योजनालाई दीर्घकालीन सोच उन्मुख रही आगामी पाँच वर्षको वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम मार्फत कार्यान्वयन गरिनेछ । योजनाको मध्यावधि मूल्यांकनका आधारमा यसका नीति, कार्यक्रम र प्राथमिकताहरूमा समयोचित परिमार्जन गरिनेछ । पाटनको विकास नगरपालिका वा सरकारी क्षेत्रको एकल प्रयासले मात्र संभव छैन । त्यसैले यो योजना कार्यान्वयनमा निम्नानुसारका अनुसार विभिन्न क्षेत्रको भूमिका अपेक्षा गरिएको छ ।

(क) सरकारी क्षेत्र

यस आवधिक योजनालाई कार्यान्वयन गराउने प्रमुख भूमिका सरकारी क्षेत्र अर्थात नगरपालिकाको हो । नगरपालिकाले नै सवै क्षेत्रसंगको समन्वय र साझेदारीमा योजना कार्यान्वयन गराउनेछ । नगरपालिकाले निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्न संघीय र प्रदेश सरकार समेतको सहयोगमा पूर्वाधार विकास गरी विकासको आधार तयार गर्ने, नीतिगत, कानूनी, संरचनागत तथा प्रक्रियागत सुधार गरी निजी क्षेत्रलाई लगानी मैत्री वातावरण तयार गर्ने र सो अनुसार प्रभावकारी अनुगमन र नियमन गर्ने कार्य गर्नेछ । मौलिक हक अधिकार र मानव अधिकार संरक्षण, गरिबी निवारण, शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत सामाजिक विकास, महिला पिछडिएका बर्गको संरक्षण र विकास, समावेशिता, वातावरण संरक्षण, सामाजिक सुरक्षा, आदि निजी क्षेत्र आकर्षण नहुने क्षेत्र र सरकारको भूमिका नभइ नहुने क्षेत्रमा नगरपालिका आफैले कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नेछ ।

(ख) निजीक्षेत्र

यो योजना कार्यान्वयनमा निजीक्षेत्रले महत्वपूर्ण साझेदारको रूपमा भूमिका खेल्ने अपेक्षा गरिएको छ । विशेष गरी कृषि तथा पशुविकास, उद्योग, पर्यटन तथा विभिन्न सेवा क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको भूमिका महत्वपूर्ण हुनेछ । सरकारवाट भएको नीतिगत, कानूनी र संरचनागत सुधारको लाभ लिई प्रतिस्पर्धात्मक क्षमताको विकास गर्दै उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्ने, आय र रोजगारीका अवसर सृजना गर्ने, गुणस्तरीय उत्पादन र वजारीकरण गर्ने, वजारमा अत्यावश्यक वस्तु तथा सेवाको अभाव हुन नदिने, जिम्मेवारी र दायित्व बोधका साथ नियमित कर तथा अन्य राजस्व वुझाउने जस्ता महत्वपूर्ण भूमिकाको अपेक्षा निजी क्षेत्रवाट गरिएको छ

(घ) सहकारी क्षेत्र

सहकारीले संस्थामा आवद्ध सदस्यहरूको आर्थिक, सामाजिक र सास्कृतिक समृद्धि हासिल गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ । ससाना वचत र ऋण परिचालन गर्न, स्थानीय समुदायलाई संगठित रूपमा आर्थिक सामाजिक विकासमा परिचालन गर्न, स्थानीय श्रोत र साधनको उपयोग गर्न, सहकारीताको धारणा अभिवृद्धि गर्न सहकारी संस्थाहरूले महत्वपूर्ण योगदान दिएका छन् । नगरपालिकाले उद्यम विकास, रोजगारी सृजना, समावेशी आर्थिक वृद्धि, गरिवी निवारण आदिमा सहकारी क्षेत्रको विशेष भूमिका अपेक्षा गरीएकोछ ।

(ङ) गैह सरकारी क्षेत्र (गैसस)

समूह परिचालन, सचेतना मूलक कार्यक्रम, ससाना पूर्वाधार विकास, समुदायमा आधारित सेवा प्रवाह, लैङ्गिक तथा सामाजिक सशक्तिकरण, समूह वचत तथा ऋण परिचालन, ससाना आयमूलक कार्यक्रम संचालन, रोजगारी सृजना, नीतिगत पृष्ठपोषण आदि कार्यमा गैससले नगरपालिकासंग महत्वपूर्ण साझेदारको रूपमा काम गर्दै आएका छन् । आफ्ना वैशिष्ट्यताका क्षेत्रमा गैससले प्रमुख साझेदारको रूपमा काम गर्ने अपेक्षाका साथ लगानी हुने अनुमान गरिएको छ ।

(च) उपभोक्ता समूह, नागरिक समाज र सामुदायिक संघसस्था

विकास प्रदायकले जतिसुकै प्रयास गरेता पनि यसका प्रापक अर्थात उपभोक्ताको सहभागिता, सहयोग, सहकार्य र अपनत्व ग्रहण भई दिगो व्यवस्थापन नगरे सम्म विकाशलाई गति दिन सम्भव छैन । त्यसकारण यिनीहरूवाट विकास कार्यमा व्यापक सहयोग सहभागिता र निगरानी हुने अपेक्षा गरिएको छ । विकास कार्यमा उपभोक्ता समूह र स्थानीय समुदायको योगदान हुने अनुमान गरिएको छ ।

९.६.२ कार्यान्वयन प्रकृया

(क) सूची तयारी

नगरपालिकाले आवधिक योजनाले निर्धारण गरेका प्राथमिकताका कार्यक्रमहरू आफैले कार्यान्वयन गर्ने, संघीय सरकारवाट कार्यान्वयन हुने, प्रदेश सरकारवाट कार्यान्वयन हुने, तीनै तहका सरकारवाट संयुक्त लगानीमा कार्यान्वयन हुने, प्रदेश वा संघ सरकारको साझेदारीमा कार्यान्वयन गर्ने, अन्य स्थानीय सरकारको साझेदारीमा संचालन हुने, गैसस तथा अन्तराष्ट्रिय गैसस मार्फत कार्यान्वयन हुने, विकास साझेदारवाट कार्यान्वयन हुने तथा निजी क्षेत्रबाट कार्यान्वयन गरिने छुट्टा छुट्टै सूची तयार गर्नेछ ।

(ख) छलफल एवं अन्तर्किया

सूची तयार गरेपछि निजीक्षेत्र, गैसस, सहकारीक्षेत्र र सामुदायिक क्षेत्रले संचालन गर्ने कार्यका लागि नगरपालिकाले सम्बन्धित क्षेत्रहरूसंग छलफल र अन्तरक्रिया गरी लगानी गर्न सहयोग एवं सहजिकरण गर्नेछ । छलफल र अन्तक्रियालाई नियमित गराई उनीहरूलाई सरकारको असल सहयोगीको रूपमा विकास गर्दै लगिनेछ ।

(ग) मध्यकालिन खर्च संरचना तयारी

नगरपालिकाले संचालन गर्ने कार्यक्रमलाई आवधिक योजना र वार्षिक कार्यक्रम वीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्न तथा योजनाको प्राथमिकीकरण गर्दै प्राथमिकता प्राप्त आयोजनाहरूमा लगानी सुनिश्चित गर्न मध्यमकालिन खर्च संरचना तर्जुमा गरी वार्षिक रूपमा परिमार्जन गर्दै लगिनेछ । मध्यमकालिन खर्च संरचनाले निर्धारण गरेको योजना र बजेटको प्राथमिकताका आधारमा क्रमशः योजनाहरू कार्यान्वयन गर्दै लगिनेछ ।

(घ) नतिजामा आधारित अनुगमन ढाँचा अनुसार वार्षिक समीक्षा

आवधिक योजनासंग वार्षिक योजनाको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी कार्यान्वयन गर्न वार्षिक कार्यक्रमसंग निम्न तालिका संलग्न गरी स्वीकृत गरिने व्यवस्था गरिने छ । कार्यक्रम संचालन गर्दा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, सार्वजनिक खरिद ऐन, २०६३, खरिद नियमावली लगायत अन्य सम्वन्धित ऐन नियम अन्तर्गत रही योजनाको प्रकृति अनुसार ठेक्का, करार, अमानत वा उपभोक्ता समितिमध्ये उपयुक्त माध्यमबाट गरिनेछ । त्यसैगरी गैसस. विकास साझेदारहरूसंगको साझेदारीमा कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्दा सम्बन्धित निकायसँग गरेको सम्झौता बमोजिम कार्यान्वयन गरिनेछ ।

तालिका २६: वार्षिक कार्यान्वयन कार्ययोजना ढाँचा

<table>
<tr><th rowspan="3">योजनाको विषयगत क्षेत्र</th><th colspan="3">आवधिक योजना</th><th colspan="9">वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम</th></tr>
<tr><th rowspan="2">नीति तथा कार्यक्रम</th><th colspan="2">लक्ष्य/सूचक</th><th rowspan="2">आयोजना/ कार्यक्रम (स्थान समेत)</th><th colspan="2">लक्ष्य</th><th rowspan="2">विनियोजन</th><th rowspan="2">कार्यान्वयन विधि</th><th rowspan="2">लाभान्वित जनसंख्या</th><th rowspan="2">प्राथमिकता क्रम</th><th rowspan="2">लगानी तथा कार्यान्वयन गर्ने निकाय</th></tr>
<tr><th>इकाई</th><th>परिमाण</th><th>इकाई</th><th>परिमाण</th></tr>
<tr><td>आर्थिक विकास</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>सामाजिक विकास</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>पूर्वाधार विकास</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
<tr><td>वातावरण तथा</td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr>
</table>

योजनाको विषयगत क्षेत्र	आवधिक योजना			वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम								
	नीति तथा कार्यक्रम	लक्ष्य/सूचक		आयोजना/ कार्यक्रम (स्थान समेत)	लक्ष्य		विनियोजन	कार्यान्वयन विधि	लाभान्वित जनसंख्या	प्राथमिकता क्रम	लगानी तथा कार्यान्वयन गर्ने निकाय
		इकाई	परिमाण		इकाई	परिमाण					
विपद व्यवस्थापन											
संस्थागत र सुशासन											
अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र											
जम्मा कार्यक्रम खर्च											
जम्मा चालु खर्च											
कूल जम्मा											

द्रष्टव्यः विषय क्षेत्र र उपक्षेत्रहरूले आ—आफ्नो कार्यक्रमहरू प्रस्तुत गर्दा चालु र पूँजीगत खर्च खुलाई नगरपालिकामा पेश गर्नुपर्ने छ ।

९.७ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना

नगरपालिकाले अनुगमन कार्य योजना बनाई नियमित रूपमा नतिजा सूचकमा आधारित भई सहभागितामूलक प्रक्रियावाट अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्नेछ । अनुगमनमा संलग्न हुने जनप्रतिनिधि एवं कर्मचारीहरूको क्षमता विकास गरिनेछ । अनुगमनका लागि आवश्यकता अनुसार सरोकारवालाहरू र तेस्रो पक्ष समेतलाई सहभागिता गराइनेछ । नतिजा सूचकमा आधारित अनुगमन खाँका तयार गरी सोही अनुसार नियमित अनुगमन, बार्षिक समीक्षा, मध्यावधि तथा अन्तिम मूल्यांकन गरिनेछ । नगरपालिकाले देहायको उद्देश्य प्राप्तिका लागि अनुगमन गर्नेछः

- कार्यतालिका अनुसार काम भए नभएको एकीन गर्न ।
- तोकिएको कामको समय, लागत र गुणस्तर कायम गर्न ।
- कार्यान्वयनको क्रममा भएका गल्ति वा कमजोरी तत्काल सुधार गर्न ।
- डिजाइन वा कार्यान्वयनमा भएका गल्ति सुधार गरी सार्वजनिक कोषको अपव्यय हुनबाट रोक्न ।

नगरपालिकाले देहाय अनुसार अनुगमन गर्नेछः

- निरन्तर अनुगमन,
- दिगोपनाको अनुगमन ।

नगरपालिकाले देहायका आयोजनाहरूको अनुगमन गर्नेछः

- नगरपालिकाबाट स्वीकृत कार्यक्रम वा आयोजनाहरू,
- नगरपालिकाबाट लगानी भएका आयोजनाहरू,
- नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त स्रोत साधन मार्फत सञ्चालित आयोजनाहरू,
- नगरपालिका क्षेत्रभित्र गैरसरकारी सस्था मार्फत सञ्चालित आयोजनाहरू,
- नगरपालिकाले आवश्यक ठानेका अन्य आयोजनाहरू ।

९.७.१ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको आवश्यकता

अनुगमनले विकास कार्यक्रम र आयोजनाहरूको नतिजा खोज्ने र कार्यान्वयन गर्ने पक्षलाई बढी जिम्मेवार बनाउनुको साथै जवाफदेही पनि बनाउँछ । नीति, योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको सुनिश्चितताका लागि अनुगमन तथा त्यसबाट प्राप्त नतिजाको विश्लेषणका लागि मूल्याङ्कनको आवश्यकता पर्दछ । विकास आयोजनाहरूबाट, निर्धारित समयावधि भित्र निश्चित उपलब्धि तथा लागत अनुसारको प्रतिफल प्राप्त भए/नभएको यकिन गर्न सशक्त एवम् निष्पक्ष अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको व्यवस्था हुनुपर्दछ । अनुगमन एउटा निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया हो, जो आयोजना कार्यान्वयनको चरणमा गरिन्छ, यसको मुख्य उद्देश्य चालु परियोजनाको प्रगति र ढिलासुस्तीको बारेमा सरोकारवालाहरूलाई समयमा नै जानकारी गराई परियोजनालाई सही बाटोमा हिंडाउनु हो ।

९.७.२ अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी

अनुगमनमा देहायका तरिकाहरू अपनाइनेछः

- नियमित प्रतिवेदन लिएर,
- स्थलगत अवलोकन गरेर,
- सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरेर,
- नागरिक समाजका संस्थाहरू परिचालन गरेर (मिडिया आदि),
- सार्वजनिक परीक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परीक्षण जस्ता विधिहरू मार्फत ।

अनुगमनमा देहायका पदाधिकारीहरू संलग्न रहने छन्ः

- स्थानीय तहको कार्य विभाजन नियमावलीले तोकेको पदाधिकारी,
- उपाध्यक्ष (स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४),
- अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिका सदस्यहरू,
- प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र सम्बन्धित शाखा प्रमुख (नियमित कार्य),
- वडा स्तरीय आयोजनाको हकमा वडाध्यक्ष र सदस्यहरू ।

नगरपालिका स्तरीय अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिमा देहायका पदाधिकारीहरू रहनेछन्ः

– उपाध्यक्ष	संयोजक
– अध्यक्षले तोकेका एक जना महिला सहित कार्यपालिकाका सदस्यहरूमध्येबाट	सदस्य (दुई जना)
– प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
– प्रमुख, योजनाशाखा	सदस्य सचिव

आवश्यकता अनुसार कार्यपालिकाका अन्य सदस्य तथा विषय विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सकिने ।

देहायको अनुगमन कार्ययोजना बनाई लागू गरिनेछः

- कार्यपालिकामा एकिकृत कार्यान्वयन कार्ययोजना पेश गरेको १५ दिनभित्र अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिबाट आफ्नो वार्षिक अनुगमन कार्ययोजना बनाइ कार्यान्वयन गरिनेछ,

- अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समितिले गरेको कामको प्रतिवेदन प्रत्येक २ महिनामा कार्यपालिकाको बैठकमा पेश गरी छलफल गरिनेछ । समितिले समाधान गर्न नसकेका समस्याहरूलाई यस बैठकवाट सम्बोधन गरिनेछ ।

वडास्तरीय कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण गर्न देहाय बमोजिमको समिति रहनेछः

- सम्बन्धित वडाको वडाध्यक्ष — संयोजक
- वडा सदस्यहरू — सदस्य
- वडा सचिव — सदस्य सचिव

आवश्यक परे कार्यपालिकाका अन्य सदस्य तथा कर्मचारीलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

९.७.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

योजना अवधि समाप्त भए पछि कार्यपालिकाले तोकेका आयोजनाको तेश्रो पक्षद्वारा देहायका सूचना प्राप्त गर्न प्रभाव मूल्यांकन गरिनेछ ।

- योजनाको लक्ष्य वमोजिम प्रगति भए नभएको,
- लाभग्राहीमा योजनाका नतिजाले पारेको प्रभाव,
- आगामी योजना तर्जुमाको लागि पृष्ठपोषण,
- योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन विधिमा आवश्यक परिमार्जन गर्न,
- योजनाबाट प्राप्त हुने फाइदालाई अधिकतम बनाउन ।

आवधिक तथा वार्षिक नगर विकास योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको प्रक्रिया देहायअनुसार हुनुपर्नेछ:

तालिका २७२६: अनुगमन तथा मूल्याङ्कन खाका

के गर्ने	कसले गर्ने	कहिले गर्ने	कसरी गर्ने	फलोअप
अनुगमन प्रक्रिया				
कार्यक्रम वा प्रक्रिया अनुगमन	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति, वडा समिति, सरकारी कार्यालय र गैसस	आवश्यकता अनुसार, मासिक, चौमासिक र वार्षिक	▪ स्थलगत अनुगमन ▪ वार्षिक योजनाको चौमासिक कार्ययोजनामा उल्लिखित लक्ष्य र प्रगति विवरणको तुलना ▪ बृहत योजनाको कार्यान्वयन योजनाको ▪ वार्षिक लक्ष्य र प्रगतिको तुलनात्मक अध्ययन	▪ अनुगमन टोलीले अनुगमन प्रतिवेदन तयार गरी नगरपालिका कार्यालयमा पेश गर्ने ▪ नगरपालिका कार्यालयले प्रतिवेदनका सिफारिश कार्यान्वयनका लागि गापासमक्ष कार्ययोजना पेश गर्ने
प्रतिफल अनुगमन	नगर कार्यपालिका, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति	चौमासिक, अर्ध वार्षिक, वार्षिक र मध्यावधि	▪ स्थलगत अनुगमन ▪ वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति विवरणको तुलना ▪ सञ्चालित योजनाहरूको कार्यान्वयनबाट सोच तालिकामा उल्लिखित अपेक्षित प्रतिफल के कति कारणले हासिल हुने	

			देखिन्छ वा देखिँदैन भन्ने सम्बन्धी अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेश गर्ने	
असर तह अनुगमन	नगर कार्यपालिका सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेस्रो पक्ष	वार्षिक, मध्यावधि र अन्तिम वर्ष	▪ लक्षित समूह तथा सहभागितामूलक छलफल ▪ नमूना सर्वेक्षण मार्फत सोच तालिकाको लक्ष्य अनुरुप प्रगति मापन ▪ योजनाबाट विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल के कति कारणले प्राप्त हुने वा नहुने विषयमा अध्ययन ▪ प्रतिवेदन तयारी र नगरपालिकामा छलफल	
मूल्याङ्कन प्रक्रिया				
असर तह मूल्याङ्कन	स्वतन्त्र तेस्रो पक्ष	योजनाको मध्य अवधि	▪ लक्षित समूह तथा सहभागितामूलक छलफल ▪ नमूना सर्वेक्षण मार्फत सोच तालिकाको लक्ष्य अनुरुप प्रगति मापन ▪ असर तहका सूचना संकलन गर्दा प्रारम्भिक तहका असरमा ध्यान दिने ▪ प्रतिवेदन तयारी र नगरपालिकामा छलफल	▪ अनुगमन टोलीले अनुगमन प्रतिवेदन तयार गरी नगरपालिका कार्यालयमा पेश गर्ने ▪ नगरपालिका कार्यालयले प्रतिवेदनका सिफारिश कार्यान्वयनका लागि गापासमक्ष कार्ययोजना पेश गर्ने
प्रभाव तह मूल्याङ्कन	नगर कार्यपालिका सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेस्रो पक्ष	योजना सम्पन्न भएको दुई वर्षपछि	▪ लक्षित समूह तथा सहभागितामूलक छलफल ▪ नमूना सर्वेक्षण मार्फत योजनाको दीर्घकालीन सोच तथा विषयगत उद्देश्यहरू हासिल गर्ने दिशामा योजना के कति हदमा सफल भयो र योजना आफैंमा के कति सान्दर्भिक, प्रभावकारी रह्यो र समग्र विकासको दीगो व्यवस्थापनमा योजनाले के कति योगदान गर्न सक्यो भनी अध्ययन ▪ प्रतिवेदन तयारी र नगरपालिकामा छलफल	

आयोजनाको प्रभाव मूल्याङ्कन देहाय बमोजिम गर्ने व्यबस्था गरिनेछः

- नगरपालिकाले निर्धारण गरेका निश्चित लागत भन्दा बढीका आयोजनाको योजना सम्पन्न भएको २ वर्षभित्र तेस्रो पक्षबाट प्रभाव मूल्याङ्कन गराइनेछ ।

- प्रभाव मूल्याङ्कनको नतिजा कार्यपालिकाको बैठकमा प्रस्तुत गरी सरोकारवालाहरूको जानकारीको लागि सार्वजनिक गरिनेछ ।

अनुसूची

अनुसूची- १ः नगरबस्ती भेलाबाट परामर्शदाता टोलीले संकलन गरेका योजना तथा कार्यक्रमहरु

वडा. नं. ५ वसन्तपूर
आर्थिक विकास
१. कृषि
मल खाद तथा बजार व्यवस्थापन कार्यक्रम
तरकारी, मसला तथा बोटविरुवा वितरण कार्यक्रम
पशु सम्बन्धि रोगहरु नियन्त्रण कार्यक्रम
वडा पशु कार्यालय स्थापना का लागि पहल
२. पूर्वाधार विकास
देहिमाण्डौ वसन्तपूर पाटन सडक खण्ड स्तरोन्नति
मुसाचौर वसन्तपूर पाटन सडक खण्ड स्तरोन्नति
देहिमाण्डौ र मुसाचौर सडक लाई जोडिने
स्याडी गाड कढदारा सिचाइ कुलो निर्माण
बसेडागाड झोलुङ्गे पुल निर्माण
चौडा गाड झोलुङ्गे पुल निर्माण
कुमाली गाड देउल वृहत सिचाई योजना
शिवशक्ति आधारभूत विधालय ४ कोठे भवन निर्माण
त्रिपुरेश्वर माध्यमिक विधालय शौचालय तथा भवन निर्माण
स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण
३. सामाजिक विकास
गुणस्तरिय शिक्षाका लागि शिक्षकहरुलाई तालिम तथा शैक्षिक सामाग्री वितरण कार्यक्रम
महिला हिंसा, बाल विवाह, छुवाछुत तथा भेदभाव न्युनिकरण सम्बन्धि जनचेतनामूलक कार्यक्रम
गर्भवती महिलाका लागि पोषण कार्यक्रम
खेलाडीहरुलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम
स्याडी गाड देखि कनेडा करकल सिराइजर लिफ्ट खानेपानी योजना
ककरी देवल खानेपानी योजना

महिलाहरुलाई उधम सम्बन्धि सीपमूलक तालिम कार्यक्रम
बाजापानि लिखाड खानेपानी योजना
विजयजर रिङबाट खानेपानी योजना
४. विपद व्यवस्थापन
सामुदायिक वन हरु भित्र खानेपानी मुहान नजिक रिर्चाज पोण्ड हरु निर्माण
वडाभित्र वृक्षारोपण कार्यक्रम
काली ताल तटबन्द निर्माण
तल्लो स्याडी पहिरो नियन्त्रण
सामुदायिक वनका उपभोक्ता हरुलाई क्षमता अभिवृद्धि तालिम
प्रधानमन्त्री रोजगार सम्बन्धि कार्यक्रममा लागत साझेदारी गरि स्वरोजगारी कार्यक्रम
०८१/०८२ को बजेटमा नसर्ने रोगहरुको ल्याब परिक्षणका लागि वडागत शिविर संचालन कार्यक्रम
५. संस्थागत विकास तथा सुशासन
वडाबाट संचालन हुने सम्पूर्ण कार्यक्रमहरुलाई पारदर्शी बनाई सार्वजनिक सुनुवाई , सामाजिक परिक्षण गराई सुशासन कायम गराइने
वडागत नागरिक वडापत्र प्रकाशन गरिने
उजुरी तथा गुनासो कक्षको व्यवस्था
वडागत दरबन्दी माग गरिने
वडा.नं. ४ भुमेश्वर
उधोग
वडाभित्र संचालनमा रहेका इटा उधोग, चाउमिन उधोग लाई संचालनको लागि आवश्यक सहयोग कार्यक्रम
वडाभित्र रहेका सीपमूलक व्यवसायहरु संचालन गर्नका लागि कम्तिमा ४ जनालाई आवश्यक सहयोग गरिने
कृषि
पाठ्य साना सिचाइ योजना
ढकाली सिचाइ पोखरी निर्माण
दह साना सिचाइ पोखरी निर्माण
बस्ती कटिउल साना सिचाइ पोखरी निर्माण
डोडरा खोला सिचाइ कुलो निर्माण

१०० भन्दा बढी फलफूलका बिरूवा लगाउने कृषकहरूलाई वडाबाट अनुदान कार्यक्रम
कृषि जन्य उपकरणहरूमा ५०% अनुदान कार्यक्रम
चिल्लेपानी, ढकाली(ओखर जोन) र दह टोलमा ओखर खेती प्रर्बदन कार्यक्रम
पशुपन्क्षी
३ भन्दा बढी भैसी पाल्ने कम्तीमा ७ जना कृषकहरुलाई अनुदान कार्यक्रम
ठाड बजारमा डेरी स्थापनाका लागी उपकरण खरिदमा अनुदान कार्यक्रम
लम्की स्कृन रोग तथा अन्य पशुजन्य रोग निवारण सम्बन्धि पशु शिवीर कार्यक्रम
शिक्षा
विधालयहरूमा कक्षा ५ को परिक्षा वडा स्तरिय रुपमा संचालन कार्यक्रम
सिद्ध केदार आधारभूत विधालय भवन मर्मत का
भगवति आधारभूत विधालय २ कोठे भवन निर्माण (सिफारीस)
भुमेश्वर माध्यमिक विधालयमा कम्प्युटर ल्याब स्थापना
भुमेश्वर माध्यमिक विधालयलाई आवासीय विधालय बनाउनका लागी वडाबाट पहल कार्यक्रम
शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागी प्रधानाध्यापक र शिशु सहजकर्ताहरुलाई क्षमता अभिवृदि कार्यक्रम
भुमेश्वर माध्यमिक विधालयमा खाने पानी योजना
नवदुर्गा आधारभुत विधालयमा ४ कोठे भवन निर्माण
स्वास्थ्य
भुमेश्वर स्वास्थ्य चौकीलाई २४ घण्टा संचालन गरी सेवा प्रवाह गर्न आवश्यक बजेट
वडा कार्यलयमा स्तनपान कक्ष निर्माण
स्वास्थ्य चौकीमा बैठक तथा सभाहल निर्माण
पोषण कार्यक्रम (सुत्केरी आमा)
चिल्लेपानी बर्थिङ सेन्टरमा घेरबार निर्माण
कुडी बर्थिङ
नसर्ने रोग निवारण का लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम संचालन गर्न स्वयमसेवीकाहरु लाई क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम
युवा तथा खेलकुद
वडा स्तरीय खेलकुद कार्यक्रम
जोलाबाझ खेलकुद मैदान निर्माण सिफारिस

सिचाई
सुनर्या जोलाबाझ तोली लिफ्ट सिचाई योजना
मल्लाघर खानेपानी योजना
चिल्लेपानी खानेपानी योजना
कुडी खानेपानी योजना
वडाभित्रका परम्परागत खानेपानी मुहान संरक्षण सम्बर्द्धन कार्यक्रम
सौलाड खानेपानी योजना
बस्ती खानेपानी योजना
आगर खानेपानी योजना
दह खानेपानी विस्तार योजना
सडक
तोली पाखाघार जोलाबाझ चक्रपथ सडक स्तरोन्नति
ठाड बगाडी भेउल्दा हुदै मुस्याचौर चक्रपथ सडक स्तरोन्नति
उदयदेव आधारभूत विधालय देखि बसन्तपूर जोड्ने सडक स्तरोन्नति
चिल्लेपानी गाँउदेखि सरी खर्क जोड्ने सडक निर्माण
पाखाघार देखि न्याली हुदै ठाड जोड्ने सडक निर्माण
चुच्चाइ खोल्सी सडक कालोपत्रे तथा स्तरोन्नति सिफारिस
वडाभित्र रहेका ग्रामिण तथा कृषि सडकहरु सफाइ कार्यक्रम
भवन तथा आवास
दलित तथा विपन्न बस्ती टोलहरुमा जनता आवास कार्यक्रम माग गरिने
घोरेटो तथा pcc बाटो
चिल्लेपानी गाँउदेखि सिद्धकेदार जोड्ने pcc बाटो निर्माण
ठुलाखोलादेखि सौजी जोड्ने घोरेटो बाटो निर्माण
लिसनगौडा देखि ठुली खाली जोड्ने घोरेटो बाटो नार्माण
वडाका आवश्यक ठाउँहरुमा pcc बाटो निर्माण
नौलादेखि टुपाका घर सम्मको घोरेटो बाटो निर्माण
वडा कार्यालयको प्रवेशद्वार सहित घेर पर्खाल

भेल्लेगाँउदेखि शिवालिङ्ग जोड्ने घोरेटो बाटो निर्माण
पर्यटन, संस्कृति तथा सम्पदा
वडाभित्र रहेका मठमन्दिरहरुमा पर्खाल, बाटो तथा आवश्यक पुर्वाधार निर्माण
परम्परागत रुपमा मनाउदै आएका पर्व, जात्रा, दिवसहरु लाई संरक्षण सम्बर्द्धन कार्यक्रम
वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन
वृक्षारोपण तथा वातावरण संरक्षण सम्बर्द्धन कार्यक्रम
वडा विपद व्यवस्थापन कोष स्थापना
विधुत तथा वैकल्पिक उर्जा
विधुत विस्तार नभएका वस्तीहरुमा विधुत्तिकरण पहल गरिने
Induction चुलो अनुदान कार्यक्रम
वार्ड. नं.७ कैलपाल
पूर्वाधार विकास
देवल दिव्यपुर कैलपाल पाटन सडक स्तरोन्नति
अनारखोली, कैलपाल, देवल, दिव्यपुर सडक खण्ड स्तरोन्नति
कैपाल मेलौली सडक निर्माण
सिचाई
खिरकोट सिचाई कुलो निर्माण तथा विस्तार
बलबाटा सेलानी सिचाई कुलो निर्माण
गुसाइगाड फलतेरा नागनी सिचाई कुलो निर्माण
सिमरोडा सिचाई कुलो निर्माण
साना सिचाई अन्तर्गत आवश्यक ठाउँ हरुमा सिचाई पोखरी निर्माण
बस्ती भवन तथा आवास
भुवनेश्वर आधारभूत विधालय भगौती ४ कोठे भवन निर्माण
जैपुर आधारभूत विधालय उपल्लाबटुला ४ कोटे भवन निर्माण
उदयदेव माध्यमिक विधालय किम्तोली घेरबार र खेलमैदान निर्माण
जमकट्टे खोप केन्द्र भवन निर्माण
सिमरोडा झोलुङ्गे पुल निर्माण

कुइयापानी झोलुङ्गे पुल निर्माण उपल्लाबटुला
कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा सामुदायिक भवन निर्माण
नड मन्दिर pcc बाटो निर्माण
उपल्ला बाटुला बम्म माडी नयाँ pcc बाटो निर्माण
दलित, विपन्न, उत्पिडित वर्गका लागि जनता आवास कार्यक्रम अन्तर्गत भवन निर्माणका लागि पहल गरिने
किम्तोली , रुपली लिफ्ट खानेपानी योजना
उपल्ला बाटुला खानेपानी योजना
शिवालय र मटेना खानेपानी योजना
दान खोला किम्तोली खानेपानी योजनाविस्तार
उपल्लाबाटुला, जमकट्टे, किम्तोली र सेकुनी टोलमा तरकारी खेती कार्यक्रम
दान खोला, कोइराइजर, नागढुङ्गा, मुझेडा, रिठा, बलबाटा टोलमा फलफुल खेती विस्तार
बाख्रापालन, माछापालन, कुखुरापालन, बंगुरपालन, गाइपालन मा ५०% अनुदान कार्यक्रम
कृषि उपकरण खरिदमा ५०% अनुदान कार्यक्रम
रैथाने बाली संरक्षण, संवर्द्धन तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम
सावुन उधोग संचालन गरिने
काष्ठ उधोग संचालन गरिने
महिला सशक्तिकरण सम्बन्धि कार्यक्रम
लक्षित वर्ग लाई सीपमुलक तालिम
सुनर्या नदि गुसाईगाड जोखिम क्षेत्रमा तटबन्ध निर्माण
वडाभित्र रहेका धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरुको प्रवर्द्धन कार्यक्रम
मौरी पालनमा अनुदान कार्यक्रम
मन्दिर तथा विधालयहरुमा सोलार जडान कार्यक्रम
सडक बत्ती विस्तार कार्यक्रम
ओसैल चौपडी सिचाई पाईप
वडा न ८
आर्थिक विकास
कोल्ड स्टोर निर्माण

कृषि उपज संकलन केन्द्र ज्याफ, साडीधाटी, हरीचन आरुवाटा अनारीखोली निर्माण
साना सिचाई कार्यक्रम सम्भावित क्षेत्र जुगेपानी, तिम्लेधारी, कौलेक र रिसेडी कुकउँ
कृषि उपकरण तथा बीउ खरिदमा ५०% अनुदान कार्यक्रम
नसल सुधार कार्यक्रम
बाख्रापालान समुह फर्म व्यक्तिलाई अनुदान कार्यक्रम
वडा स्तरमा रहेका(चप्पल, बेकरी र चिप्स) उधोगहरुलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम
निष्कृय रहेका कृषक समुहहरुलाई सकृय बनाउन विशेष कार्यक्रम(११ वटै वडामा)
आकाशे ट्याकी निर्माण(सम्भावना भएका टोलमा)
पूर्वाधार विकास
ज्यापु, गोदाज्यापु कौलेक सडक निर्माण
झौलेक मोडदेखि ठुला सैना सडक निर्माण
जसले खाली देखि तिम्मले भुरभुरे सडक निर्माण
धारी जुगेपानी हुदै ज्ञानेश्वर सडक स्तरोन्नत्ती
आरुबाटा तिम्मले कुकु हुदै अनारखोली सडक स्तरोन्नत्ती
खोड्पे देखि खोला खोड्पे सम्म सडक निर्माण
हरिचन रिसेडी सडक स्तरोन्नत्ती
खोप केन्द्र निर्माण(झौलेक, तिमले,कुकु र रिसेडी)
आरुबाटा बाझाडी सडक निर्माण
हरिचन भौना सडक निर्माण
यात्रु प्रतीक्षालय (हरिचन, आरुबाटा, बिप्यकटाल, अनारखोली, ज्यापु, साडी घाटी, झौलेक)
रेडक्रस भवन निर्माण(खोड्पे)
सभागृह खोडपे निर्माण
सिद्धदेव आधारभूत विधालय ४ कोठे भवन निर्माण
महेश्वर आधारभूत विधालय २ कोठे भवन निर्माण
जनता माध्यमिक विधालय ४ कोठे भवन तथा शौचालय निर्माण
जनप्रिय आधारभूत विधालय घेराबार निर्माण
सोनपुर बाल विकास २ कोठे भवन निर्माण

ओखलेश्वर सिद्धनाथ धर्मशाला सहित धार्मिक पर्यटकीय स्थल निर्माण
जुगेपानी डाडाबाग मन्दिर घेरबार निर्माण
शिवमन्दिर र राममन्दिर (खोड्पे) निर्माण
विधुतीकरण नभएका टोलहरुमा विधुतीकरण कार्यक्रम
वडाभरीका मन्दिर तथा सार्वजनिक ठाउँहरुमा वैकल्पीक उर्जा अन्तर्गत सौर्यबत्ती जडान कार्यक्रम
खोड्पे बजार वडा कार्यलय लगायत सरकारी कार्यलयमा सिसिटिभी जडान
खोड्पे बजार चौराहमा सुचना सहितको गेट निर्माण
बजार क्षेत्र लगायत वडा कार्यलय आउने बाटोमा वृक्षारोपण कार्यक्रम
विधुत काउन्टर मर्मत
खोड्पे बजार देखि विपद व्यवस्थापन स्थल सम्म जाने बाटो स्तरोन्नती
मल्ला खोड्पे देखी ओखलेश्वर सम्म सडक विस्तार
बजार क्षेत्रको फोहर व्यवस्थापन कार्यक्रम
वडा न ८ मा खेल मैदान निर्माण
बजार क्षेत्रमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण
प्रहरी चौकी भवन र घेरबार निर्माण
बजार क्षेत्रमा सडक फराकिलो सहित ढल व्यवस्थापन कार्यक्रम
वडाभित्र रहेका टोलहरुमा एक घर एक धारा कार्यक्रम
आरुबाटा लिफ्ट खानेपानी योजना
हरीचन लिफ्ट खानेपानी योजना
मटे लिफ्ट खानेपानी योजना
भटी खोला मल्ला खोड्पे लिफ्ट खानेपानी योजना
खोड्पे बजारको लिफ्ट खानेपानी मर्मत कार्यक्रम
परम्परागत खानेपानी मुहान संरक्षण कार्यक्रम
सामुदायिक वन उपभोक्ता हरु लाई पुर्न ताजकी तालिम
अनारखोली, मटे, कुकु, भौनी, ज्यापु, खोलाखोड्पे टोलहरुमा जंङ्गली जनावर नियन्त्रण कार्यक्रम
जुगेपानी, धारी टोलमा तटबन्ध निर्माण
कौलेक पहिरो नियन्त्रण

आरुबाटा विधालय पहिरो नियन्त्रण
मटे अनारखोली मडे pcc बाटो
विप्पेकटाल , तल्लो विप्पेकटाल pcc बाटो
रागाजुन pcc बाटो
साडीघाटी देखि डाडाबाग मन्दिर pcc बाटो
हरीचन देखि आखलेश्वर pcc बाटो
ज्यापु देखि कौलेक घोरेटो बाटो निर्माण
जुगेपानी देखि ढाब घोरेटो बाटो निर्माण
तिम्ले कुकु देखि महेश्वर आधारभूत विधालय घोरेटो बाटो निर्माण
रागाजुन देखि बाटाघर घोरेटो बाटो निर्माण
हरीचन देखि रुइस्यानी घोरेटो बाटो निर्माण
आधुनिक घट्ट निर्माण (कौलेक, झौलेक, जुगेपानी, तिम्ले, कुकुउ, रिसेडी)
महिला, दलित तथा विपन्न समुदाय लक्षित सीपमूलक कार्यक्रम
स्वास्थ्य स्वयम सेवीका लाई प्रोत्साहन कार्यक्रम
आरन, सिलाई मेसिन अनुदान कार्यक्रम
वडा.नं.६ पाटन
पूर्वाधार विकास
तिलकुणा खोप केन्द्र निर्माण
कनेडा लिफ्ट सिचाई आयोजना
हिरापुर सिदन हुदै गोलादेउ सडक निर्माण
लामाखेत उपरसैनी pcc बाटो निर्माण
कर्कल खानेपानी आयोजना
डुङरा खानेपानी आयोजना
डाडावाग आधारभूत विधालय खानेपानी आयोजना
पन्त्यौडा आधारभूत विधालय खानेपानी आयोजना
खिपाली गौरा घर तथा खेल मैदान निर्माण
पौडी लिफ्ट सिचाई आयोजना

बेडौती यात्रु प्रतिक्षालय निर्माण
शेरा सिचाई आयोजना
सुर्नया नहर मर्मत सम्भार
भिटा भिर देखि रौलेश्वर जाने pcc बाटो निर्माण
पाटन बजारमा व्यापारिक भवन निर्माण
भिटा देखि त्रिपुरेश्वर pcc बाटो निर्माण
गीडा खोला देखि लोरखे सिचाई कुलो निर्माण
चौखन्ना देखि रामेश्वर धामसम्म pcc बाटो निर्माण
मेलतडा देखि रामेश्वर धामसम्म pcc बाटो निर्माण
पाटन बगाडीगाड सिचाई आयोजना
सुर्नया भडाली लिफ्ट सिचाई आयोजना
सुर्नया डुङरा लिफ्ट सिचाई आयोजना
भुमिराज आधारभूत विधालय भवन निर्माण
सहस्रलिङ्ग प्राथमिक विधालय भवन निर्माण
विधालयहरुमा ICT सामाग्री वितरण
सहस्रलिङ्ग मन्दिर निर्माण
फल्दा गैरा देखि वरन्नौडा सम्म सिचाई
कृष्ण मा.वि खेल मैदान निर्माण
सन्तोली देखि भुमिराज मन्दिर pcc बाटो
लोरखा खोप केन्द्र निर्माण
सुकेली भण्डार घर निर्माण
सिमरो मसानी मन्दिर घेर निर्माण
डोङरा पिपल चौतारी घेर पर्खाल र pcc बाटो निर्माण
कनडीया वर पिपल चौतारी घेर पर्खाल निर्माण
वडाभित्र रहेका परम्परागत खानेपानी मुहान संरक्षण कार्यक्रम
विपद व्यवस्थापन
गौड्या खोला तटबन्ध निर्माण

चौराधार तटबन्ध निर्माण
सम्भावित ठाँउहरुमा वृक्षारोपण कार्यक्रम
सुकेली भुमिराज मन्दिर गौड्या खोला खिपाली पहिरो नियन्त्रण
कृषि
साना सिचाई कार्यक्रम
कृषि उपकरणमा अनुदान कार्यक्रम
व्यवसायिक गाइपालन, बाख्रापालन, माहुरीपालन, कुखुरापालनमा अनुदान कार्यक्रम
किटनासक औषधी तथा मलखाद वितरण कार्यक्रम
घट्टे गाड खोला तटबन्ध निर्माण
बगडी गाड खोला तटबन्ध निर्माण
कोट्याडा गाड गाड खोला तटबन्ध निर्माण
ग्राम उधोग निर्माण
स्वरगेनी पिपल पर्यटकिय क्षेत्र
विवाह मण्डप, स्नान गृह निर्माण
विधालयहरुमा wifi जडान कार्यक्रम
सडक शौर्य बत्ती जडान कार्यक्रम
टनेल तरकारी खेतीमा अनुदान कार्यक्रम
नस्ल सुधार कार्यक्रम
महिला, दलित तथा विपन्न समुदाय लक्षित सीपमूलक कार्यक्रम
वडा बाल क्लब गठन र खेल सामाग्री वितरण
किशोर किशोरी रुपान्तरण कार्यक्रम
अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई सामाग्री वितरण
लैङ्गिक हिंसा निवारण कार्यक्रम
ज्येष्ठ नागरिकहरुलाई न्यानो लुगा वितरण कार्यक्रम
सुतकेरी आमाहरुलाई पोषण वितरण कार्यक्रम
वडास्तरीय स्वास्थ्य शिविर कार्यक्रम
वडास्तरीय क्रिकेट खेलकुद

स्वयम सेवीका हरुलाई प्रोत्साहन कार्यक्रम
डुङरा देखि सिलङ्गा झोलुङ्गे पुल
पटौटी झोलुङ्गे पुल
जनजाती उत्थान कार्यक्रम
जनचेतनामूलक कार्यक्रम
दलित समुदायहरुलाई सीपमूलक र आयआर्जन कार्यक्रम
पशु चौपाय व्यवस्थापन कार्यक्रम
डम्पिङ साइड व्यवस्थापन
बजार क्षेत्रको ढल व्यवस्थापन
प्राथमिक स्वास्थय केन्द्र देखि भिटा सम्म pcc बाटो
सिलोन ढल निकास
हिरापुर प्रतिक्षालय निर्माण
आकासे ट्याङ्की निर्माण
आरन सुधार कार्यक्रम
धुराखेल सिचाई आयोजना
वडा न ३
शिक्षा तर्फ
गुजर माध्यमिक विधालय गुजर ४ कोठे भवन निर्माण
गुजर माध्यमिक विधालय गुजर घेराबार निर्माण
सिगास माध्यमिक विधालय धेराबार निर्माण
आधारभूत विधालय बालकल्याण वोइटी गाउ २ कोठे भवन निर्माण
आधारभूत विधालय सुकोवेना शौचालय र धेराबार निर्माण
आधारभूत विधालय सिगास बुदडा धेराबार र २ कोठे भवन निर्माण
आधारभूत विधालय सरस्वती केदार भवन मर्मत र धेराबार
आधारभूत विधालय गौडाली धेराबार निर्माण
सिचाइ तर्फ
गुजर सुकावैना सिंचाइ निर्माण

गुजर सुकावैना सेरा सिंचाइ निर्माण
गुजर दासा कुलो निर्माण
पथरानी देखि गुराली सम्म सिचाइ निर्माण
पथरानी देखि टुणा जेवल कठेखेत सिचाइ निर्माण
अर्तेवला देखि प्रितरोड हुदै सिमार सिंचाइ निर्माण
सउने खोला देखि डोब सिंचाइ निर्माण
कल्तडी सेरा सिंचाइ योजना
तोला सिंचाइ पोखरी निर्माण
आकासे पानी संकलन सिंचाइ ट्यांकी टाकुले गुख्डा
सेउले भाडी देखि सिमार सम्म सिंचाइ निर्माण
जडाकोट सिंचाइ पोखरी
ककण खेत कट्टया सिचाई निर्माण
कफलीखाण लिफ्ट सिचाई सुर्नयाबाट
खानेपानी तर्फ
कपन्वाली खानेपानी योजना मर्मत
कन्नोला खानेपानी ट्याकीं निर्माण
जडाकोट मल्लो खानेपानी योजना
धाराखोला खानेपानी योजना निर्माण
झालीमाली दम्भोरा खानेपानी योजना
बयाडा देखि गुराली खानेपानी योजना
हसेतडी, आलनी, सिमढुङ्गा, गोगनखोला खानेपानी योजना
ठुलाखोला, पारीडोब, पितरोडा समसार खानेपानी योजना मर्मत
झालीमाली खानेपानी, सिलङ्गा खानेपानी मर्मत निर्माण
झालीमाली गोगनखोला टेण्डा वाटुली खाने पानी मर्मत
चौपाटा फलाट देखि अनिरुद्र मन्दिर सम्म खाने पानी योजना मर्मत
कठयाखोला मल्लासैनी खाने पानी योजना
गाजरी, कल्तडी मल्लगाँउ, खपटानी, नयाँ सम्मको पुरानो खाने पानी मर्मत योजना

सडक तर्फ
छिनीमोड देखि वडा कार्यालय सम्म सडक निर्माण
तोला जडाकोट देखि वडाकार्यालय सडक निर्माण
मानीका खान देखि वोहरी गाँउ सिमार सडक निर्माण
बनारसी दडीभेट हुदै सुकावैना सडक निर्माण
जोलवाझ देखि सुकाविना कल्तडी सडक स्तरोन्नती
झालीमाली देखि वडा कार्यालय सम्म सडक स्तरोन्नती
वैडोती देखि ढाडरीगाड सुर्नया जोड्ने सडक निर्माण
स्वास्थ्य तर्फ
गौडेली गाँउघर क्लिनिक निर्माण
कल्तडी गाँउघर क्लिनिक निर्माण
बोहरीगाँउ स्वास्थ्य क्लिनिक शौचालय निर्माण
स्वास्थ्यको खानेपानी निर्माण योजना
खेलमैदान तर्फ
वडनस्तरीय खेल मैदान
गुजर मा.वि खेलमैदान निर्माण
पर्यटन तर्फ
बनारसी विश्वनाथ धाम पर्यटन क्षेत्र व्यवस्थापन
बनारसी विश्वनाथ धाम पुल निर्माण
शिव मन्दिर खाने पानी र शौचालय निर्माण
बनारसी विश्वनाथ धाममा खाने पानी र शौचालय निर्माण
विधुत तर्फ
वडा.नं. ३ भित्र सबै टोलमा लाईन विस्तार मर्मत
भेटेनरी तर्फ
भेटेनरी बाट पशुपन्छी सम्बन्धि वडा कार्यालय मा प्राविधीक भवन निर्माण
बस्ति आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण
गुजर मा.वि ४ कोठे भवन निर्माण र घेरबार, खानेपानी, टयाकीं, धारा निर्माण

सिगास मा.वि घेर पर्खाल /४ कोठे भवन/खाने पानी
बालकल्याण आ.वि बोहरीगाँउ भवन २ कोठे /फिल्ड
सुकाबैना आ.वि शौचालय/घेरबार/खानेपानी
सरस्वती केदार आ.वि २ कोठे भवन निर्माण/घेरबार
गौडाली आ.वि २ कोठे भवन/घेरबार/फर्निचर
सिगास आ.वि बुङ्डा घेर पर्खाल/२ कोठे भवन निर्माण
गौडाली टोलमा स्वास्थ्य क्लिनिक भवन निर्माण
कल्तडी टोलमा स्वास्थ्य क्लिनिक भवन निर्माण
रेडक्रस भवन गुजर निर्माण
गुरुग बजार कृषि उपज संकलन केन्द्र
पशु स्वास्थ्य केन्द्र भवन निर्माण
सडक पूल तथा यातायात
बेलौती गुजर सडक स्तरोन्नति तथा सडक निर्माण
मानिकाखान बोहरीगाँउ सडक स्तरोन्नति(कालोपत्रे)
गौडाली वडा कार्यालय सडक विस्तार
झालीमाली वडा कार्यालय सडक स्तरोन्नति
तोला, जडाकोट वडाकार्यालय सडक विस्तार
जोलाबाझ सुकवैना कल्तडी सडक स्तरोन्नति
बनारसी सुर्नया झोलुङ्गे पुल निर्माण
कल्तडी नयाँ झोलुङ्गे पुल निर्माण
ढाडरी गाड मोटरेबुल पूल निर्माण
वडा.नं. १
सडक
गुल्थडी ग्राल्लेक सडक
डंसिली लदौली त्रिपुरेश्वर सडक
गेरडा डंसिली सडक
थलि-वाटुलासौं बाटसेरा

पाटन, लोर्खा सकार वयलचौर सडक स्तरोन्नति
चुल्लेक डंसिली लदौली त्रिपुरेश्वर सडक स्तरोन्नति
खानेपानी
मल्लो गेरु/तल्लो गेरु लदौली खाने पानी
गणेश खाने पानी
जडमेला वयलचौर खाने पानी
पोखरी विधालय, बलेट, गुल्थडी ग्राल्लेक खाने पानी
गेरडा खाने पानी
सुर्नया कापडी लिफ्ट खाने पानी
सुर्नया वाटुलासौं लिफ्ट खाने पानी
सकार खाने पानी
जुल्की पाली वाटसेरा खाने पानी
कलवागडा D वोरीङ
सिचाई
बाटसेरा सिचाई योजना
बलौली सिचाई योजना
मल्लो कैचाली सिचाई योजना
पाली टकरे सिचाई योजना
पोखरकटया सिचाई योजना
मोरेगडा तल्ली मेचाली सिचाई योजना
सकार विचगाउ सिचाई योजना
शेरडा सचाई योजना
वलेट सिचाई योजना
खेलमैदान
ओल्से क्रिकेट मैदान
मेल्चौरा हुत्यागडा खेल मैदान
जेवला दोवाटो खेल मैदान

जनता आ.वि पोखरी खेल मैदान
पर्यटन
भुमिराज मन्दिर पुन निर्माण
गणेशधुरा पर्यटकिय पदमार्ग
वयलचोर शिव मन्दिर
कालसेनी मन्दिर समेजी सदाफल पर्यटकिय सडक निर्माण
शिक्षा
सिदेश्वर मा.वि छात्रावास निर्माण
कालीका आ.वि घेरपर्खाल
सरस्वती आ.वि घेरपर्खाल तथा मैदान
कैलाश आ.वि घेरपर्खाल तथा भवन
भुवनेश्वर आ.वि घेरपर्खाल तथा भवन
भुमिराज आ.वि घेरपर्खाल तथा भवन
गणेश आ.वि भवन तथा घेरपर्खाल
स्वास्थ्य तर्फ
सकार स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण
विधुत तर्फ
वडा.नं. १ मा बाँकी रहेका सम्पूर्ण टोलहरुमा लाइन विस्तार
भवन
प्रशासनको भवन निर्माण
वडा.नं.२
सडक
मानीकाखान पाटन सडक स्तरोन्नति
रुईस्यानी ढुङ्गेली सिन्टोल महारुद्र पाटन सडक स्तरोन्नति
मलोडा बजार देखि कटेसिमल हुदै डुङ्गरा सडक
मलटकरा कफल्ला पानाकोट सडक
बभनकट्टे देखि मसानी झाल सडक

खानेपानी
सिद्धनाथ खाने पानी योजना
छडी सीमोडा खाने पानी योजना
जलकुडा खाने पानी योजना
कटेसिमल बन्तोली खाने पानी योजना
साइधोल खाने पानी योजना
भुल्कट्टे खाने पानी योजना
फेलकुने खाने पानी योजना
निन्तोला खाने पानी योजना
ठडकुडा खाने पानी योजना
सिचाई
अग्रीगाड धनसैनी सिचाई योजना
अग्रीगाड मलोडा सिचाई योजना
वुढाधर फेलकुने सिचाई योजना
भट्टीखेत सिचाई योजना
विनोडा सिचाई योजना
टुडिखेत ढुङ्गेली सिचाई योजना
भुल्कट्टे सिचाई योजना
गनेघट्ट सिचाई योजना
गडिइजर खुल्लेओठार सिचाई योजना
खेलमैदान
छल्लेकी खेलमैदान निर्माण
ठल्लकुडा खेलमैदान निर्माण
पर्यटन
महारुद्र मन्दिर पर्यटकिय क्षेत्र
घनघस्या पैदल बाटो निर्माण
सिद्धनाथ गुफा पर्यटकिय क्षेत्र

लाटाकाटारी मल्ल मन्दिर पर्यटकिय क्षेत्र
डाँडावाग मन्दिर पर्यटकिय क्षेत्र
स्वर्गेनी पीपल पर्यटकिय क्षेत्र
लाटाफल पर्यटकिय क्षेत्र
बेताल मन्दिर पर्यटकिय क्षेत्र
शिक्षा
सिद्धनाथ मा.वि विधालय भवन निर्माण
सिद्धनाथ मा.वि छात्रावास निर्माण
सिद्धनाथ मा.वि खेलमैदान निर्माण
भृकुटी आ.वि भवन निर्माण
भृकुटी आ.वि खेलमैदान र खानेपानी निर्माण
भृकुटी आ.वि घेरबार निर्माण
वारागार आ.वि घेरवार र खेलमैदान निर्माण
वारागार आ.वि भवन निर्माण
भुमिराज आ.वि टोटिपोखरीमा भवन निर्माण
वडा.नं.१०
गजेली खर्क मसान घाटसम्म घोरेटो बाटो निर्माण
श्री ब्रह्म आ.वि हतास फिल्ड निर्माण
वडा कार्यालयको प्रवेशद्वार सहित घेरबार निर्माण र स्वास्थ्य कार्यालयको घेरबार निर्माण
आलु पकेट क्षेत्र कृषि कार्यक्रम हतास
गौलेख देखि वडा कार्यालय जाने घोरेटे बाटो निर्माण
हटैराज मन्दिर(घर) निर्माण
व्यवसायिक बाख्रा पालनमा अनुदान कार्यक्रम
उन्नत जातको बीउ विजन उत्पादन तथा बजारीकरण कार्यक्रम
चापडा सिचाई योजना
मटुल देखि दामडी रोड सम्म सडक निर्माण
सरस्वती मा.वि घेरबार तथा खेलमैदान निर्माण

वाडीखाना सिगास(अन्तरपालिका) जोड्ने सडक निर्माण
सल्लेबासा न्यौलानी कटौजाघार बर्थिङ सेन्टर स्तरोन्नति
दलित बस्तिमा सडक निर्माण
कृषि समुहका विविध योजनाहरु
न्यौलानी खोला माछापालन योजना
खोडपहिरो नियन्त्रण तथा वृक्षारोपण कार्यक्रम
खोड्पे देखि परालीखाना हुदै हतास जोड्ने सडक निर्माण
बन्तड सिचाई योजना
बन्तड देखि जनता मा.वि आरुबाटा जोड्ने घोरेटो बाटो निर्माण
पनाली सिचाई ट्यांकी निर्माण
पातल सिचाई ट्यांकी निर्माण
ठुली खाली खानेपानी मर्मत योजना
ठुली खाली देखि पातल सम्म pcc बाटो निर्माण
जङ्गली जनावर नियन्त्रणका लागि कृषक हरु लाई तार जाली वितरण योजना
ठुली खाली सिचाई आयोजना
डङसेली गाँउ देखि डङसेली गाड सम्म pcc बाटो निर्माण
निलपालेश्वर मन्दिर घेरबार निर्माण
गौराघर फिल्ड निर्माण
आलु पकेट क्षेत्र डङसेली
दाप सडक निर्माण
आरन सुधार कार्यक्रम
पनाली खेत तटबन्ध निर्माण
सरस्वती मा.वि ४ कोठे भवन निर्माण
वडाभित्र रहेका विधालयहरुमा ICT सामाग्री वितरण तथा Lab स्थापना
वडा क्षेत्र भित्र व्यवसायिक पशुपन्छी पालन कार्यक्रम
वामुन खोला खाने पानी योजना
अम्मरे मुल धुरा खानेपानी योजना मर्मत

वडा भित्र सार्वजनिक खेलमैदान निर्माण
राजकोट कालिका मा.वि देखि मटे गौरा खला जोड्ने सडक निर्माण
भुमिराज मन्दिर धुनीघर निर्माण योजना
कालिका मा.वि घेरबार तथा फिल्ड निर्माण
दुब्बके आधुनिक घट्ट निर्माण
जाइटकरी सिचाई कुलो निर्माण
ठाट डुब्बके कुनी सडक निर्माण
डुब्बके गाँउ घर क्लिनिक निर्माण
डङसेली गाँउ घर क्लिनिक निर्माण
बसेडा गाड देखि कोइराली लिफ्ट सिचाई आयोजना
निलपालेश्वर मन्दिर निर्माण
डुब्बके पहिरो नियन्त्रण
मटे वृहत पहिरो नियन्त्रण कार्यक्रम
नस्ल सुधार कार्यक्रम
सिगास मन्दिर घेरबार निर्माण
पल्लो हतास लिफ्ट खानेपानी
बाजा टयाङ्की निर्माण
कुणी धार्मिक पर्यटकिय क्षेत्र संरक्षण, संम्वर्द्धन, प्रवर्द्धन कार्यक्रम
गौलेख खानेपानी योजना
निलपालेश्वर मा.वि ४ कोठे भवन निर्माण
महिला, दलित तथा लक्षित वर्गलाई आय आर्जन मुलक कार्यक्रम
जडीबुटी संकलन केन्द्र स्थापना
ज्येष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम
सडक तथा मन्दिरहरुमा शौर्य बत्ति जडान कार्यक्रम
स्वास्थ्य स्वयमसेवीका प्रोत्साहन कार्यक्रम
मटुलगाड झोलुङ्गे पुल
डङसेली गाड गजेली खर्क झोलुङ्गे पुल

बन्तड खोला झोलुङ्गे पुल
डाढी खाल देखि गौरा खला सडक निर्माण
वडा नं.९
कृषि उपकरण खरिदमा ५०% अनुदान कार्यक्रम
वीउविजन वितरण कार्यक्रम
सल्लेबासा भुमिराज मन्दिर घेराबार पर्खाल निर्माण
काकस्याली भुमिराज मन्दिर निर्माण
कैलपाल मन्दिर निमार्ण
हरिचन रौलेश्वर सडक स्तरोन्नती कार्यक्रम
सरस्वती आधारभुत विधालय आवसिय भवन
हिमचुली खानेपानी योजना
वडा भित्र रहेका सरकारी कार्यलय मठमन्दिर तथा विधालयमा शौर्य उर्जा जडान कार्यक्रम
करतेकोट गौरा घर निर्माण
१६ वटै टोलमा पार्टी प्यालेस निर्माण
महिला दलित तथा लक्षित वर्गलाई सीपमूलक तालीम कार्यक्रम
तरकारी पकेट क्षेत्र घोषणा कार्यक्रम
बाख्रा पालन तथा अन्य पशुपालनमा अनुदान कार्यक्रम
पुरै वडामा पहिरो नियन्त्रण तथा वृक्षारोपण कार्यक्रम
काकस्याली गाड र किचालमा तटबन्ध कार्यक्रम
दबडानी घोडेगौड झोलुंगे पुल निर्माण
वडा भित्र आवश्यक ठाउमा pcc बाटो
दबडानी खानेपानी योजना
काकस्याली दबडानी सडक निर्माण योजना
तल्ला काकस्याली खानेपानी निर्माण योजना
डैडा खानेपानी निर्माण योजना
आरसीसी पुल निर्माण(काकस्याली,)
विजयपुर किपुर सडक स्तरोन्नति

सामुदायिक भवन निर्माण खालीडाडा
सामुदायिक भवन निर्माण गैराखान
पिउठाली गौर सिचाई योजना
टकरे खानेपानी योजना
खानेपानी योजना
गौराखान सल्लेबासा टंकी निर्माण योजना
सलमाडी टेडुडे सडक निर्माण
तल्लो भट्याडी टकरे सडक निर्माण
काकस्याली बर्थिङ सेन्टर निर्माण
धारापानी बर्थिङ सेन्टर निर्माण
टकरे पोखरी निर्माण
टकरे प्रतिक्षालाय निर्माण
धारापानी pcc बाटो निर्माण
जनप्रिय आ.वि देखि काकस्याली सम्म pcc बाटो
बजौरे pcc बाटो
कोटखोला खोटार खानेपानी योजना
टकरे pcc बाटो निर्माण
गैराखान pcc बाटो निर्माण
कोटगाडा तल्लो कोटगाडा सडक योजना
कोटगाडा किमर सडक योजना
जनप्रिय आ.वि बाल उधान निर्माण
सरस्वती आधारभुत विधालय बाल उधान निर्माण
टकरे सामुदायिक भवन निर्माण
गैराखान सल्लेबासा सुर्नया सडक खण्ड
करतेकोट लिफ्ट खानेपानी योजना
ठुलाखोला खानेपानी योजना
गैराखान लिफ्ट खानेपानी योजना

किमार भौनी सडक
खालीडा किमार सडक

अनुसूची – २ आवधिक योजनाका लागि तयार पारिएका आधार नक्साहरू

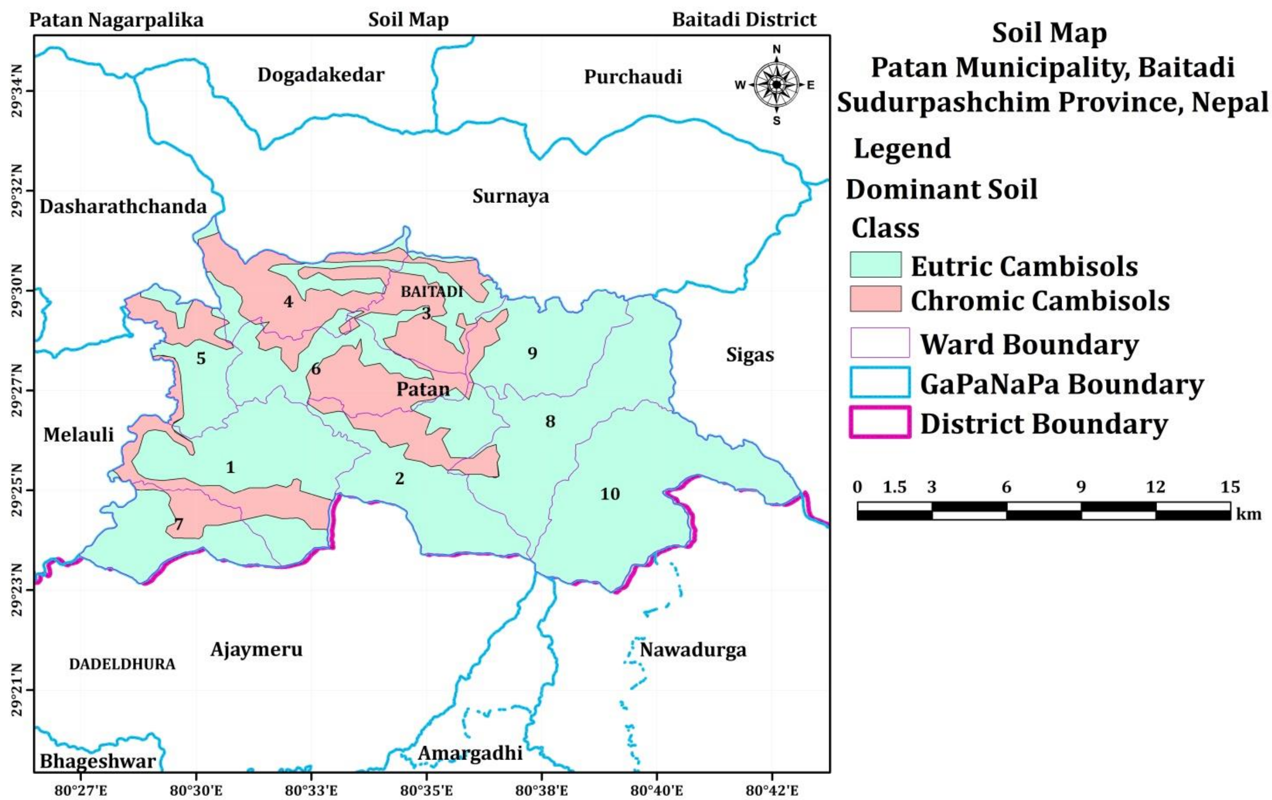

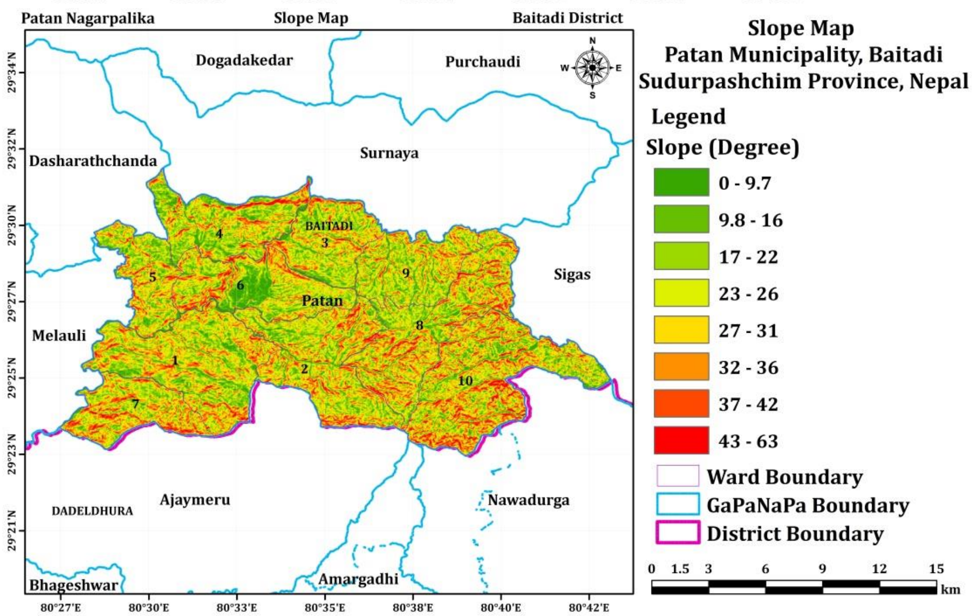

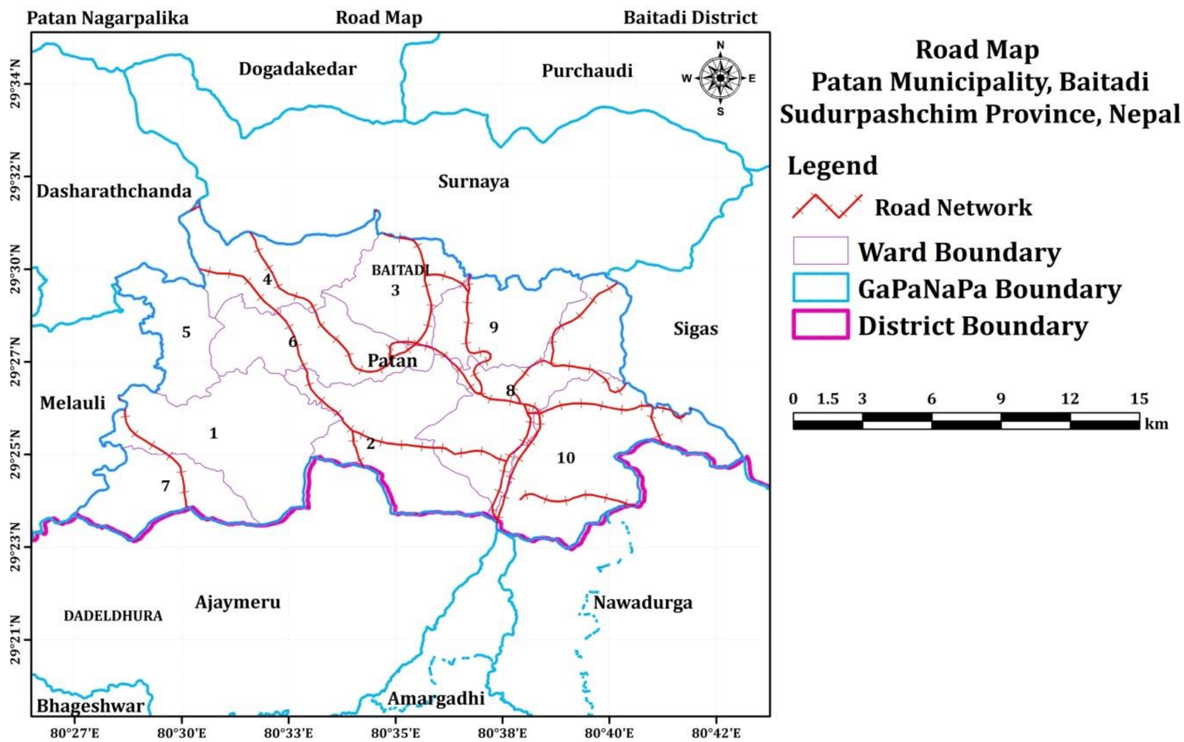
Patan Nagarpalika
Road Map
Baitadi District
Dogadakedar
Purchaudi
Surnaya
Dasharathchanda
BAITADI
Patan
Sigas
Melauli
Ajaymeru
DADELDHURA
Nawadurga
Amargadhi
Bhageshwar
Road Map
Patan Municipality, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
Road Network
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
0 1.5 3 6 9 12 15 km

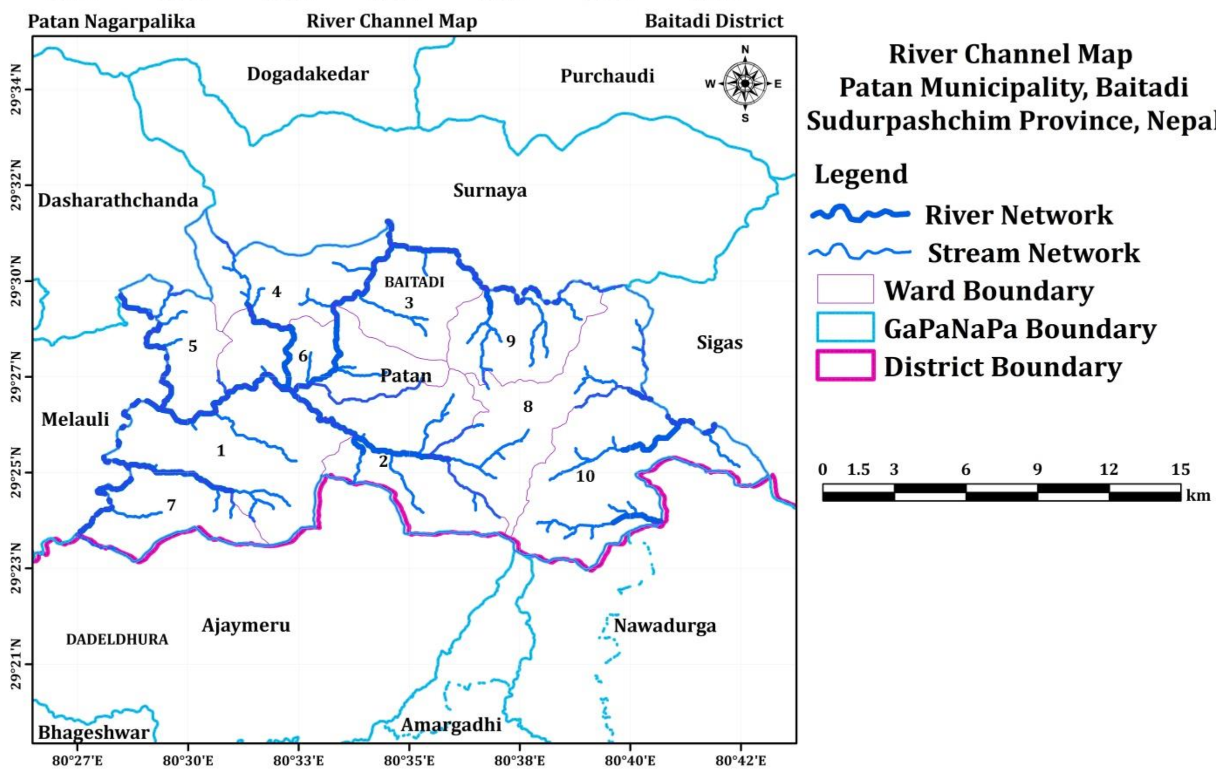
Patan Nagarpalika
River Channel Map
Baitadi District
Dogadakedar
Purchaudi
Surnaya
Dasharathchanda
BAITADI
Patan
Sigas
Melauli
Ajaymeru
DADELDHURA
Nawadurga
Amargadhi
Bhageshwar
River Channel Map
Patan Municipality, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
River Network
Stream Network
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
0 1.5 3 6 9 12 15 km

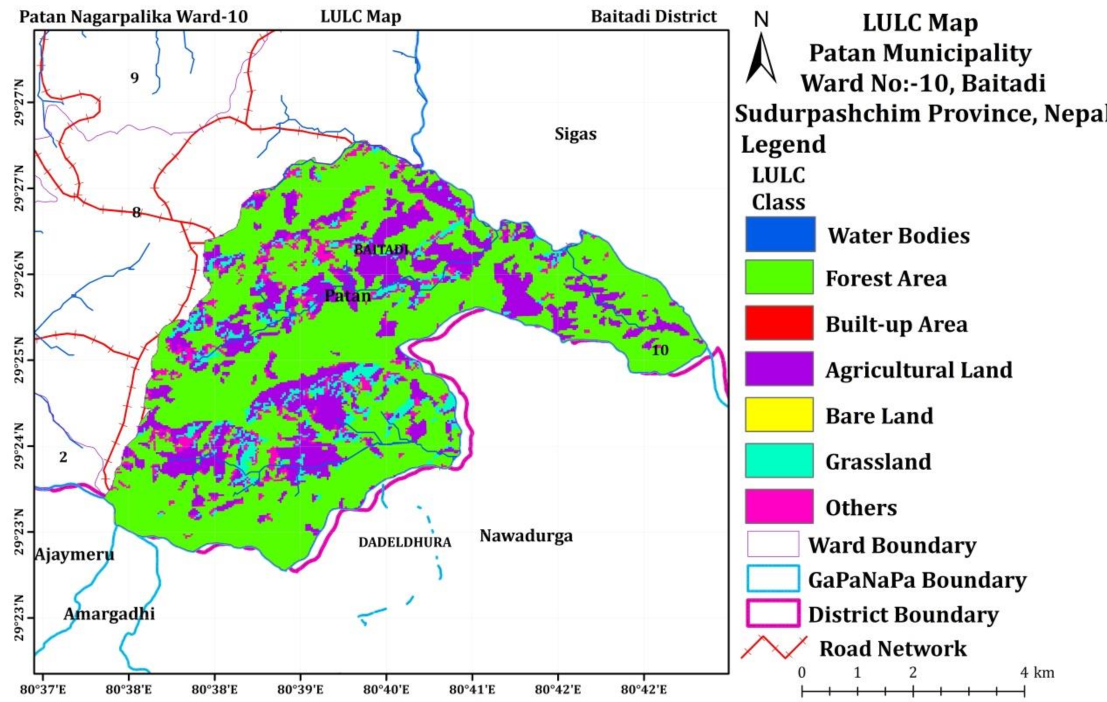
Patan Nagarpalika Ward-10
LULC Map
Baitadi District
LULC Map
Patan Municipality
Ward No:-10, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
LULC Class
Water Bodies
Forest Area
Built-up Area
Agricultural Land
Bare Land
Grassland
Others
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Road Network
Sigas
Patan
BAITADI
DADELDHURA
Nawadurga
Ajaymeru
Amargadhi

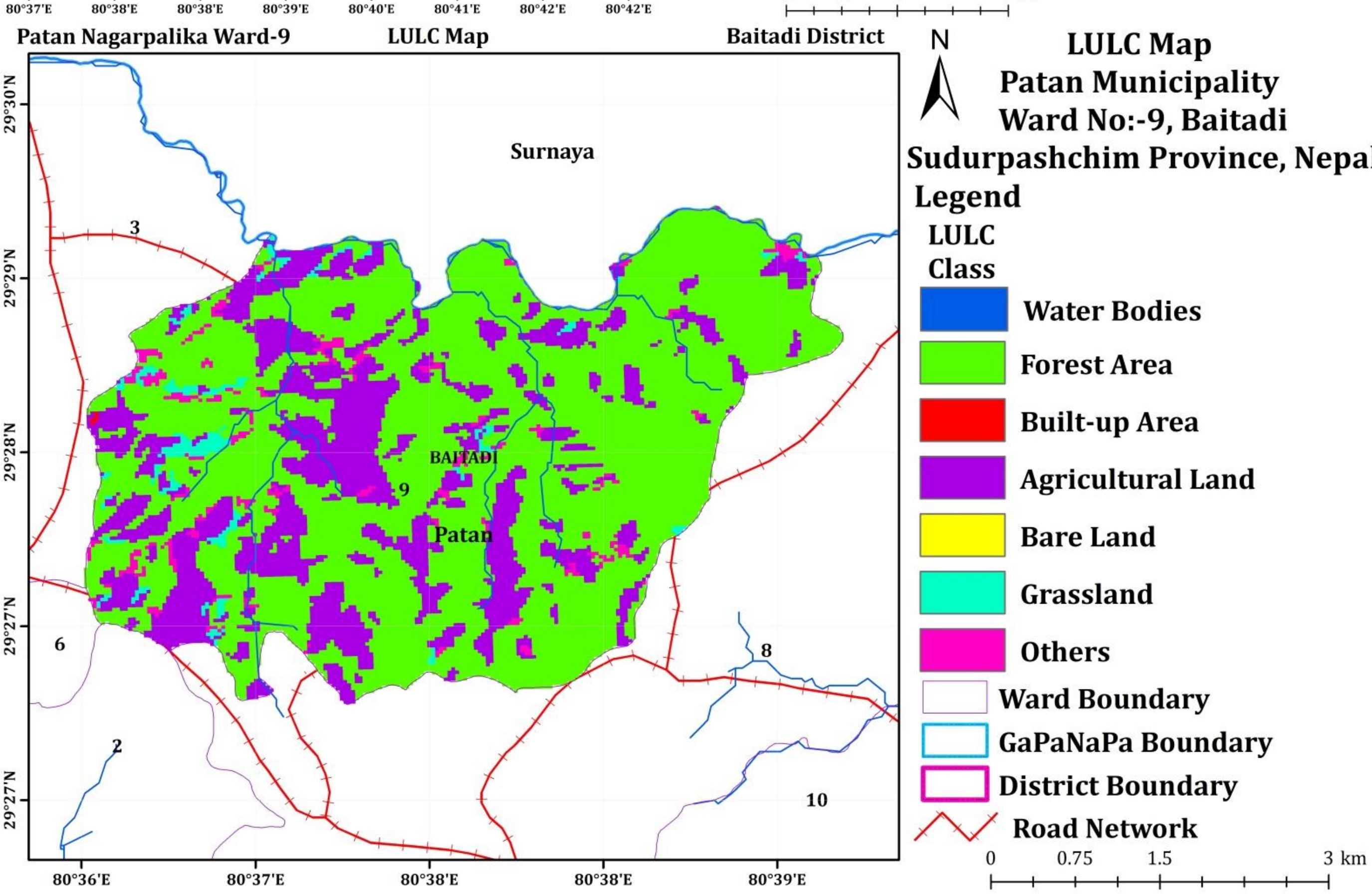
Patan Nagarpalika Ward-9
LULC Map
Baitadi District
LULC Map
Patan Municipality
Ward No:-9, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
LULC Class
Water Bodies
Forest Area
Built-up Area
Agricultural Land
Bare Land
Grassland
Others
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Road Network
Surnaya
BAITADI
Patan

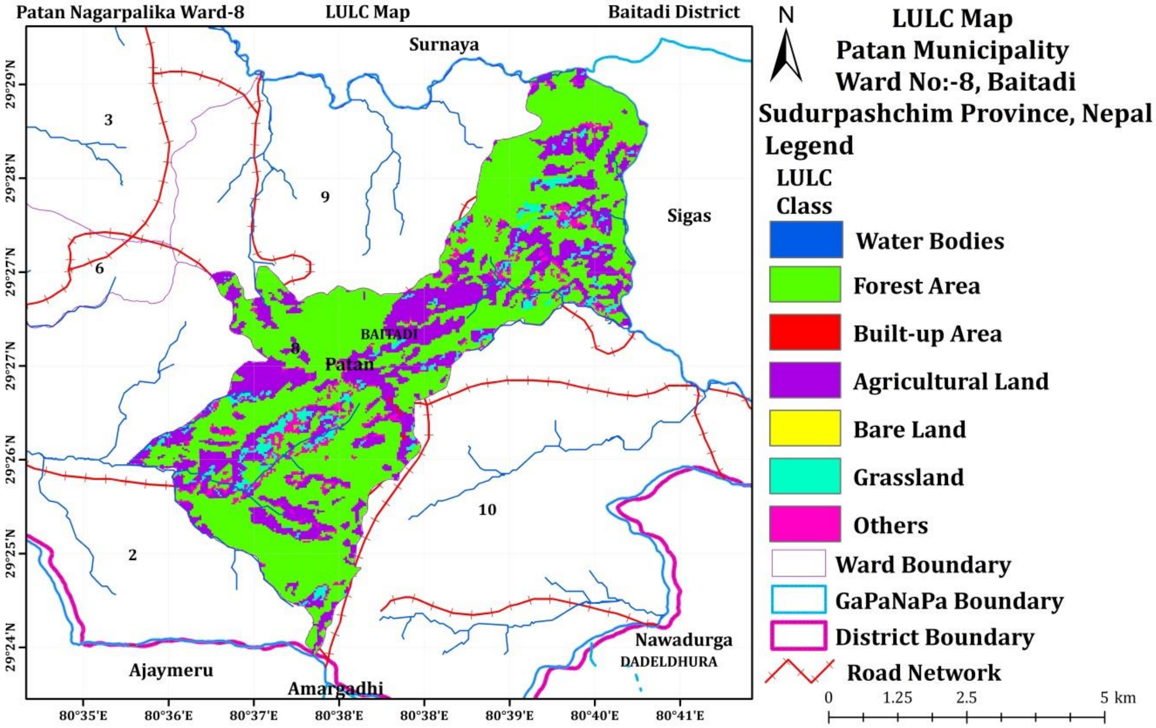
Patan Nagarpalika Ward-8
LULC Map
Baitadi District
LULC Map
Patan Municipality
Ward No:-8, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
LULC Class
Water Bodies
Forest Area
Built-up Area
Agricultural Land
Bare Land
Grassland
Others
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Road Network
0 1.25 2.5 5 km
Surnaya
Sigas
Nawadurga
DADELDHURA
Ajaymeru
Amargadhi
BAITADI
Patan
3
9
6
8
2
10
80°35'E 80°36'E 80°37'E 80°38'E 80°38'E 80°39'E 80°40'E 80°41'E
29°29'N 29°28'N 29°27'N 29°27'N 29°26'N 29°25'N 29°24'N

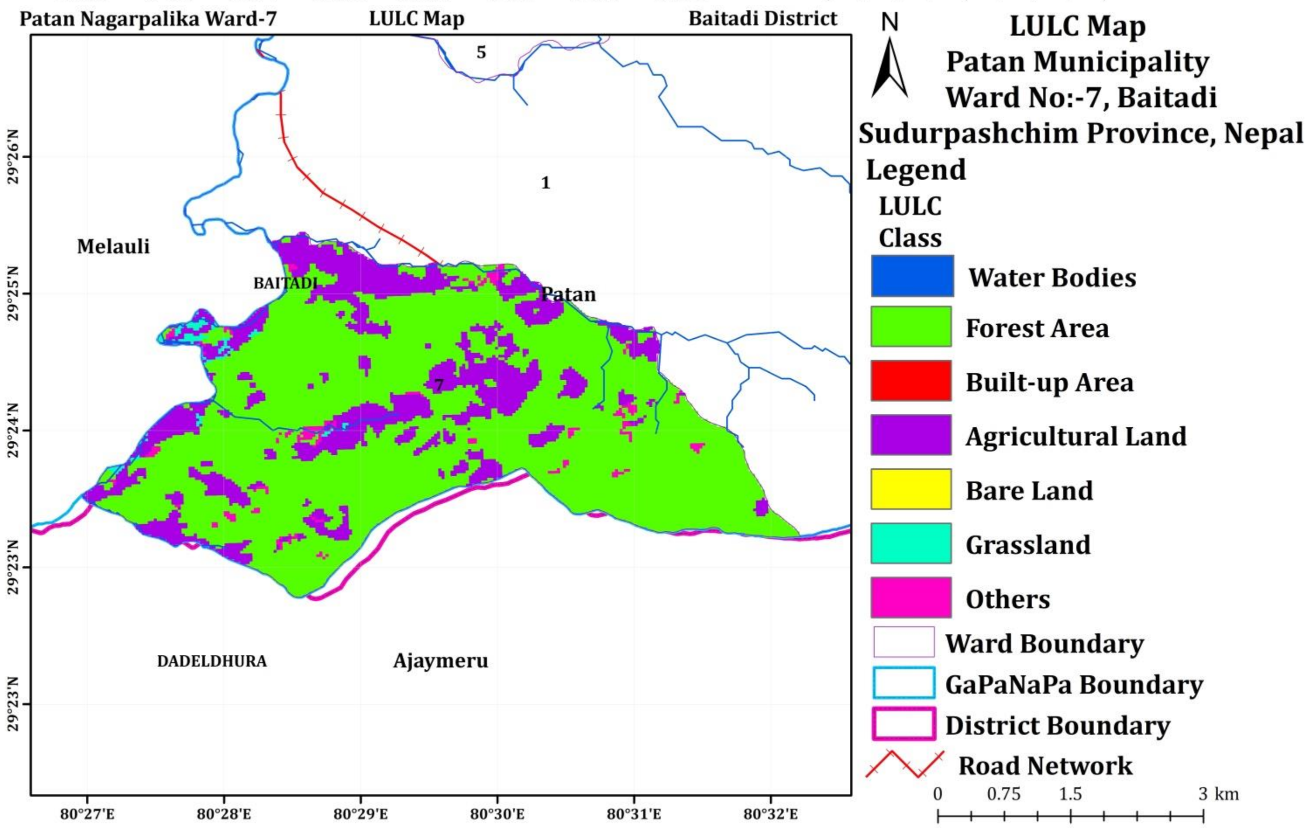
Patan Nagarpalika Ward-7
LULC Map
Baitadi District
LULC Map
Patan Municipality
Ward No:-7, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
LULC Class
Water Bodies
Forest Area
Built-up Area
Agricultural Land
Bare Land
Grassland
Others
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Road Network
0 0.75 1.5 3 km
5
1
7
Melauli
BAITADI
Patan
DADELDHURA
Ajaymeru
80°27'E 80°28'E 80°29'E 80°30'E 80°31'E 80°32'E
29°26'N 29°25'N 29°24'N 29°23'N 29°23'N

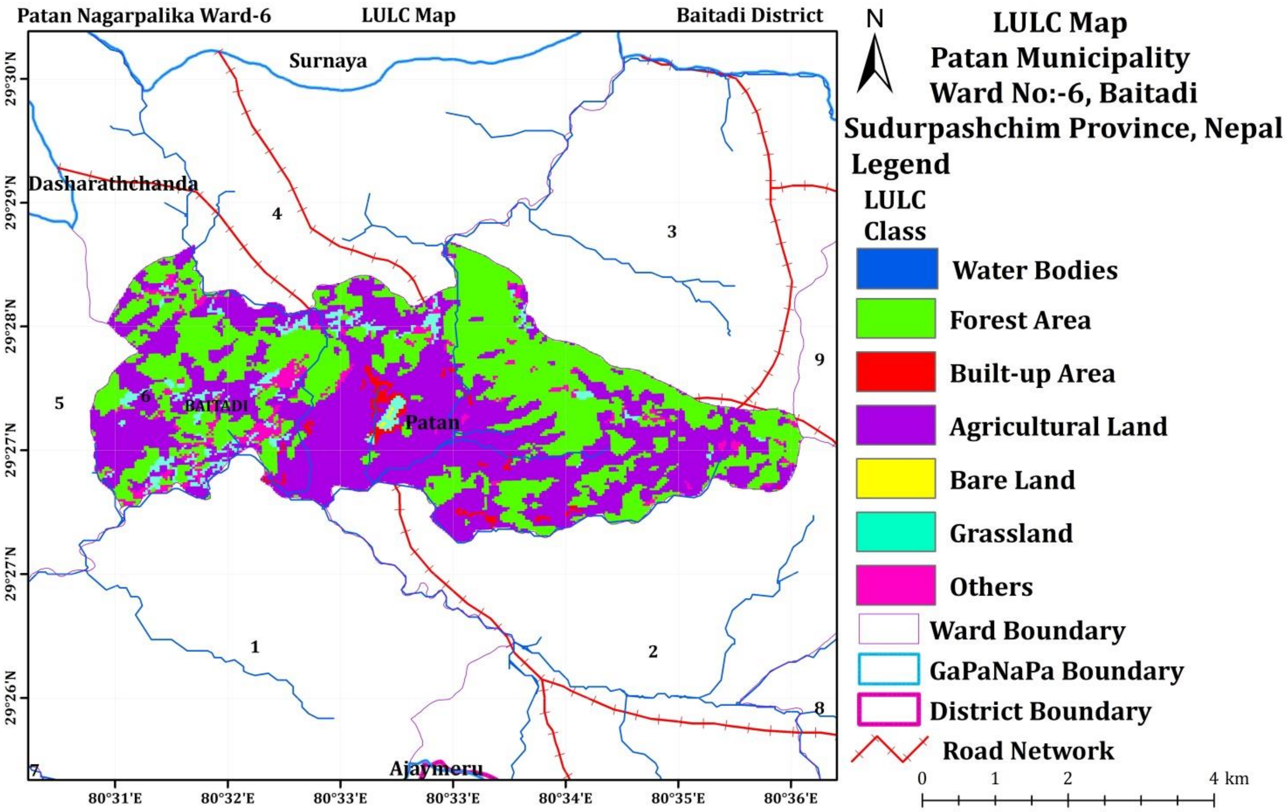
Patan Nagarpalika Ward-6
LULC Map
Baitadi District
LULC Map
Patan Municipality
Ward No:-6, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
LULC Class
Water Bodies
Forest Area
Built-up Area
Agricultural Land
Bare Land
Grassland
Others
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Road Network
Surnaya
Dasharathchanda
Ajaymeru
BAITADI
Patan
0 1 2 4 km

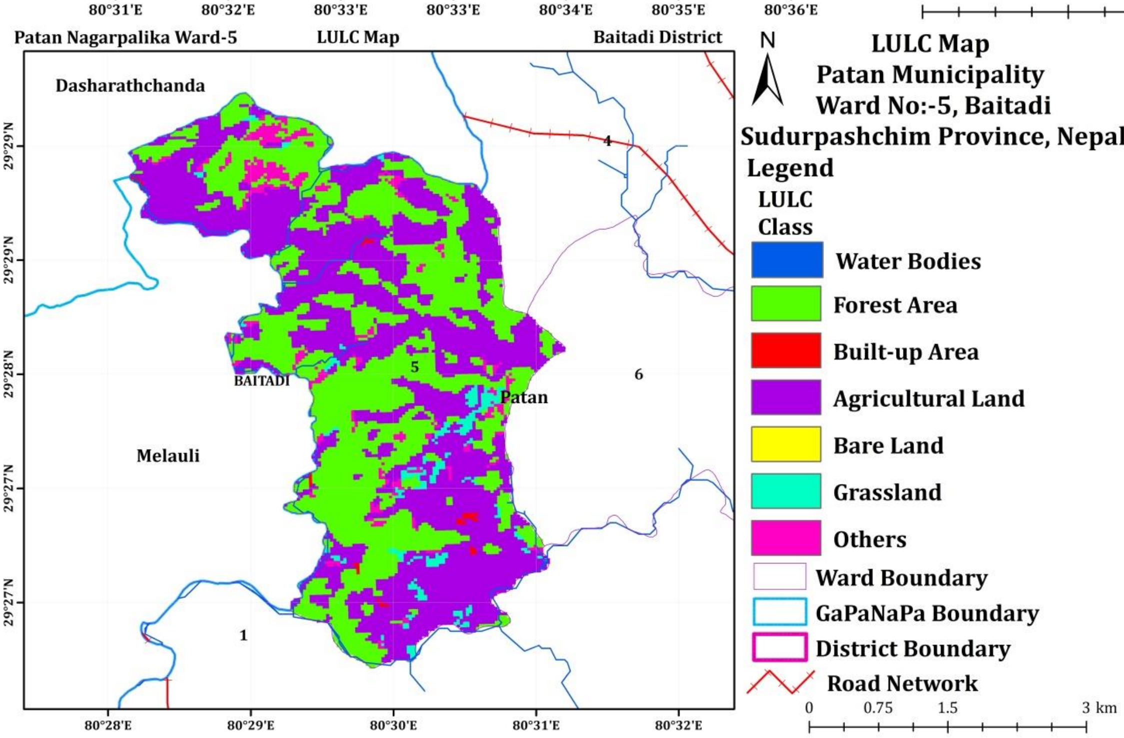
Patan Nagarpalika Ward-5
LULC Map
Baitadi District
LULC Map
Patan Municipality
Ward No:-5, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
LULC Class
Water Bodies
Forest Area
Built-up Area
Agricultural Land
Bare Land
Grassland
Others
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Road Network
Dasharathchanda
Melauli
BAITADI
Patan
0 0.75 1.5 3 km

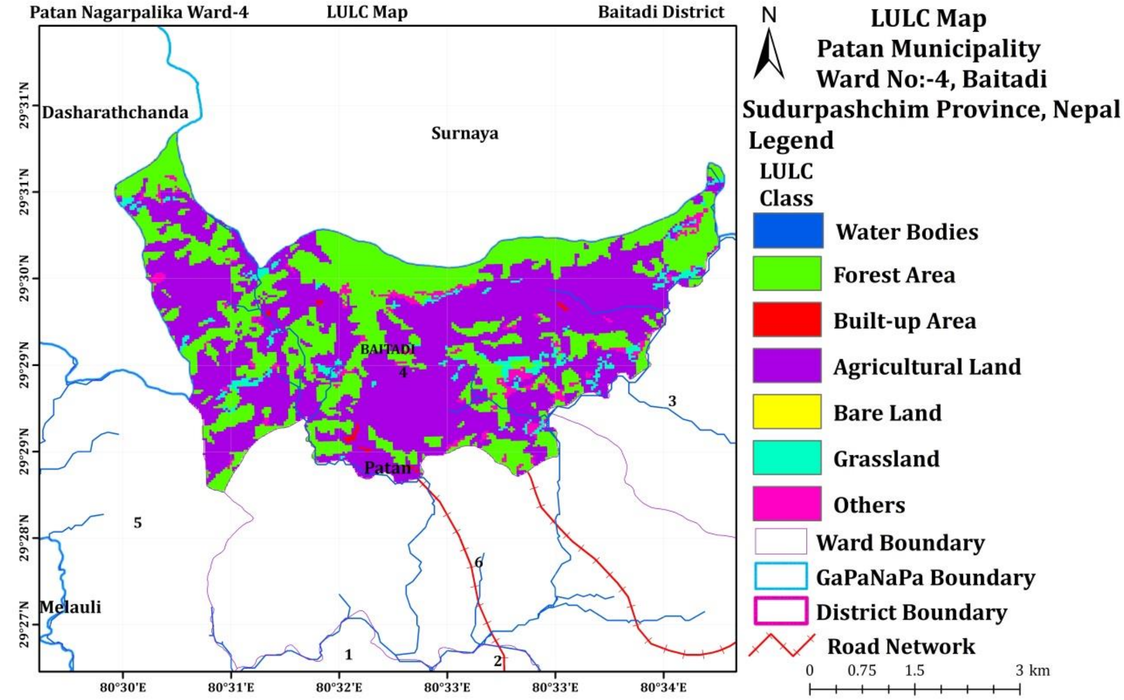
Patan Nagarpalika Ward-4
LULC Map
Baitadi District
LULC Map
Patan Municipality
Ward No:-4, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
LULC Class
Water Bodies
Forest Area
Built-up Area
Agricultural Land
Bare Land
Grassland
Others
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Road Network
Dasharathchanda
Surnaya
Melauli
Patan
BAITADI
0 0.75 1.5 3 km

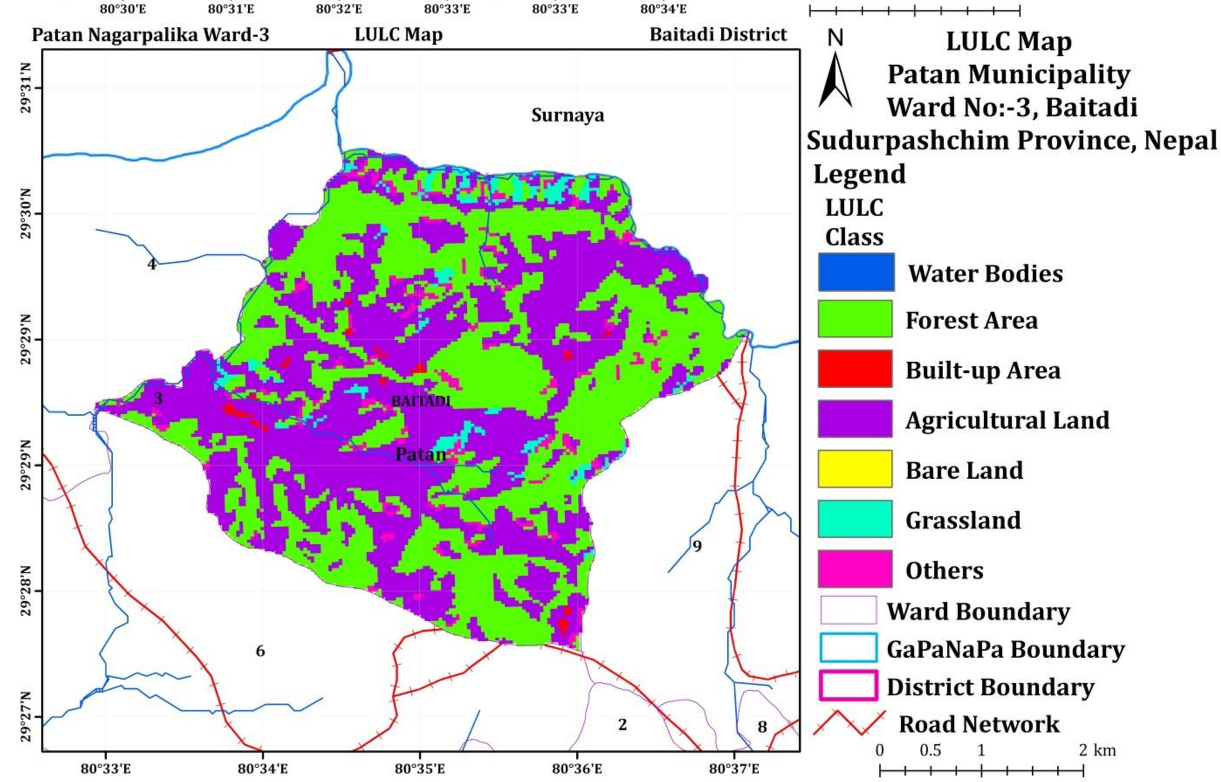
Patan Nagarpalika Ward-3
LULC Map
Baitadi District
LULC Map
Patan Municipality
Ward No:-3, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
LULC Class
Water Bodies
Forest Area
Built-up Area
Agricultural Land
Bare Land
Grassland
Others
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Road Network
Surnaya
BAITADI
Patan
0 0.5 1 2 km

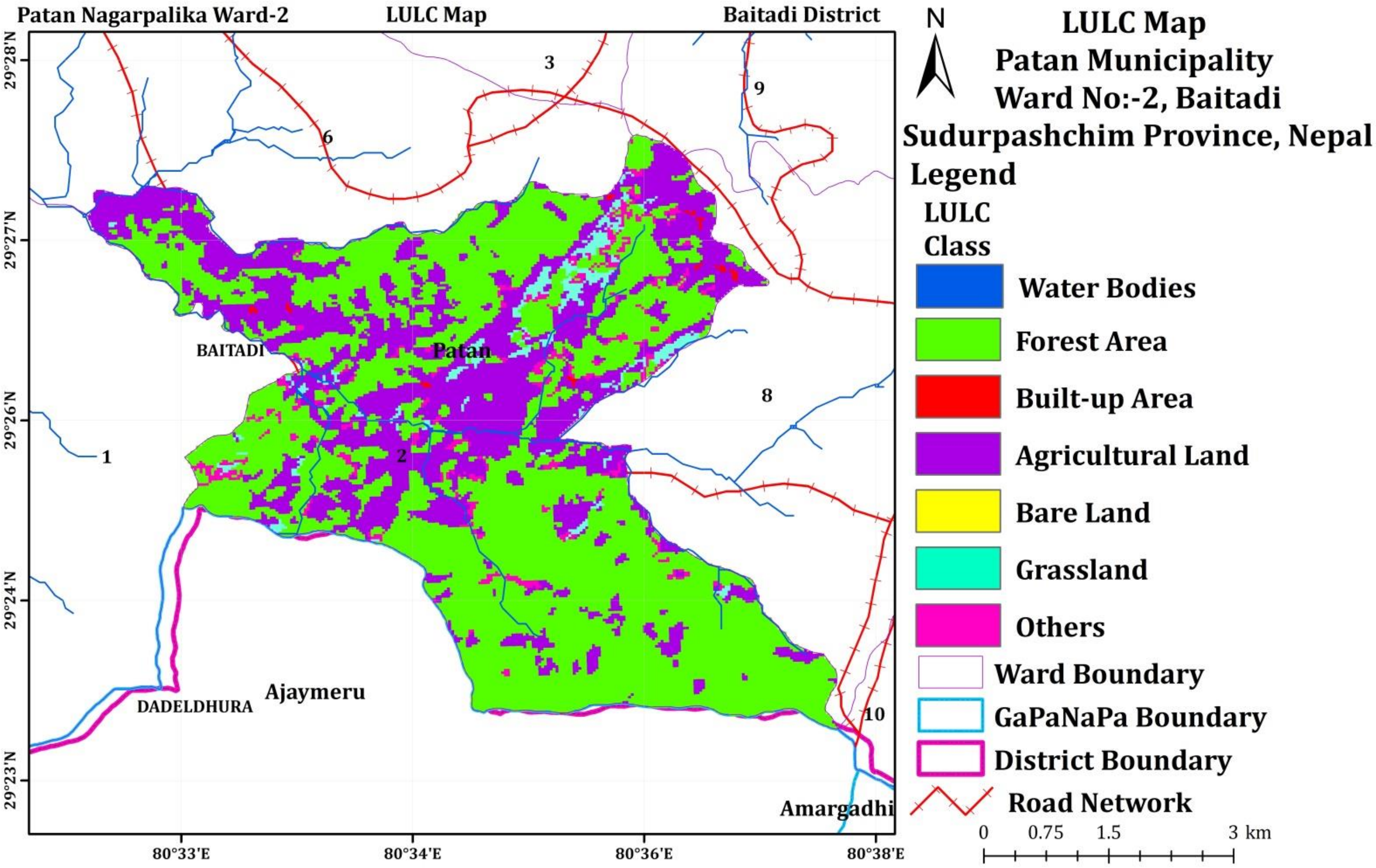
Patan Nagarpalika Ward-2
LULC Map
Baitadi District
LULC Map
Patan Municipality
Ward No:-2, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
LULC Class
Water Bodies
Forest Area
Built-up Area
Agricultural Land
Bare Land
Grassland
Others
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Road Network
0 0.75 1.5 3 km
BAITADI
Patan
Ajaymeru
DADELDHURA
Amargadhi
80°33'E
80°34'E
80°36'E
80°38'E
29°28'N
29°27'N
29°26'N
29°24'N
29°23'N

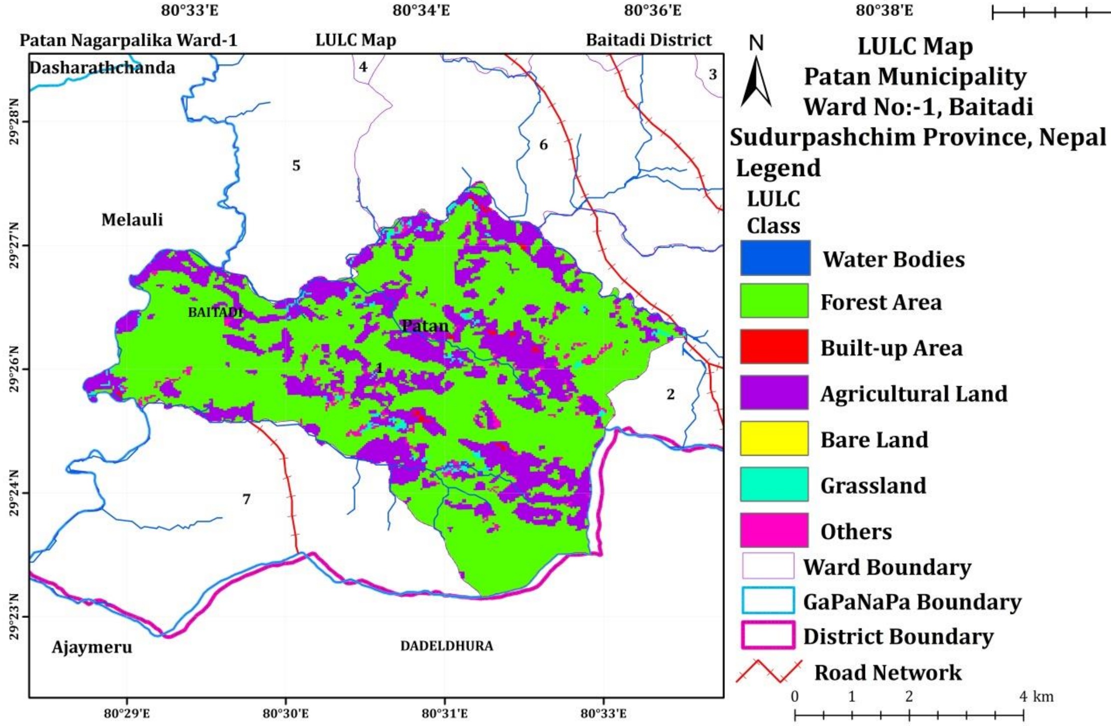
Patan Nagarpalika Ward-1
LULC Map
Baitadi District
Dasharathchanda
Melauli
BAITADI
Patan
Ajaymeru
DADELDHURA
LULC Map
Patan Municipality
Ward No:-1, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
LULC Class
Water Bodies
Forest Area
Built-up Area
Agricultural Land
Bare Land
Grassland
Others
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Road Network
0 1 2 4 km
80°29'E
80°30'E
80°31'E
80°33'E
29°28'N
29°27'N
29°26'N
29°24'N
29°23'N

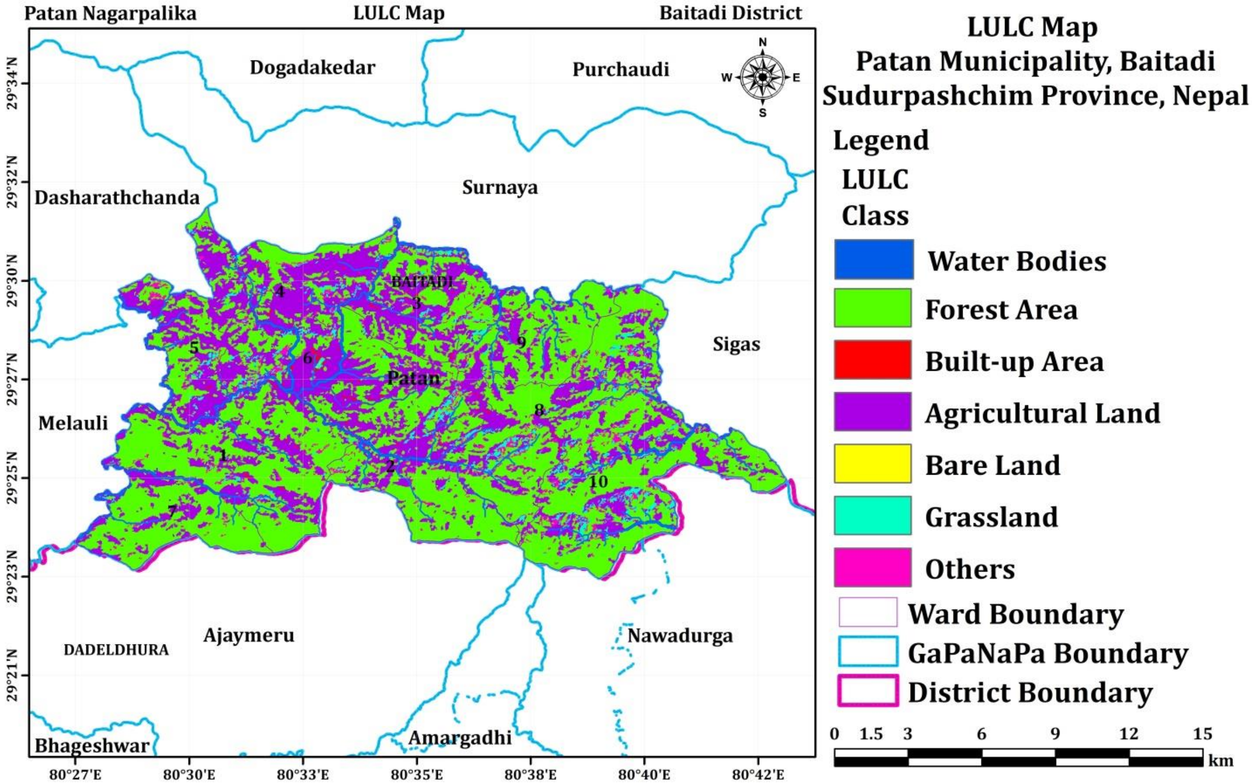
Patan Nagarpalika
LULC Map
Baitadi District
LULC Map
Patan Municipality, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
LULC
Class
Water Bodies
Forest Area
Built-up Area
Agricultural Land
Bare Land
Grassland
Others
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Dogadakedar
Purchaudi
Surnaya
Dasharathchanda
Sigas
Melauli
Patan
BAITADI
Ajaymeru
DADELDHURA
Nawadurga
Amargadhi
Bhageshwar
0 1.5 3 6 9 12 15
km

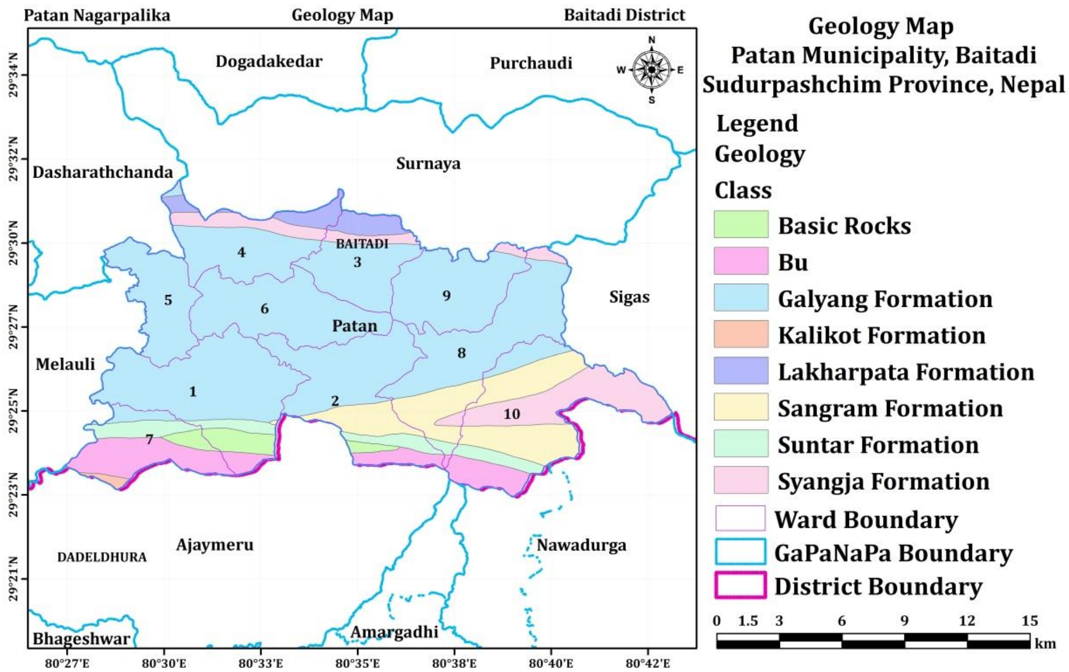
Patan Nagarpalika
Geology Map
Baitadi District
Geology Map
Patan Municipality, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
Geology
Class
Basic Rocks
Bu
Galyang Formation
Kalikot Formation
Lakharpata Formation
Sangram Formation
Suntar Formation
Syangja Formation
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Dogadakedar
Purchaudi
Surnaya
Dasharathchanda
Sigas
Melauli
Patan
BAITADI
Ajaymeru
DADELDHURA
Nawadurga
Amargadhi
Bhageshwar
0 1.5 3 6 9 12 15
km

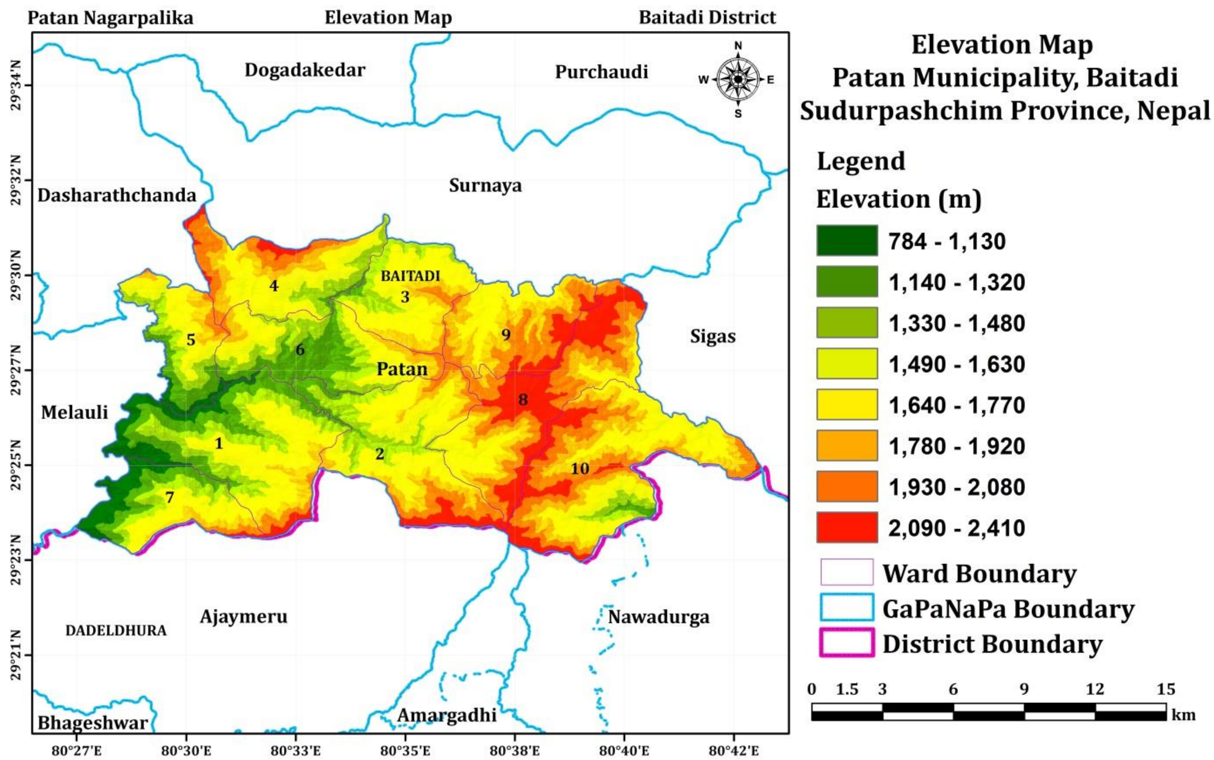
Patan Nagarpalika
Elevation Map
Baitadi District
Elevation Map
Patan Municipality, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
Elevation (m)
784 - 1,130
1,140 - 1,320
1,330 - 1,480
1,490 - 1,630
1,640 - 1,770
1,780 - 1,920
1,930 - 2,080
2,090 - 2,410
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Dogadakedar
Purchaudi
Surnaya
Dasharathchanda
Sigas
Melauli
Ajaymeru
Nawadurga
DADELDHURA
Amargadhi
Bhageshwar
BAITADI
Patan
0 1.5 3 6 9 12 15 km
80°27'E 80°30'E 80°33'E 80°35'E 80°38'E 80°40'E 80°42'E
29°34'N 29°32'N 29°30'N 29°27'N 29°25'N 29°23'N 29°21'N

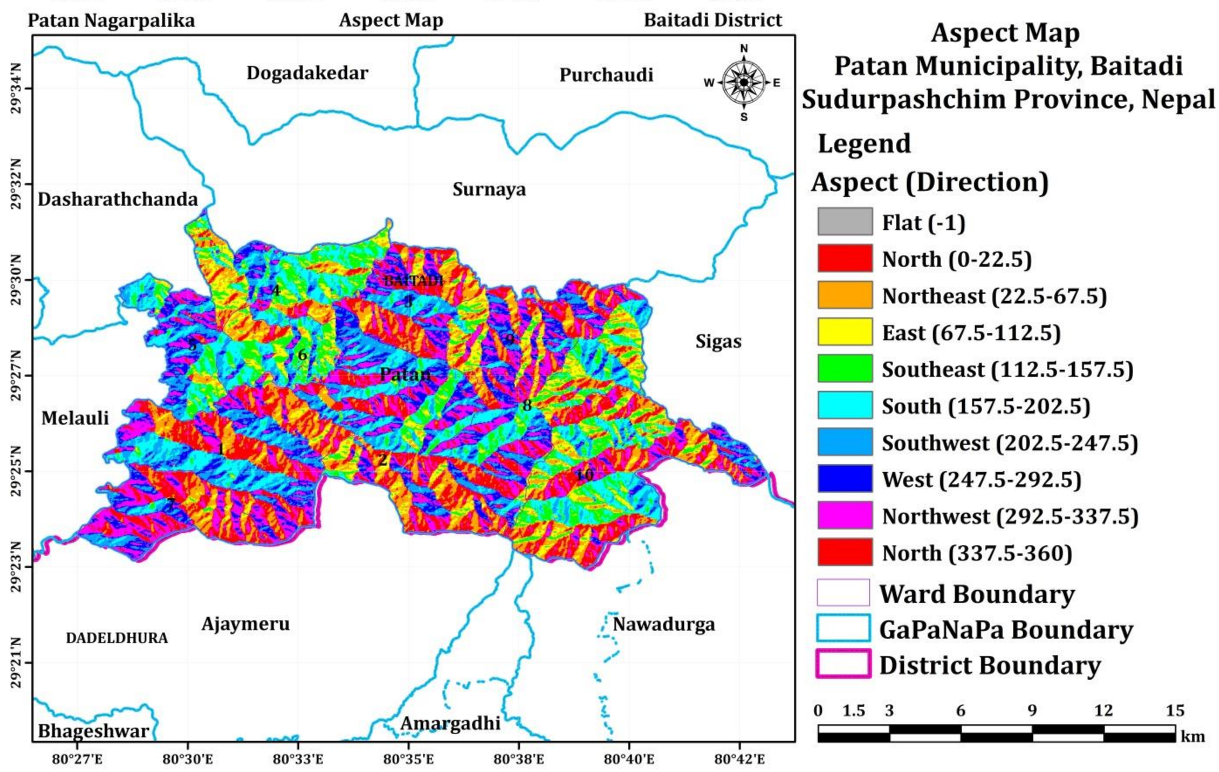
Patan Nagarpalika
Aspect Map
Baitadi District
Aspect Map
Patan Municipality, Baitadi
Sudurpashchim Province, Nepal
Legend
Aspect (Direction)
Flat (-1)
North (0-22.5)
Northeast (22.5-67.5)
East (67.5-112.5)
Southeast (112.5-157.5)
South (157.5-202.5)
Southwest (202.5-247.5)
West (247.5-292.5)
Northwest (292.5-337.5)
North (337.5-360)
Ward Boundary
GaPaNaPa Boundary
District Boundary
Dogadakedar
Purchaudi
Surnaya
Dasharathchanda
Sigas
Melauli
Ajaymeru
Nawadurga
DADELDHURA
Amargadhi
Bhageshwar
Patan
0 1.5 3 6 9 12 15 km
80°27'E 80°30'E 80°33'E 80°35'E 80°38'E 80°40'E 80°42'E
29°34'N 29°32'N 29°30'N 29°27'N 29°25'N 29°23'N 29°21'N

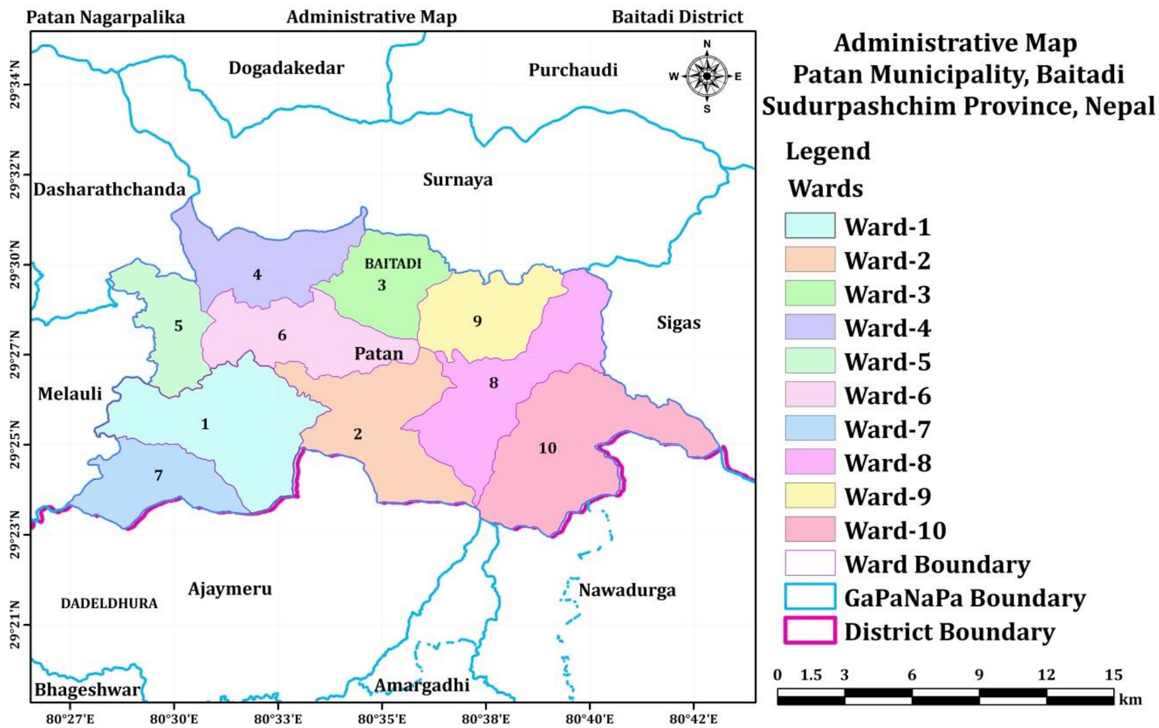

अनुसूचि ३ वडागत छलफलका माइन्युटहरु

प्रस्तावहरु

प्रस्ताव नं. १ पाटन नगर पालिकाको आवधिक योजनाहरु बनाउन-
का लागि वार्ड नं. ९ बाट समावेश गरिने योजना
सम्बन्धी

प्रस्ताव नं. २ पाटन नगर पालिकाको आवधिक योजनाहरुको
तर्जुमाकोलागी छनौट गरिएका योजनाहरु वडाबाट
पारित सम्बन्धमा ।

निर्णयहरु

निर्णय नं. १ पाटन नगर पालिकाको आवधिक विकास योजना
बनाउनकालागी क्षेत्रगत योजनाहरु टिपोट गर्ने गराउने
सर्व सम्मितिले निर्णय गरियो ।

निर्णय नं. २ पाटन नगर पालिकाको आवधिक विकास योजना-
हरुको तर्जुमाकालागी टिपोट गरिएका योजनाहरु
समावेश गर्ने गराउन निर्णय गरियो ।

कालु सिंह भाट

कालु सिंह भाट
वडा अध्यक्ष

आज मिति २०८०/११/१८ गते पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा [illegible] छलफल गर्न पाटन नगरपालिका वडा नं. ९ को कार्यक्रममा आउनु भएका आमा समूह, मञ्च संस्थाका प्रतिनिधिहरु सहितको बैठक यस वडाका वडा अध्यक्ष श्री कालु सिंह भाट ज्यूको अध्यक्षतामा बसी तपसिलका सदस्यहरुको उपस्थितिमा निम्न प्रस्तावहरु माथी छलफल गरी निर्णयहरुलाई सर्वसम्मतिले पारित गरियो।

क्र.सं.	नाम	पद	ठेगाना	हस्ताक्षर	फोन नं.
१	श्री कालु सिंह भाट	अध्यक्ष	पाटन-९	[signature]	[illegible]
२	श्री प्रेम सिंह भाट	जि.स.स.सदस्य	बैतडी	[signature]	[illegible]
३	श्री शंकर दत्त भट्ट	वडा सदस्य	"	[signature]	[illegible]
४	श्री बिमला दमाई	वडा सदस्य	"	[signature]	[illegible]
५	श्री राम दत्त जोशी	वडा सचिव	"	[signature]	[illegible]
६	श्री मदन सिंह भाट	का.सहायक		[signature]	[illegible]
७	श्री राजेन्द्र सिंह बिष्ट	टोल संयोजक	किनार कोट	[signature]	[illegible]
८	श्री केशव सिंह भाट	टोल	गैराखान	[signature]	98496385[illegible]
९	अर्जुन सिंह बिष्ट	"	बलौटे	[signature]	[illegible]
१०	धन सिंह भण्डारी	किचार	खालिडाडा	[signature]	[illegible]
११	पुष्पराज जोशी	ज्ञानेश्वर मा.वि.		[signature]	[illegible]
१२	ललित कुमार पाण्डेय	शिक्षा अधिकृत, पाटन न.पा.		[signature]	9849785[illegible]
१३	केशव राम कार्की	टोल संयोजक	छवडानी	[signature]	98488023[illegible]
१४	राम सिंह भाट		सल्लेबासा टोल संयोजक	[signature]	
१५	हेमराज भट्ट	शिक्षक (जनप्रिय मा.वि.)		[signature]	98400474[illegible]
१६	श्री प्रेम सागर भट्ट		काकल्याली टोल	[signature]	
१७	लक्ष्मी बिष्ट भण्डारी	CPSW	पाटन ९	[signature]	[illegible]
१८	[illegible]	गोलको अध्यक्ष	पाटन ९	[signature]	9843408298

पाटन नगरपालिका
१० नं. वडा कार्यालय
सिद्धपुर, बैतडी
सुदूरपश्चिम प्रदेश नेपाल
२०७३

प्रस्तावहरु

प्रस्ताव नं. १ पाटन नगरपालिकाको आवधिक योजनाहरु बनाउनकालागि वार्ड नं. १० बाट समावेस गरिने योजना सम्बन्धी ।

प्रस्ताव नं. २ पाटन नगरपालिकाको आवधिक योजनाहरुको तर्जुमाको लागी छनौट गरिएको योजनाहरु वडाबाट पारित सम्बन्धमा

निर्णयहरु

निर्णयहरु नं. १ पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना बनाउनकालागी क्षेत्रगत योजनाहरु लिस्ट गर्ने गराउने सर्व सम्मतीले निर्णय गरियो ।

निर्णयहरु नं. २. पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजनाहरुको तर्जुमाको लागी छनौट गरिएका योजनाहरु समावेश गर्ने गराउने निर्णय गरियो ।

धन बहादुर कुँवर
वडा अध्यक्ष

Dipika

आज मिति २०८०।११।४ गतेका दिन पाटन नगर पालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा वडागत छलफल गर्न पाटन नगर पालिकाको वडा नं १० को कार्यालयमा भाइनु भएका आर्प नेपाल विकास मंच संस्थाका प्रतिनिधि हरु सहितको बैठक यस वडाका वडा अध्यक्ष श्री धन बह कुवर ज्यूको अध्यक्षतामा बसि तपसिलका सदस्यहरुको उपस्थितिमा निम्न प्रस्तावहरु माथी छलफल गरी निर्णयहरुलाई सर्व सम्मतिले पारित गरियो ।

क्र.सं.	नाम	ठेगाना	हस्ताक्षर	फोन नम्बर
१	श्री धन बह कुवर (वडा अध्यक्ष)		[illegible]	९८६८७८४३
२	वडा सदस्य श्री पदम राज पन्त		[illegible]	९८५८८०
३	,, श्री दिपिका पन्त		Dipika	98480987
४	,, श्री धारु देवि लावड		धोरे	
५	वडा सचिव श्री पदम राज भट्ट		[illegible]	९८५८७८४७
६	नी.प्रा.स ,, देव सिंह धामी		[illegible]	९८६५८६५९०२
७	सा.प. ,, बिमला कुवर		बिमला	९८७८६६९३०
८	C.P.S.W श्री मन्जु भट्ट अवस्थी		[illegible]	९८४३०३८८४
९	पीसविस नेपाल ,, दिपक राज पन्त		[illegible]	९८४८६६६३९५
१०	महेश बिष्ट		[illegible]	९८४८८६४५
११	हरि दत्त जोशी गौतम		[illegible]	९६८८४४४५

Date
Page

प्रस्तावहरू

प्रस्ताव नं. १ पाटन नगरपालिकाको आवधिक योजनाहरू बनाउनका लागी वार्ड नं. ६ बाट समावेश गरिने योजना सम्बन्धी

प्रस्ताव नं. २ पाटन नगरपालिकाको आवधिक योजनाहरूको तर्जुमाकोलागी छनौट गरिएको योजनाहरू वडाबाट पारित सम्बन्धमा ।

निर्णयहरू

निर्णय नं. १ पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना बनाउनकालागी अन्तरगत योजनाहरू छिनोट गर्न सर्व सम्मतिले निर्णय गरियो ।

निर्णय नं. २ पाटन नगरपालिकाको आवधिक योजनाहरूको तर्जुमाकोलागी छिनोट गरिएका योजनाहरू समावेस गर्न गराउन निर्णय गरियो ।

गजेन्द्र सिंह बिष्ट
वडा अध्यक्ष

आज मिति २०८०।११।३ गते पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा पर्यायगत छलफल गर्ने पाटन नगरपालिकाको वडा नं. ६ को कार्यालयमा आउनु भएका ओपि सैपल विकास मञ्च संस्थाका प्रतिनिधिहरु सहितको बैठक यस वडाका वडा अध्यक्ष श्री राजेन्द्र सिंह बिष्ट ज्यूको अध्यक्षता मा बसि तपसिलका सदस्यहरुको उपस्थितिमा निम्न प्रस्तावहरु माथी छलफल गरी निर्णयहरुलाई सर्व सम्मतीले पारित गरियो ।

क्र.सं.	नाम	ठेगाना	हस्ताक्षर	फोन नम्बर
१.	श्री राजेन्द्र सिंह बिष्ट अध्यक्ष	पा.न.पा. ६	[illegible]	98488022
२	,, नर सिंह बिष्ट वा.स.	,, ,,	[illegible]	984822358
३	,, नविन बिष्ट (वडा सचिव)	,, ,,	[illegible]	986430091
४	,, यज्ञ राज पन्त (सा.प्र.)	,, ,,	[illegible]	9848802990
५	,, भागिरथी कुमारी बिष्ट (१४०)	,, ,,	[illegible]	9848843358
६	,, ब्रह्म प्रसाद गौतम	[illegible]	[illegible]	9748244595
७	,, महेश बिष्ट	दार्चुला	[illegible]	
८	,, इमारी भट्ट	पाटन ६ मनोविमर्शकर्ता	[illegible]	9848880805

पाटन नगरपालिका
६ नं. वडा कार्यालय
सिद्धेश्वर, बैतडी
सुदूरपश्चिम प्रदेश नेपाल

Date
Page

प्रस्तावहरु

प्रस्ताव नं. १ पाटन नगरपालिकाको आवधिक योजना बनाउनकालागी वार्ड नं. ६ बाट समावेस गरिने योजना सम्बन्धि ।

प्रस्ताव नं. २ पाटन नगरपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाको लागी छनोट गरिएका योजनाहरु वडाबाट पारित सम्बन्धमा ।

निर्णयहरु

निर्णय नं. १ पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना बनाउनको लागी क्षेत्रगत योजनाहरु रिपोर्ट गर्ने सर्व सम्मतिले निर्णय गरियो ।

निर्णय नं. २ पाटन नगर पालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमाका लागी रिपोर्ट गरिएका योजनाहरु आवधिक विकास योजना समावेस गर्ने उठाउने निर्णय गरियो ।

हरि सिंह बिष्ट
वडा अध्यक्ष

पाटन नगरपालिका ८ नं. वडा कार्यालय सिहेश्वर, बैतडी सुदूरपश्चिम प्रदेश नेपाल

Date ______
Page ______

आज मिति २०८०।११।२ गते पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा वडागत छलफल गर्न पाटन नगरपालिकाको वडा नं. ८ को कार्यलयमा आउनु भएका आपि सैपाल विकास मंचसंस्थाका प्रतिनिधिहरु सहितको बैठक यस वडाका वडा अध्यक्ष श्री हरि सिंह बिष्ट अध्यक्षता बसी तपसिलको सदस्यहरुको उपस्थितिमा निम्न प्रस्तावहरु माथी छलफल गरी निर्णयहरुलाई सर्व सम्मतिले पारित गरियो ।

क्र.सं.	नाम	पद / ठेगाना	हस्ताक्षर	फोन नम्बर
१	श्री हरि सिंह बिष्ट (हरिस)	पाटन नगरपालिका वडा ८ वडा अध्यक्ष	[signature]	९८४८८३६४४०
२	श्री कृष्णा सिंह महरा	" " सदस्य	[signature]	९८६८४६८६…
३	श्रीमती भागरथी कु विन्कु	पाटन नगरपालिका वडा नं ८ दुकुडेपानी	[signature]	९८६८७७…
४	श्री दामोदर भट्ट	"	[signature]	९८४८०४८…
५	श्री शरद प्र. भट्ट (वडा सचिव)	"	[signature]	९८६५४९२…
६	श्रीमती कलावती महरा (का.स)		[signature]	९८६४५५२३…
७	श्री महेश बिष्ट		[signature]	
८	श्री बुद्धि प्र० गौतम	कुचबडा	[signature]	9748244595
९				
१०.				

प्रस्तावहरु

प्रस्ताव नं. १ पाटन नगर पालिकाको आवधिक योजना बनाउनका लागी वार्ड नं. ६ बाट समावेश गरिने योजना सम्बन्धी।

प्रस्ताव नं. २. पाटन नगर पालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाकालागी छनौट गरिएका योजनाहरु वडाबाट पारित सम्बन्धमा

निर्णयहरु

निर्णय नं. १. पाटननगरपालिकाको आवधिक विकाश योजना बनाउनकालागी क्षेत्रगत योजनाहरु तयार गर्ने सर्व सम्मतीले निर्णय गरियो।

निर्णय नं. २ पाटन नगर पालिकाको आवधिक विकाश योजना तर्जुमाकालागी तयार गरिएका योजनाहरु आवधिक विकाश योजनामा समावेस गर्ने गराउने निर्णय गरियो।

पाटन नगरपालिका
७ नं. वडा कार्यालय
कैलपाल, बैतडी
सुदूरपश्चिम प्रदेश नेपाल

Date ....
Page ....

आज मिति २०८०/११/१ गते पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमा वडागत छलफल गर्न पाटन नगरपालिका वडा नम्बर ७ को कार्यालयमा आइपुगेको अपि सैपाल विकास मंच संस्थाका प्रतिनिधिहरु सहितको बैठक यस वडाका वडा अध्यक्ष श्री ललित ब० चन्दज्यूको अध्यक्षतामा बसि तपसिलका सदस्यहरुको उपस्थितिमा निम्न प्रस्तावहरुमाथी छलफल गरी निर्णयहरुलाई सर्व सम्मतिले पारित गरियो ।

क्र.सं. नाम | ठेगाना | हस्ताक्षर | फोन नम्बर

१ श्री ललित ब० चन्द (अध्यक्ष) पा.न.पा. ०७ [signature] ९८५८७८६९८४
२ ,, कृष्ण सिंह पेल्ला सदस्य ,, [signature] ९८४८७९३२६८
३ विर बहादुर ठकुल्ला सदस्य ,, [signature] 9848718242
४ देवकी पन्त ,, ,, [signature] 9868458857
[signature] 9864507150
५ भागमती विक ,, [signature] 9848864925
६ श्री महेश विष्ट [signature] 9748244595
कंचनपुर
७ ,, कुलदिप प्रसाद भट्ट पा.न.पा. ०७ [signature] ९८४८६८०४४
८ जगदिश प्रसाद भट्ट कैलपाल स्वास्थ्य चौकी [signature]
९ तेज सिंह साउद पा.न.पा. ७ कैलपाल [signature]
१० हरि दत्त भट्ट [signature]
११ हरि दत्त भट्ट का०स० [signature] ९८४८६८२२
प्रा.स्वा.नि. [signature]
१२ महेश बहादुर चन्द ,, [signature] 9865908690
१३ राम कुमार पाण्डेय का०स० २१४०५

प्रस्तावहरु

पाटन नगरपालिका
नं.वडा कार्यालय

प्रस्ताव १ पाटन नगरपालिकाको आवधिक योजना बनाउनकालागी वार्ड नं. ४ बाट समावेस गरिने योजना सम्बन्धि।

प्रस्ताव २ पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमाकालागी छनौट गरिएका योजना वडाबाट पारित सम्बन्धमा।

निर्णयहरु

निर्णय नं. १ पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना बनाउनकालागी क्षेत्रगत योजनाहरु पेश गर्ने सर्व सम्मतीले गरियो।

निर्णय नं. २ पाटन नगरपालिकाको आवधिक विकास योजना तर्जुमाकालागी पेश गरिएका योजनाहरु आवधिक विकास योजनामा समावेश गराई निर्णय गरियो।

दिपक सिंह बिष्ट
वडा अध्यक्ष

पाटन नगरपालिका
४ नं. वडा कार्यालय
सुदूरपश्चिम प्रदेश, नेपाल

आज मिति २०८०।१०।२६ गते पाटन नगर पालिकाको आवधिक विकाश योजना तर्जुमा सम्बन्धित विषयमा छलफल गर्न पाटन नगर पालिका वडा नम्बर ४ को कार्यालयमा आउनु भएका आदि सेपाल विकास मंच संस्थाका प्रतिनिधिहरु सहितको बैठक यस वडाका वडा अध्यक्ष श्री दिपक सिंह विष्ट ज्यूको अध्यक्षतामा बसी तपसिलका सदस्यहरूको उपस्थितिमा यसै निम्न प्रस्तावहरूमाथी छलफल गरी तपसिलका निर्णयहरूलाई सर्व समितिले पारित गरियो।

क्र.सं.	नाम	ठेगाना	हस्ताक्षर	फोन नम्बर
१	श्री दिपक सिंह विष्ट अध्यक्ष	पा.न.पा ४	Deepak Bist	984971
२	श्रीमती यशोदा महरा सदस्य	पा.न.पा ४	Dashoda	986071
३	श्री अर्जुन सिंह महरा सदस्य	पा.न.पा ४	Arj	98683011
४	श्री महेश विष्ट	दार्चुला	[signature]	974824545
५	श्री कुन्द्रि प्रसाद गौतम	कंचनपुर	Kuadri	९७९.०५०६६
६	श्री कृष्ण दत्त भट्ट (कोष)	पा.नं. ४	[signature]	९८४८५०३१
७	श्री महेश दत्त भट्ट	पा.नं. ४	मा बा चन्द	९८४८८
८	श्री मान बहादुर चन्द	पा.नं. ४		

प्रस्ताव १ पाटन नगरपालिकाको आवधिक योजना बनाउनकालागि वार्ड नं [illegible] बाट समावेश गरिने योजना सम्बन्धि ।

प्रस्ताव २. पा.न.पा.को आवधिक विकास योजना तर्जुमाका लागि छनौट गरिएका योजना वडाबाट पारित सम्बन्धमा

निर्णयहरु

निर्णय नं.१ पा.न.पा.को आवधिक विकास योजना बनाउनका लागि क्षेत्रगत योजनाहरु रिपोर्ट गर्ने निर्णय सर्वसम्मतिले गरियो ।

निर्णय नं.२ पा.न.पा.को आवधिक विकास योजना तर्जुमाका लागि रिपोर्ट गरिएका योजनाहरु आवधिक विकास योजनामा समावेश गराउ निर्णय गरियो ।

वडा अध्यक्ष

आज मिति २०८०।१०।२८ गते पाटन नगर पालिकाको आवधिक बिकाश योजना तर्जुमा सम्बन्धित वडागत छलफल गर्न पाटन नगरपालिका वडा नं. ५ को कार्यलयमा आउनु भएका अपि सैपाल बिकाश मंच संस्थाका प्रतिनिधिहरु सहितको बैठक यस वडाका वडा अध्यक्ष श्री फुनि बोहरा ज्यूको अध्यक्षतामा बसी तपशिलका सदस्यहरुको उपस्थितिमा निम्न प्रस्तावहरु माथि छलफल गरी तपशिलका निर्णयहरुलाई सर्वसम्मतिले पारित गरियो

नाम	ठेगाना	~~सही~~ हस्ताक्षर	मोवाइल नम्बर
फुनी बोहरा	पा.न.पा. ५	[signature]	9865955243
महेश बिष्ट	दार्चुला	[signature]	[illegible]
बुद्धि प्र. जैसिम	कञ्चनपुर	[signature]	9748244595
लक्ष्मण सिंह भण्डारी	पा.नं.पा.	[signature]	9868573637